

KÁRPÁT-HAZA FEJLESZTÉSI MŰHELY

SZÓRVÁNYKOLLÉGIUMOK
A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

Nemzetstratégiai Kutatóintézet
Budapest, 2014

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

Felelős kiadó: Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

Sorozatszerkesztő: Molnár György

Szerkesztette: Havassy Péter Pál

A szerkesztő munkatársai: Demeter József, Horváth Tamás, Ignác Krisztián, Kovács Katalin Tünde

Fotók: Fábián Hunor, Horváth Ferenc, Rohonyi D. Iván, Szócs Gyula

Grafika: Horváth Ferenc, Izsák Balázs, Körmöczi Gábor, Lovász Gergely

Kiadványtervezés, nyomdai előkészítés: Grafcom Media Kft.

Tördelőszerkesztő: Csonka Judit

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2014, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben megjelent írások tartalma nem feltétlenül tükrözi a kiadó álláspontját.

Készült az Art-Emis Nyomdában A/4 formátumban

SZÁSZ JENŐ Az ifjúság sorsa, a nemzet jövője _____	4
MOLNÁR GYÖRGY A szórványkollégiumok a Nemzetegyesítés Fejlesztési Programjában _____	5
HORVÁTH TAMÁS Magyarok a végeken _____	6
PÉNTEK JÁNOS Szórványok, szórványosodás Erdélyben _____	8
GÁL LÁSZLÓ A gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum _____	19
SZÓCS ILDIKÓ A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium szórványprogramja _____	30
TÓTH TIVADAR Segesvár – szórvány Székelyföld szomszédságában _____	40
KEREKES ZOLTÁN A vicei Bástya Csángó-Szórványmagyar Kollégium _____	52
BALÁZS-BÉCSI GYÖNGYI Válaszút–Kolozs megye _____	59
HADNAGY ÉVA–MATEKOVITS MIHÁLY Az aradi Csiky Gergely Iskolaközpont Kollégiuma _____	73
GÁBRITY MOLNÁR IRÉN A vajdasági szórványság útkeresése _____	88
KOVÁCS ANNA ESZTER A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégiuma _____	108
KALAPIŠ STOJAN A muzslyai Emmausz Kollégium _____	121
BODÓ BARNA Akaratlanul. Szórványkollégiumok és társadalmi környezet _____	123
Képek és térképek lelőhelyjegyzéke _____	134
Felhasznált irodalom _____	134

SZÁSZ JENŐ elnök, Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Az ifjúság sorsa, a nemzet jövője

Senki számára sem lehet kérdés, hogy az ifjúság sorsának, lehetőségeinek ügye egyben a nemzet jövőjének ügye is. Ezért amikor a magyar ifjúság helyzetét vizsgáljuk, egyik elsőrendű nemzetstratégiai feladatunknak teszünk eleget. A kormány háttérintézményeként a Nemzetstratégiai Kutatóintézet feladata megfogalmazni a nemzetközösség boldogulását szolgáló stratégiai célokat, a komplex problémalabyrinthban megtalálni a helyes utat, majd ezt a döntéshozók számára is megmutatni.

A nemzet jövője szempontjából vizsgálnunk kell azokat a folyamatokat is, amelyek az önfeladás szülői motivációt, illetve látszattmegoldásait szülik. A felerésben magyar gyermeknek elvileg ugyanannyi joga volna magyarságát és egy másik nemzethez való tartozását is megélni. A szocializáció döntő pillanatában azonban éppen a személyhez sorolt szabadságok nevében veszik el tőlük a választás lehetőségét, még mielőtt szerves kapcsolatba kerülhetnének mindkét oldallal. Ez az egyik jelenség, ami beszédes példaként hozható fel az ifjúságkutatás fontossága mellett.

A magyarságot fenyegető számos poszt-trianoni társadalmi és közösségi kórkép közül véleményem szerint az asszimiláció, ezen belül is a vegyes házasságok jelentik a külhoni nemzetrészek látszólag békés önfeladásának egyik módját – különösen a szórványban. A vegyes házasságok által előidézett helyzetben ott rejlik ugyanis a magyar oktatási intézmények pusztulásának oki és okozati tényezői. A többségi nyelv mint érvényesülési opció sérti a készségek, a nyelv, a kultúra és az észjárás szabad kibontakozását, illetve a magyar nemzethez való tartozás felhőtlen örömét. Ebben a helyzetben gyakorlatilag a behatárolt körülmények és

a szülők döntenek el az iskolaválasztással, hogy kivé, mivé válik az utódjuk. Ebben segíteni kell nekik, s különösen a szórványban élő magyar szülő(k) felelős döntését kell minden rendelkezésre álló eszközzel segíteni!

Hasonlóan kardinális kérdés a testileg-lelkileg egészséges, szellemileg fitt és tájékozott magyar humánvagygon, vagyis a fiatalság minőségi állapotának kérdése. Csak megfelelő gyökerekkel, önbecsüléssel és az ahhoz illeszkedő egészséges versenyszellemmel rendelkező ifjúság képes nagy eredmények elérésére! Fontos felmutatni példaképeket, fontos a tudatos nevelés beillesztése a tudástranzfer mellé. Manapság az elszakított nemzetrészeknél – de a mai Magyarország területén is – mindez kiegészül a szülőföldön maradás, illetve a hazatérés kérdéskörével is.

Az ifjúság problémáinak szakmai leírása, állapotfelmérése a család, az identitás, a társas és közösségi preferenciák, a fogyasztási szokások, a mobilitás és sok-sok más terület tudományosan is értékelhető adatsoraiból bontakozik ki. Minden adott a nemzetstratégiai műhelyek eredményeinek konkrét cselekedetekre konvertálásához. Meggyőződésem, hogy a közeljövőben alkotmányos és kormányzati eszközökkel a nemzetstratégia által vezérelt nemzeti integráció irányába fog fejlődni.

„Nincs más haza, csak az anyanyelv” – jegyezte naplójába a száműzetésben élő Márai Sándor. „Az ország, a nép még nem haza. A tényekből – az országból, a népből – akkor lesz haza, ha az anyanyelv nevet ad a tényeknek!” Amint a szív a legtávolabbra eső hajszálerekbe is pumpálja a vért, úgy kell nekünk is éltetni a haza fogalmát, a szülőföld szeretetét a Kárpát-haza legmesszebbre eső szegletében is, ahol még hallatszik magyar szó.

MOLNÁR GYÖRGY igazgató, Nemzetstratégiai Kutatóintézet

A szórványkollégiumok a Nemzetegyesítés Fejlesztési Programjában

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet (NSKI) küldetése a nemzet integrációját szolgáló új, 21. századi megoldások kidolgozása és ezek rendszerbe foglalása.

Alaptézisünk szerint a jelenlegi társadalmi, gazdasági problémáink többségének legnyilvánvalóbb megoldási kerete a Kárpát-medencei méret, így a fejlesztési rendszerben is érvényre kell juttatnunk ezt az alapvetet. Az előttünk álló 2014–2020 közötti európai uniós fejlesztési időszakban a strukturális és beruházási alapok felhasználásának központi, brüsszeli szabályozása lehetőséget kínál arra, hogy a magyarságnak a Kárpát-medencében rendelkezésre álló erőforrásait nagy, közös fejlesztési célok érdekében összekapcsoljuk, egyesítsük.

Annak érdekében, hogy ezen új, történelmi lehetőséggel élni tudjunk, regionális partnereinkkel Kárpát-medencei fejlesztési fórunsorozatot szerveztünk, és létrehoztunk egy fejlesztési szakértői és szervezeti adatbázist. Reményeink szerint ez folyamatosan bővülő lesz, és lehetővé teszi a közös célok meghatározását, az ehhez szükséges erőforrások felmérését, és biztosítja a tervezőmunka szakmai háttérét, valamint a fejlesztési programok megvalósításának partnerségi feltételeit.

Az NSKI által összeállított és társadalmi egyeztetésre bocsátott „A Nemzetegyesítés Fejlesztési Programja 2014–2020” című dokumentumtervezet társadalom- és emberierőforrás-fejlesztési stratégiai célrendszere a Kárpát-medencei magyarság társadalmi megújulásának és összetartásának erősítése érdekében a fejlesztési integráció elmélyítésének alap gondolatán nyugszik. A társadalomfejlesztés területén mindazon ágazatokat és szakterületeket érinteni kívánjuk a Kárpát-medencei

kiterjesztésű fejlesztési projektekkal, amelyek a magyar emberek és közösségek számára fontosak. Az egész életpályát támogató oktatási, egészségügyi, szociális, hitéleti, kulturális, hagyományőrzési, ifjúsági, sport, társadalmi felzárkózási és a civil közszolgáltatási szakterületek összehangolt Kárpát-medencei szintű fejlesztése szükséges hálózati elven építkező folyamatokkal.

Az ágazati megközelítés mellett, a komplexitás érdekében, a társadalom- és gazdaságfejlesztési kezdeményezések közötti kapcsolatok, kölcsönhatások lehetőségével is élnünk kell, melyek együttesen biztosíthatják egy valóságos „magyar életpálya” lehetőségét a szülőföldön, a Kárpát-medencében. Az ifjúkori oktatás, nevelés, a családfenntartást, a boldogulást biztosító felnőttkori munkavállalás és folyamatos tanulás, az időskori gondoskodás, valamint az egész életet végigkövető egészségügyi, hitéleti, kulturális és egyéb intézményesített feltételek összehangolt fejlesztésére van szükség, ami a Nemzetegyesítés Fejlesztési Programjának egyik központi kérdéseként kezelendő.

Mindezekből következően az NSKI által tervezett Kárpát-medencei szintű fejlesztési projektkezdemenyvezések közül a szórványkollégiumi, tehetség-gondozási és pályorientációs hálózatfejlesztésnek kiemelkedő szerepe van a teljes életpálya megalapozása szempontjából. Bízom benne, hogy a Kárpát-haza Napló 3. kiadványában közzétett tanulmányok segíteni fogják e fejlesztési projektnek a tervezését és megvalósítását.

HORVÁTH TAMÁS osztályvezető, Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Magyarok a végeken

„Egy cél van csak, a közös magyar érdek,
a közös bajvállalás és a közös felemelkedés.”
(Fekete István: Őszi számadás)

„...a végeken – már csak mi vagyunk, csupán saját katonáinkkal ... senki sincs azonban, aki csatlakozna ... felséged és az urak még a lovak lábát sem patkoltatták meg. Könyörgök ..., hogy felséged küldjön pénzt ide a velem lévő katonák számára. Könyörgök naszádosokért és parancsnokért, ezeket semmi esetre sem nélkülözheti felséged. ... küldjön ismét zsoldot annak az ötszáz gyalogosnak, akik a pétervárad várban vannak, mert a fizetés határideje lejár, s ha két héttel korábban nem látják, hogy a pénz megérkezett, mindnyájan szétfutnak a várból...” – részlet egy megdöbbentő dokumentumból, amely a mohácsi csata előestéjén keletkezett; Tomori Pál kalocsai érsek, alsó-magyarországi főkapitány II. Lajos királyhoz írt leveléről van szó. Tomori – mint egy másik világ, Budáról nézve talán nem is létező világ következtént – hiába könyörög pénzért, katonákért, hiába fenyegetőzik lemondással. Pénz nincs! Tomori katonái már majd egy esztendeje nem kaptak fizetést, az érsek abból tartja katonáit, amit saját egyházmegyéjében össze tud kaparni. A „cserei barát” (így gúnyolták kortársai) szinte menekül az ország gondjaival mit sem törődő, a neki oly idegen udvari világból. És ahogy alakja eltűnik az akkori főváros forgatagából, úgy oszlik szét a szorongató felelősségérzet is. Majd lesz valahogy. Az eredmény: öt hónappal a mohácsi csata előtt a végvárak parancsnokai beadják lemondásukat. Maga Tomori Pál is, aki szinte személyében jelenti a magyar honvédelem ügyét.

A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának (KMKF) Külügyi és Európa-ügyi Albizottsága 2010. február 4-i ülésén megvitattott *Szórványstratégia* című előterjesztése áttekintő összegzést nyújt a Kárpát-medencei magyar szórványlétről. A javaslat ajánlásokat fogalmaz meg azzal a kimondott nemzetpolitikai céllal, hogy a szórványosodás folyamatát meg kell állítani: „a tömbökből ne váljanak szórványok, a szigetmagyarságból és a saját belső társadalmi élettel rendelkező magyar városi közösségekből ne váljanak abszolút szórványok”. A dokumentum szerint „a Templom és Iskola” kiszámítható támogatása fontos szerepet játszik e cél elérésében.

A javasolt „szórványbiztos” intézményének létrehozása, az intézményfejlesztés fő irányaként az intézményhálózat kialakításnak megjelölése, a meglévő szórványkollégiumok továbbfejlesztésének programja mind továbbgondolásra érdemes javaslatok.

„Átfogó Kárpát-medencei szórványstratégia készül a tervek szerint az év végéig” – értesülünk a Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) szaktestületének budapesti ülése utáni sajtótájékoztatóján, 2011. januárjában. A MÁÉRT ülésén elhangzottak szerint átfogó és egységes Kárpát-medencei magyar szórványstratégia készül, várhatóan az év végéig annak érdekében, hogy a szórványközösségek fennmaradását elősegítsék. A tematikus ülés keretében a felek lefektették a stratégia elméleti alapjait, és a résztvevőket adatbázis elkészítésére kérték fel.

„Egységes Kárpát-medencei oktatási tér épül” – tudósítottak a határon túli hírportálok az elmúlt esztendőben. 2013. júliusában a Magyar Közlönyben megjelent kormányhatározat értelmében megalakult a Külhoni Magyar Oktatási Tanács, amelynek célja, hogy segítse a határon túli magyarság anyanyelvű iskolahálózatának és intézményrendszerének építését, megerősítését és megtartását. Ezzel hozzájárul ahhoz, hogy az intézmények integrálódjanak az egyetemes magyar oktatási rendszerbe, az egységes Kárpát-medencei oktatási térbe. A testület feladatai közé tartozik majd az is, hogy biztosítsa a régiók közötti információcserét és kapcsolattartást.

2013. szeptember végén a *Segesvári Gaudeamus Alapítvány* által szervezett *Kárpát-medencei Szórványkollégiumi Találkozó*n elhangzott legfontosabb gondolatok a teljesség igénye nélkül:

- Nincs általánosan elfogadott szórványstratégia, jelenleg elsősorban személyfüggő rendszereket találunk, „hősöket”, akik magukra vállalják a feladatot;
- Rossz a támogatási struktúra, a „Szülőföldön magyarul” program egyenlő módon osztja szét a támogatásokat, ezt újra kellene gondolni,

– differenciálni kell, a támogatások sok esetben el sem jutnak a szórványig, elakadnak a tömbben;

- Szükséges egy támogatási terv összeállítása, de ehhez látni kell, hogy ténylegesen hány szórványkollégium van;
- Ugyanakkor a határon túli magyarság apadása pusztán anyagi támogatással nem oldható meg;
- A helyi döntéshozóknak és az anyaországnak is jeleznie kell a szórványkollégiumoknak, hogy számtalan problémájuk, felvetésük és javaslatuk van a jövőjükkel kapcsolatban.

Visszaulva a bevezető történelmi gondolatokra, minden bizonnyal az anyaország fővárosából másként látszik a szórványmagyság, a szórványoktatás állapota, mint a végeken. Ugyanakkor az is igaz, hogy Magyarország *Alaptörvénye*, a *magyar állampolgárság kiterjesztése*, a *Magyar Országgyűlés 2010. évi XLV. törvénye a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről* mind-mind hozzájárultak és hozzájárulnak a magyarság megmaradásához, a nemzet újraegyesítéséhez. A fent idézett KMKF *Szórványstratégia*, az abban megfogalmazottak biztosan jó megoldások is lehetnek a szórvány magyarság megmentése érdekében. A Külhoni Magyar Oktatási Tanács felállítása nagyszerű kezdeményezés, és kívánjuk, hogy töltsse be küldetését. Csakhogy a török már átkelt a Száván, a magyar oktatásügy végvárainak tekinthető szórványkollégiumok végveszélyben vannak!

„A szórványlét a nemzet megmaradása szempontjából fokozottan veszélyeztetett léthelyzet. Az identitás megtartása, a nemzeti kultúra ápolása többletterhet kíván a szórványközösség tagjaitól. A szórvány nem tudja önmagát újratermelni sem demográfiailag, sem etnokulturálisan. A veszélyeztetettsége pont a kiszolgáltatottságában van. A szórvány külső segítség nélkül az asszimiláció útjára

kényszerül. Ez elkerülhetetlen folyamat, amelyet nagy erőfeszítéssel is sokszor csak lassítani lehet” – írja a zentai Identitás Kisebbségkutató Műhely egy kérdőíves vizsgálaton alapuló 2011-es tanulmány bevezetőjében. Igen, a szórvány veszélyeztetettsége a kiszolgáltatottságában van! Nagyon fontos a stratégiaalkotás, fontosak a szórványstratégiák, főként ha el is készülnek. Elismerjük a szórványléttel kapcsolatos kutatások létjogosultságát, és azt is tudjuk, hogy a kutatásokat folytatni kell. Szükség van a szórványoktatásban érintettek rendszeres találkozóira, a tapasztalatcserére, a döntéshozókkal való rendszeres konzultációkra. És igen, szükség van hősökre, elkötelezett pedagógusokra, Tomori Pálokra, akik sok esetben egy személyben vállalják a szórványmentés feladatát és felelősségét. De a stratégiák, kutatások, konzultációk, találkozások és az egyszemélyes hősök nem helyettesíthetik az összefogott cselekvést.

Ez a tanulmánykötet, amelyet kezében tart a Tisztelt Olvasó, hiszem, hogy alkalmas arra, hogy összegyűjtsük a tapasztalatokat, és továbbvigyük, ami jó. Hiszem, hogy ez a tanulmánykötet alkalmas arra is, hogy a figyelmet a szórványoktatás tekintetében az elméletől a gyakorlatra irányítsa. *Mindannyiunk közös felelőssége: cselekedni végre!*

E kötet szerzőinek többségét, ahogy mondani szokták, csak hírből ismerem, sajnos nem volt alkalmunk személyesen is találkozni. Telefonon és a világháló segítségével tartottuk a kapcsolatot. Több száz, némely esetben ezer kilométer választ el bennünket. Most mégis úgy érzem, valamikor már találkoztunk, úgy érzem, régről ismerjük egymást. Valami összeköt bennünket, valami összetart bennünket, és az nem más, mint a gyermek, nem más, mint a gyermek szeretete. *Köszönet érte!*

Csángó gyerekek a vicei kollégiumból

PÉNTEK JÁNOS akadémikus, Kolozsvár Szórványok, szórványosodás Erdélyben

„Bölcséleti gondolat, hogy saját halálát az ember nem élheti át, de a nyanyelvének halálát igen. Átélni a Mezőségen, Csángóföldön s a magyar diaszpóra földrészein.”
(Sütő András: Szókerjeink művelése)

Történelmi háttér¹

Évszázadok óta tartanak azok a regresszív folyamatok, amelyek a mai magyar szórványlét helyzetét létrehozták Erdélyben. Ezeknek a folyamatoknak a többnyire fokozódó intenzitását a mindenkor történelmi helyzet határozta meg: a különböző népcsoportok népesebb mutatói, a hatalmi dominanciák által nem ritkán tudatosan befolyásolt expanzió és mobilitás, az egyes régiók és csoportok önállósága vagy kiszolgáltatottsága. Jól ismert a 17. századi Erdélynek a lényegében szövetséginek tekinthető területi és politikai beosztása. Az akkori alaptörvény, az *Unio Trium Nationum* szellemének megfelelően a *vármegyei rész*, a *szászok* és a *székelység* területei különültek el, Magyarország Erdélyhez kapcsolt része volt a *Partium*.² A délkeleti, déli határvidéken a 12–13. században telepítéssel létrehozott néhány településnek, kisrégióknak határvédelmi feladata volt, és kezdetben ilyen feladatuk lehetett a moldvai magyaroknak is. Belső-Erdély területén önálló státusuk és sajátos belső szervezettségük (autonómiájuk) révén nagyobb védetségük volt a szászoknak és a székelyeknek. A kívülről jövő migráció, expanzió elsősorban a peremrégiókat és peremtelepüléseket szigetelte el.

A belső területek közül, elsősorban éppen a rendi társadalmi berendezkedés miatt, a nemesség által kormányzott vármegyei rész magyar (jobbágy) népessége volt kitéve a szórványosodásnak, az elrománosodásnak. Érdemes a történész Egyed Ákos véleményét

idézni: „Abban a rendi világban ugyanis, amely Erdélyben is kialakult ... a jobbágysors a különböző etnikumú jobbágyok közt szolidaritást fejlesztett ki ... a többségi közösséghez kezdett idomulni több helyen is a szórványban élő magyar jobbágy. Erre a legmeggyőzőbb példát az aranyosszéki jobbágy degradált székelyek áthasonulása szolgáltatja. Mohács, Hidas, Örményes, Csákó székely lakóit Bethlen Gábor azért vetette jobbágysorba, mert megszöktek a hadból, s ez a színmagyar lakosság jobbágyként rövidesen elrománosodott”.³

A korábbi évszázadok történéseinek ismeretében nem meglepő, hogy a mai szórványközösségek jelentős része is ezekben a régiókban él. Ezeknek a *maradékszigeteknek* sok száz éves a múltjuk, de – mint a szászok példája mutatja – ez a múlt ma már önmagában semmire nem garancia. Hozzátehetjük ehhez még azt, hogy a leginkább elszórványosodott, ma *Mezőség*-ként ismert vármegyei terület magyarsága (az innen elszármazott moldvai magyarok archaikus csoportjával együtt) a legkorábbi, legmélyebb gyökerű, nyelvjárásban és kultúrájában ma is archaikus, sajátos értékeket képviselő magyar népessége Erdélynek: „Valaha volt szép magyar szálláshely. Maradék rokonaim ódon szavainak párját Bethlen Gábor leveleiben találom. Árpád-kori templomokban tízen-húszan dicsérik az Istent, kapaszkodnak egymás tekintetébe, hogy végleg el ne csüggedjenek”.⁴

A moldvai magyaroknak a nyelvjárásban mezősegi típusúként ismert archaikus (Szeret menti) része is innen került ki még a középkorban, a 13–14. században. Kitelepítésük határvédelmi céllal történt: keleten ők védték a magyar királyságot, és a mohácsi vészig élvezték a

¹ A szórványprobléma bonyolultsága miatt ebben a tanulmányban inkább ennek kifejtését tekintettem fontosnak, mint a régió bemutatását, a romániai magyar közoktatás helyzetének értékelését, amelyet két évvel ezelőtt egy hasonló célú kiadványban elvégeztem (PÉNTEK 2012.).

² Vö. ÁRON 1981. 102.

³ EGYED 1996. 12.

⁴ SÜTŐ 2002. 110.

magyar királyság védelmét. A később kitelepedett vagy éppen menekült székelyekkel együtt ők alkotják a moldvai magyar nyelvszigetet. A mintegy 90 településen elszórtan, kisebb vagy nagyobb közösségekben élő katolikus magyarok évszázadok óta élnek a maguk sorsát: még mindig őrzői a magyar nyelv és a magyar kultúra archaikus kincseinek, és már évszázadok óta tart, a 20. században pedig egyre inkább felgyorsult a nyelvcserejük, az asszimilációjuk. Négyötöd részük már nem beszéli a magyar nyelvet. Történelmi sorsuk sajátos előképe mindannak, ami napjainkban az erdélyi magyar szórványokkal történik.⁵

A magyar városok elszórványosodása jórészt korunk történetéhez tartozik, a 20. század második feléhez. A lakótelepi szórványok eredetüket tekintve *migrációs szórványok*, betelepüléssel jöttek létre a „szocialista” iparosítás és erőltetett urbanizáció időszakában. Hasonlóképpen a bányavidékek, munkatelepek, ipari központok magyar szórványai. Utólag úgy lehet értékelni, hogy nem is az iparosítás volt az igazi célja az akkori rendszernek, hanem a demográfiai arányok gyökeres átalakítása. Ennek következtében ugyanis román többségűvé váltak az addig magyar többségű városok (a székelyföldieket kivéve). A románoknál jóval kisebb számban szintén betelepülő magyar népességgel gyengültek azok a kistelepülések és szórványok, ahonnan ők eltávoztak, a városi környezetben pedig hagyomány és kapcsolati háló nélküli lakótelepi, munkatelepi szórványba kerültek. Olyan városi lakóhelyi környezetbe, amely a korábbi történelmi példák szerint is a gyors asszimiláció színtere.

Kutatás, gondozás, tervezés

A mindenkor helyzet, tehát a mostani szórványlét is része ennek a magyar közösségek jelenét, jövőjét tekintve kedvezőtlen folyamatnak. A szórványlét pedig halmozottan hátrányos helyzetet jelent. A helyzetről és a folyamatról 1989 előtt is tudomása volt az erdélyi magyar nyilvánosságnak, különösen azoknak, akik

⁵ Az ő helyzetük részletesebb bemutatása meghaladná ennek az írásnak a kereteit, ezért a rájuk vonatkozó legújabb és leghitelesebb kiadványokra, mindenekelőtt Tánczos Vilmos munkáira kell felhívunk az olvasó figyelmét. A legteljesebb magyar nyelvű friss összefoglalás a Madáryelven című kötet 2011-ben jelent meg.

benne éltek. A szakszerű kutatásra azonban nem volt lehetőség. 1989 után szinte egyszerre indult meg a szakszerű elméleti tájékozódás, rendre a kutatás – és ennek egyik központja a történelmi pillanatot tekintve sem véletlenül Temesvár, a Bodó Barna vezette Szórvány Alapítvány –, és ezzel egy időben a nagy területet, sok közösséget érintő, egyházi és civil keretű feltárás, bátorítás, gondozás, a távlati stratégián való gondolkodás. Ebben a Kolozsváron élő, a „terepet” legjobban ismerő és leginkább elkötelezett Vetési Lászlónak, az általa létrehozott Diaszpóra Alapítványnak volt fontos szerepe.

További alapítványok, bizottságok jöttek létre, a politika, a kisebbségvédelem egyik nagy dilemmája pedig éppen az lett, hogyan lehet összeegyeztetni, kiegyensúlyozni a létszámában szinte fele-fele arányú tömb és szórvány nem mindenben egyező érdekeit, elvárásait és lehetőségeit. A korábbi tilalmi időszak ellenhatásaként egyre inkább parttalaná vált a szórványról szóló közéleti diskurzus, a támogatások megindulásával érdeké és divattá vált a szórványhelyzetre, a veszélyeztetettségre való hivatkozás. A *szórvány* szóval az történt, mint a *csángóval* is, a folyamatra való utalásban pedig szinonimájává vált egymásnak a *szórványosodás* és a *csángósodás*. Ennek a látszólag csak nyelvi visszaélésnek pedig az lett a következménye, hogy a valós gondok, helyzetek és folyamatok ismerete homályosult el, a realitásokra épülő valós igények, érdekek, lehetőségek szorultak háttérbe.

Azt lehet mondani, hogy mindaz, ami eddig történt, néhány elkötelezett személyiség és a körülöttük csoportosuló munkájának eredménye. Szinte alig volt benne tudatos távlati tervezés. Az ebben a kötetben is szereplő oktatási központokat, szórványkollégiumokat – és azokat is, amelyek most nem kerülhetnek bemutatásra – karizmatikus *személyek* teremtették meg, akik a kellő támogatást is megszerezték a működéshez, és a működtetést is biztosították, felügyelik. Mindegyiket egy cselekvésre kész személy kezdeményezte, hozta létre, nem előzte meg őket olyan tervezés, amely felmérésre alapozva pontos kritériumok szerint jelölte volna ki, vagy jelölné ki továbbiaknak a helyszínét, működési körzetét, funkcióját.⁶ A meglévőknél mindenképpen többre lenne szükség.

⁶ VETÉSI 2002. 13.

Fogalom, terminológia, osztályozás

A szórvány fogalma és megnevezése

A szórványt, szórványosodást sokarcúsága és változékonysága, sokféle megközelítési lehetősége miatt szinte lehetetlen meghatározni. És úgy tűnik, mintha ezek az elméleti megközelítést érintő, a definíció körüli bizonytalanságok, kétségek magának a helyzetnek a fel- és elismerését is kétségessé tehetnék. A szórványokkal foglalkozó szakirodalom is egyértelműen jelzi, hogy a megközelítés lehet racionális vagy moralizáló, tükrözheti a tömb vagy a szórvány perspektíváját. Vizsgálható a szórvány kisebbségjogi, nyelvtudományi, intézményszociológiai, társadalom-lélektani, nemzetpolitikai kérdésként.⁷ Azt semmiképpen nem lehet állítani, hogy mindezek a szempontok kellő kiegyensúlyozottsággal érvényesültek az elmúlt több mint két évtizedes időszak hazai kutatásaiban.

A nemzetközi szakirodalom pontos értelmezését és a hazai kutatások kellő külföldi (vagy akár román) recepcióját az is megnehezítette, hogy az erdélyi magyar szórványokra vonatkozóan alapvető fontosságú *szórvány* és *diaszpóra* megkülönböztetésére más nyelvekben csak körülírással van lehetőség. A *diaszpóra* a magyarban (és más nyelvekben is): „egy vallás vagy nép hazáján kívül szétszórta élő egyedei, csoportjai” (Idegen szavak szótára), a *diaszpóra* migráció, elköltözés, expanzió, kirajzás eredményeként alakul ki, a *szórvány* a mi értelmezésünkben a „hazán belül”, szülőföldjén elszigetelődött, szétszóródott, felfmorzsolódott csoport, közösség. A román nyelv is egyben kezeli a kettőt, és ez erősíti azt az elfogult történelmi ideológiával kapcsolatos tévhitet, hogy a románon kívül minden más etnikum, az ortodoxon kívül minden más vallás „kívülről” került román környezetbe, román többségbe.

A fogalom fontos ismérvei közül mindenképpen releváns az, amely azt a csoportot, kisközösséget tekinti szórványnak, amely egy tőle eltérő nyelvű, etnikumú, vallású környezetbe ágyazottan nem képes fenntartani önmagát, nem képes olyan önszerveződésre, amellyel biztosíthatná folytonosságát. Az elméletből következik a kérdés, amelyre azonban nem lehet objektív, minden helyzetre érvényes választ adni: milyen közösségi szerveződés életképes, hol a határ, honnan kezdődik az, hogy a közösség nem képes az önreprodukcióra.

Terepkutatások alapján helyzetenként lehet hivatkozni számokra és arányokra, ezeknek azonban nincs abszolút érvényességük. Vannak szerzők, akik a 200–300-as népességszámban látják a határt (talán ez a legáltalánosabb vélemény), vannak, akik a 10, 20 vagy 30%-os arányra hivatkoznak. De az arányok sem függetlenek az abszolút számoktól, a tágabb régiótól, a település típusától, a közösség belső kapcsolati hálójától. Ezt jól példázza a Balázsfalva szomszédságában fekvő Alsókarácsonfalva és Buzásbocsárd. Az előbbi, 2011-ben 58 kétnyelvű magyart számláló közössége nem éri el azt a kritikus szintet, amely saját intézmény működését lehetővé tenné; az utóbbi, Buzásbocsárd 430 fős közössége élénk egyházi és kulturális életet él, az alsó tagozaton van magyar oktatás, a felső tagozat csak román nyelvű, de innen is többen eljutottak a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumba is, és ott érettségiztek. Bálint Emese nemrég publikált kutatása szerint a két nyelvi közösség különbségeit „a kétnyelvűség típusában, a nyelvhasználat mindennapi gyakorlatában, illetve az eltérő intézményes háttér meglétében kell keresnünk”.⁸ Egy közösség szórványlétének, szórványvoltának megállapítására Vetési László javasolt objektív kritériumrendszert, olyan ismérveket, amelyek együtt vagy akár külön-külön is releváns jegyeknek tekinthetők. Ilyen lehet a településen belüli 30% alatti arányszám, a vegyes házasságok 20% fölötti aránya, az anyanyelvi értelmiség (tanító, lelkész) hiánya, az önálló egyházi élet és az anyanyelvi oktatás iránti igény hiánya, az iskola teljes hiánya, a magyar intézményi szerveződés és közösségi élet hiánya.⁹

Más megközelítésben Bodó Barna szerint „a szórványt nyelv- (tehát:) nemzethatárként kell értelmezni...”.¹⁰ Ezt lehet valóságosan érteni, változó, szűkülő nyelvhatárként. De többnyire nem erről van szó, hanem a belső határról, nyelvünknek, kultúránknak az azonosságunkat, szellemi egységünket mindenkor meghatározó határáról, saját nyelvünk határáról abban az értelemben, ahogy erről Wilhelm von Humboldt írt, vagy ahogy Heidegger tekinti a nyelvet a lét házában.¹¹ „Határ, nyelvhatár. Határok – határápítás. Minden identitás alfája és ómegája. A kulturális határok szórványban

⁸ BÁLINT 2013. 8.

⁹ VETÉSI 2001. 33.

¹⁰ BODÓ 2009/b. 19.

¹¹ HEIDEGGER 1988. 65.

⁷ BODÓ 2009/a. 202.

illuzórikussá válnak”.¹² A szórványban élő egyre kevésbé érzi magát otthon léte korábbi házában, korábbi identitásában, szülei, nagyszülei korábbi identitásában, és egyre inkább az új identitásban. Ez már nem alkalmi, a pillanatnyi szükség szülte kódváltás, „átlépés”: a régi válik idegenné, az új otthonossá.

Azokra, akik szórványban élnek, nem a kettős vagy többes identitás többlettudata, biztonsága jellemző, hanem az átmenetiség bizonytalansága, nem az „itt is, ott is”, hanem a „már nem itt, de még nem ott” tudata. A határhelyzet, a diszkontinuitással járó bizonytalanság következménye, hogy „a szórvány mindennapi döntéshelyzet”.¹³ Szintén Bodó Barnától származik az a megállapítás, hogy a szórványlét sajátos szociálpszichológiai állapot. Többnyire vele jár a másság tudata, a védtelenség és a kiszolgáltatottság érzése, a közties, átmeneti helyzettel járó bizonytalanság, az, hogy néha kínosan kell megélnie, szégyellenie kell nemzeti hovatarozását.¹⁴

Tipizálás, osztályozás

A szórványlét és a szórványközösségek sokfélesége a tipizálást, az osztályozást is megnehezíti. Több szerző többféle szempont figyelembevételével a típusok eltérő bonyolultságú rendszerét írta le. Az előbbieken már mi is hivatkoztunk az eredetük szempontjából elkülönülő *maradék- (őshonos) szórványokra* és *migrációs szórványokra*, arra, hogy vannak *peremjellegűek* és *belső szórványok*, az előbbieket jórészt *szigetek*, az utóbbiakat *regionálisak*, szétszórtak egy kisebb vagy nagyobb régióban (pl. a Bánság, amely perem is egyben, vagy a Belső-Mezőség), településtípus szerint *falusi* és *városi, lakótelepi*, más tekintetben *egyházi-felekezeti* és *nemzeti-etnikai*.

A korábbi, inkább a maradékszórványokra, a falusi szórványokra figyelő szemléletben változást hozott a Vetési László 1996 decemberében közölt vitairata: *Szórvány-e a szórvány?*¹⁵ Szilágyi N. Sándor erre írt válaszában az 1992. évi népszámlás adataira támaszkodó körültekintő elemzésében ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy a szórványlét érintettjei zömükben városban élnek, a nagyvárosi lakótelepeken, mint írta:

¹² BODÓ 2013. 31.

¹³ BODÓ 2009/a. 202.

¹⁴ BODÓ 2009/a. 14–15.

¹⁵ VETÉSI 2002. 7–15.

„a szórvány-probléma vastaga nem falun van, hanem városban!”¹⁶ Ez valóban így van. Azonban az is kétségtelen, hogy a városi szórvány szorosan kapcsolódik az erdélyi térségek falusi szórványaihoz, oka is és következménye is annak, ami a több évszázados közösségekkel történt és történik. Nem lehet eltekinteni az egészen kicsi közösségektől sem, életeik terétől, hajdanvolt saját szülőföldjüktől, temetőiktől, falvaiktól és romokba vesző épített örökségüktől.

A helyzeteket és a típusokat a szórványosodás és az asszimiláció folyamata, annak fokozatai szerint helyezte sorba Vetési László. Az általa felállított sort megfordítva, a magyar identitást tekintve kiinduló pontnak, ilyen fokozatok különíthetők el: etnikai és nyelvszigetek → távlatilag veszélyeztetett etnikum → halmozottan hátrányos helyzetű etnikum → első nemzedékes beolvadt, etnikumváltó, nyelvcsérés magyarság → magyar eredetű román → történelmileg elrománosodott, eredettudat nélküli románság (rendszerint, pl. a Szilágyságban, a környezet magyar földrajzi nevei és a magyar személynevek őrzik a magyar eredetet).¹⁷ Az identitás három fő elemét tekintve (nyelv, etnikai tudat, vallás) a vizsgálatok alapján az asszimiláció–disszimiláció folyamatának ez a sorrendje állapítható meg: nyelvcsere → etnikai adaptáció → kultúraelhagyás (a vallás fölcserélése) → nyelvi revitalizáció → disszimiláció. Ezeket a folyamatokat nehéz ugyan befolyásolni, mégis minden fokozatukban lassíthatók, esetleg vissza is fordíthatók.

Földrajzi, demográfiai háttér

Szórványvidékek

A *Kárpát-medence régiói* című impozáns sorozat 2006-ban megjelent Északnyugat-Erdély és a 2009-ben megjelent *Dél-Erdély és Bánság* kötetének népességről szóló fejezetét Veres Valér írta a 2002. évi romániai népszámlálás alapján. Az általa *Észak-Erdélynek* nevezett régió három megyéjében (Beszterce-Naszód, Kolozs, Máromaros megye) élt a magyarok 13,2%-a, a Partiumban (Bihar, Szatmár, Szilágy megye) 24,2%-a, Dél-Erdélyben (Brassó, Fehér, Hunyad, Szeben megye) 8%-a, Bánságban (Arad, Krassó-Szörény, Temes megye) 7,5%,

¹⁶ SZILÁGYI N. 1997. 687.

¹⁷ VETÉSI 2001. 29.

a némi általánosítással tömbnek tekinthető Székelyföldön (Kovácsna, Hargita, Maros megye) 47,1%.¹⁸ A látszólag szórványt és tömböt fele-fele arányban szembeállító statisztikai adatok közlésén kívül a szerző fontosnak tartja annak jelzését is, hogy: „A történeti Erdély megyéiben a „szigetmagyarság” térszerkezeti jelensége figyelhető meg, amikor néhány egymáshoz közeli településen a magyarság többségben vagy jelentős arányban szigetesen él, az egyébként tágabb román többségű környezetben. Így jelentős számú magyar él Kolozsváron, a mellette elterülő Kalotaszeg térségében, az Erdélyi Mezőség néhány pontján (Széken, Vajdakamarás környékén), az Aranyosszék északi felében, Kolozs megye délnyugati sarkában. Szórványosan a régió minden térségében élnek magyarok...¹⁹ Dél-Erdély és a Bánság vonatkozásában a szórványmagyarságot is jellemző térszerkezeti jelenségnek tekinti, szigetként sorolja föl Nagyenyed, Brassó, Déva és Arad környékét. Mint írja: „Szórványmagyarság mindegyik vizsgált megyében előfordul, különösen a városokban (Hunyad megye magyarságának 90%-a városban él).²⁰

A folyamatos apadás mértéke és aránya

A 2011. évi népszámlálás előzetes feldolgozása alapján nyert adatok különösen a folyamatok megítélése szempontjából fontosak. Az egyik, számunkra kedvezőtlen tanulsága ennek, hogy minden régióban gyorsult az apadás, és hogy az arányokat tekintve továbbra is a szórványokban legnagyobb az apadás: az országos 13,5%-hoz viszonyítva a Bánságban 28% (az előbbi évtized 20%-ához viszonyítva), Dél-Erdélyben 27%, Észak-Erdélyben 23%, Közép-Erdélyben 15%, a Partiumban 12%, a Székelyföldön 7%. Hasonló tendenciát mutat a települések etnikai szerkezetének változása: arányaiban ott nagyobb az apadás, ahol eddig is kevesebben voltak az adott településen, azaz a szórványban. Az 50% alatti magyar népességű helységeken mindenütt nagyobb volt az apadás az átlagnál, de a határozottan szórvány jellegű 10–20% között 22,9%, a 10% százalék alatti (100 lakosnál több) magyar népességű településeken 31,7%, a 100 lakosnál kisebb helyi közösségekben 21,6%.²¹ És ami témánk szem-

pontjából szintén jelentős: „... a nagyvárosokban azért jelentősen nagyobb a magyar közösségek apadása, mert a nagyvárosi lét nagy eséllyel jelent egyben szórványhelyzetet is”.²² Tánczos Vilmosnak a moldvai magyarok nyelvismeretére vonatkozó, másfél évtized múltán, 2008–2010-ben megismételt felmérése szerint a másfél évtized alatt, szintén gyorsuló ütemben, a nyelvismeret tekintetében 18 ezer fővel, 30%-kal apadt a moldvai magyarság.²³ A folyamatok irányára és ütemére vonatkozó adatok egyaránt figyelmeztetnek az egészen kis létszámú szórványközösségek közvetlen veszélyeztetettségére és eltűnésére, valamint a kisebb-nagyobb tömbök szórványosodására.

Vetési László korábbi, a demográfiai arányok és a terep ismeretében megfogalmazott véleménye szerint a városok közül különösen Beszterce, Bukarest, Brassó, Déva, Nagybánya, Nagyenyed, Nagyszében, Medgyes és a bányavárosok magyarsága tekinthető szórványnak, ennek alapján „együtt és egyenlő súllyal kell számolnunk a falusi és városi szórvánnyal”.²⁴ Arra is felhívja a figyelmet, hogy a megyehatárok, régióhatárok szerinti számbavétel csalóka, ezek ugyanis nem esnek egybe a „veszélyeztetettség” határokkal. Maros és Hargita megyéből ilyen veszélyeztetett területnek tekinti a Felső- és Alsó-Maros mentét, a több megye határán átnyúló Mezőséget, Biharból a Fekete-Körös völgyét, a Sebes-Körös völgyében Körösrévet és Magyarakucsot, Szatmár megyében a nyelvhatár utolsó végvárait, Vámfalut, Kőszegremetét, Avasújvárost, Szilágy megyében az Almás- és Egregy-patak völgyét, Hunyad megyéből a teljesen megfogyatkozott Rákodot, Lozsádot, Harót, Bácsit és Nagypestest, az öt bányászvárost, Petrozsényt, Petrillát, Vulkánt, Lupényt és Urikányt, Fehér megyéből Gyulafehérvár környékét, Szében és Brassó megye legdélibb vonalát: Oltszakadátot, Románújfalut, Halmágyot, Bolyát, Bürköst, Kóbort, Mohát. Északon, Máramaros és Beszterce megyében szintén sziget- és szórványfalvak sorakoznak, töredéknépesség él a Kis-Szamos völgyében Kolozsvár és Dés között.²⁵

A temesvári Szórvány Alapítványnak köszönhetően 1990 után különös figyelem kísérte a Bánságot. A szórványkutatás terepe volt, és ezek a kutatások módsze-

¹⁸ VERES 2006. 100.

¹⁹ VERES 2006. 101.

²⁰ VERES 2009. 162.

²¹ KISS–BARNA 2012. 16–24.

²² KISS–BARNA 2012. 18.

²³ TÁNCZOS 2011. 104.

²⁴ VETÉSI 2001. 9.

²⁵ VETÉSI 2001. 9–13.

reikben és eredményeikben is sok fontos tanulsággal szolgáltak. A régióknak közismerten az a sajátossága, hogy ebben a térségben nincs őshonos, helyi etnikum, illetőleg két-háromszáz éves múlttal mindegyik annak tekintheti magát. A Bánság gazdasági szempontból mindig vonzó volt, az itt élő emberek be- és elfogadták az újonnan érkezőket. Ennek a vonzásnak és befogadó szellemnek köszönhető, hogy – noha a svábok távozásával az elvándorlás is érintette a térséget – folyamatosan voltak és vannak újabb betelepülők, székelyek különösen. A térséget legjobban ismerő Bodó Barna szerint a településeken belüli eltérő arányok ellenére a magyar népesség szempontjából a régió egésze szórványnak tekinthető.²⁶ Itt is vannak dinamikusabb térségek, kedvező és kedvezőtlenebb helyzetek, olyan szigetek is, mint a legdélibb Végvár. Az 1996–1997-es vizsgálat tanulságai szerint itt is jellemző a nyelvhasználati terek szűkülése és a nyelvhasználati alkalmak ritkulása, az anyanyelv használati értékének csökkenése, a lazuló kötődés az anyanyelvi közösséghez (a román tannyelv választása, vegyes házasság), az anyanyelvi kultúra visszaszorulása, a helyi vezető egyéniségek hiánya, a helyi papok hiányával az egyház szerepének csökkenése.²⁷

Gazdasági háttér

A huszadik századi történelem traumatikus törései

Mint az előbbieken már jeleztük, a magyar közösségek, települések, régiók szórványosodása, az asszimiláció évszázadok óta tartó folyamat Erdélyben. A 20. században három olyan történelmi esemény volt, amely lökésszerűen fölerősítette ezeket a folyamatokat. Az egyik a tömeges menekülést kiváltó hatalomváltás az I. világháború végén, majd a kisebbségi léttel együtt járó többszörös alávetettség; a következő a II. világháborút közvetlenül megelőző, a nagy régiót megosztó új államiség, amely a szórványosodásban leginkább veszélyeztetett Dél-Erdélyt elszakította az erdélyi magyar tömböktől, menekülésszerű átköltözést váltott ki délről északra, majd a háború végén újabb menekülési hullámot Erdélyből Magyarországra; a harmadik a téveszesítés volt az 1950–1960-as évek-

²⁶ BODÓ 2004. 166.

²⁷ BODÓ 2009/a. 51.

ben, amely a falusi szórványok népességét fosztotta meg addigi egzisztenciájuk gazdasági alapjától, a földtől. És szimbolikusan is elvágta a legfontosabb köteléket, a szülőföldhöz való kötődést. Ez jelentős belső mobilitást váltott ki: tovább apadtak a mind kevésbé életképes maradékszórványok és szigetek, az innen és a tömbvidékekről megélhetési lehetőséget keresők új szórványokat hoztak létre az ipartelepeken, a bányavidéken, a városi lakótelepeken. Miközben az előző század második felében Európa nyugati felében a falvak egyre inkább urbanizálódtak, a mi térségünkben a megélhetését kereső falusi népesség beköltözésével ruralizálódtak a városok. Ezekről a nagyvárosi, lakótelepi falusiakról írja Vetési László: „Ott a legsikeresebb az értékek túlélése, ahol a szülőfölddel való folyamatos kapcsolat élő háttérszázgot képez a kisebbségi mögött”.²⁸ A földtől való valóságos és szimbolikus elszakadással nemcsak annak eltartó ereje szűnt meg, hanem a közösséget megtartó ereje is. Az ebből fakadó szükség, a biztosabb és jobb megélhetés keresése, valamint a kötelék és kötelezettség nélküli szabadság, a diktatúrát felváltó szabad világ a század végén már nem a belső mobilitást erősíti, hanem a migrációt. És az asszimilációt.

Gazdasági jellemzők

A szórványkutatások és a gazdasági elemzések a szórványok vonatkozásában hasonló következtetésekre jutottak. Jelentősek a regionális különbségek Erdély déli és északi része között. Az északnyugati régióban is a városok és a városok környezete jelenti a biztosabb gazdasági hátteret, munkalehetőséget, kiemelten Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti. A falvak között is jelentős a különbség, polarizálódtak a gazdag és szegény falvak, gyengült a falu és a város kapcsolata. Mindez különösen érinti azokat a településeket, amelyekben a magyar szórványközösségek élnek: jellemző az előregedés, az aktív népesség csökkenése. Ezekben a falvakban nem telepednek meg az értelmiségiek, vagy – ha lehetőség adódik rá – elköltöznek, a fiatal családok szintén kedvezőbb életlehetőséget választanak.²⁹

Földrajzi adottságainak, fejlettebb infrastruktúrájának és erőforrásainak köszönhetően Dél-Erdély és

²⁸ VETÉSI 2013. 4.

²⁹ VINCZE 2006. 557–559.

Bánság gazdasági szerkezetében, regionális különbségeiben lényegesen eltér az északnyugati régiótól. Az 1990-es változást követően – mint Benedek József kimutatta – az első időszakban a bánsági térség fejlődött dinamikusabban, azt követően Szeben és Brassó, valamint a központok vonzáskörzetei. Az ezektől a központoktól távolabbi perem- és maradékszórványok inkább sorvadnak, mint fejlődnek. Még ennél is kilátástalanabb a válságba jutott ipari térségek (Vajdahunyad és környéke), valamint a Zsil-völgyi bányavidék lakótelepein, munkatelepein élő népesség, így a magyar szórványok helyzete.³⁰ Ezekről írja joggal Vetési László: „Nagyvárosainkban a kisebbségeknek és sajátos értékeiknek, másságuknak a folyamatos természetes és erőszakos bedarálása folyik. De különösen így van ez a nagy közös nagyipar-élménnyel rendelkező nehézipari városok munkás magyarságával, lásd Bányaság, Vajdahunyad, Déva”.³¹

Gazdasági és szociális polarizálódás

Azt lehet mondani, hogy az egyes régiókban eltérően ugyan, de általános a gazdasági polarizálódás Erdély magyar társadalmában. A munkaképes fiatalok belső mobilitásával az idős emberek magukra maradtak, otthon, szegénységben. A külföldön munkát vállaló szülők gyermekeiket hagyták magukra vagy a már a gyermekek gondozására sem képes nagyszülőkre. A magukra hagyott, jórészt szintén munkatelepi vagy városi szórványokból utcára került gyermekek, fiatalok mentését, védelmét, nevelését vállalta föl Böjte Csaba ferences szerzetes dévai központú Szent Ferenc Alapítványa. Az Alapítvány 1992-től a Kárpát-medence legkiterjedtebb gyermekvédelmi intézményrendszerét hozta létre, és ezt folyamatosan bővíti, működteti. A gyermekek oktatásával a nyelvetvesztés különböző szintjén álló gyermekek magyar nyelvi rehabilitációját is elősegíti.

Szórványhelyzetben éppen a két szélső pólusra lehet jellemző a korábbi identitás feladása: a legszegényebbek a többségi identitásban remélnek biztosabb fogódzót, sikeresebb életlehetőségeket gyermekeik számára, a tehetőseket, a gazdasági és értelmiségi elitet pedig a gazdagság és a számukra többet nyújtó szabadság teszi, teheti közömbössé saját anyanyelvük,

³⁰ BENEDEK 2009. 257–261.

³¹ VETÉSI 2013. 2.

kultúrájuk iránt. Pragmatikus döntéseik gyakran mást mutatnak, mint a magyarságukra vonatkozó szimbolikus kijelentéseik. Pedig rájuk különösen érvényes Csoóri Sándor axiómája: „magyar az, aki az érdekei ellen is magyar akar maradni!”

Családok, rokonság, hálózatok

Mint eddig is utaltunk rá, a maradékszórványok, szigetek népessége sűrű szomszédsági, rokonsági kapcsolati hálóval rendelkezik, ebből ered a kohéziója, ez teszi közösséggé, olyan primer közösséggé, amely egy bizonyos létszámbeli kritikus szint fölött saját (oktatási, egyházi) intézmény fenntartását, működtetését is lehetővé teszi. Az ilyen falusi szórványban a kohéziót erősíti a közös tér, a közös múlt és hagyományként a társas emlékezet, kegyhelyek, történelmi emlékhelyek. A kritikus szint alatt a kis létszámú közösségek létükben teljesen bizonytalanná válnak. Az erdélyi szórványok nagyon sok közössége van ebben a helyzetben, példaként már említettük Alsókarácsonfalvát. A város vonzó központ lehet, gravitációs pont fontos magyar intézményekkel, amelyek előnyösek is lehetnek az itt születő gyermekek számára. A bánsági szórványkutatás egy sajátos „mikrorégiós” szórványosodási modellt állapított meg, amely szerint: „az asszimiláció azokban a régiókban a legelőrehaladottabb, amelyek leginkább kiesnek Temesvár vonzáskörzetéből. A nagyvárosi közelség az identitás megőrzése szempontjából serkentőleg hat, a bánsági magyarság centruma Temesvár”.³² De általában a lakótelepi környezet közösséget nem képes teremteni, a szomszédsági és rokon kapcsolatok is jóval lazábbak, a nyelvhasználat alkalmi ritkábbak, terei szűkebbek. Az intézményes kapcsolatok alakításában rendszerint megnő az egyház szerepe.

A primer közösségből kiszakadva vagy a kritikus létszám alatt rendszerint fellazulnak a lokális, etnikus vagy felekezeti endogámiának a párválasztást meghatározó hagyományai, szabályai. Általános jelenség, hogy nő a vegyes házasságok száma, és hogy ez a növekedés és ennek gyorsulása fokozottabb a városi szórványokban. A népszámlálás korábbi és legújabb

³² PAPP Z. 1997. 112.

adatai szerint „... a kilencvenes évekhez viszonyítva minden egyes régióban csökkent a homogén házasságok aránya. A legnagyobb arányú csökkenés a Bánságban, Észak-Erdélyben és Közép-Erdélyben tapasztalható ... Hunyadban és Szebenben átlag fölött nőtt a vegyes házasságok aránya”.³³ Arra nézve csak a 2002. évi népszámlásból vannak adatok, hogy a vegyes családok milyen arányban regisztrálták gyermekeiket magyarként. „2002-ben Romániában összességében a magyar párú vegyes családok 32,3 százalékában regisztrálták a gyermek(ek)et magyar nemzetiségűként”.³⁴ A statisztikához, az általános folyamatokhoz viszonyítva mindig vannak kivételek is. 1996-ban egy szórványkonferencián Vetési László egy olyan közösséget említett példaként, amely a legújabb időkig ragaszkodott az etnikai endogámia hagyományához: „A szigetfalvak között is a legszigetebbek közé tartozik ... a Szeben megyei Bürkös, ahol a nagyméretű elszigeteltség ellenére rokon, szülői tanácsra a női vágyók vállalták a 30–40 km-re levő – a legközelebbi – magyar faluba utazást is, hogy velük egy nyelvű társat keressenek. Ez őrizte meg ezt a közösséget mindmáig a beolvadástól”.³⁵

Az identitás, a nyelv megtartásának, az etnikai folyamatosság fenntartásának fontos feltétele, hogy legyen meg a lehetősége az áthagyományozásnak. A legfontosabb ilyen feltétel a nagycsalád, a nemzedékek, korosztályok természetes aránya, egyensúlya és a kapcsolat is a nemzedékek között. A demográfiai adatok, a szórványkutatások mind a falusi szórványközösségek előregedéséről számolnak be: nincs kinek áthagyományozni a nyelvet, a kultúrát.³⁶ A városi szórványokban pedig rendszerint éppen a nemzedékek között következik be a törés a tannyelvválasztással, a párválasztással. A nemzedéki törést jól jelzik azok a nem ritka esetek, amikor protestáns szülők gyermekeinek hitoktatása, konfirmálása – az anyanyelvi ismeretek hiánya miatt – már csak a többségi nyelven lehetséges.³⁷

³³ KISS–BARNA 2012. 47; a 43–46. lapokon a szerzők mindezt részletező táblázatokon mutatják be.

³⁴ KISS–BARNA 2012. 48.

³⁵ VETÉSI 2001. 110.

³⁶ BODÓ 2009/a. 205.

³⁷ A református gyülekezetek nyelvhasználati gyakorlatáról ld. VETÉSI 2002. 299–321.

Nyelvi szórványok, szigetek, nyelvi folyamatok

Nyelvi tájak, szigetek

A kolozsvári nyelvészeti iskola keretében már az előző század közepe óta folyó intenzív nyelvföldrajzi kutatások tisztázták az egyes magyar nyelvi tájak jellemzőit, kiterjedését, a szigetek és szórványok elhelyezkedését, történelmi kapcsolatát. Ezeknek a kutatásoknak az eredményei, a nyelvatlaszok 1990 után jelenhettek meg.³⁸ Az 1990-től megindult és azóta is tartó szociolingvisztikai vizsgálatok általában és egyes közösségek vonatkozásában is vizsgálták a nyelvhasználatot, a kétnyelvűséget, a nyelvcserét, a nyelv megtartásának feltételeit és a nyelvetvesztés utáni nyelvészeti lehetőségeit.

A történelmi Erdélynek a bevezetésben felvázolt közigazgatási, politikai beosztása többé-kevésbé ma is meghatározza a magyar nyelvjárási különbségeket: a hajdani vármegyei részre terjed ki a szinte teljes egészében szórványnak tekinthető mezőségi nyelvjárás, a Székelyföld nyelvváltozata pedig a székely nyelvjárás, és ezek voltak a kibocsátó területei a moldvai magyarnak is. A folyamatos térvesztés következtében szigetelődtek el a peremek maradékszórványai a nyelvterület déli és északi peremén. A szigethelyzet kettősséget jelent: egyrészt konzerválja a nyelv korábbi állapotát, elemeit, archaikus nyelvi formákat őriz meg, másrészt pedig ebben a helyzetben a nyelv használója kétnyelvűséggel, a gyakori kódváltással igazodni kényszerül a környezet nyelvéhez.³⁹

A szórványok kétnyelvűsége és nyelvcsereje

A szórványban élők magyar nyelvhasználatát közvetlenül befolyásolja, meghatározza a domináns román nyelvű környezet, ezzel összefüggésben az aktív kétnyelvűség gyakran a másodnyelv dominanciájával, az intenzív román nyelvi hatás, a beszédhelyzetnek megfelelő kódváltás. Vannak ugyan példái a kiegyensúlyozott, kölcsönös kétnyelvűségnek is, gyakoribb mégis az egyoldalúság, az aszimmetria: az, hogy a magyarok kétnyelvűek, a románok egynyelvűek. A

³⁸ GÁLFFY Mózes, MÁRTON Gyula és SZABÓ T. Attila szerkesztésében. A moldvai csángó nyelvjárás atlasza két kötetben, 1992-ben, MURÁDIN László és JUHÁSZ Dezső szerkesztésében A romániai magyar nyelvjárások atlasza 11 kötetben, 1995–2010 között.

³⁹ PÉNTEK 2003; 2013.

másodnyelv dominanciája gyakran azzal is együtt jár, hogy a beszélő anyanyelvén nem tud írni-olvasni (ezt az oktatás nyelve határozza meg). A kétnyelvűségnek ez a felcserélő, instabil jellege vezet el a nyelvcserehez, mivel pedig a Kárpát-medencei magyarság számára a nyelv az azonosság meghatározó eleme, a nyelvcserevel kezdődik el az identitásváltás, az asszimiláció.⁴⁰ A folytatása a nemzetiségben megmutató bizonytalanság, majd végül a vallási identitás feladása. Erre az átmenetiségre utalnak az éppen szórványkörnyezetben a népszámlálkor regisztrált magyar nemzetiségű román anyanyelvűek (1992-ben 32 949), aztán a román nemzetiségű és anyanyelvű protestánsok, római katolikusok. A nyelvcsere, az asszimiláció nyelvkörnyezeti és attitűdbeli hátterét Szilágyi N. Sándor elemezte részletesen. Mértékartó elemzései és számításai szerint az 1992–2002 közötti évtized asszimilációs vesztesége 38 572 fő volt.⁴¹

A felekezeti, vallási identitás az azonosság legértékesebb eleme: a nyelvcsere után is megmaradhat. A vallási hovatartozás cseréje pedig a teljes asszimiláció lezárulását jelenti. Ennek tulajdonítható, hogy az anyanyelvnek az egyházi szertartásban használt ritualizált szövegei szakralizálódhatnak, úgy őrződhetnek meg a templomi használatban, hogy a hívek a nyelvet már nem értik, nem beszélik. Ezt példázza a Vetési László által leírt Fehér megyei katolikus Borbánd, a református Alsókarácsonfalva és a mindhárom vallást ebben a formában továbbélő Verespatak. „A teljes nyelvcsere után is egyfajta »szent nyelvként« vergődik tovább a hajdani anyanyelv immár szószéki, kultikus nyelvvé zsugorodva”.⁴² Ilyen szakralizálódott reliktszövegek a moldvai magyarok, a mezőségi archaikus imádságai, folklórszövegei is.⁴³

Oktatás a szórványban

Az általános tapasztalat és a szakszerű kutatás egyaránt azt a véleményt erősíti, hogy a magyar anyanyelvű oktatás a szórványhelyzet egyik kulcskérdése.⁴⁴ Nagyon

jelentős az a felismerés, hogy már az iskolát megelőző elsődleges szocializáció is, amely a családban és a szűkebb közösségben a kulturális homogenitást szabályrendszereként működik, jelentős mértékben meghatározhatja a nyelvmegtartás felnőttkori esélyeit. Vetési László ezt etnikai immunizálásnak nevezi a szocializációban, tudatos nevelési folyamatnak, és a következőképpen írja le: „az interetnikus és szórványkörnyezetben élő gyermekeket kicsi koruktól kezdve a többségtől leválasztó információkkal látják el. ... Egy egész sor jelkép, egy szimbólumrendszer, szókészlet és eszköztár kíséri ezt, melynek összegyűjtésével és ... működésével még adósak vagyunk. A ... hatásos működése jól érzékelhető az Olt mentén és a Mezőség egyes részein is, ahol többek között nagyfokú tudatossággal és alacsony számú vegyes házassággal jár együtt. Innen érthető meg az otthonról kiszakadt, vegyes környezetbe kerülő székelyek gyors (vegyes házasságokban megnyilvánuló) beolvadási készsége, mert az otthon homogén környezetében nem immunizálódhattak”.⁴⁵

Iskolával – iskola nélkül

Az iskola mint intézmény nemcsak önmagában az anyanyelvű oktatás miatt fontos. Megléte szervező erő a közösség számára, és biztatás a jövő tekintetében: a fiatal családok számíthatnak rá, hogy születendő gyermekük otthon tanulhat. Ilyen értelemben a megszűnő iskolát nem pótolhatja sem a fakultatív anyanyelv-oktatás, sem az iskolabusz, sem a szórványkollégium.⁴⁶ Erdélyben és a Kárpát-medence más nagyrégiójában is ma már történelmi tapasztalat, hogy a helyi iskola megszűnése után 50–60 évvel megszűnik maga a település is vagy a településen élő magyar közösség. A sok erdélyi példa közül említeni lehet a szárazvám-völgyi Árpád-kori falvakat Marosújvár környékén: Magyarforró, Magyarsülye és Magyarszentbenedek, ahol a múlt század közepén megszűnt a magyar iskola, és ettől kezdve magától sorvadt el a kultúra és a hagyományörzés. Idézhetjük újra a leghitelesebb tanú, Sütő András 2000-ben elhangzott szavait: „Pusztakamaráson is megszűnt a magyar iskola, az anyanyelvi köntös kis szövőműhelye, mely évszázadokon át csattogott, éne-

⁴⁰ Minderről részletesebben: PÉNTEK 2007. 56–61.

⁴¹ SZILÁGYI N. 2005. 88.

⁴² VETÉSI 2001. 26.

⁴³ PÉNTEK 1997.

⁴⁴ BODÓ 2009/a. 45.

⁴⁵ VETÉSI 2001. 19.

⁴⁶ BODÓ 2009/a. 97.

kelt, zsvajgott az eszmélet lázában. Hasonló gyászhiért küldtek más mezőségi falvakból is...⁴⁷

Az iskolák megszűnésének három fő oka van: a legsúlyosabb, hogy az előregedő szórványfalvakban nem születnek gyermekek; a másik, hogy a szülők éppen szórványvidéken – jelentős és nem csökkenő arányban – a román tannyelvű oktatás mellett döntenek; a harmadik: a kevés tanulóval működő iskolát, lakótelepi iskolai tagozatot túl költségesnek minősítik, és ezen az alapon döntenek úgy, hogy megszüntetik (összevonják, a tanulók már alsó tagozaton fásasztó és költséges ingázásra kényszerülnek).

A tannyelvválasztás buktatói

Annak ellenére, hogy az anyanyelven való tanulás előnyei nyilvánvalóak és cáfolhatatlanok,⁴⁸ továbbra sem csökkent a román tannyelvet választók 25–30%-os aránya, amely az oktatási fokozatokon fölfelé haladva elérheti a tanulók kétharmadát, szórványvidéken 50% fölötti, sőt éppen 80–90%-os is lehet, falusi szórványban nagyobb arányban, mint városban.⁴⁹ Nyilvánvaló szakadék van az identitás kinyilvánítása, szimbolikus vállalása és a tannyelvválasztásra vonatkozó pragmatikus döntés között. A Bánságban ennek igazolását Bodó Barna a következőkben látja: „... Erdély-szerre a temesi magyarok íratják a legnagyobb százalékban román iskolába gyermekeiket: a magyar iskoláskorúak 76 százaléka nem magyar iskolába jár. Érdekes viszont, hogy parlamenti választások alkalmával ez a magyarság vállalja származását, és az RMDSZ-re, a magyar érdekképviseletre adja le szavazatát az összerdélyi aránynak megfelelő mértékben”.⁵⁰

Már a régebbi vizsgálatok is jelezték, az újabbak megerősítik, hogy sajnos a román tannyelvet választó szülők nem ok nélkül hivatkoznak arra, hogy éppen a szórványvidéken működő magyar iskolákban alacsony az oktatás színvonala, az iskola elveszítette presztízsét, az emberek többet várnak el az iskolától. Nem meglepő, hogy ilyen körülmények között mintává válik a peda-

⁴⁷ SÜTŐ 2002. 111.

⁴⁸ Az erre vonatkozó érveket, ill. az ezzel ellentétes tévhitek cáfolatát Péntek János foglalta össze az erdélyi szülők számára: PÉNTEK 2011.

⁴⁹ PÉNTEK 2012. 15–16; BODÓ 2009/a. 174.

⁵⁰ BODÓ 2004. 167.

gógus szülők iskolaválasztása. És ez a minta gyakran szintén a román iskola melletti döntést támogatja.⁵¹

Kényszerek és lehetőségek: a szórványkollégiumok

Mindezeket a gondokat és aggasztó folyamatokat látva nem kétséges, hogy menteni kell, ami még menthető, sőt a körülményektől függően nyelvészeti, revitalizációs oktatási programokat is el kell indítani.⁵² Az egyik alapkövetelmény, hogy ott, ahol legalább két-három gyermek van, többletköltségek árán is minden településen meg kell tartani, vagy létre kell hozni elemi iskolát, tízéves korig számukra otthon kell biztosítani az anyanyelven való tanulást. Biztosítani kell mindenütt az oktatás színvonalát, azt föltétlenül, hogy a magyar iskola versenyképes legyen a románval. Azzal továbbra is adós az erdélyi oktatástudomány és az oktatási hatóság, hogy mind a magyar nyelv és irodalom, mind a román nyelv és irodalom oktatásának a környezetnek megfelelő, külön oktatási programot biztosítson tömbben és szórványban: az egyikben inkább az anyanyelv oktatását kellene hatékonyra tenni, a másikban a román nyelv oktatását. Csak így lehetne magas színvonalú, megtartható és hatékony az iskolai kétnyelvűség. A többszörösen hátrányos helyzetű tehetséges tanulók továbbra is rászorulnak a külön támogatásra.

A szórvány és a tömb kölcsönös érdekét az is erősíthetné, ha kiterjedne az a ma még ritkaságszámba menő gyakorlat, hogy székelyföldi iskolák lehetőségeik szerint kollégiumi férőhelyeket biztosítsanak szórványból érkező tanulóknak. Már a 90-es években volt egy ilyen modell a Beszterce-Naszód megyei Óradna és a Hargita megyei Ditró között. Óradnán magánkezdeményezésre nyelvészeti szándékkal indult el a magyar nyelven már nem beszélő gyermekek tanítása, majd ennek folytatásaként az erre vállalkozó tanulók minimális támogatással Hargita megyei gimnáziumokban tanulhattak tovább. Ennek nyelvi revitalizációs és disszimilációs hatása volt a résztvevő óradnai gyermekek számára; azokban a székelyföldi osztályokban pedig, ahová kerültek,

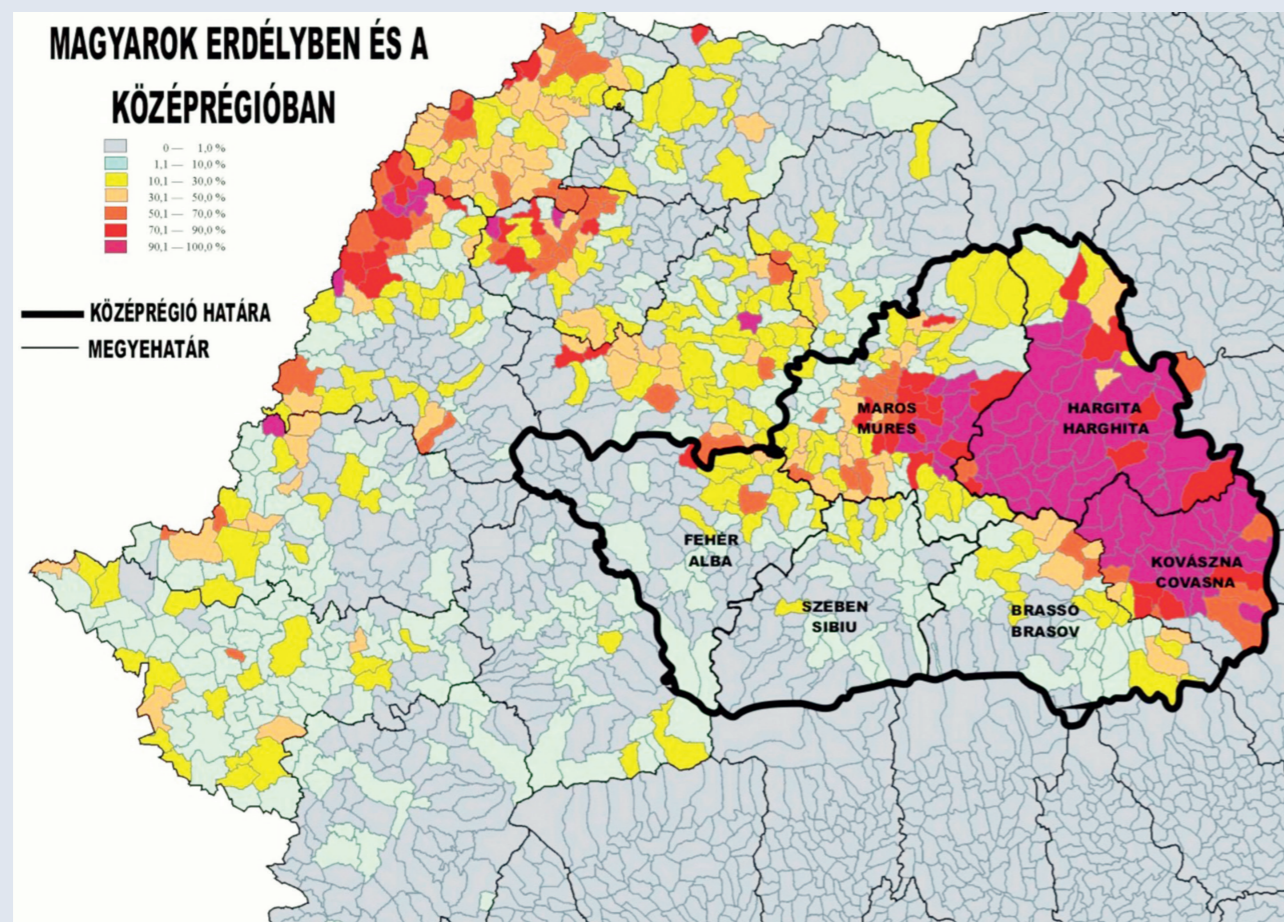
⁵¹ PAPP Z. 1997. 83., 111.; PÉNTEK 2014.

⁵² Már most is ilyenek tekinthető a több mint tíz éve működő moldvai magyar oktatás, és gyakran az is nyelvészeti (Szerkesztette: Kosztáncsi 2010.), amit a szórványkollégiumok magukra vállalnak. A nyelvészetre vonatkozó friss magyar nyelvű összefoglalás: GÁL 2010.

közvetlenebbé és hatékonyabbá vált a román nyelv oktatása. Sajnos ez a modell nem bizonyult hosszú életűnek.

Az oktatástervezésben és -szervezésben a felső tagozaton, továbbá a középiskolában legfontosabb a szórványkollégiumok megerősítése szakmailag és működési feltételeik tekintetében. Ez és a szükségletnek megfelelő újabb kollégiumok alapítása jóval

előnyösebb és hatékonyabb, mint a napi ingázás támogatása. Minden kollégiumnak, mint a helyi iskolának is, a jövő szempontjából többlaszerepe lehet saját kistérségében. Ahogy a megfelelően támogatott maradéksziget modellje lehet a nyelv- és identitás-megtartásnak, a szórványkollégium a modernizációs sziget szerepét is betöltheti, a regionális előrelépés fókuszja lehet.

GÁL LÁSZLÓ igazgató

A gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum

Bevezető

Nagyszerű és korszerű navigációs eszköz a „dzsipiesz” (GPS), mely – akár addig soha nem látott helyeken, forgalmas utakon – könnyedén és pontosan elirányít. Sőt, ha nem a megfelelő útvonalon halad az utazó, jön az „újratervezés”, természetesen a soron következő legmegfelelőbb koordináták adatainak felhasználásával. Ám elhangzik a figyelmeztetés akkor is, ha netalántán a jármű gyorsabban halad az éppen ott megengedettnél...

Az analógia adott: számos esetben történt és történik hasonlóképpen az életben, a történelemben, számos esetben kellett és kell újraterveznie erdélyi magyar nemzetközösségünknek útirányát az idők folyamán – amennyiben önmaga tehetette ezt –, s jelenünkben, nem éppen barátságos viszonyok közepette azért, hogy megmaradhasson erdélyi – s ezen belül is dél-erdélyi – magyar önazonossági minőségében. Mindez a törekvés hol békésen, hol ádáz küzdelemmel valósult meg, folytonos arányszámbeli apadással, gyengüléssel. Sajnos.

Jött jó, meg rossz a küzdelmes évszázadokon át, s a legborúsabb időkben is mindig volt egy fáklya, mely a szellem fényét ontotta, irányt mutatott a kor individuumának, az emberi szellem utánpótlásának. Ez volt az ISKOLA, neveltjeivel és nevelőivel egyetemben, nevezetesen a Kiszeminárium, a jelenkori Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum (GMGK) mindenkor létező őse. A GMGK megannyi iskolaelődjé, akárcsak mindahányuk körül örvénylő és parancsoló erejű történelmünk, számos esetben lépett fel az „újratervezés” kényszerével, illetve igényével. Lett legyen szó akár a jezsuita nevelés csaknem kétszáz éves időszakát felváltó, II. József korában kiteljesedő, állami oktatásra történő áttérésről, akár a későbbi korok nemzeti jegyeket hangsúlyozó iskolázásáról, a katolikus főgimnázium megalakulásáról, akár a két világháború közötti magyar nyelvű oktatást rendkívülien érintő időszak „újratervezéseiről”. Jelenünkhöz közelebb eső történelmi változások sem hoztak számunkra mindig

kedvező megoldásokat: a felekezeti oktatás törvény általi megszüntetése, a helyébe létrehozott egyházi iskolatípus (kántoriskola) érettségijének el nem ismerése, a „numerus clausus” mind-mind a többrendbeli „újratervezést” kényszerítette ki a katolikus iskolaügy fölött bábáskodó és vigyázó főpapok, pap tanárok, tanárok részéről.

Napjainkban sincs ez másként. Az új tanügyi törvény, a szekularizálódó társadalom állandó odafigyelést, állandó „újratervezést” követel azért, hogy az óvodától kezdődően, az elemi és gimnáziumi szinteken keresztül, katolikus teológiai líceumi – előszeretettel nevezett *kiszemináriumi* – tagozatig teljes magyar oktatási palettát nyújtson, remélhetőleg a hosszú idejű fennmaradás kezességével, s azért is, hogy ne csak *Gyulafehérvár magyar múltja és jelene* legyen a témánk, hanem mindenképpen a *jövője* is!

Románia–Erdély

Az I. világháborút követően került Erdély egész területe Romániához. Ennek jogi alapot az 1918. december 1-jén megtartott gyulafehérvári román nemzetgyűlés képezte, amely a Gyulafehérvári Nyilatkozatban mondta ki Erdély Romániával történő egyesülését. A történelmi Erdély területén kívül a jelenkori értelemben vett – Partium és Bánát egy részét is magába foglaló – „tágabb” Erdély az 1920. június 4-én megkötött trianoni békeszerződés útján került Romániához.

A Gyulafehérvári Nyilatkozat széles körű jogokat ígért az „együttélő népeknek”, melyek papíron maradtak, mihelyt az 1923-ban kiadott román alkotmány egységes nemzetállamként határozta meg Romániát, ekként nem szavatolta a Nyilatkozat által megígért nemzeti kisebbségi jogokat. Az ezt követő két évtized alatt jelentős változások álltak be az etnikai összetételben. A korabeli adatok alapján ekkor Erdélyben 1 662 000 magyar élt, azaz a teljes lakosság 32%-a. 1918–1922 között ennek a magyar lakosságszámnak 12%-a (197 000 lélek) hagyta el

Romániát;¹ a második világháború kitöréséig pedig további 169 000 fő (elsősorban az arisztokraták, értelmiségiek, de jelentős számban földművesek is). Nagy többségük Magyarországra költözött, ám sokan Amerikában találtak új hazára. Az 1921. évi romániai földreform kedvezőtlenül érintett minden földtulajdonnal rendelkezőt, de ez főként az erdélyi magyarságra volt végzetes hatással, ugyanis gazdaságilag elsősorban a magyar földbirtokosokat károsította, de a történelmi magyar egyházakat is megfosztotta földtulajdonaitól, aminek egyenes következménye lett, hogy ellehetetlenült a felekezeti oktatás fenntartása, hogy csupán egy (a jelen dolgozat témájának szempontjából) hátrányos jelenséget említsék.

A román nyelv kizárólagos használatát szorgalmazták a hivatalos ügyintézés minden területén. A magyar nyelvű oktatást gyakorlatilag a felekezeti iskolákba szorították vissza, több mint ezer magyar tannyelvű állami népiskolát szüntettek meg. A még megmaradt magyar tannyelvű iskolák, valamint a román tannyelvű iskolák magyar tagozatainak/osztályainak számát következetesen, évről évre csökkentették. Az 1925-ös keltezésű, magánoktatást szabályozó törvény előírása szerint – a román nyelven kívül – a történelmet, a földrajzot, az alkotmányt is románul kellett tanítani az iskolákban. A középiskolát (liceumot) végzeteknek érettségít kimondottan román nyelven kellett tenniük, teljesen ismeretlen román tanári bizottság előtt. Az eredmény: a vizsgázók többségének elbukása az érettségi vizsgákon a hiányos román nyelvismeret miatt. A magyar nyelvű közép- és felsőoktatás szinte kizárólag csak magánúton volt lehetséges.

Az 1930. évi népszámlálás szerint 1 480 712 fő vallotta magát magyarnak Erdélyben, amely lélekszámnak körülbelül a fele a keleti megyékben – Székelyföldön –, negyedrésze Erdély belső területein, másik negyede pedig a Magyarországhoz közeli határ mentén élt. A dél-erdélyi Alsó-Fehér vármegyében a magyarság ekkor már nem érte el a 20 százalékos szintet sem. Az anyaországtól történt elszakítottaságából lassan ocsúdott fel az erdélyi magyarság. Nyelvi, gazdasági, társadalmi és kulturális megszorításai közepette is keresni kezdte társadalmi-politikai-gazdasági és

nemzetiségi érvényesülésének, kulturális önazonosága alakításának lehetőségeit, amennyire ezt a kor viszonyai között tehetette.

A II. világháború elején, a második bécsi döntést (1940. augusztus 30.) követően Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolják, mintegy 1 344 000 magyar, 1 069 000 román és 47 000 német lakossal. Dél-Erdélyben körülbelül 400 000 magyar maradt. Mindkét országrészben visszaállítják a vármegyerendszert, Észak-Erdélyben 12, Dél-Erdélyben 13 vármegyével. Az elvándorlás, de elsősorban a két országrész közötti területi elosztás miatt az észak-erdélyi részen hét abszolút és egy relatív magyar többségű vármegye alakult ki. A háború okozta nehézségek, Erdély kettéosztottsága, valamint az emiatt is fellángoló nacionalizmus további ellenségeskedésben nyilvánult meg az együtt élő etnikumok esetében. Míg a magyar fennhatóság alá került északi részen ezúttal a román lakosság került nehéz helyzetbe (oktatás, sajtó korlátozása, magyar nyelv kötelezővé tétele stb.), addig Dél-Erdélyben a magyarságot sújtották hasonló korlátozó intézkedések. Az erdélyi magyarság száma ez idő alatt 1 743 800-ról 1 481 900-ra zuhant vissza. Ezt a több mint 260 000-es hiányt részben a háborúban elesettek és a hadifogságban elpusztultak, a deportáltak, a harcok és megtorlások polgári áldozatai, az eltűntek, valamint az Erdélyt végleg elhagyók adják. E hiányból különböző források alapján csupán a menekültek és expatriáltak, illetőleg az elhurcoltak számára lehet következtetni, amely a fentiek alapján összesen 200 ezer főt tett ki.²

A második világegyet követő kommunista időszak, valamint a '89-es változások népszámlálási adatai – 1956, 1966, 1977, 1992 és 2002 – tükrözte demográfiai változások lesújtó képet mutatnak. Az 1910-ben számlált erdélyi összslakosság mintegy 5,2 milliőről 7,2 millióra emelkedett (ami 1,4-szeres gyarapodást jelent), ám a magyar közösség lélekszáma gyakorlatilag nem változott, sőt 1,65 milliőről 1,42 millióra esett vissza. Az etnikai arányokat tekintve a románság 53,78 százalékról 74,69 százalékra emelkedett, a magyarság 31,64%-ról 19,60%-ra, míg a németek létszáma 10,75%-ról 1% alá csökkent. Az 1989-es rendszerváltás utáni népszámlálások adatai pedig általános népességcsökkenést mutatnak, amely arányaiban fokozottabb a

² VARGA E. Árpád: Erdély magyar népessége 1870–1995 között. In: A magyar nemzeti kisebbségek Kelet-Közép-Európában. Magyar Kisebbség, Új sorozat. 1998. 3/4. sz. 331–407.

magyarság esetében, a romák és románok létszámához viszonyítva. A legutolsó 2011. évi népszámlálás adatai Fehér megyére és Gyulafehérvárra nézvést a következő helyzetet mutatták:

Fehér megye összlakossága	Népességfogyás 2002-höz viszonyítva	Nemzetiségi megoszlás				
		román	magyar	német	roma	más
327 224	55 523 (382 747)	89%	4,8%	0,2%	4,7%	1,3%

Gyulafehérvár összlakossága	Népességfogyás 2002-höz viszonyítva	Nemzetiségi megoszlás				
		román	magyar	német	roma	más
58 681	7725 (66 406)	87,62%	1,59%	0,21%	1,76%	8,82%

Gyulafehérvár környéke

Gyulafehérvárt északkeletről északon át északnyugatig a Maros jobb partján az erősen tagolt Erdélyi-érchegység 300–1500 méter magas hegyei veszik körül, melyeket szakadékok, menedékes lejtők, csupasz sziklák, barlangok, szűk szorosok, hegyi tavak, meseerdők, vízesések, természeti ritkaságok tesznek rendkívül változatosá. A fehérváriak kedvenc kirándulóhelye a 780 méter magas Mammut-tető.

A várostól északkeletre, kelet–nyugat irányban húzódik a Billak-hegy, amelynek déli és délnyugati lejtője szőlőtermelésre igen alkalmas. A közeli 1259 m magas Pilis-hegyről elénk tárul a Maros völgye és a távolabbi Fogarasi-, Szebeni-havasok, az 1230 méter magas Csáklya-kőről tiszta időben néha még a távoli Hargitát is lehet látni. Az 1083 m magas, gúla alakú Kecse-kő ormán állott valamikor a Kecskésvár, amihez Tündér Ilona és Árgirus királyfi regéje fűződik. A tatárjárás után, 1272-ben királyi várat építettek ide, amely 1469-ben Csupor Miklós erdélyi vajdáé volt, s amelyet II. Ulászló bontatott le 1515-ben, mivel közben rablók tanyájává vált. A Marosba torkolló Ompoly völgye sem szűkölködik látnivalókban: itt vannak Szentmihálykő várának romjai, a fenesi cseppkőbarlang, a Kis-Ompoly völgyében a Denevér-barlanggal. Az Ompoly bal oldalán helyezkednek el a Magyarigeni-havasok; itt is van barlang, a Boszorkányok-lyuka. Igenpataka fölött 921 méter magasságban, majdnem négy hektárt elfoglalva terül el a Jézer-tó, kristálytisza vizével. A Havasgáldi-szorosban láthatunk havasi gyopárt, a Kárpátokban itt a tengerszinthez legközelebb. Nem messze találjuk a csáklyai patak táplálta Római-fürdőket, valamint a Remetei-szorost, ahol a bejáratnál 600 méter magas sziklafalak emelkednek, s ahol „elfogy” az út is, csak gyalogosan lehet tovább menni a szűk sziklaszorosban.

A Maros bal partján dimbes-dombos vidék terül el, ebben az irányban találjuk a „szászok földjét” több faluval, ahol valamikor szászok laktak, de elvándorlásukat követően helyükbe mások települtek. A templomok

sajnos üresen állnak, omladozó létük még hirdeti, hogy nem is olyan régen volt még a toronyban harang, s nem is szólt hiába.

Szomorú történelmi emlékeket ébreszt bennünk, magyarokban ez a vidék. Erdélyben itt, a Hegyalja magyarsága szenvedte el kétszer is a legnagyobb etnikai jellegű atrocitásokat. Először 1784-ben a Horia-féle felkeléskor, másodsorban a 1848–49-es szabadságharc idején. Ezeknek eredménye, hogy Alvincen már alig van magyar, a református templomot nem használják. A Martinuzzi-kastély, amelynek az 1960-as évek végén még fedele volt, most romokban hever. A Maros másik oldalán Borberek. A gyönyörű gótikus református templom az 1960-as évek végén még állott. A torony megvan ugyan, de hívek nincsenek. Sárdon református templom is van, egy magyar családdal a faluban. Magyarigenben híres a barokk református templom – mellette Bod Péter sírjával, a katolikus templomkertben pedig 187 magyar honfi tömegsírja obeliszkkal –; ma hívek kéttucatnyian, ha vannak. Boroskrakkóban a református templom üresen áll. Borosbenedek református temploma romokban, a torony még áll, tető nélkül. Szentimrén a Hunyadi János által épített templom még áll, hívek nincsenek. A magyarorbói templom romokban. A Hunyadi János által épített tövisi református templomba egyre kevesebb a hívő. A ferences zárdát kijavíttatta a katolikus érsekség, a templom aránylag jó állapotban, de itt is egyre kevesebb hívővel. A Gyulafehérvár környéki várromoknak sokasága – Borberek fölött Zebernik vára, amelyet Bethlen Gábor az anabaptistáknak ajándékozott, Tótfalud fölött Szentmihálykő vára, a Kecsekövön Kecskés vára, Diódon Diód vára, amelynek építését Hunyadi Jánosnak tulajdonítják, a Kemény család alsógáldi várkastélya – mind-mind a dicső múltról beszél.

¹ Vö. RAFFAY Ernő: A vajdaságoktól a birodalomig – Az újkori Románia története. Szeged, 1989.

Gyulafehérvár

Gyulafehérvár Erdély délnyugati részén fekszik, a Maros középső folyásánál, annak a jobb partján, 224 méterrel a tengerszint fölött, az Ompoly-folyó torkolatánál, annak a jobb partján, közel a Sebes és a Küküllő folyók torkolatához, az Erdélyi-érchegység lábánál, 46,05° északi szélesség és 23,35° keleti hosszúság metszésénél. Mérsékelt kontinentális, csapadékban szegény éghajlatára enyhe tél és a közeli erdőknek, hegyeknek köszönhetően kellemes nyár jellemző. A téli középhőmérséklet januárban -3,3 °C, a nyári pedig júliusban 20,5 °C.

Gyulafehérvár előnyös földrajzi fekvése már a legrégibb idők óta megfelelő telephelyet kínált a mindenkori emberének. Vonzó volt az Ompoly és a Maros közelsége, valamint a Maros második teraszának tövéből fakadó számtalan bővíző forrása. Már a vaskorban földvár állt a mai vár helyén, ahová a rómaiak később castrumot építettek.

Kr. után az 1. században dákok lakták a várost. A leggazdagabb régészeti források azonban a rómaiak idejéből származnak, akik Kr. u. 106-tól 271-ig, tehát 165 évig uralták a város területét. Ez idő alatt Apulum néven a rómaiak által kiépített provincia legfontosabb városává nőtt, innen indultak az utak minden irányba. A régészeti ásatások két város létét mutatták ki kb. két kilométerre egymástól. A két várost az Ompoly-folyó választotta el, amely abban az időben és a középkorban is itt folyt el a vár alatt, és Portusnál ömlött a Marosba. A két város létrejötte a meghódított területek védelmét biztosító XIII. Gemina légió letelepítésével és a castrum (vár) építésével magyarázható. A két város párhuzamosan fejlődött. Egy adott korban „municipiumi” rangot kapott mind a kettő. A mai Portus területén épült civil város gazdasági tevékenységet folytatott, Municipium Aurelia Apulensének hívták, később a Colonia Aurelia Apulensis nevet viselte, téglalap alakú falkerítés vette körül. A másik város a római castrum körül alakult ki Municipium Septimium Apulense néven. Később a Colonia Nova Apulensis nevet kapta. Inkább katonai jellegű város volt, székhelye Dácia provincia kormányzójának, az adminisztrációnak, a katonai vezetőségnek. Ebben a városban vízvezetékeket, középületeket, utakat, közfürdőket építettek. A rómaiak Dácia provinciájukból való kivonulása után (Kr. u. 271) egyetlen, itt átvonuló vándor népnek, kárpoknak (3. század), szarmatáknak (3. század), gótoknak, vizigótoknak (Kr. u. 271–380), hunoknak (Kr. u. 380–453), gepidáknak (Kr. u. 453–567),

avaroknak (6. század), szlávoknak, bolgároknak (7–8. század) sem sikerült hosszabb időre elfoglalni a volt római castrumot.

Erdélyt – mint különálló országrészt – már a magyar államalapítástól kezdve Gyulafehérvárról kormányozták, ugyanis ide tevődött az erdélyi vajda székhelye. Az erdélyi püspökséget Szent István alapította 1009-ben. Ettől kezdve 1542-ig a várost az erdélyi egyházmegye püspökei igazgatták egyházilag és politikailag, a nagy kiterjedésű erdélyi egyházmegyével együtt. Az erdélyi püspök az ország leggazdagabb főpapjainak egyike volt, a püspökség pedig kezdettől fogva a Kalocsai Érsekséghez tartozott. A gyulafehérvári (erdélyi) püspökség megalapításával kezdetét veszi az első székesegyház építése a 11. században. A háromhajós bazilika csakhamar kicsinek bizonyult, s ennek következtében a 12. század közepe táján egy nagyobb, szintén háromhajós bazilika építését kezdték el román stílusban. A 11–13. századi iratok – az időközben Fehér vármegye székhelyévé is vált – Gyulafehérvárt városként (civitas), míg Kolozsvárt vagy Nagyszebent faluként (villae) említik. 1241-ben a tatárok teljesen elpusztították, 1277-ben pedig Alárdi János (a vizaknai szász bíró fia) bosszúhadjáratában felégette. Virágkorát a Hunyadiak és Bethlen Gábor fejedelem idején élte. 1291-ben III. András itt tartott országgyűlést. 1442. március 22-én Gyulafehérvár határában csapott össze Hunyadi János hada Mezőbég 15 ezres seregével, de a túlerő ellenére mégis a magyar sereg győzött.

A várost a 16. század elején a magyar király megerősíti, majd 1542-ben ide költözik Budáról Izabella királyné és fia, János Zsigmond. A püspöki palotát ez idő tájt alakítják át, hogy megfelelhessen a Keleti Magyar Királyság székhelyének. Izabella parancsára itt, Gyulafehérváron gyilkoltatta meg katonáival Balassa Menyhért a lázadó Bebek Ferenc, Kendy Ferenc és Antal nemeseket, majd maga Izabella királyné is itt halt meg 1559. szeptember 15-én. János Zsigmond fejedelem (az utolsó szabadon választott magyar király II. János néven) is itt fejezi be földi pályafutását 1571. március 14-én. Hamvaik a Szent István által alapított székesegyházban pihennek.

Az erdélyi többségben protestáns: a lutheránus, református, unitárius rendek 1571. május 25-én Báthory István római katolikus főurat választották meg Erdély fejedelmének, aki az 1576. január 16-án Medgyesen tartott országgyűlésen bejelentette, hogy a lengyelek királyukká választották, ezért javasolta, hogy válas-

szak meg helyette Báthory Kristótot. Báthory Kristóf halálát követően került a fejedelemség élére Báthory Zsigmond, aki több alkalommal is lemondott, sok bajt okozva a városnak és az ország népének. Báthory András feletti győzelmét követően, 1599. november 1-jén Vitéz Mihály vajda diadalmenetben vonult be Gyulafehérvárra, ahol félév múltán az erdélyi országgyűlés fejedelmévé választotta. 1602. június 29-én Mihály vajda itt, a gyulafehérvári csatában győzte le Basta György és Székely Mózes hadait. A várost kifosztották, felgyújtották: először Basta, aztán a tatárok, majd később, 1661-ben a törökök. Székely Mózes 1603-ban felszabadította a fővárost, majd ezt követően megválasztották Erdély fejedelmének. Az 1602–1603-ból fennmaradt gyulafehérvári magyar nyelvű jegyzőkönyvekből megállapítható, hogy a város lakóinak többsége, a tanácsosok – élükön a bíróval –, magyar nemzetiségűek voltak.

Bethlen Gábor fejedelem (1613–1629) alapította a város református kollégiumát, amelyet 1658-ban a harcok elől Nagyenyedre költöztettek. Uralkodása alatt megszilárdult Erdély helyzete, gazdasága és kulturális élete egyaránt lendületesen fejlődött. Méltán nevezik ezt az időszakot „Erdély aranykorának”. Átalakításokat végeztetett a váron, megépíttette 1615 és 1627 között a ma is álló délkeleti és délnyugati bástyákat. Bethlen fejedelem 1629. november 15-én halt meg, hamvai szintén a székesegyházban nyugsznak.

Gyulafehérváron választották fejedelmévé 1642. március 4-én I. Rákóczi Györgyöt, aki itt is halt meg 1648. október 11-én. Kilenc év múltán, II. Rákóczi György lengyel hadjárata idején a tatár seregek borítják lángba a várost, majd ugyanitt következik be 1657. október 25-én a fejedelem lemondása. 1690-től Erdély a Habsburg Birodalom részeként önálló gubernium, azaz kormányzóság lett. Közjogi és vallási helyzetét az I. Lipót által kibocsátott Diploma Leopoldinum szabályozta. Ez az impériumváltás az erdélyi katolicizmust előnyös helyzetbe hozta. Hagyományaikhoz híven, de birodalmi érdekből is a katolikus Habsburg uralkodók a katolikus egyházat pártolták. Uralkodásuk idején megindult az egyházmegye restaurációja, természetesen az idők változásának megfelelően az erőszakos térítések vagy a más vallású lakosság elűzésének kizárásával. Ebben az egyházmegyei papság mellett jelentős szerepet játszottak a 18. század folyamán a jezsuiták és a ferencesek. 1704. július 8-án Gyulafehérváron választották a rendek Erdély fejedelmévé II. Rákóczi

Ferencet. Több mint másfél évszázad elteltével újra működhetett a reformáció alatt megszüntetett római katolikus püspökség, majd visszatérhetett erdélyi székhelyére a püspök Mártonffy György személyében, aki 1713-ban lett Erdély püspöke.

A vár további építését tették szükségessé a sorozatos harcok, amelyeket a helybeliek a törökökkel folytattak. Az új vár építéséhez a felméréseket Giovanni Morando Visconti már 1711-ben megkezdte. Ugyanő készítette el a terveket a Vauban-stílusú várhoz, amelynek alapkövét 1714. november 4-én rakták le katonai, civil és egyházi hatalmasságok jelenlétében. A vár építésén mintegy 20 000 ember dolgozott. Az Ompoly-folyóból kivezetett – a vár alatt elfolyó – malomárok medrét szabályozták, mivel az táplálta az itt elterülő, alacsonyabban fekvő mocsaras helyet, ahova a vár déli, nyugati és északi részén lévő várost le kellett költöztetni a munkálatok megkezdése előtt. A várépítéssel egy időben a város nevét is megváltoztatták Gyulafehérvárról (Alba Iulia) Károlyfehérvárra (Alba Carolina). Az új vár 1738-ra készült el. 1848–49-ben innen irányították a magyarok ellen harcoló császári és román csapatokat. Az „első nagy világhégés” után, 1918. december 1-jén a románok nemzetgyűlése itt határozta el a Romániához való csatlakozást. Az egyesülést a valamikori tisztí kaszinó épületében mondták ki. 1921–22 között építették fel az ortodox székesegyházat, itt koronázták román királlyá 1922. október 15-én I. Ferdinándot.

A gyulafehérvári iskola és szórványkollégium

GMGK – önálló magyar iskola Gyulafehérváron

A gyulafehérvári római katolikus főgimnázium elődjét a székeskáptalan által létrehozott káptalani iskolában kell keresnünk, hiszen Gyulafehérvárt, a Szent István-i alapítású római katolikus püspöki székhelyen mindig volt iskola a középkor századain keresztül.

A magyar politikai élet súlyponteltolódása a 16. század utolsó harmadára Erdélyt tette a magyar szellemi élet központjává. E korszakban Erdély az európai eszmeáramlatok térhódításának is engedett, a gyulafehérvári fejedelmek udvara pedig a reneszánsz és a kultúra udvara lett. Báthory Kristóf erdélyi fejedelem (1576–1581) idején Erdélyben is letelepedtek a jezsuiták, akik 1579. október 1-jén tízen érkeztek. Ettől az időponttól számíthatjuk a gyulafehérvári katolikus

oktatás reneszánszát. Gyulafehérvárra egy jezsuita került, a törekeny, beteges testű, de erős lelkű magyar jezsuita: Leleszi János, a jezsuita iskolázás megteremtője. A 17. század végén már létezett a fiúnevelő intézet is, amelyre hivatkozást 1694-ből találunk. Ugyanebben az időben a gimnázium ügye is határozott léptekkel halad előre. A 18. században a gyulafehérvári iskolát érintő legelső biztos adat 1716-ból származik, amikor Pecz Lőrinc igazgató állt az iskola élén. 1749-ben ezúttal Mária Teréziához (1740–1780) kénytelen folyamodni Meltzl Zsigmond igazgató, hogy a jezsuiták visszakaphassák hajdani, a várépítés idején kisajátított javaikat. Ez a folyamodvány sikerrel jár, és Meltzl Zsigmond igazgató buzgósága folytán épült fel 1753-ban az új gimnáziumi épület, amely közel 100 évig, az 1848–49-es szabadságharc idejéig szolgálta az oktatás ügyét.

A jezsuita szerzetesrend eltörlése alkalmával (1773) a gyulafehérvári iskola közel állott a megszűnéshez. Mária Terézia engedett a káptalan és a város kérésének, és meghagyta a gimnáziumot, továbbá a szemináriumot is Gyulafehérvárra, hogy a vidék ne maradjon katolikus nevelés nélkül. A jezsuiták Fehérváron maradtak a rend beszüntetése után is, s világi papi ruhában tanítottak tovább. Kétszáz évvel a létrehozása után, 1783 májusában II. József meglátogatta³ és megvizsgálta az iskolát, ám a fiúnevelő intézetet nem igazán nyerhette el a tetszését, mert két évre rá (1785. szeptember 20.) megszüntette az ország többi konviktusaival együtt. Ugyancsak megszüntette a szemináriumokat és „minden néven nevezendő bentlakást”.⁴

1792 őszén Batthyány Ignác püspök berendezte a mostani papnevelőt, és a kasszaminárium visszakapta a régi szállását. A tanulók számaránya meglehetősen hullámzást mutatott, úgyszintén az életkor tekintetében is szélsőséges volt a megoszlás: 15–22 évesek is jártak ugyanazon osztályba. A tanulók nemzetiségi megoszlása tekintetében magyarok, németek (szászok) és románok vegyesen fordultak elő, amely a tájegység népességi összetételével könnyen magyarázható. Vallási megoszlás szempontjából a 19. században egyre többen váltak görögkatolikussá, ugyanakkor a protestánsok csak szórványosan jelentek meg a gyulafehérvári iskolában, ők a nagyenyedi református kollégiumban

tanultak. A gimnázium igazgatója (praefectus) a helybeli kanonok plébános volt egészen 1848-ig. Ismét fejedelmi vendégeket fogadott az iskola, amikor 1817-ben Ferenc király és neje meglátogatták a gimnáziumot és a fiúnevelő intézetet. Püspöki rendeletre 1842-től a magyar nyelvet rendes tárggyá teszik. A régi rendszerű gimnáziumot a szabadságharc idején, 1848. október 21-én bezárták, s az intézet épülete az 1849. június 24-i várostrom alkalmával lángok martalékává vált, és romba dőlt. Öt évi szünetelés után – Haynald Lajos püspök közbenjárásával és támogatásával rendbe hozták – az iskola 1853-ban újra megnyílt, nyolc osztállyal és 12 tanárral. Az elnyomatás éveiben a német tanítási nyelv mellett is több tárgyat magyarul tanítottak, s a hazafias szellemet ápolták. Ugyancsak Haynald püspök kezdeményezésére az intézetben több évtizeden át (1857–1886) tanították rendkívüli tárgyként a román nyelvet, s a tanári kar olyan értelmű felterjesztést tett, hogy kötelező tárggyá kell tenni.⁵

A gimnázium régi épületét a századfordulón lebontották, s a helyén emelt palotában működött az iskola – 1922-től Majláth Főgimnázium néven – mindaddig, amíg az 1948-as tanügyi reform Erdély más központjaihoz hasonlóan itt is megszabta a magyar nyelvű középiskolai oktatás új feltételeit. A kommunista állam elkönfiskálta a katolikus főgimnáziumot, amely alma matere volt az Erdély teljes területéről itt tanult több ezer diáknak, s amelyben Római Katolikus Kiszeminárium néven a kántoriskola is működött. 1953-ban a Teológiai Intézet keretén belül Márton Áron püspök utólagos jóváhagyásával létrejött a Kántoriskola, amely saját épületétől megfosztottan az előbb említett néven működött egészen 1990-ig. Márton Áron püspököt az 1955. március 24-én bekövetkezett szabadulásakor az iskola tanulói kitörő örömmel fogadták. A püspök folyamodványban követelt a bukaresti kommunista vezetéstől – személyesen dr. Petru Grozától – épületet a kántoriskolának, a Majláth Főgimnázium egykori bentlakását, a katolikus egyház jogos tulajdonát. Ez a levél válasz nélkül maradt. Csupán 2002-ben sikerült újra birtokba venni szörnyen lelakott, romos állapotban az 1989-es változásoknak köszönhetően.

1990-től a kántoriskola érettségi diplomáját vizszenaménőleg államilag is elismerték, s ugyanez évben

³ II. József személyesen járt Gyulafehérvárt 1783-ban és 1786-ban.

⁴ CSÍKY Miklós: A gyulafehérvári római katolikus főgimnázium története. Kézirat, 12.

⁵ BITAY Árpád: Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében. Kolozsvár, 1926. 10–11.

megváltozott a neve Római Katolikus Líceumi Szemináriumra. Ezt a nevet viselte egészen 2006-ig, amikor felvette a Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum megnevezést.⁶

A „kiegészült” iskola

Gyulafehérváron 2007 előtt az 1-8. osztályos gyerekek a Vasile Goldiş Általános Iskola magyar tagozatán tanulhattak magyarul. Amiatt, hogy nem volt meg a minimum létszám ahhoz, hogy külön osztályok működhessenek, a magyar osztályokat összevonták, az alsó tagozaton mind a négy osztályban szimultán oktatás folyt, a felső tagozaton 5-6. és 7-8. osztály működött összevontan. Természetesen mindez negatívan befolyásolta az oktatás minőségét.

Az önálló magyar oktatást Gyulafehérváron csupán a Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum (kedvenc rövidítésünkkel: *GMGK – gé-em-gé-ká*) képviselte. Az európai csatlakozás azonban az oktatásban is új követelményrendszerrel lépett fel, amely a fejkvótarendszer révén szabályozó hatással van az iskolák jogi személyiségére is. Indokoltá vált a GMGK *humán erőforrásának* fejlesztése – mind a gyerekek/tanulók, mind a pedagógusok létszámát illetően. Ennek értelmében kezdődött el ez a fejlesztési folyamat az óvodai szint létrehozásával (az óvárosban található tágas, érsekségi tulajdonú képező épületben, amelyet néhány év alatt sikerült majdnem teljesen felújítani pályázati forrásokból). 2007-ben líceumunk struktúrájává vált az óvoda, az 1989-es változások után – a magyar szülők kérésére létrehozott – Káritász magánóvodának az átvételével, amelynek létszáma a kezdeti tizenegynéhány gyerekről 33-ra emelkedett (ez két óvónő alkalmazását tette lehetővé), elérve négy év alatt a 45-ös létszámot. Közben óvodánk hosszított programúvá vált (2008-tól kezdődően), lehetővé téve három óvónő és egy dada alkalmazását, akik magyarul tanítják, nevelik az óvodába beíratott gyerekeket.

A 2007/2008-as tanévtől kezdődően a GMGK igazgatósága kérvényezte a Fehér megyei tanfelügyelőségen az elemi 1. osztály indítását, ugyanis ezt indokoltá tette óvodánk tíz iskola-előkészítő gyermekcsoportja. Erre a kérésre a megyei tanfelügyelőség jóváhagyta nemcsak az elemi (1–4.), hanem a felső (5–8.) tagozatok indítását

is azáltal, hogy engedélyezte a Vasile Goldiş Általános Iskola „vérszegény” – alig harmincegynéhány tanulóval – tagozatának áthelyezését a GMGK-ba. Így a 2007/2008-as tanévtől az addig csupán magyar tagozatként létezett elemi és gimnáziumi szintek a GMGK Líceum részévé váltak. Ezáltal a magyarul tanulni óhajtó gyerekek új iskolában, a Római Katolikus Érsekség tulajdonát képező, korszerűen felújított *Fogarassy-épületben*, történelmi környezetben (a várban), nagyon jó feltételek között kezdhették meg a tanévet. Jelentős mértékben hozzájárult a magyar oktatás fennmaradásához a dévai Szent Ferenc Alapítvány, ugyanis gyulafehérvári házában létrehozásával a gyereklétszám évről évre növekedett, így a gyulafehérvári és a környékbeli gyerekeknek lehetőség adódott az anyanyelven való továbbtanuláshoz, a minőségi oktatáshoz.

A 2012/2013-as tanévtől általánosan bevezetésre került az óvodai oktatás utáni előkészítő osztály. Ennek következtében az egyik óvó-tanítói képesítésű óvónő átvette ennek az osztálynak az irányítását, míg a megcsappant, 26-os létszámú óvodai csoportokat két óvónő koordinálja. Intézményünkben, a 2013/2014-es tanévben 26 óvodásnak, 11 előkészítő osztályosnak, 29 1–4. osztályos kisdíáknak, 38 5–8. osztályos diáknak és 70 9–12. osztályos vokacionális (hivatási) teológiai líceumi tanulóknak biztosítunk anyanyelvi nevelést. Ebből 21 1–8. osztályos gyerek az iskola kisbuszával ingázik naponta a környező falvakból (Alvinc, Vajasd, Magyarigen), 23 gyerek pedig a Szent Ferenc Alapítvány gyermekházában lakik. Ez utóbbi teljes ellátást – szállást, étkeztetést, ruházatot, tanszereket, egészségügyi ellátást – biztosít az ott lakók számára.

Az óvodás gyerekeknek hosszított programot, valamint az alsó tagozatos tanulók számára délutáni tanulási foglalkozást is biztosítunk (school after school), étkeztetéssel, tanítói felügyelettel, amelynek anyagi fedezetét túlnyomórészt pályázatokból fedezzük. Extracurriculáris (tanórán kívüli) tevékenységek kapcsán szükséges megemlíteni az elemista tanulókból verbuválódott *Csúrdöngölő* népi együttes létrejöttét, amely hatékonyan hozzájárul a magyar identitástudat kialakításához/erősítéséhez a szórványban. A 9–12. osztályos tanulók a líceum kollégiumában laknak, amely az előbbtől teljesen külön épületben foglal helyet.

Rövid, hétéves „együttlétezésünk” alatt szakmai szempontból nagyon jó eredményeket értünk el, például tantárgyversenyeken (országos magyar tantárgyversenyen helyezések, országos vallás tantárgy-

⁶ A névcsere az tette szükségessé, hogy a líceumi szeminárium jelleg öt éves képzést feltételezett, míg az itt folyó tanítás négyéves (9–12. osztályos).

versenyen I–II–III. helyezések, külföldi – magyarországi, lakiteleki – vetélkedőkön díjak), szavalóversenyeken, szórványszínjátszó találkozón, 8. osztály végi nemzeti teszten, az érettségien. Ugyanakkor ausztriai, szlovákiai és magyarországi tanulmányutakon vehettek részt tanulóink az ACES-program⁷ révén.

A GMGK-ban megvalósuló minőségi anyanyelvi oktatás következménye, hogy tanulólétszámunk évről évre nő. Egyáltalán nem örvendünk annak, hogy az új tanügyi rendelkezések értelmében számos vidéki kisiskola megszűnik, összevonódik nagyobb központokkal. Ezen esetekben – ha már másként nem menthető itt Dél-Erdélyben a magyar szó – szeretnénk, ha tudnának rólunk, mint a magyar anyanyelvű tanulási lehetőségnek egy olyan bástyájáról, amely segítséget nyújt, s szívesen fogadja felekezetre való tekintet nélkül azokat, akik nem adják fel oly könnyen nemzeti identitásunk legfőbb kincsét: a magyar anyanyelvet.

A GMGK Kiszeminárium

A Kiszeminárium – amely megnevezés a Római Katolikus Teológiai Líceum 9–12. osztályát jelenti – a mindenkor gyulafehérvári középiskolai szintnek megfelelő oktatási intézmény jogutódjának tekinti magát.

1989 decemberét követően Románia társadalmi-politikai-adminisztratív életében demokratikus változások következtek be, amelyek tanügyi szinten is éreztették hatásukat. 1990-től kezdődően visszamenőleg is elismerték a Gyulafehérvári Római Katolikus Kántoriskola érettségi diplomáit, az iskola bekerült az állami fenntartású oktatási hálózatba – Szemináriumi Líceum néven. Ennek következtében az állam fenntartja az iskolát, finanszírozza a didaktikai, a kiegészítő és nem didaktikai adminisztratív alkalmazottainak bérét, valamint kifizeti a szolgáltatásokat is (villany, gáz, víz). A bentlakó diákoknak csak az ellátást kell részlegesen fizetniük, ugyanis jelentős részét a költségeknek az érsekség állja.

A líceum legfőbb, államilag is meghatározott rendeltetése, hogy a főegyházmegye és a többi magyar nyelvű egyházmegye kiszemináriuma legyen, ahová elsősorban azon fiúknak a jelentkezését várják, akik sikerrel elvégzik/elvégezték a 8. osztályt, magaviseletük 10-es, és folyó év szeptember 15-ig nem töltik be a 18. életévüket. Előszeretettel fogadják azon fiúk jelentkezé-

sét, akik papi hivatást éreznek lelkükben, kántori oklevelet óhajtanak szerezni, vagy „egyszerűen” katolikus iskolában szeretnének továbbtanulni. A kántorképzésre opcionális jó zenei hallással és énekhanggal, valamint zenei tehetséggel rendelkezők jelentkezhetnek; a felkészítés a főegyházmegyei Liturgikus és Egyházzenei Bizottság irányításával történik hétvégeken, a vizsgáztatás pedig a 12. osztály végén. Szintén opcionálisan, intenzív nyelvtanulási lehetőséget (angol, német) is biztosít a líceum azoknak, akik vállalják szabadidejük rovására. (Az előbbi hirdetést minden évben megjelentetjük a gyulafehérvári római katolikus érsekség húsvéti körlevelében, valamint több alkalommal a Vasárnap katolikus hetilapban, az érdekeltek értesítése végett. Aktualizált formában a GMGK honlapján⁸ is megtalálható.)

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy rendszerint fele-fele arányban állítják a felvételizőket, hogy papi hivatást éreznek, amely arány 8-10 diákot jelent. Ez a szám alapjaiban változik, átrendeződik a négy év alatt. Megfigyelések szerint a papi hivatások mutatója sajnos csökkenőben van Erdély-szerte, így a GMGK-ban is. A Kiszeminárium adminisztrálását illetően jelenleg civil teológus tanár (de a közelmúltban pap tanár) tölti (töltötte) be az igazgatói funkciót, a spirituális (az iskola lelkesze, a lelki élet fő szervezője) és prefektusi (a kiszeminárium belső rendjét biztosító) szolgálatokat pedig papok látják el. A profán tantárgyakat szakképzett világi tanárok tanítják.

1990 után minden egyházmegye törekedett a maga kiszemináriumát megalapítani, így a többi – tágabb értelemben vett erdélyi – magyar egyházmegyékből ritkábban érkeznek diákok. Ezáltal megszűnt a diákhumánerőforrás etnikai tarkasága. 1995 augusztusában elkészült a külföldi segítségen emelt új iskolaépület, amelyben sportterem, öt tanterem, könyvtárhelyiség, 18 hálószoba, négy mosdó, két fürdőszoba tíz zuhanyozóval és egy prefektusi lakosztály, valamint egy tanári és igazgatói szoba van. Az építkezések Bálint Lajos érsek úr idejében kezdődtek el, és dr. Jakubinyi György Miklós érsek úr szentelte fel 1995-ben, Szent Mihály napján. A szentelési ünnepségen jelen voltak a szomszéd magyar egyházmegyék püspökei, illetve az ő képviselőik. 1999 nyaratól az iskolában hangszerterm is található, amelyben fülhallgatóval felszerelt 12 szintetizátoron együtt gyakorolhatnak a kántorjelöltek.

⁷ <http://www.aces.org>; 2014. 06. 29.

⁸ <http://www.gmgkliceum.ro>

A Kiszeminárium épülete

A kilencvenes évek közepétől rendszeresen megjelenik a *Szikra* című diáklap, amelyben az iskola diákjai és tanárai közlik írásaikat. A lapot a diákok szerkesztik és tördelik, az iskola szerkesztőségében. Újabban, 2009-től a folyóirat megnevezést változtatott, az „áthallásos” *Szikkáról* a *Szikla* címre. A folyóirat szerkesztői közösségének köszönhető a 2002–2012-es időszakra visszatekintő évkönyv szerkesztése és kiadása *Gyulafehérvár magyar múltja és jelene* címmel, amely értékes és gazdag történelmi, helytörténeti, irodalmi, levéltári és iskolaértéktől anyagot tartalmaz. A kiszeminárium *Dsida Jenő Irodalmi Köre* rendszeresen tartja periodikus összejöveteleit, szervezi a szavalóversenyeket és más, irodalmi jellegű tevékenységeket, amelyek megfelelő lehetőséget biztosítanak a jó írás- és fogalmazási készséggel rendelkező tanulóknak. A könyvtár mintegy 15 000 kötetnek ad helyet, amely egyrészt a néhai kántoriskola öröksége, másrészt az 1998-ban a holland Communicantes Alapítványtól pályázattal nyert 5000 gulden értékűre, valamint az időnként kisebb összegekre vásárolt könyvek, a bel- és külföldi adományokból származó példányok gyűjteménye.

Az 1995/1996-os iskolai évben az oktatás négy osztállyal, körülbelül száz diákkal, 15 tanárral valósult meg. Az állam által megkövetelt profil a „szeminá-

riumi líceum” volt, amely lényegében módosított curriculummal filológia profilt jelentett, kiegészülve heti két hittanórával, amelyek keretében alapvető hittant, liturgiát, egyháztörténelmet és erkölcsant tanultak a diákok a magyarországi piarista gimnáziumokban használatos tankönyvekből. A tanügyi törvények szerint 1999-től a hittan választható tárgyként szerepelt az érettségi vizsgán, az iskola azonban kötelezővé tette a diákoknak, hogy azt válasszák is. Utóbb, 2010-től törölték ezt a lehetőséget.

1997-ben adakozásból elkészült az iskola tőszomszédságában lévő épület, hogy a kiszeminárium tanárainak lakásul szolgáljon. Ugyanebben az évben szentelték föl a harmadik épületet, a kápolnát, amelynek magasföldszinti nagytermében naponta szentmise van, de alkalomadtán más rendezvényeknek (például hangversenyeknek) is helyet ad. A kápolna védőszentje Borromeo Szent Károly püspök, akinek napján ünnepi búcsús szentmisén vesznek részt a diákok. Az iskola kulturális életére jellemző a Mikulás-ünnepség, amelynek keretében a diákok már reggel tréfás felirattal fényképeket ragasztanak a folyosók falaira, délután pedig komédiás előadást tartanak a kisebb diákoknak és a tanároknak, valamint a farsangi kabaré, amit farsangvasárnapon adnak elő a

tanároknak, szülőknek, diákoknak. Amióta a GMGK kiegészült az alacsonyabb oktatási szintekkel, a farsangi előadással a szereplők kiszállnak Vajasdra is, ahol a falu magyarságának mutatják be műsorszámait. 2012 óta rendszerint megrendezésre kerül a 11. osztályosok „Csillag születik” versenye, amely alkalmat nyújt a tehetséges tanulóknak a kibontakozásra, fejlődésre. Az iskola fiúkórusa minden évben felújítja repertoárját, hogy naprakész legyen akár egy hirtelen jövő felkérésre is. Kóruselőadásaikkal – amely inkább egyházi jellegű darabokból áll – ellátogatnak Magyarországra is, testvériskolai kapcsolatok ápolása vagy kórustalálkozókon való részvétel céljából. Testvériskolai kapcsolatokat tart fenn az iskola különösen a magyarországi oktatási egységekkel: a székesfehérvári Szent István Ciszterci Gimnáziummal, a miskolci Szent Imre Római Katolikus Iskolával, valamint a szolnoki Római Katolikus Iskolával.

A kisszemináriumi diákok minden iskolai évben két hosszabb lelkigyakorlaton vesznek részt a karácsonyi és a húsvéti ünnepkört megelőzően. Ezek az alkalmak rendkívül fontosak a fiúk spirituális nevelését illetően, az imádságos Istenre-figyelés, a szemlélődő magatartás gyakorlása, az önfegyelem erősítése tekintetében. Ezeket a lelkigyakorlatokat pasztorációban aktívan résztvevő lelkészek moderálják. Az iskola cserkészmozgalma mind gimnáziumi, mind líceumi szinten megvalósul, jelentősen hozzájárulva a nevelési folyamat megvalósításához. A bentlakó tanulók minden iskolai év végén, a vakációra történő elutazás előtt, előkészítik az ősszel elfoglalandó szobáikat (meszelés, berendezés, nagytakarítás), csupán ezután távoznak.

Ösztöndíj- és pályázati lehetőségek

A GMGK megfelelő működésének biztosítása érdekében a menedzseri tevékenység feltételezi a körültekintő forrásszerzést, forrásbiztosítást mindenféle szempontból, mind az anyagi, mind a humán erőforrások terén.

A működtetéshez szükséges alapvető költségek kifizetését alanyi jogon biztosítja a Tanügyminisztérium, valamint a Gyulafehérvári Polgármesteri Hivatal. Lévé az iskolaépületek egyházi tulajdonban, a beruházásokat, az infrastruktúra nagyobb léptékű fejlesztését pályázati úton próbáljuk biztosítani, felhasználva erre majd minden adódó lehetőséget. Itt megemlítsük méltókat mindazon intézmények, szervezetek, alapítványok és személyek, amelyek/akik hathatós anyagi segítséget jelentettek és jelentenek a szórványkollégium számára, jelesül:

- Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség – Confessio Alapítvány;
- Nemzeti Erőforrás Minisztérium – Budapest;
- Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. – Budapest;
- Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium – Budapest;
- Communitas Alapítvány – RMDSZ – Kolozsvár;
- Renovabis – Freising;
- Mellersdorfi Ferences Nővérek székelyudvarhelyi rendháza;
- egyházi méltóságok, magánszemélyek.

Az állami forrásokból származó ún. líceumi pénz (Bani de liceu)⁹ csupán azon tanulók által igényelhető, akiknek a családjában az egy főre eső bruttó jövedelem nem haladja meg a 150 lejt (10 315 Ft), tehát nagyon kevesen jutnak ehhez a pénzhez. A többi szociálisan rászoruló tanuló megsegítésére szintén adottak a pályázati lehetőségek az alábbi támogatók jóvoltából:

- Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.;
- Bécsi Szent István Egylet;
- Bod Péter Alapítvány;
- Nyilas Misi és Ady Endre program;
- Gyulafehérvári Caritas;
- Gyulafehérvári Római Katolikus Plébánia;
- nagyenyedi Máltai Lovagrend, valamint
- magánszemélyek.

A pályázást a GMGK azonos nevű alapítványa révén valósítjuk meg.

Összegzés

2011-ben új tanügyi törvény látott napvilágot, amelynek gyakorlati megvalósítása jelenleg is folyamatban van. Ennek megfelelően az iskolai oktatás Romániában „hárompillérű”: állami, magán és felekezeti. Törvény szerint mindegyik oktatási forma részeseül a fejkvóta-támogatásban, az előbb felsoroltak közül biztos(abb) finanszírozást az állami iskola élvez. A magán- vagy felekezeti formában szervezett tanintézmények fenntartásához biztos és folyamatos anyagi források szükségesek, amelyeket esetünkben az egyházak nem tudnak biztosítani. Marad tehát a felekezeti jellegű ún. *vokacionális teológiai líceum*

⁹ A „Bani de liceu” című nemzeti program keretében anyagi támogatást igényelhetnek a szociálisan rászoruló, középiskolai tanulmányokat folytató tanulók.

A búzaszentelés szertartása 2013-ban Szent Márk napján

típusa, amely állami fenntartású, de a megfelelő egyháznak is van bizonyos koordináló joga/szerepe a tanügyminisztériummal megkötött protokollum alapján (amely pillanatnyilag főként a hittanárok kinevezésében, valamint a tanított teológiai tárgyak meghatározásában konkretizálódik).

A magyar szórványiskolák léte – az egyre csökkenő gyereklétszám, a vegyes házasságokba „csomagolt” etnikai asszimiláció, a magyar nemzeti azonosság-tudat gyengülése/elvesztése miatt – egyre inkább kérdéses, bizonytalan annak ellenére, hogy törvény van rá: amennyiben egy helységben egyetlen nemzeti kisebbségi iskola működik, létét biztosítani kell. Tudatában kell lennünk annak, hogy a gyulafehérvári szórványkollégiumi jellegű kisszeminárium, a hozzá tartozó struktúrákkal együtt, hogyha megszűnik létezni, akkor örökre megszűnt. Ezért is rendkívül fontos az

oktatási-nevelési feladat teljesítése mellett a szórványmagyarság nemzeti identitástudatának erősítése, a magyar nyelven történő iskolázás „szellemileg gazdagító” jellegének megismertetése, hiszen sok magyar szülő életfelfogásához tartozik a felszínes és átgondolatlan jelszó, mellyel minduntalan találkozunk és megvívjuk a magunk harcát: „jobban érvényesül a gyermek, ha román iskolába jár”.

A gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum (Kisszeminárium) Erdély egyik legdélebbi – ha kevés tanulóval is, de még működő – iskolája „végvárhelyzetben” van. *Az anyaország részéről elsőrendű elvárása a szórványnak a minden téren segítő odafigyelés, amelyet eddig is tanúsított, s amelyre ezután egyre nagyobb szükség lesz, egyébként – a közeljövőben – a magyar jelenlétnek e fellegvára csak történelmi emlék marad.*

SZŐCS ILDIKÓ igazgató

A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium szórványprogramja

„Hallgasd meg az imádságunk,
Mondd el, Phönix, nagy rejtélyed,
A hamuból hogy lesz élet?”
(Reményik Sándor: Phönix madár)

Bevezető

Jelen tanulmányban a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium bemutatására vállalkozom, a teljesség igénye nélkül, különös tekintettel a szórványban végzett nemzetmentő tevékenységére. Egy olyan környezetben, ahol a történelem viharai több ízben elpusztították a lakosságot, az épített örökséget, nagy szükség van erőt sugárzó intézményekre, amelyek életet lehelnek a sokszor kilátástalannak tűnő hétköznapiakba. Oktatási intézményként a jövőt építi minden tanintézmény a jelenben, úgy hogy nem tagadja meg a múltját, hanem abból töltkezik. A 21. század kihívásaival szembenézve tudással és örök érvényű értékekkel próbál nemzedékeket nevelni azért, hogy cselekvő tagjai legyenek majd erdélyi magyar társadalmunknak, és Bethlen Gábor gondolatát idézve „nem mindig lehet megtenni azt, amit kell, de mindig meg kell tenni, amit lehet”.

Románia oktatási rendszere

A romániai rendszerváltást követően a társadalom és azon belül az oktatási rendszer nagyon sok változáson ment keresztül. A viszonylag biztosnak tűnő munkahelyek bizonytalanná váltak, a társadalom a nincstelenségből fogyasztói társadalommá alakult. A határok megnyitásával sokan külföldre távoztak. A népesség folyamatosan csökkent. Ez a csökkenő tendencia ma is megmutatkozik, társulva egy másik jelenséggel, ami veszélyes, és hosszabb távon nagyon sok gondot okozhat: egyre több olyan diák kerül az oktatási rendszerbe, akiknek szülei külföldön dolgoznak. Az itthon maradó gyermekeket rendszerint csupán az oktatási intézmény neveli, és szabad idejükben teljesen magukra maradnak.

Az elmúlt évek során tanulmányok sokasága foglalkozott ezzel a problémával, de a megoldás várta még magára. Amennyiben a kivándorló családok gyerekeikkel együtt telepednek át, kettős problémát

idéznek elő: a népességfogyáson túlmenően azt is, hogy az esetleges visszatelepedés útján újra kell tanítani a gyerekeknek az anyanyelvüket. Szembesültünk már olyan helyzettel is, hogy a visszatelepülő vegyes család (román apa és magyar anya) gyermekei csupán spanyolul beszéltek.

Az oktatási rendszer reformálása több mint húsz éve zajlik. A szomorú az, hogy egyetlen elképzelést sem sikerült hosszabb távon kipróbálni és a visszacsatolások révén tökéletesíteni. A hosszú időn keresztül működő 4+4+4 osztályos oktatási rendszert két éve 5+4+4 osztályosra terjesztették ki az új oktatási törvény értelmében, kötelezővé téve a hatévesen elkezdett iskolai előkészítő osztályt. A 2011-ben érvénybe lépett oktatási törvény előírta, hogy a 9. osztály az általános oktatás része legyen. Mára ez már megváltozott, és megmarad a négyéves középiskolai oktatás. A szakoktatás beindítását tűzte ki célul az oktatási minisztérium. Kezdetben progresszív oktatási formaként indult. Az általános iskolát végző diák kétéves szakmunkásképzőbe iratkozhatott, majd egy kiegészítő év után újabb két év alatt érettségi oklevelet is szerezhetett. Ezekbe az osztályokba azonban azok a diákok iratkoztak, akik az általános iskola záróvizsgáján román nyelv és irodalomból, magyar nyelv és irodalomból nem írták meg az átmenő jegyet. A magyar tannyelvű intézményekben a román nyelv és irodalomból megszerzendő átmenőjegy gondot okozott. Ez a felvételiztetési forma is hozzájárult ahhoz, hogy sok tanuló külföldön kezdte meg tanulmányait, és rendszerint családotól áttelepült. A szakoktatás újabb átszervezése az új oktatási törvény értelmében történt. A tanulók felvételt nyertek a 9. osztályba, majd 10. osztálytól választhattak, hogy maradnak az elméleti középiskolai osztályban, vagy átiratkoznak a kétéves szakmunkásképzőbe. Ez újabb bizonytalanságot hozott, mert rendszerint kevés szülő vagy diák ismerte fel azt, hogy jobb lenne a szakmunkásképző.

A sok bizonytalanságnak tulajdonítható az érettségi vizsgák kudarca. Az engedékeny vizsgarendszer után bevezetett szigorúbb vizsgafeltételek oda vezettek, hogy az érettségi vizsgák aránya jelentősen csökkent.

A felsőfokú oktatásba kizárólag az érettségi eredmény és a középiskolai átlag alapján lehetett továbblépni. A felvételi vizsgák megszüntetése a középiskolai oktatást is lehetetlen helyzetbe hozta. A diákok nagy többsége az érettségi tantárgyakból készült, és a többi tantárgyból a szülők elvárásai szerint magas osztályzatot igényeltek. A pályaeorientáció szinte lehetlenné vált. A felsőfokú oktatást választó diákok nagy többsége olyan egyetemekre, főiskolákra jelentkezett, ahol az osztályzat alapján tandíjmentes helyre pályázhatott. A rossz döntés miatt azonban nagy a lemorzsolódás, illetve a felsőfokú intézmények oktatói a jelentkező diákok heterogén tudásszintjével küszködnek.

Az oktatási rendszer kudarca hangsúlyosan megjelent a médiában. A negatív példák előtérbe helyezése nagyon sokat rontott az oktatási intézmények és a pedagógusi pálya megítélésén. Az oktatás alulfinanszírozása, az alacsony bérek az oktatásban, sok olyan rendelkezéssel társultak, amelyek ellen a tanügyi szakszervezetek erőteljesen felléptek – jogosan. Ez maga után vont egy olyan üzenetet, miszerint a tanár is pénzért dolgozik. A társadalmi megítélésnek ez sem használt, ugyanakkor elindított egy olyan devalváló folyamatot, amelynek hatására a pedagógusok jó része amellel döntött, hogy csupán azt teszi, amiért fizetést kap.

A 2011-ben hatályba léptetett oktatási törvény a visszasságok és joghézagok megszüntetését tűzte ki célul. A törvény alkalmazása nehézkesnek bizonyul. Az időközben bekövetkezett kormányváltás még bizonytalanabbá teszi a helyzetet. Újabb rendelkezések jelennek meg, amelyek kaotikussá teszik a teljes oktatási rendszert. A törvény előírja a normatív finanszírozást, amely szerint az alapfinanszírozás a béreket és a működési költségeket tartalmazza, míg a kiegészítő finanszírozás a beruházásokhoz, javításokhoz és a bentlakásos intézményeknek nyújt támogatást. Ugyanakkor a gyereklétszám szerinti finanszírozás alulméretezett. Fehér megye szintjén négy tanintézmény tudja maradéktalanul kifizetni a béreket és a működési költségeket. A bentlakással, étkezővel működő intézmények számára az alapfinanszírozás nem fedezi a költségeket; a kiegészítő támogatás pedig, amelynek

része a bentlakás, étkező fenntartása, az önkormányzatra hárul. A magyar tannyelvű intézmények támogatása egy román többségű településen nem élvez prioritást, és nem szavatolt. A kisebbségi oktatás az oktatási törvény szerint garantált. Tagozatok, csoportok, osztályok megszüntetése az oktatási minisztérium kisebbségi osztályának engedélyével lehetséges. Ez valamelyest biztonságot nyújt, de a törvény nem írja elő a továbbiakban azt, hogy a finanszírozás e kis létszámú osztályok számára legyen biztosítandó. A költségvetési megszorítások miatt nagyon sok intézmény léte veszélybe kerülhet. Ezen túlmenően a kizárólag anyagi megfontolásból átszervezett oktatási rendszer sem a minőségi oktatás felé halad. Az elméleti oktatás még mindig túlsúlyban van. A szakoktatás beindítása és megerősítése működő gazdaságot feltételez, ez utóbbi pedig vállalkozóbarát gazdaságpolitikát. Bizonytalan, kiszámíthatatlan és változó körülmények között nehéz hosszabb távon tervezni és intézményt építeni. Az Erdélyben működő szórványkollégiumokra nagy terhet ró az oktatás pénzügyi alapokon való átszervezése, mert amennyiben a mindennapi működéshez sincs biztosítva az anyagi feltétel, akkor azok a programok is csorbát szenvedhetnek, amelyeket a kollégiumok mellett működő háttérintézmények pályázatok révén próbálnak működtetni azért, hogy minél több magyar anyanyelvű diákot lehessen megnyerni, vagy esetleg a magyar oktatás számára visszahozni a magyar oktatási intézményekbe, identitásuk megőrzése céljából.

Nagyenyed és a kollégium kapcsolata

Nagyenyed Fehér megye egyik megyei jogú városa. Kolozsvártól 60 és Gyulafehérvártól 30 km-re található, a Maros jobb partján. A lakossága nemzetiségi összetételét a legutóbbi népszámlálási adatok alapján az alábbi összesítés mutatja:

Összlakosság	Román	Magyar	Német	Roma	Azonosítatlan nemzetiségű
22 869 fő	17 196 fő	3 368 fő	11 fő	694 fő	1 600 fő

A magyar ajkú lakosság létszámának csökkenése a történelmi helyzetből adódik. A legnagyobb pusztítás 1849. január 8-án történt, amikor a védtelen magyarságot Axente Sever felbújtató csapatok lemészárolták. Egyetlen éjszaka alatt közel 800 lakost öltek meg. A megszárlást követően az életben maradtak közül sokan

elbujdokoltak. Az 1849-es pusztítás nagymértékben meghatározta a nagyenyedi magyar lakosság számának további alakulását és a közhangulatot. A félelem sokáig honolt a városban és környékén. Talán mai napig is kihat. A Bethlen Gábor Kollégium léte nagy valószínűséggel segítette az újrakezdést. A kollégium impozáns főépülete az eseményt követően épült fel, és uralni kezdte ismét a város főterét. Ez megerősíthette azt a magyar közösséget, amely újra a magáénak érezhette a várost.

Nagyenyed környékén három településen élnek többen magyarok: Magyarlapádon, Torockószentgyörgyön és Torockón. A többi környező településen mindenhol kisebbségben van a magyar anyanyelvű lakosság. Nagyenyeden kívül általános iskola alsó és felső tagozata Gyulafehérváron, Magyarlapádon, Torockón, Székelykocsárdon, Bethlenszentmiklóson és Balászfalván működik. Ezekben az intézményekben osztatlan osztályokban folyik a tanítás. A megye többi magyarok lakta településén már csupán óvoda és alsó tagozat működik osztatlan formában.

A népességfogyásnak az egyik oka a gazdasági helyzet. Nagyenyeden közel 10 000 embernek biztosított munkalehetőséget a Fémipari Vállalat. A rendszerváltás után a gyár részlegei fokozatosan bezártak, és mára már teljesen megszűnt. Nagyon kevés vállalkozás indult el, és nagyméretű a munkanélküliség. A pályakezdő fiatalok nagy többsége jellemzően elvándorol a környékről. Az itt maradó fiatalok főként mezőgazdasági tevékenységbe fogtak. A környéken elsősorban zöldség- és rózsatermesztéssel foglalkoznak, de a gyümölcsfacsemeték gondozása is sikeresnek bizonyul. Emellett újraindult a szőlőtermesztés és a borászat. Hiányzik viszont a környékről a több munkást foglalkoztató üzem, esetleg egy ipari park. Ez meggátolhatná a lakosság számának az apadását.

A Bethlen Gábor Kollégium múltja, jelene és jövője szorosan összefügg Nagyenyed és környéke történetével, sorsával. A Kollégium történetének néhány fontosabb évszámát és a hozzá kapcsolódó eseményeket olvasva a vidék sorsának alakulásába is betekintést nyerhetünk.

A kollégium gyulafehérvári korszaka

1622. május 23-án a kolozsvári országgyűlés elfogadta az Academicum Collgeium seu Gymnasium Illustre alapítását.

1622. őszén Martin Opitz meghívott tanár megkezdte előadásait a klasszika-filológia katedrán.

1629. Az Akadémia három fakultással működött: teológia, filozófia, filológia.

1629. A fejedelem birtokadományával biztosította a kollégium anyagi alapját.

1653. A kollégium egykori diákja, Apáczai Csere János megkezdte tanári tevékenységét a kollégiumban.

1658. A török-tatár hadak feldúlják a fejedelmi székhelyet és a kollégiumot; a diákok Kolozsvárra menekülnek.

A kollégium nagyenyedi korszaka 1662-től napjainkig

1662 októberében I. Apafi Mihály rendelete alapján a gyulafehérvári Akadémiát Nagyenyedre helyezték át.

1682. A nagyenyedi zsinat véglegesen elfogadta, hogy az anyagiakban és szellemiekben megerősödött kollégium Nagyenyeden működik.

1704. március 16. A kollégium és Nagyenyed pusztulása, amely eseményhez kapcsolódik Jókai Mór *A nagyenyedi két fűzfá* című írása.

1711. Pápai Páriz Ferenc rektor kérésére az angol király elfogadta a kollégium megsegítésére történő pénzbeli gyűjtést.

1712. A fejedelmi tanács megszüntével a kollégium vezetését és irányítását a Református Egyházi Főtanács, a Suprémum Consistorium veszi át.

1720–1743. Angol királyi adományból felépült az ókollégium.

1759. Bethlen Kata értékes könyvtára Bod Péter tanácsára a kollégiumba került.

1775. Új épülettel gazdagodik az intézmény – ma fiúkollégium.

1791. Herepei Ádám támogatásával létrejön a diákok által szervezett Nagyenyedi Magyar Társaság, majd Theátrális Társaság.

1799–1815. Kőrösi Csoma Sándor a kollégium diákja.

1820. Hegedűs Sámuel professzor kezdeményezésére elkezdik megszervezni a Bethlen Gábor emlékünnepeket.

1827. Vízi István, egykori diák nyomdát állít fel a kollégiumban – 1819-től papírmalom is működik.

1836. Megépül a jelenlegi épület déli szárnya. A téglát, cserepet és a fakészletet a Farnos Károly által szorgalmazott téglá- és cserépgyár, valamint egy fűrészmalom biztosította.

1849. január 8–9. Nagyenyed és a kollégium pusztulása.

1858. Gáspár János vezetésével Nagyenyedre helyezik át a korábban Kolozsváron beindított tanítóképzőt.

1869. A jogi fakultást Kolozsvárra költöztetik.

1885. Befejeződik a kollégium keleti szárnyának az építése.

1895. A teológia fakultást Kolozsvárra telepítik át. A kollégium elveszíti akadémiai jellegét. Ezentúl református főgimnáziumként és tanítóképzőként működik.

1920. A kollégium román állami és református egyházi közigazgatás alatt működik.

1921. A romániai földreform kisajátítja a kollégium birtokainak nagy részét. Megkezdődött a fennmaradásért való küzdelem.

1922. A kollégium fennállása 300 éves évfordulójának ünneplése.

1935. Csombordon, Báró Kemény Árpád birtokán megépül a kollégium gazdasági iskolája.

1936. október 31. Vásárhelyi János református püspök felszenteli a Kós Károly által tervezett gyakorló elemi iskolát.

1944–1945. Újból a kollégiumban működik a Teológiai Akadémia dr. Musnai László vezetésével.

1948. Kormányhatározat alapján a kollégium ingó és ingatlan vagyonát államosítják. Egyházi református jellegét megszüntetik.

1948–1990 között a kollégium több név alatt különböző formában működik: Magyar Vegyes Líceum, Vegyes Pedagógiai Iskola, Bethlen Gábor Középiskola, 2. Számú Középiskola, Bethlen Gábor Líceum, Bethlen Gábor Ipari Líceum.

1972 októberében szigorúan ellenőrzött keretek között megünnepelik a kollégium fennállásának 350. évfordulóját. Ünnepi beszédet mondott Sütő András, a kollégium egykori diákja.

1975. Beszüntetik a tanítóképzést.

1982. A kollégiumban kötelezően bevezetik a román tannyelvű oktatást.

1990. A kollégium újból magyar tannyelvű intézetté válik. Újraindul a tanító- és óvónőképző.

1993. Az iskola hivatalosan visszakapja a Bethlen Gábor Kollégium elnevezést.

1997. A kollégium fennállása 375. évfordulójának megünnepelése.

1999. Beindul a Babeş-Bolyai Tudományegyetem kihelyezett tagozataként a tanító-óvónőképző főiskola.

2000. Beindul a szakközépiskolai oktatás, és létrejön a Bethlen Gábor Alapítvány.

2004. Visszaszolgáltatják az Erdélyi Református Egyházkerületnek a kollégium főépületeit és az udvart.

2006. Újraindul a középiskolai szintű tanító- és óvónőképzés, emellett elkezdődik a szakmunkásképzés.

2007. Visszaszolgáltatják az Erdélyi Református Egyházkerületnek az étkező épületét és a tornacsarnokot.

2008. Megújul az óvoda épülete állami támogatással.

2009. Haszonkölcsön-szerződés megkötése az Erdélyi Református Egyházkerület és Nagyenyed Város Önkormányzata között.

2010. A tornacsarnok felújítása a bukaresti Állami Befektetési Alaphoz benyújtott pályázat révén. A főépületek felújítására az Erdélyi Református Egyházkerület és Nagyenyed Város Önkormányzata pályázatot nyújt be az Európai Unió Regionális Operatív Programja keretén belül. Beindul a Keresztstülő Program. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatásával pályázat útján megújul az étkező épülete.

2011. Pozitív elbírálásban részesül a főépületek felújításra benyújtott pályázat.

2012. Elkezdődik a főépületek és az udvar felújítása.

2013. A kollégium fennállása 390. évfordulójának megünnepelése a Magyar Országházban.

A Bethlen Gábor Kollégium mint szórványkollégium

A szórványkollégiumi program ismertetése

A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium sajátos helyzetben és környezetben fejt ki tevékenységét. A tanintézményben szinte minden oktatási forma létezik, amely a romániai oktatási rendszerben működhet. Szórványban működő intézményként lehetőséget kell teremteni a tanulóknak, hogy minden lehetséges oktatási szinten, anyanyelvükön tanulhassanak. Az elmúlt években viszonylag stabilan 700 diák tanul évente az intézményben.

Az óvodában kis-, középső és nagycsoport működik. Szülői kérésre elindult a napközis csoport is. Az óvodába beíratott gyerekek nagy többsége nagyenyedi. A környező települések óvodáinak megszűnése miatt az óvodások között is egyre gyakoribb az ingázó. Általános tendencia az, hogy a vegyes házasságból származó gyerekek nagy többségét a Bethlen Gábor Kollégium óvodájába íratják a szülők, majd az általános iskola alsó tagozatán folytatják a tanulmányaikat.

Az általános iskola alsó tagozatán növekszik az ingázó tanulók száma, annak következtében, hogy néhány környező településen az alsó tagozat is megszűnt. A felső tagozaton két-két párhuzamos osztály működik minden szinten. A nagyenyedi és a környékről bejáró diákok mellett itt már megjelennek azon diákok is, akik az intézmény bentlakásában nyernek elhelyezést. Utóbbiak olyan településekről érkeznek, ahol megszűnt a felső tagozat, és nincs lehetőségük ingázni a távolság miatt. A középiskolában évfolyamonként három párhuzamos osztály működik. A reátagozaton matematika-számítástechnika osztály, illetve természettudományi profilú osztályban tanulhatnak diákjaink. Iskolánkban több mint 150 éves hagyománnyal rendelkezik az óvó- és tanítóképzés. A hazai oktatási rendszer továbbra is lehetővé teszi a középiskolai szintű óvó- és tanítóképzést. Ezen osztály végzősei az érettségi oklevelük mellett óvodapedagógusi és tanítói oklevelet is szereznek, továbbá rendszerint főiskolát is végeznek, és nagy valószínűséggel a pedagógusi pályát választják. Szakmai szempontból eredményesnek mondható ez az oktatási forma, hiszen sokkal hatékonyabb az a pedagógiai gyakorlat, amelyet a jelöltek az iskolánk gyakorló óvodájában és elemi tagozatán heti rendszerességgel végeznek a négyéves képzés során.

A gazdasági élet alakulása és az oktatási rendszer átszervezése maga után vonta az intézmény ajánlatának bővítését. Közel tíz éve működik szakközépiskolai és szakiskolai oktatás az intézményben turisztika-közéletelmzés szakirányon. Ez lehetőséget teremt azon tanulóknak is, akik szakmát szeretnének tanulni. Kezdetben csak szakközépiskolai osztályok indultak, amelyek érettségi oklevelet is biztosítanak a szakmai képzés mellett. A későbbiekben a szakmunkásképző is elindult, ahol két év alatt szállodai és vendéglői alkalmazottakat képezünk. Az oktatási paletta bővítése sikeresnek bizonyult. Lehetőséget teremtettünk a környékről származó diákoknak az anyanyelven való tanulásra, és az intézmény hagyományainak megfelelően egyre több diák választja intézményünket a környező vagy távolabbi megyékből egyaránt.

A környék turisztikai potenciálját figyelembe véve a felnőttképzés is beindult. Szállodai menedzserasszisztensek képzésével bővítette ajánlatát az intézmény, amelynek céljai között hangsúlyosan jelen van a szórványosodási folyamat fékezése. Az intézményben működő képzésformák, a tanórákon kívüli oktatási-

nevelői programok, kulturális tevékenységek, az ösztöndíjrendszer mind ezt a célt szolgálják.

Állami vagy felekezeti intézmény?

A valamikori református kollégiumot az államosítás-kor minden javától megfosztották, megszüntették autonómiáját, és az állami intézmények közé sorolták, hasonlóan más, nagy múltú erdélyi felekezeti oktatási intézményhez. Több mint két évtizede próbálkoznak a történelmi egyházak az államosítás előtti jogaik visszaszerzésére. Az épületek visszaigénylésével egy időben elindult az oktatási intézmények kialakítása is. Kezdetben az egykori református kollégiumokban az Erdélyi Református Egyházkerület felekezeti osztályokat indított tagozatként, vagy iskolát hozott létre.

Minden elindított intézmény a helyi viszonyok és lehetőségek szerint önállósodott. A felekezeti oktatást szavatoló oktatási törvény nagyon sokat késett. A 2011-ben érvénybe lépett oktatási törvény lehetőséget biztosít felekezeti intézmény létrehozására, de ez egy teljesen új intézmény létrehozását feltételezi, és a továbbiakban az állam csak az alapfinanszírozást biztosítja. Ez meglehetősen nagy terhet róna az egyházakra. Emiatt az egyházak által létrehozott intézmények továbbra is állami oktatási intézményeknek minősülnek. Nevelési és oktatási céljaikban azonban a felekezeti oktatási intézmények közé sorolandók.

Nagyenyeden rendhagyó módon alakult a felekezeti jelleg visszaállítása. 1992-től kezdődően tagozatként indultak az úgynevezett református teológiai osztályok. Jogilag nem alakult meg az állami Bethlen Gábor Kollégium mellett a református oktatási intézmény. Az évek során a teljes intézmény átalakult oktatási és nevelési céljaiban felekezeti oktatási intézménnyé. Az Erdélyi Református Egyházkerület és a Bethlen Gábor Kollégium között együttműködési megállapodás született, amelynek értelmében a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium állami és felekezeti intézmény egyszerre.

A Bethlen Gábor Kollégium hét épületben működik. Az épületek visszaszolgáltatása nagyon hosszú folyamatnak bizonyul. 2004-ben három épületet és az iskolaudvart vehették át. Az épületeket az Erdélyi Református Egyházkerületnek szolgáltatták vissza mint a valamikori református tanintézmény jogutódjának. 2007-ben újabb két épületet szolgáltattak vissza. Az iskola két épülete jelenleg is állami tulajdonban van. Ilyen jogi zűrzavarban megoldást kellett találni arra, hogy az épületben hivatalos formában oktatási intézmény működhessen.

A 2013. évi ballagás végzős diákjai és vendégeik

Az épületek leromlott állapotban kerültek vissza az egyházkerület tulajdonába, mivel visszaigénylés alatt álló épületek felújításához az Oktatási Minisztérium vagy az önkormányzat pénzalapjaira nem lehetett pályázni. Az oktatási minisztérium felszólította az önkormányzatot, hogy a visszaszolgáltatást követően költöztesse ki a tanintézményt az épületből. Ezt a helyzetet oldotta meg az a haszonbérszerződés, amelyet a Nagyenyedi Önkormányzat mint fenntartó és az Erdélyi Református Egyházkerület mint tulajdonos kötött. Ennek értelmében az egyházkerület 25 évre bérbé adja az épületet az önkormányzatnak abból a célból, hogy abban a magyar tannyelvű Bethlen Gábor Kollégium működjön. A törvények által megszabott bérleti díj értékében az önkormányzat saját forrásból vagy pályázaton nyert pénzeszegekből felújítja az épületet. Ez lehetővé tette az Európai Unió Regionális Operatív Programjában való pályázást. Az egyházkerület elkészítette a felújítási tervet, az önkormányzat nyújtotta be a pályázatot, és vállalta a 2%-os pályázati önrészt. Sikeres pályázatnak bizonyult, és 2012-ben elkezdődhetett az intézmény három főépületének, valamint az udvarnak a teljes felújítása, ami jelenleg is zajlik.

Az épületben működő könyvtár és Természetrzaji Múzeum felújítása az egyházkerületre hárul, ez jelenleg is zajlik magyar állami támogatással. Az együttműködésnek köszönhetően sikerül egy nagy léptékű, a kollégium történetében egyedülálló felújítást végezni, és méltó körülményeket teremteni az oktatási intézmény működéséhez. A többlépcsős visszaszolgáltatás miatt az uniós pályázatot csupán a főépületekre lehetett benyújtani. Az óvoda, a tornaterem és az étkező épületének felújítására más megoldást kellett keresni. Az óvoda épületét önkormányzati és oktatási minisztériumi támogatással sikerült felújítani. A tornateremre az Állami Befektetési Alaphoz nyújtottunk be pályázatot. A pályázat pozitív elbírálásával egyidőben visszaszolgáltatták az épületet az egyházkerületnek, így a pályázati pénzt visszavonták, erre a haszonkölcsönszerződés jelentette ismét a megoldást. A tornaterem ma már megfelelő körülményeket biztosít diákjainknak a sportoláshoz. A pályázat hiányában ma már lebontásra lenne ítélt.

Az étkező konyharészét az egyházkerület, az étkezőt az iskola mellett működő Bethlen Gábor Alapítvány újította fel a Bethlen Gábor Alaphoz benyújtott pályázat révén. A felújítási munkálatokra nagy szükség volt. Az elhanyagolt állapotban levő épületek nem biztosítottak megfelelő körülményeket az oktatáshoz,

és a környezetnek sem sugalltak megfelelő jövőképet. A város központjában található épületegyüttes a felújítást követően pozitív üzenetével még inkább erősíti és szolgálja a Fehér megyei magyar közösséget: növeli közösségünk megmaradásba vetett hitét.

Ösztöndíjak, keresztszülőprogram

Az épületek felújításával párhuzamosan a tanintézmény fejlesztése is nagy kihívásnak bizonyul. A környező települések diákjai legtöbbször anyagi meggondolásból a helybeli román tannyelvű intézményt választják. Nagy terhet ró a családokra gyerekeik taníttatása, ugyanis a szórványhelyzet sok esetben társul a gazdasági kilátástalansággal is. Ezen diákokat akkor lehet a Bethlen Gábor Kollégiumba íratni, ha valamilyen támogatást tudunk számukra biztosítani. Az oktatónevelő munka segítése és támogatása végett 2000-ben az iskolavezetés és tantestület létrehozta a Bethlen Gábor Alapítványt, jogi keretet teremtve ez által a pályázásra, ösztöndíjak kezelésére. Az elmúlt 14 év alatt az alapítvány a Bethlen Gábor Kollégium háttérintézményévé vált. Pályázatok révén sikerült javítani a leromlott bentlakásban az életkörülményeken, a szakoktatás számára taneszközöket vásárolhattunk, illetve támogathatjuk diákjaink részvételét a versenyeken és vetélkedőkön. Az alapítvány a megalakulása óta ösztöndíjprogramot működtet. Szervezetek, egyházak, vendiákok adományait fogadva ösztöndíjakat ajánlott fel az arra rászoruló, tehetséges diákoknak, a „cipós” diákok¹ hagyományát követve. Négy évvel ezelőtt egy nagyobb léptékű kezdeményezés révén (a kezdeményező dr. Szócs Gyula budapesti orvos) beindult a keresztszülőprogram, melynek az a célja, hogy lehetőleg egy teljes négyéves ciklusra jelentsen a diák számára ösztöndíjat, ugyanakkor személyes kapcsolat alakuljon ki a támogatott diák és a támogató között. Az ösztöndíjakat az ösztöndíjbizottság havi rendszerességgel felülvizsgálja, és számon kéri a támogatottól a megfelelően összeállított kritériumrendszer alapján a teljesítményt. A tanulásban elért eredmények mellett nagyon fontos az is, hogy a támogatott diákok részt vegyenek a számukra felkínált számos, tanórán kívüli nevelő hatású tevékenységben.

¹ A cipós diákokról bővebben lehet olvasni Juhász István Diákélet a Bethlen Kollégiumban című publikációjában (<http://adatbank.transindex.ro/inchtm.php?akod=3190>; 2014. 06.29.)

Részlet a 2014-es tornavizsgáról

A tantestület tagjai közül nagyon sokan önzetlennül, szabadidejükben foglalkoznak a diákokkal, felismerve azt a tényt, hogy számunkra, szórványban élő magyarok számára nagyon fontos az, hogy közösséggé szerveződjünk. A sok tevékenység a közösségigény kialakítását célozza meg, valamint nemzeti értékeink megismertetését és annak büszke felvállalását. Olyan élményt nyújtunk diákjainknak, amelynek a gyümölcsei később érnek be; számos példa erősít bennünket abban, hogy ezt így kell tenni. A nagy hagyománnyal rendelkező érettségi találkozók beszámolóit igazolnak bennünket abban, hogy érdemes a fiataljainkat néha szigorral is rákényszeríteni arra, hogy részt vegyenek azokban a tevékenységekben, amelyeknek erős nemzetnevelő hatásuk van: cserkészlet, kórus, néptáncscsoport, reneszánsz táncscsoport és zenekar, tudományos önképzőkör, sport-, színjátszó kör, ifjúsági bibliaórák, diákújság szerkesztése, szeretetszolgálat ifjúsági csoportja, diákönkormányzat stb.

A Nagyenyed–Vice intézményi kapcsolat

A Bethlen Gábor Kollégium szigetét képez a szórványban. Talán sziget jellegéből adódóan alakult ki az évszázadok folyamán az, hogy a valamikori kollégiumi diákok lehetőségeikhez mérten megpróbálják támogatni azt az intézményt, amely rájuk is odafigyelt. Ez abban is megnyilvánul, hogy saját gyerekeiket vagy az általuk oktatott diákokat a kollégiumba íratják. Széles kapcsolatrendszer, szinte hálózat alakul ki, amelynek bővítése, fejlesztése egyik jövőbeni feladatunk lesz. Nagyon szép példája ennek a hálózatépítésnek a Bethlen Gábor Kollégium és a Bástya Csángó–Szórványmagyar Kollégium kapcsolata. A Beszterce–Naszód megyében,

Vicén működő szórványkollégium igazgatója, Kerekes Zoltán, a Bethlen Gábor Kollégiumban szerzett tanítói oklevelet. Áldásos tevékenysége révén az általa irányított kollégiummal sikerült megmenteni a Beszterce környéki szórvány tanintézményeket. Csángó diákok végzik ott általános iskolai tanulmányaikat. Hosszabb távú odafigyelés eredményeként kereste meg a Bethlen Gábor Kollégium vezetését Kerekes Zoltán azzal a céllal, hogy az általuk támogatott diákoknak szakközépiskolai vagy szakiskolai oktatásban nyújtsunk lehetőséget a továbbtanulásra. A két szórványkollégium együttesen figyel oda ezekre a diákokra, és reményeink szerint biztosíthatjuk nekik azt az elméleti és szakmai tudást, amellyel szülőföldjükön boldogulhatnak majd.

Együttműködésünk célja az, hogy kialakuljon egy olyan rendszer, amely kiszámíthatóvá teszi a tanulók támogatásának teljes folyamatát, és ugyanakkor részekre bontja. A szórványkollégiumok hálózatának kiépítésével megvalósulhatna egy olyan fejlesztés, amely lehetővé tenné a versenyképes szakoktatás beindítását Erdélyben. A szakoktatás fejlesztése megfelelő szakembereket igényel. A magyar nyelvű szakképzést úgy lehetne versenyképesé tenni, ha a helyi sajátosságokat és a gazdasági potenciál figyelembevételével a szórványkollégiumok környezetében a megfelelő szakoktatás indulna, vagy a már létező megerősödhetne. Ezek a szakképzési helyek a Nagyenyed–Vice kapcsolat mintájára átemelhetnék a diákokat az általános iskolai oktatásból a szakközépiskolába vagy szakmunkásképzőbe. A célirányos fejlesztés és a hálózatépítés előidézheti ugyan a kisebb tanintézmények elsorvadását, ugyanakkor jobb odafigyelést biztosíthatna a lemorzsolódó diákoknak; emellett az információáramlás

Csángó kisfiú a vicei kollégiumban üveget fest (2012)

A 2012. évi Bethlen-bál nyitó tánc

is hatékonyabb a hálózati kapcsolatrendszeren belül. Egy ilyen típusú hálózatot ki lehetne terjeszteni akár a teljes erdélyi magyar oktatási rendszerre.

Keresztszülőprogram a Nagyenyed környéki szórványban

Sajnos a környék magyarsága kevésbé tudta kiheverni a pusztulást: Nagyenyed környéke Dél-Erdély magyarságával együtt szórványsorsba süllyedt. Napjainkban egyre kevesebb a gyermek, és egyre kevesebben vállalják, hogy lakóhelyüktől távol taníttassák gyermekeiket. A környéken sok faluban megszűnt az anyanyelvi oktatás elemi és általános iskolai szinten. Csak Alsó-Fehér megyében százával vannak magyar anyanyelvű gyerekek, akik román iskolába kényszerülnek, és ezáltal elveszítjük őket, gyökértelenné válnak, feladják önazonosságukat, elfelejtik anyanyelvüket. Emiatt a kollégium felvállalja a dél- és közép-erdélyi szórványoktatást. Ennek a szép és nemes küldetésnek azonban anyagi nehézségei vannak: a szülők sok esetben nem tudják fizetni a kollégiumi költségeket. A megoldása érdekében született a keresztszülőprogram.

A keresztszülőprogram keretében bárki jelképes keresztszülőiséget fogadhat olyan magyar gyerek taníttatása érdekében, aki tanulmányait a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégiumban, a magyar nyelvű oktatás „betlehemi csillagában” szeretné végezni, vállalva az egy gyerekre eső kollégiumi és tanulmányi költségek fedezését.

A keresztszülő-kapcsolat azonban messze túlmutat az anyagi támogatáson. A gyermekkel kialakult

esetleges személyes ismeretség során (levelezés, nagyenyedi látogatás stb.) betekintést lehet nyerni az erdélyi szórványmagyarság életébe, barátságok alakulhatnak ki, nyomon követhető a fogadott keresztgyermek fejlődése is. A keresztszülők látogatást tehetnek a nagyenyedi pártfoglaltjuknál, és biztosan felejthetetlen élményekkel gazdagodva térnek majd haza. A támogatott diákról az osztályfőnök minden félév végén szöveges értékelést készít, amelyet az ösztöndíjbizottság továbbít a támogatóknak. Az ösztöndíjbizottságnak indokolt esetben (gyenge tanulmányi eredmények, magaviseleti kihágások, igazolatlan hiányzás) jogában áll javasolni a támogatás megvonását.

A program bentlakási lehetőséget biztosít a távol lakó diákok számára a kollégiumban. Külön otthon várja az 1-8. osztályos kisdíjakokat, és külön bentlakás van a gimnáziumi tanulók részére. Amellett, hogy az oktatás jól felszerelt tantermekben és laboratóriumi termekben zajlik, olyan iskolán kívüli tevékenységekre is lehetőség nyílik, mint: sportkörök, cserkészlet, diák-tanács, Collegium Gabrielense régizene-táncegyüttes és zenekar, cserediák-program vagy Fenichel Sámuel Önképzőkör. A keresztszülőiség vállalásával, vagyis évi 180 000 Ft (» 600 euró) befizetésével biztosítható egy iskoláskorú gyermek számára az anyanyelvi oktatást. Intézményünkben elsőtől a tizenkettedik osztályig oktatjuk diákjainkat. Ebből az összegből a pártfoglalt tanuló számára fedezni tudjuk az éves bentlakás költségeit (szállás, napi háromszori étkezés, tankönyvek stb.). Az érettségit követően, az egyetemi tanulmányok folytatása esetén, mód nyílik a támogatás folytatására az iskola alapítványán keresztül.

Összegzés

A szórványkollégiumi program Nagyenyeden az ösztöndíjrendszer megerősítésén múlik. A bentlakás és étkező működési költségeit részben fedezi az önkormányzat által nyújtott finanszírozás. Az étkeztetési költségek viszont ösztöndíjakkal fedezhetők. A keresztszülő-program széles körben való megismertetése, illetve a célirányos pályázatok segíthetik munkánkat, amellyel a Nagyenyed–Vice kapcsolathoz hasonló programokat indíthatunk el.

A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium alapítása óta fogad szegény sorsú, tehetséges diákokat. A Nagyenyed környéki szórványban szükség van az erős Bethlen Kollégiumra. Minél több diák nyer elhelyezést a bentlakásban, és minél többen érkeznek vidékről, annál pozitívabban hat az iskola a környezetére. Erdély minden tájegységéről érkeznek ma is diákok a kollégiumba,

és hozzák magukkal saját nyelvjárásukat, szokásaikat, amely által közvetlenül is megtapasztalhatják a magyar kultúra gazdagságát, sokszínűségét. A székelyföldi, gyimesi diákok megtanulnak románul, ami elengedhetetlenül szükséges a sikeres érettségihez. A nagyenyedi és környékbeli diákok viszont rájönnek, hogy a sokszor természetesen használt jövevényszavakat a társaik nem értik. Egymástól tanulnak, elfogadják a máságot, és egymásrataltságból adódóan közösséggé formálódnak, miközben beépülnek rövidebb vagy hosszabb időre a város, a régió életébe is.

A szórványkollégium program működtetése kapcsán abban reménykedünk, hogy mindazon diákok, akik a támogatások révén elvégezhetik Nagyenyeden a tanulmányaikat, lehetőségeikhez mérten a jövőben támogatói lesznek az intézménynek, és részei lesznek annak a hálózatnak, amely az erdélyi magyar oktatást hivatott fenntartani, erősíteni és támogatni.

Tanévzáró 2013-ban

TÓTH TIVADAR igazgató

Segesvár – szórvány Székelyföld szomszédságában

Bevezetés

Segesvár rövid ismertetése

Segesvár megyei jogú város megközelítőleg Románia földrajzi középpontjában, Maros megye déleleti felében, Marosvásárhelytől 54, Medgyestől 30, Székelykeresztúrtól 20, a legközelebbi színmagyar székely településtől 14 kilométerre, a Nagy-Küküllő völgyében fekszik. A várost II. Géza fejedelem által az 114–1161 között betelepített szászok alapították.

A századok elég viharosak a város történetében, de magyar vonatkozásban kiemelhető néhány esemény:

- 1506-ban itt erősítették meg a három nemzet unióját;
- 1562-ben országgyűlés helyszíne;
- A régi vártemplomban választották meg erdélyi fejedelemnek 1630. december 1-jén I. Rákóczi Györgyöt, 1657. november 2-án Rhédey Ferencet, 1658. október 7-én pedig Barcsay Ákost;
- 1849. július 31-én határában zajlott le a fehéregyházi csata;
- 1888-ban építették a vármegyeházát, amely később születési helye lett Boldog Apor Vilmos vértanú-püspöknek.

A segesvári magyar tannyelvű oktatás 1990 előtt

A segesvári magyarok száma a 19. század második felében növekedett, és ez a növekedés a 20. században felgyorsult. Számuk gyarapodásával egyházakat alapítottak, kultúracsoporthoztak, polgári köröket szerveztek, iskolákat létesítettek. Így jött létre 1867-ben a római katolikus, 1880-ban az állami magyar elemi iskola, illetve 1890-ben a polgári leányiskola. Mivel 1919-ben az állami magyar iskolákat megszüntették, a segesvári református egyház 1920. január 20-án hétesztályos elemi iskolát létesített. 1945-ben a református elemi iskola épületében dr. Tóth Lajos lelkes vezetőjével megalapították a gimnáziumi négyosztályú Petőfi iskolát.

Az 1952-es évektől kezdve több szaktanár is ki helyezést nyert a gimnáziumhoz. Miután két feltétel, a tanuló és a szaktanár léte adott volt, jogos igénnyel

állhatott elő a segesvári magyar lakosság egy középiskola megteremtéséhez, amire 1960. szeptember 15-én került sor. Így indulhatott be az 1-es számú román líceumban tagozatként, Segesváron első alkalommal, a magyar nyelvű középiskolai oktatás. Az iskola keretében a tagozatnak kezdettől fogva sajátos helyzete volt: be kellett illeszkednie egy 1923-ban alapított román iskola rendjébe, és az adott körülmények között ki kellett alakítania sajátos nemzeti jellegét.

A segesvári magyar tannyelvű oktatás 1990 után

Az 1990-es politikai változások után új fejezet nyílt a segesvári magyar tannyelvű oktatás történetében. A régi rendszer negatív tapasztalatai alapján a segesvári magyarság arra a következtetésre jutott, hogy egyedül egy független, kizárólag magyar tannyelvű, 1–12. osztályos oktatási intézmény biztosíthatja főleg itt, szórványban azt a környezetet, szellemet, amely elengedhetetlenül szükséges az identitástudat, a kultúra, az anyanyelv megőrzéséhez.

Az 1990-es fordulat után a segesvári magyarság is döntési helyzetbe került, mivel Farkas Miklós tanár úr magas rangú tisztséget töltött be a helyi Nemzeti Megmentési Front büro-jában, ő felelt a segesvári és környékbeli oktatásért, művelődési életért és az egyházi kapcsolatokért. Az általa létrehozott munkacsoport a magyar tannyelvű líceum létrehozására már 1990 januárjában megtette az első lépéseket:

- Felmérték a magyar anyanyelvű gyerekek számát évekre lebontva, előre tízéves időszakra;
- Tanárokat kerestek a tantárgyak magyar nyelvű tanításához.

A konkrét adatokkal alátámasztott, alaposan kidolgozott dokumentációt a helyi tanács elé terjesztették jóváhagyásra. Sajnos a sors ezúttal sem kedvezett a segesvári magyaroknak: 1990 márciusában közbejötték a sajnálatos marosvásárhelyi események. A tudatosan betervezett, részleteiben kidolgozott és célirányosan gerjesztett etnikai konfliktus egyik hatása pontosan a segesvári magyar középiskola létrehozását érintette. A kérést szubjektíven, etnikai alapon, gyűlölettel túlfűtött érzelmekkel separték le az asztalról.

A magyar anyanyelvű gyerekek száma az 1990-es felméréskor

Iskolaépületet választottak, egy működő általános iskolát, amely 1918 előtt polgári leánygimnáziumként működött. Település:	Óvoda		1–4. osztály		5–8. osztály magyar tagozaton gyerekek
	magyar tagozaton gyerekek	román tagozaton magyar gyerekek	magyar tagozaton gyerekek	román tagozaton magyar gyerekek	
Segesvár	167	27	179	10	345
Fehéregyháza	36	5	35	5	–
Nagybún	24	2	11	2	–
Héjjasfalva	24	4	8	1	38
Szederjes	30	1	12	0	–
Segesvár és környéke összesen:	281	39	245	18	383

A segesvári Gaudeamus Ház

A magyar iskola létrehozásának kudarcá után új megoldásokban kellett gondolkodnia a segesvári magyar közösségnek. Az adott vegyes környezetben igyekeztek megerősíteni a líceum magyar tagozatát.

50 éves a segesvári középiskolai oktatás – 2010

2010-ben ünnepelte a város magyarsága a segesvári magyar nyelvű középiskolai oktatás fennállásának 50. évfordulóját. Fennállása óta az iskola tanárai és támogatói azon munkálkodtak, hogy ne csupán minőségi oktatást biztosítsanak, hanem szülőföldjükhöz, kultúrájukhoz és nyelvükhöz ragaszkodó, közösségüket szolgáló diákokat neveljenek. Az iskolában érettségizett közel 2000 diák többségében egyetemeken, főiskolákon folytatta tanulmányait. Orvosok, tanárok, ügyvédek, közigazdászok, informatikusok, magánvállalkozók és mások számára adott szellemi útavalót a segesvári középiskola.

Meg kell említenünk néhány olyan személyiségnek a nevét, akik továbbra is támogatói maradtak az iskolának és a Gaudeamus Alapítványnak: Burus

Siklódi Botond, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének¹ elnöke; dr. Varga Csaba, dr. Mezei Elemér, dr. Buzogány Géza, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem² professzorai; dr. Buzogány Dezső teológiai professzor; dr. Némethi András tudományos kutató, egyetemi professzor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora; dr. Szász József, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem³ tanára; dr. Kovács Lóránt, a marosvásárhelyi Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem tanszékvezetője; Keresztély Irma Kovászna megyei főtanfelügyelő; Birtalan Ákos volt turisztikai miniszter (1996–1998); Antal István és Mátis Jenő (jelenlegi és volt) országgyűlési képviselők; Bokor Tibor, Kézdivásárhely polgármestere (volt szenátor).

¹ <http://rmpsz.ro>

² <http://www.ubbcluj.ro/hu>

³ <http://www.umftgm.ro/hu/home.html>

Ballagnak a segesvári magyar tagozatos diákok 2014-ben

A segesvári Gaudeamus Alapítvány

Az alapítvány születése – 1993

Előrelátás, jó stratégiai tervezés, megérzés vagy isteni gondviselés? Tesszük fel a kérdést 20 év távlatából. Lehet, hogy mindegyikből egy kevés kellett ahhoz, hogy az alapítvány létrejöhön, ami meggyőződésünk szerint fő mentőöve lett a segesvári magyar szórványközösségnek, de főleg a magyar középiskolának.

Egy 1993 nyarán tartott 20 éves érettségi találkozó résztvevői – akik között találjuk Keresztély Irmát, Kovászna megye főtanfelügyelőjét, férjét, Keresztély László mérnököt, Mezei Elemért, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem professzorát (aki később az alapítvány ellenőrző bizottságának tagja), Burus Árpád Csaba matematikatanárt – elhatározták, hogy egy alapítványt kell létrehozni. „Keresztapja”, Mátis Jenő országgyűlési képviselő javasolta, hogy az alapítvány neve Gaudeamus legyen. Ennek hatására 1993. szeptember

25-én megalakult a Gaudeamus Alapítvány 56 alapító taggal (főleg az iskola volt diákjai és tanárai), és 1993. október 8-án elnyerte a jogi személyiségét. Első kuratóriumát és annak elnökét, Farkas Miklós személyében, 1994. január 5-én választotta meg a közgyűlés, amelyet zömében az iskolánk volt diákjai alkottak.

Az alapítvány fő célja egyrészt a segesvári és környékbeli szórványban élő magyar nemzetiségű diákok anyanyelvű és keresztény értékrend szerinti nevelésének, oktatásának támogatása (elsősorban azoké, akik nehéz anyagi helyzetük miatt még középfokú tanulmányaikat sem tudták folytatni), másrészt a segesvári és környékbeli szórványban élő magyarok művelődési életének a megszervezése.

Kezdeti nehézségek, támogatók keresése

Annak ellenére, hogy megalakulásakor gyakorlatilag semmilyen ingó vagy ingatlan vagyonnal nem rendelkezett, már közvetlenül a megalakulását követően

az alapítvány nagyon komolyan vette a neki szánt szerepet, és munkába lendült a célok elérésére. Külföldi és belföldi támogatókat keresett.

Elsősorban az iskola volt diákjait szólította meg, segítségükkel több nagyon fontos eredmény ért el:

- Az adományként kapott első számítógépeket az iskola rendelkezésére bocsátotta, s így az 1995–1996-os tanévtől kezdődően sikerült beindítani a líceumban a magyar tannyelvű informatikaoktatást;
- 1993-ban Buzogány-Loonstra Melinda tanárnő vezetésével néptáncgyűttest hozott létre, amely később felvette a Kikerics nevet;
- Az 1993–1994-es tanévtől kezdve pénzjutalmakkal, jutalomkirándulásokkal támogatta a kiváló eredményeket elérő diákokat;
- Nyertes pályázatokon keresztül anyagilag támogatni tudta az ingázó és bentlakó tanulókat;
- Kezdeményezte a líceum magyar tagozata és a keszthelyi Vajda János Gimnázium közti testvériskolai kapcsolat létrehozását. Később hozzájárult ennek ápolásához.

A szórványkollégium létrehozása – 1998

Az egyre csökkenő gyereklétszám mellett az alapítvány megoldásokat keresett a segesvári középiskola megmentésére. A létszám pótlás csak más helységekből beiskolázott gyerekekkel történhetett meg, akik vagy ingázhattak, vagy kollégiumban lakhattak. Ezért vetődött fel már 1995 előtt egy önálló magyar kollégium létrehozásának a gondolata, amely azt az egészséges légkört hivatott biztosítani, ahol a magyar gyerekek tanulhattak, keresztény értékrend szerinti, sajátosságosan magyar hagyományoknak megfelelő nevelést kaphattak, megőrizve ezzel nyelvüket és azonosságtudatukat.

Kiemelt jelentőségű esemény volt 1997-ben a segesvári református templomban tartott közgyűlés, amelyen nagy számban vett részt a város és a környék magyarsága. Itt terjesztették elő a terveket, és kérték a lakosság támogatását.

Az első próbálkozások és az épületvásárlás

A kollégium kialakítására több segesvári épület is szóba jött. Harmadik próbálkozásra találtunk egy olyan épü-

letet, amely minden szempontból megfelelt igényeinknek. Az Iskola Alapítvány⁴ és az Illyés Közalapítvány⁵ támogatásával, 135 000 német márkáért 1998-ban sikerült megvásárolni az ingatlant. Mindezeket a támogatásokat viszont úgy kaptuk, hogy ígéretet tettünk arra, hogy az épület felújítására nem kérünk pénzt. Ezért azonnal az adásvételi szerződés aláírása után valóságos kampány indult a hiányzó pénzüsszegek előteremtésére.

Felhívást intéztünk az iskola belföldön és külföldön élő volt diákjai felé; főleg azokat szólítottuk meg, akik társadalmi pozíciójuknál fogva potenciálisan segítséget nyújthattak. És valóban érkezett segítség: magánszemélyek, vállalatok, intézmények, alapítványok járultak hozzá a gyűjtéshez. E tekintetben különösen kiemelkedő és eredményes munkát végzett dr. Némethi András, a columbusi Ohioi Állami Egyetem⁶ (Ohio – Egyesült Államok) professzora, aki több alkalommal gyűjtést szervezett, amerikai alapítványokat, civil szervezeteket keresett meg, és komoly pénzádományokat juttatott el Segesvárra. Másik lelkes támogatónk gróf Bethlen Miklós volt, aki jelentős összegeket gyűjtött az épületvásárlásra; sajnálatos halála után családja folytatja az alapítvány támogatását.

A líceum diákjait szerveztük be a gyűjtőmunkába: téglajegyeket készítettünk, és utcáról utcára a diákok bejárták Segesvár és környéke magyarlakta településeit, felkeresték a magyar családokat, és adományokat gyűjtöttek. A munkába bevontuk a történelmi egyházakat is, amelyek a templomokban szerveztek gyűjtéseket.

⁴ A romániai jogi személyként bejegyzett alapítványnak „oktatási, tudományos, kulturális és szociális jellege van, alapvető céljai és célkitűzései a következők: a) az oktatás modernizálásának anyagi és erkölcsi támogatása; b) az oktatási hálózat szervezésének és megerősítésének támogatása, nemzetközi szintre való emelésének érdekében; c) anyagi alap létesítése az oktatók képzése számára, az oktatás minőségi javítása érdekében; d) megfelelő infrastruktúra létesítése a modern oktatási technológiák bevezetése érdekében; e) anyagi alapok megteremtése a diákok és tanulók számára nyújtandó szociális és tanulmányi ösztöndíjakra; f) magán oktatási intézmények létrehozása és támogatása; g) középiskolai és egyetemi tanárok életkörülményeinek biztosítását szolgáló anyagi támogatások nyújtása”. (<http://iskolaalapitvany.ro/rolunk/alapszabalyzat>; 2014. 06. 20.)

⁵ „A Magyar Köztársaság Kormánya által 1990-ben alapított Illyés Közalapítvány feladata és célja a határainkon túl élő magyarság támogatása, önazonosságának, anyanyelvének és kultúrájának megőrzése”. (http://moldvahon.hu/szervezet/10/illyes_kozalapitvany.html; 2014. 06. 20.)

⁶ <http://www.osu.edu>

Ezeket az összegeket az egyházi alapokból még ki is egészítették. A helyi RMDSZ szervezet a saját utcafelelősein keresztül érte el a támogatni kívánó személyeket. A keszthelyi Vajda János Gimnáziummal a líceumnak 1991 óta testvériskolai kapcsolata van. A keszthelyi gimnázium tanárainak közbenjárására a keszthelyi önkormányzat kétféle millió forint pénzbeli segítséget nyújtott a kollégium épületének a megvásárlására. Sajnos a segesvári önkormányzat – mint az egyik legilletékesebb szerv – semmilyen támogatást nem nyújtott, ami főleg annak tudható be, hogy abban a periódusban egy köztudottan magyarellenes érzelmű polgármester volt a város élén.

Az átalakítás és a működés kezdete

A gyűjtéssel egy időben, még 1998-ban beindultak az épület belső átalakítási munkálatai, a felújítása, felszerelése. Mivel ehhez a munkához az alapítvány már nem rendelkezett pénzalapokkal, ismét a volt diákokhoz és a segesvári magyar vállalkozóhoz, szakemberekhez fordultunk. A személyes kapcsolatoknak nagy szerepük volt a problémák megoldásában.

Ebben a munkában példaértékűnek számított az összefogás: volt, aki anyaggal, volt, aki munkával, volt, aki személyes kapcsolataival járult hozzá a kialakításhoz. Példaként megemlítem Palló Zoltán mérnököt, aki a szükséges építkezési terveket ingyen készítette el, megszerezte a jóváhagyásokat, és kifizette a szükséges illeteket; továbbá Farczádi Ferenc mérnököt, aki egy tonna cementet adományozott a munkálatokhoz, és ingyen készítette el a gázfűtés terveit.

Nagyon sok esetben egy vállalkozó, volt diák vagy szülő, egy helyiség vagy szoba teljes átalakítását vállalta magára: padlócsere, világítást, meszelést, ajtó- és ablakfestést úgy, hogy maguk szállították a szükséges anyagot is. A Székelyudvarhelyen élő volt diákok, faanyagot szereztek be, amellyel belső lépcsőt tudtunk kialakítani, illetve padlót lehetett cserélni. A Sepsiszentgyörgyön élő egykori diákjaink 20 darab emeletes ágyat szállítottak adományként Segesvárra. Ebben fő szerepet vállalt Keresztély Irma, Kovászna megyei főtanfelügyelő asszony és férje Keresztély László, akik mindketten iskolánk volt diákjai. Az 1960-ban Segesváron a magyar középiskolai tagozatot létrehozó Kiss Dénes Maros megyei főtanfelügyelő két fia, Kiss Dénes és Kiss István csíkszeredai vállalkozók hat darab, nyolcrekeszes új fémszekerényt készítettek a segesvári diákok számára.

A líceum diákjai vidéki kiszállásokon vettek részt, ahol színházi előadásokat mutattak be, s a belépőkért kapott pénzüsszeget az alapítványnak adományozták. Hasonló módon szervezett fellépéseket a líceum Kikerics néptánccsoportja is. A református, katolikus és unitárius egyház főleg a felszerelés beszerzéséhez járult hozzá (fürdőszoba-felszerelés, bútorzat). A református egyházon keresztül, Buzogány-Loonstra Melinda, iskolánk volt diákja és tanára közvetítésével Hollandiából 40 darab új ágymatrachoz jutottunk.

Mindezekkel a munkálatokkal megteremtettük azokat a minimális feltételeket ahhoz, hogy 1998 májusában a könnyűipari szakközépiskola bentlakásából a lányok átköltözhessenek új lakhelyükre, és részlegesen beindulhasson a kollégium.

A fejlesztési időszak

A kollégium beindítása az iskolai év végén, ha csak részlegesen is, nagyon fontos volt az alapítvány számára, hisz jelzésértékűnek számított a támogatóknak és a segesvári közösségnek. A kapott támogatás és munka azonnali, látványos eredményeket hozott; a kuratórium komolyan végezte a munkáját, és így volt értelme tovább folytatni a projektet. A kollégium nemcsak papíron, elméletben, hanem a valóságban is létezett – nemcsak arról lehetett beszélni, hogy milyen lesz, hanem már arról is, hogy van, létezik és működik. Talán a legfontosabbnak az minősült, hogy megnőtt és megerősödött az alapítványba vetett bizalom, amely rendkívül fontos volt a projekt jövője szempontjából. A megvalósítások népszerűsítése, a közösséggel és a támogatókkal való állandó kapcsolattartás, a kommunikáció kiemelkedő jelentőséggel bírt az alapítvány stratégiájában.

És valóban, már az 1999-es nyári vakáció elejére kiegészítő támogatások érkeztek, amelyekre mint kezdeti forrásokra alapozva az 1999. június 15. és 2001. szeptember 1. közötti időszakra a kuratórium kidolgozott egy háromszakasos fejlesztési programot. A program arra irányult, hogy a kollégium minden tekintetben megfeleljen a vele szemben támasztott igényeknek, és teljes kapacitással működjön.

I. szakasz (1999. június 15.–1999. szeptember 1.):

- A kb. 60 m²-es terasz beépítése és berendezése. Ezáltal a kollégium két újabb lakószobával és 12 szálláshellyel bővült. Az alapítvány csak a hozzá való anyagot biztosította, a munkálatokat a Biró

József magánvállalkozó által vezetett Birconstruct cég végezte támogatásként;

- Megtörtént az épület külső vakolása is.

II. szakasz (1999. október 1.–2000. szeptember 1.):

- A tetőtér beépítése, számítógépterem, tanulószoba és könyvtárterem kialakítása;
- A központi fűtés bevezetése;
- A már elavult villanyhálózat teljes kicserélése, háromfázisú áram bevezetése.

Az épület nagyon tágas, 200 m² területű padlástérrel rendelkezett, ami kiváló lehetőséget nyújtott a beépítésre. A megfelelő tetőszigetelési munkák és a tetőtéri ablakok beszerelése után négy új helyiség került kialakításra: egy közel 100 m²-es tanulóterem, egy 12 személyes hálószoba és egy számítógépterem. Tekintettel a munkálat komplexitására, ez alkalommal a kivitelezést egy építkezési céggel végeztettük, amihez az alapokat az Illyés Közalapítványhoz benyújtott, sikeres pályázat szolgáltatta.

III. szakasz (2000. október 1.–2001. szeptember 1.):

- Egy új épületszárny felépítése, amelyben egy modern konyha, művelődési célokra is alkalmas étterem, valamint a gondnok és a nevelők lakása működne.

Egy váratlan holland segély lehetővé tette a célkitűzések átcsoportosítását, s így már 1999. szeptember elsejéig sikerült megvalósítanunk a 2. szakasz két fontos tervét: a központi fűtés beszerelését, illetve a háromfázisú áram bevezetését. Ugyancsak holland adományokból már 2000-re bútorzat került a tanulóterembe, az olvasóterembe, illetve számítógépek az informatikaterembe. Egy magánadományokból létrejött, mindegy 3000 kötetet tartalmazó kiskönyvtár állt a diákok rendelkezésére, amelyet számos magyarországi adománnyal bővítettünk. Közben megoldódott a személyzet kérdése is: három önkéntes nevelő vállalta a diákok 24 órás felügyeletét. Összefoglalva: az 1998-as épületvásárlás és a 2000 közötti alig kétéves időszakban az alapítványnak sikerült egy olyan működőképes szórványkollégiumot létrehozni, ahol több mint 50 középiskolás diáknak tudott kényelmes szállás- és tanulási lehetőséget biztosítani. Ugyanakkor még megoldatlan maradt a diákok étkeztetése: a gyerekek kénytelenek voltak naponta három alkalommal, az egyik román bentlakás étkezőjében étkezni.

Már ebben a periódusban az alapítvány vezetősége mind többet foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a szórványkollégiumot szórványközponttá alakítsa, amely a diákok elszállásolása mellett a segesvári és környékbeli magyarság művelődési igényeit is kiszolgálja. Időközben megújult az alapítvány vezető testülete, amely mellett volt egy pár lelkes támogató, akik teljesen önzetlenül oroszlánrészt vállaltak a kollégium kialakításával járó munkából. Úgy érzem, hogy név szerint is meg kell említeni őket: Palló Zoltán (mérnök, az alapítvány alelnöke), Ferencz Árpád (a líceum igazgatóhelyettese), Szakács László, Tóth Tivadar, Borbély-Kiss László, László Imola (a líceum tanárai), Nagy Kóródi László (az általános iskola igazgatóhelyettese), Biró István (református lelképásztor), Birtalan Levente (közgazdász), Máthé Ferenc (magánvállalkozó).

Bővülő célok: szórványkollégiumból szórványközpont

A háromszakasos fejlesztési terv második szakaszában pályázaton nyert támogatásokra alapozhatott az alapítvány. Ha a pályázatok nem lettek volna sikeresek, már a második szakasz célkitűzései is csak terv formájában maradtak volna meg. Az első szakasz sikerei azonban meggyőzték a támogatókat arról, hogy a Gaudeamus Alapítványnak érdemes pénzügyi segítséget nyújtani, aminek eredményeképpen az alapítvány bizonyítottan sikeres közösségépítő és fejlesztő munkát végez.

2000-ben az Apáczai Közalapítvány⁷ pályázatot hirdetett a szórványkollégiumok bővítésére, az anyanyelvi szakoktatás támogatására. Segesváron nem létezett magyar nyelvű szakközépiskola vagy szakosztály, elsősorban azért, mert a fő hangsúly mindig az elméleti oktatás fenntartására és megerősítésére esett. A sokszor a közösségi túlélésért folytatott harc, nem sok teret hagyott az anyanyelvi szakoktatás kialakítására, de a megyei tanügyi szakosztály, a tanügy-minisztérium és az állampolitika sem támogatta a magyar oktatás bővítését.

A megyei tanfelügyelőség magyar képviselőivel egyeztetve, az alapítvány ígéretet kapott arra, hogy ha

⁷ A Határon Túli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítványt a Magyar Köztársaság Kormánya hozta létre azzal a céllal, hogy elősegítse és támogassa a határokon túl élő magyar közösségek és a szórványmagyarság oktatását, felnőttoktatását, szakképzését, valamint az oktatási szakemberek továbbképzését. (Forrás: Határon Túli Magyar Oktatásért Apáczai Közalapítvány alapító okirata)

a kollégiumot bővíti, a Maros megyei tanfelügyelőség a magyar nyelvű szakosztályok indítását jóváhagyja. Ebben az ígértben bízva nyújtott be az alapítvány a felhívásra pályázatot. Talán érdekes lenne megemlíteni, hogy a bővítési tervrajzokat, amelyek egy konyha, egy ebédlő és új szálláshelységek létrehozását tartalmazták, egy családi összejövetel alkalmával, egy konyhaasztalon készítették el Szakács László fizika és Tóth Tivadar matematika szakos tanárok. Az bizonyos, hogy az elképzelés teljesen amatőr módon, de annál nagyobb lelkesedéssel került papírra. Sőt ennek alapján elkészült az építkezéshez szükséges költségvetés is! Valójában az elkészítői sem reménykedtek túlságosan a pályázat sikerében, de azért a pályázati dossziét, egy Székelyudvarhely–Budapest buszjárat sofőrjével elküldték Budapestre, ahol egy ismerős személy benyújtotta az Apáczai Közalapítvány titkárságára. Ezek után nem sok idő múlva az alapítvány vezetősége enyhe döbbenettel vette tudomásul, hogy a döntéshozatal előtt Csete Örs, az Apáczai Közalapítvány igazgatója vezetésével egy helyszínelő bizottság látogat Segesvárra megtekinteni a terveket, megbeszélést tartani a pályázóval.

Talán az addig elért eredmények, talán a megtapasztalt lelkesedés és tenni akarás, talán a megérzés és a segítő szándék, de a bizalom mindenképpen ahhoz vezetett, hogy Segesvárra a munkálatok megkezdésére tízmillió forint támogatás érkezett. Mivel ez volt az a kis hógolyó, amely a szórványközpont kialakítását elindította, az alapítvány vezetősége és általában a segesvári magyarok mindig hálásan gondolnak Csete Örs igazgatóra. Meggyőződésük, hogy a projekt melletti személyes kiállása és támogatása döntő jelentőségű volt a támogatás elnyerésében.

Az új épület „A” szárnya (2000–2002)

Már a megítélt támogatás megérkezése előtt az alapítvány az építkezési terveket újra elkészítette, megszerezte a szükséges engedélyeket, és még 2000-ben beindította a munkálatokat.

Mivel az alapítvány az új központ felépítéséhez szükséges alapoknak csak egy részével rendelkezett, a kuratórium a pályázattal közösen úgy döntött, hogy az épületet két fázisban építi fel, és prioritással kezeli az azonnali szükségleteket: az „A” szárnyban kap helyet – és elsőnek épül fel – a konyha, egy ebédlő, a tetőtérben pedig két tanári lakás és egy diákszoba.

Az építkezési munkálatokat az Apáczai Közalapítvány 2002 végéig, a befejezésig támogatta, sőt, még a modern konyha felszereléséhez is nyújtott komoly anyagi segítséget. Ezzel megoldódott a gyerekek étkeztetése, és gyakorlatilag a kollégium helyben, teljes szolgáltatást tudott biztosítani számukra.

Az új épület „B” szárnya (2005–2007)

Hároméves szünet után, 2005-ben ismét építőteleppé vált a kollégium, (akkor már Gaudeamus Ház) udvara: megkezdődtek a „B” szárny építkezési munkálatai. Az építkezéshez szükséges pénz továbbra is az Apáczai Közalapítványhoz benyújtott sikeres pályázatokon keresztül érkezett. Ebben a szakaszban viszont komoly segítséget nyújtott a düsseldorfi Hermann Niermann Alapítvány is, amely 90 000 euró támogatást folyósított. Ugyancsak megemlítendő az a tény, hogy az alapítvány fennállása óta először a segesvári önkormányzat is támogatta anyagilag a munkálatokat az építkezés mindhárom évében. Nem utolsósorban a Segesváron érettségizett, jelenleg politikai tisztséget betöltő személyek nyújtottak személyesen és kapcsolatrendszerük révén hathatós támogatást: Antal István parlamenti képviselő, a Képviselőház Gazdasági Bizottságának elnöke, Mátis Jenő volt parlamenti képviselő és Birtalan Ákos, volt turisztikai miniszter.

A „B” szárnyban a terveknek megfelelően a földszinten egy 150 férőhelyes, színpaddal és öltözővel ellátott művelődési terem, az emeleten és a tetőtérben pedig nyolc, saját fürdővel ellátott négyszemélyes szoba, egy kisebb, kb. 30 férőhelyes előadóterem és egy szoba-konyhás gondnoki lakás kapott helyet. 2007-ben befejeződtek a munkálatok, és megvalósult a közös álom: létrejött a Gaudeamus Oktatási és Művelődési Szórványközpont.

A segesvári magyar oktatás helyzete 2011-ben

Az elemi és gimnáziumi osztályokba beiskolázott gyerekek számát vizsgálva sajnos szomorú tényeknek nézünk elébe. Az elvándorlás, a globalizációs politika, a születések számának az elszegényedésből következő csökkenése, a vegyes házasságok számának növekedése mind hozzájárult a segesvári iskolák beiskolázási számainak drámai csökkenéséhez.

A segesvári iskolák beiskolázási adatai

	1–4. osztályos tanulók száma	5–8. osztályos tanulók száma
1990	179 fő	345 fő
2011	110 fő 38,5% ↓	159 fő 53,9% ↓

Meggyőződésünk, hogy megmaradásunkra az egyetlen megoldás egy önálló magyar iskola létrehozása, amely magába foglalná az oktatás minden szintjét az 1. osztálytól a 12.-ig. Ez irányban újabb kezdeményezés született 2011-ben, amit sajnos épülethiányra hivatkozva visszautasítottak. Így a jövőben a legfontosabb cél a magyar közösség – és természetesen a Gaudeamus Alapítvány számára – egy iskolának használható ingatlan megvásárlása vagy egy új iskolaépület felépítése. Tudjuk, hogy az alapítvány az elmúlt 20 év tapasztalataira alapozva minden további nélkül meg tudná oldani akár egy iskola felépítését és felszerelését is.

A Gaudeamus Alapítvány napjainkban

1994-ben az eredeti alapszabály és alapító okirat egy 1924. évi törvény alapján készült el, amely gyakorlatilag nem húzott éles határt az alapítványok és egyesületek között. 2000-ben megjelent a romániai joggyakorlatban egy új törvény, amely már teljes mértékben megkülönböztette az alapítványt és az egyesületet, szabályozva ezek működését. Így 2002-ben, az új törvény megjelenése után módosítottuk az alapszabályt és az alapító okiratot úgy, hogy az alapítvány teljes mértékben illeszkedjen az új törvényes keretekhez.

Tevékenységét egy héttagú kuratórium mint végrehajtó szerv irányítja, amelynek tagjai kivétel nélkül az iskola volt diákjai. A sokéves tapasztalat azt mutatta, hogy a héttagú vezetőség szükséges és elégséges ahhoz, hogy a szervezet a lehető leghatékonyabban működjön. Miután 2013 szeptemberében Farkas Miklós tanár úr – aki 20 éven keresztül igazgatóként irányította az alapítványt – visszavonult, helyét Tóth Tivadar, a líceum addigi igazgatóhelyettese vette át. Munkájában segítik a kuratórium tagjai: Veress Zsombor gyógyszerész (igazgatóhelyettes), Varga Éva közigazdász (gazdasági felelős), Szász Izolda ügyvéd, megyei tanácsos (jogi ügyek felelőse), Birtalan Levente közigazdász,

magánvállalkozó (az építkezési, karbantartási munkák felelőse), László Imola tanár (a Kikerics néptáncsoport irányítója, kapcsolattartó, pályázati felelős), Lőrincz Éva (pénztáros, a központ adminisztrátora). A kuratórium tanácskozásain részt vesz konzultációs joggal, Fodor Gyöngyi, a líceum igazgatóhelyettese.

Megvalósítások

Visszatekintve, 20 év alatt az alapítvány által lefuttatott programok és projektek, messzemenően teljesítették az alapításkor megfogalmazott célokat, döntően járultak hozzá a helyi magyar nyelvű oktatás fenntartásához és a segesvári művelődési élet fellendítéséhez. A következőkben csak a legfontosabbakat említjük.

Az oktatás területén elért eredmények

- Az alapítvány létrehozta a Gaudeamus Szórványkollégiumot, amelyben jelenleg 31 diáknak biztosít kiváló tanulási, szállás és étkezési lehetőséget;
- A központ keretében kialakított egy 150 férőhelyes művelődési terem, amely évente több mint 50 rendezvénynek ad helyet. A terem színházi előadások, hangversenyek, író-olvasó találkozók, iskolai rendezvények, ballagási ünnepség, osztályünnepségek, kiállítások, évfordulók, konferenciák, iskolai találkozók, családi összejövetelek, táncpróbák, versenyek, vetélkedők színhelye;
- A szórványkollégiumban lakó vidéki diákok anyagi támogatása (az étkeztetési költségek rész támogatása, ösztöndíjak, utazási költségek);
- Több éven át ingázási támogatást nyújtott a segesvári iskolák magyar tagozatainak tanuló, a szórványból (Fehéregyháza, Nagybún, Héjjasfalva) ingázó tanulóknak. Mivel az utóbbi két évben a tanügy-minisztérium teljes mértékben visszatérítette a bérletek árát, az alapítvány ezt a programját lezárta;
- A magyar tagozatokon tanuló kinnlakó diákok anyagi támogatása, ösztöndíjak formájában. A jól tanuló és kiváló magaviseletű, rászoruló tanulókat támogatjuk, valamint szociális támogatás formájában azokat, akik nagyon nehéz anyagi körülmények között élnek, és támogatás nélkül nem folytathatnák anyanyelvű tanulmányaikat;

- f) A Mircea Eliade Főgimnázium¹ tanulóinak a jutalmazása az iskolai év végén;
- g) A Kikerics gyerekneptáncsoport létrehozása és támogatása, bel- és külföldi fellépések szervezése. Az alapítvány a néptáncsoportot 1993-ban hozta létre, majd támogatta a Kikerics Kulturális Egyesület létrehozását, amelynek célja táncsoport működtetése és fenntartása volt. Mivel a néptáncsoport tevékenysége jelentősen megnőtt, vezetéséhez önálló jogi struktúrára volt szükség. Kezdetben csak a líceum magyar tagozatán működő csoport jelenleg több mint 130 táncost számlál, óvodai, elemi és általános iskolás, illetve líceumi csoportjai vannak. Az alapítvány a szétválás után is folytatta a táncsoport állandó támogatását;
- h) Több mint 5000 kötetet számláló kiskönyvtárat hozott létre. A könyvek magánszemélyek és intézmények adományaiból gyűlte össze, a bútorzat pedig Imre József magyarországi magánvállalkozó (az iskola volt diákja) adománya;
- i) Holland kapcsolatokon keresztül 1997-ben egy teljes informatikalabot szereltünk fel a líceumban, amelyet a magyar tagozat diákjai használtak;
- j) Számítógépes terem létrehozása és felszerelése a kollégiumban. A kezdetben holland adományokból felszerelt számítógép-állományt többször lecseréltük és korszerűsítettük: a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége a szövetség elnöke, Burus Siklódi Botond (az iskola volt diákja) közvetítésével adományként tíz gépből álló számítógépes hálózatot szerelt fel. 2012-ben a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.² támogatásával kibővítettük, illetve korszerűsítettük a labort;
- k) Ingyenes felzárkóztató és érettségi felkészítő tanfolyamok szervezése román nyelv és iroda-

lomból, főleg vidékről olyan színmagyar környezetből érkező diákok számára, akiknek román nyelvtudása rendkívül hiányos (három éve indult program);

- l) Versenyek szervezése és támogatása:
- Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság³ és a Gaudeamus Alapítvány közös rendezésében a Hevesy György Országos Kémia Verseny⁴ és Irinyi János Országos Középiskolai Kémiaverseny⁵ erdélyi döntője (2009. április 12–14.). A versenyen 47 diák és 15 tanár vett részt 10 megyéből és 18 helységről;
  - 2004-ben, 2009-ben és 2012-ben támogatta a Matematika Körverseny⁶ megyeközi matematikaversenyt, amelyen alkalmanként több mint 200 magyar diák és tanár vett részt;
  - Bekapcsolódott a Bolyai-émlék rendezvénysorozataiba, anyagilag támogatta a részvételt a régióban szervezett Bolyai-vetélkedőn;
  - Minden év március 15-e előtt a központ ad helyet az 5–12. osztályos diákok számára szervezett Petőfi Sándor vers- és prózamondó versenynek. A versenyre a közeli szóránylepülések iskolái kapnak meghívást;
- m) 2004. augusztus 3–13. között az alapítvány anyanyelvi tábort szervezett 39 moldvai csángó tanuló és tanár részére (Diósín és Lábnyik községekből). A tábor helyszíne a segesvári szóránylepülőkollégium volt;
- n) Szóránylepülőkollégium és tanácskozás szervezése 2003. október 18-án, a Gaudeamus Alapítvány fennállásának 10. évfordulóján. Mivel első ízben került sor ilyen jellegű találkozóra, ezért nagyon fontos volt az ismerkedés, egymás problémáinak megismerése, közös vagy sajátos megoldások találása. Mind az előadások, mind a kerekasztal-beszélgetés ezt a célt szolgálták;

¹ <http://www.sigedu.ro>

² A magyar állam tulajdonát képező Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. a Bethlen Gábor Alap pénzeszközeinek kezelését végzi. Célja „a Magyar Kormány nemzetpolitikai stratégiájához kapcsolódó célok megvalósulásának elősegítése. Kiemelt feladata a külhoni magyarság szülőföldjén történő egyéni és közösségi boldogulásának, anyagi, szellemi gyarapodásának elősegítése és kultúrájának megőrzése érdekében támogatások nyújtása. Feladata a támogatások igénybevétele és hatékony kihelyezése céljából átlátható pályázati rendszer működtetése. Az Alapkezelő tevékenységével hozzájárul a világ összmagyarsága nemzettudatának erősítéséhez, a magyar–magyar kapcsolatok ápolásához”. (<http://bgazrt.hu/magunkrol>; 2014. 06. 20.)

³ Az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság „az a tudományos civil szervezet, amely 1990 óta meghatározó szerepet tölt be az erdélyi és Kárpát-medencei műszaki és természettudományokkal foglalkozó értelmiség életében.” (<http://www.emt.ro/hu>; 2014. 06. 20.)

⁴ http://www.mtte.hu/versenyek/Hevesy_2014/Hevesy_Gyorgy_2014.pdf

⁵ <http://www.irinyiverseny.mke.org.hu>

⁶ <http://nagymozes.blogspot.hu/2012/11/matematika-korverseny-xxxix-fordulo.html>

- o) Kőhalom–Segesvár–Medgyes szóránylepülőkollégium szervezése 2004. május 22-én.
- p) A líceum testvériskolai kapcsolatainak támogatása. A partneriskolák segesvári látogatása alatt az alapítvány a kollégiumban biztosítja a vendég diákok és tanárok elszállásolását.
- q) A magyar nemzetiségű német, illetve történelem szakos tanárok Bolyai Nyári Egyetemének megszervezése 2006-ban, amelyre öt országból érkeztek előadók és résztvevők;
- r) 2013 szeptemberétől az alapítvány a kollégium régi épületét használatba adta a dévai Szent Ferenc Alapítványnak,⁷ amely helyi gyermekvédelmi központot működtet. Jelenleg 18 gyerek lelt itt meleg otthonra, és kapott esélyt az anyanyelven tanulásra, jó nevelkedésre;
- s) A Kárpát-medencei Szóránylepülőkollégiumok Találkozásának megszervezése 2013. október 4–6. között a Gaudeamus Alapítvány fennállásának 20. évfordulóján.

Művelődés és hagyományörzés

- a) Kamarazene-hangversenyek szervezése a kolozsvári filharmonikusok és a segesvári polgármesteri hivatal támogatásával (tíz hangverseny);
- b) Évente több (az utóbbi két évben öt-öt) színházi előadás szervezése a Művelődési Központban;
- c) Pódiumműsorok szervezése (évente két-három alkalommal);
- d) Író-olvasó találkozó szervezése (évente két-három alkalommal);
- e) Bábszínházak szervezése;
- f) Fotó- és festménykiállítások (például 2014-ben dr. Ábrám Zoltán, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület⁸ Maros megyei elnökének fotókiállítása „Nyitott ablak a világra” címmel a Magyar Kultúra Napja tiszteletére);
- g) Művelődési vetélkedő líceumi diákok számára (a Magyar Kultúra Napja tiszteletére);
- h) Farsangi szokások – a líceum diákjainak farsangi rendezvénye;
- i) Karácsonyi ünnepségek.

A Kikerics együttes fellépése a XX. Gyöngykoszorú Néptánc Találkozón Erdőcsinádon (2013)

⁷ „A Szent Ferenc Alapítványt az erdélyi ferences szerzetesek hozták létre 1993 tavaszán. Célja segíteni a bajban, nehéz helyzetben lévő legkisebbeket”. (<http://szentferencalapitvany.org/kik-vagyunk>; 2014. 06. 20.)

⁸ „Alapvető céljai alakuláskor: a magyar nyelv és nemzeti öntudat erősítése, főleg Erdély szóránylepülőkollégiumai körében; kulturális intézmények létesítése, főleg szóránylepülőkollégiumokban: kisdudások, népköltők, könyvtárak, kórusok stb. alapítása, alfabetizáló tanfolyamok megszervezése, a magyar nyelv terjesztése; a magyar közösségek gazdasági felemelkedésének a segítése”. (<http://www.emke.ro/node/4>; 2014. 06. 20.)

Anyagi források

A felsorolt számos program és projekt sikeres megvalósítása nagyon nagy anyagi hozzájárulást igényel. A forrásokat is a programok szerint, a célok függvényében kategorizáltuk:

Kollégista diákok vetélkedője a Magyar Kultúra Napján

A magyar tagozatokon tanuló diákok anyagi támogatása

- Az amerikai egyesült államokbeli Connecticuti Magyar Kulturális Egyesület⁹ évente 20 diákot támogat évi 6000 amerikai dollár összértékben;
- A müncheni Hilfsverein Nymphenburg Alapítvány¹⁰ gróf Teleki László közvetítésével tíz diáknak évi 3000 euró összértékben biztosít ösztöndíjat;
- Dr. Buzogány Dezső teológiai professzor, az iskola volt diákja 1999-től 2000 amerikai dolláros alap egyévi kamatával díjazza a legjobb tanulási eredményt elérő kollégista diákot;
- A segesvári Rubin gyógyszertár a líceum magyar tagozatának legjobb humán és legjobb reál szakos tanulóit díjazza évente egy alkalommal 300 euró összértékben;
- Lukács László ösztöndíj: alapítója iskolánk volt diákja, most Grazban él és dolgozik mint informatikus. Diákkorában maga is ösztöndíjban részesült, ezért minden évben egy diáknak 150 euró értékű anyagi segítséget nyújt;

- Bartalus Zoltán segesvári lakos minden évben támogat egy anyagi gondokkal küzdő diákot 100 euró értékben;
- Iskolánk volt diákjai, Boros Róbert és felesége, Márta egy svájci alapítványon keresztül nyolc diákot támogatnak összesen 3200 eurónak megfelelő összeggel.

A szórványközpont fenntartása és működtetése

Az alapítvány legnagyobb sikerének a Gaudeamus Művelődési és Oktatási Szórványközpont létrehozását tartja. Ennek fenntartása ma is nagy kihívást jelent a kuratóriumnak, hisz nagy anyagi terhet ró az alapítvány vállára. Ezért rendkívül fontos az anyagi források megtalálása és hatékony felhasználása.

- Pályázatok: évente több pályázatot nyújtunk be magyarországi és romániai alapítványokhoz, a megyei önkormányzathoz, kulturális ügynökségekhez stb. A pályázatok többségükben előre be nem tervezhető, bizonytalan anyagi forrást jelentenek;
- A Gaudeamus Alapítvány Baráti Társasága tagjai főleg az iskola volt diákjai, magánvállalkozók, magánszemélyek, intézmények. Viszonylag állandó és tervezhető támogatást nyújtanak, amit ösztöndíjakra és a fenntartásra fordítunk;
- Szolgáltatások és turisztika: a szünidei időszakban a kollégiumot turisztikai célokra használjuk, igény szerint. Az önkormányzat (fesztiválok alkalmával), helyi civil szervezetek, iskolák, utazási irodák használják ki az elszállásolási és az étkeztetési lehetőséget;
- 2%-os adó: minden évben felhívással fordulunk a segesvári magyar közösséghez, illetve volt tanítványainkhoz, kérve, hogy személyes jövedelemadójuk 2%-át adományozzák az alapítványnak. Ennek értéke évente aránylag állandó, de mennyiségében elég kevés pénzüsszeget jelent;
- Annak ellenére, hogy a segesvári önkormányzat képviselő-testületének 19 tagja közül csak kettő képviseli a magyar érdekeket, elérték, hogy öt éves együttműködési szerződés alapján az önkormányzat komoly összegekkel járuljon hozzá a szórványközpont rezsiköltségeinek a kifizetéséhez. Ezenkívül az alapítvány épületadó-mentességet élvez, amely nagyon nagy segítség, megközelítőleg 5500 eurónyi összeget jelent évente;

- Szórvány-székely partnerség: annak ellenére, hogy Segesvár Székelyföld közvetlen szomszédságában található, a magyarok számaránya alapján (16%) szórványtelepülésnek számít. A közelmúltban lépések történtek a kulturális, sport- és turisztikai területeket magába foglaló támogatási program kialakítására a Székelyudvarhely Önkormányzatával.

A Gaudeamus Alapítvány Baráti Társasága (GABT)

2003 tavaszán egy felhívást küldtünk el, elsősorban volt tanítványainknak. Íme egy részlet a felhívásból:

„Arra gondoltunk, hogy alakítsuk meg a GAUDEAMUS ALAPÍTVÁNY BARÁTI TÁRSASÁGÁT, amely részben biztosítaná a bentlakás működtetését, mivel meggyőződésünk, hogy sokan vannak olyanok, akik szívükön viselik a bentlakás és ezzel együtt a segesvári magyar nyelvű oktatás ügyét. Nemcsak személyek, hanem vállalatok vagy más intézmények (amelyekben volt tanítványaink vezető állásban vannak vagy munkatársak) is tagjai lehetnek a BARÁTI TÁRSASÁGNAK. A tagság feltétele évi minimum 100 euró vagy annak megfelelő lej befizetése az alapítvány bankszámlájára, egy vagy több részletben. Szponzorálási szerződést is köthetünk, ha igény van rá. Az alapítvány vállalja, hogy minden lehetséges alkalommal népszerűsíti a BARÁTI TÁRSASÁG tagjait vagy azok cégeit, ha magánvállalkozók, évente egyszer írásbeli tájékoztatót küld az adományok felhasználásáról, és évente egy alkalommal ünnepi találkozót szervez a tagok számára. Egy kis füzet kiadására is gondoltunk, amely tartalmazza a tag (magánvállalkozás, intézmény stb.) nevét és azokat az adatokat, amelyeket szükségesnek tart közölni magáról.”

A felhívásra nagyon sokan válaszoltak, és 2013. október 12-én megalakult a GABT, amelyet az első évben öt intézmény és 24 magánszemély alkotott. Azt is hozzátettük a felhíváshoz, hogy a pénzübeli támogatás helyett ezzel egyenértékű munkával is be lehet jutni a tagok közé. Farkas László volt tanítványunk, a dévai Grapho Typex nyomda vezetőjének támogatásával évente egy szép kivitelezésű füzet jelent meg a Baráti Társaságról, amely mindig az előző évi adatokat tartalmazta.

2013. április 27-én megünnepeltük az alapítás 10. évfordulóját, amelyen a tagok mintegy háromnegyede volt jelen. 2012-ben a tagok száma nyolc intézményre és 68 magánszemélyre növekedett. Nagyon nagy jelentőségű a GABT megalakulása, hiszen tagjai biztosítják a tanulók ösztöndíjainak több mint 85%-át és más nagy értékű munkálatok elvégzését.

Támogatók

Ezúton is szeretném megemlíteni azon támogatóinkat, akik segítségével létrejött a szórványközpont, és a mai napig működik: Illyés Közalapítvány, Iskola Alapítvány, Apáczai Közalapítvány, Szülőföld Alap, Nemzeti Kulturális Alap, Pro Diaspora – Szövetség a Szórványért Egyesület, Bethlen Gábor Alap, a magyarországi Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Communitas Alapítvány, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége, a németországi Hermann Niermann Alapítvány, a Maros Megyei Önkormányzat és nem utolsósorban Segesvár Város Önkormányzata.

Az alapítvány munkáját elősegíti a segesvári történelmi egyházakkal és más magyar vonatkozású szervezetekkel kialakított kiváló együttműködés. Ugyanakkor rendkívül fontos az önkormányzattal és a helyi román közösséggel kialakított kapcsolat is. Az évek során bebizonyítottuk, hogy tevékenységünk nem a többség ellen irányul, hanem a magyar közösség támogatása mellett fontos szerepet töltünk be az egész város életében.

A jövőbeli feladatokat illetően Farkas Miklós, az alapítvány 2013-ban leköszönő igazgatója a központ 2007-es avatási ünnepségén a mai napon is érvényes gondolatokat fogalmazott meg: „*Meg kell barátkoznunk a gondolattal, hogy ez a központ csak akkor fog működni, ha minél többen vállalják az erkölcsi és anyagi támogatást is. Szórványban nem lehet megtűrni a pártoskodást, a széthúzást, mindnyájunknak közösek a céljaink: mindent megtenni megmaradásunkért, iskoláink, anyanyelvünk megőrzéséért.*” Majd így folytatta: „Egy olyan igével szeretném befejezni, amelyet az utóbbi hetekben gyakran hallottunk: »Mindeddig megsegített minket az Úr!« Bízunk benne, hogy ezután is megsegít!”

⁹ <http://www.hcsc.us>

¹⁰ <http://www.hilfsverein-nymphenburg.de>

KEREKES ZOLTÁN igazgató

A vicei Básty Csángó-Szórványmagyar Kollégium

Bevezető

Rövid kitekintő a romániai magyar oktatás jelenébe

Ahhoz, hogy megérthessük, miért van veszélyben – elsősorban a szórványvidékeken – a romániai magyar oktatás, nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy a román oktatási rendszer része, és annak ellenére, hogy rendelkezik bizonyos sajátosságokkal, formálisan rá is érvényesek a tágabb romániai oktatási rendszer főbb tulajdonságai. A romániai oktatási rendszer felfogható akár egy állandó kísérlet részeként is, amely kísérletbe négyévente újabb fordulatot, csavart hoznak az éppen hatalmon lévő oktatáspolitikusok meglátásai és ízlése szerint. Folytonosság csak a bizonytalanságban mérhető, a többi tényező mondhatni örök változó marad. Ennek következtében a román oktatási rendszeren belül a magyar oktatás helyzete még bonyolultabb, és ennek több oka is van. Az egyik ok az, hogy megszűnőfélben van az a pedagógusi hozzáállás, amely a 90-es évek derekától végéig megkülönböztette a magyar oktatást a román oktatástól. A magyar pedagógusok áldozatkészebbek voltak, a román oktatásban dolgozók eredményorientáltságával szemben ők a nevelésre, a pozitív értékrend és közösségtudat kialakítására is nagy hangsúlyt fektettek mindemellett, hogy teljesítették a rendszer követelményeit is. A folyamatosan reformálódó tanügy kilátástalan helyzete és az alulfizettség következtében a pedagógusokból kihalt az áldozatkészség, az iskolán kívüli tevékenységek vállalása. A másik ok az erdélyi magyarság számának folyamatos csökkenése, aminek kettős hatása van. Az egyik hatás az iskolák megszűnése az alacsony gyermeklétszám következtében, a másik az oktatás minőségének erőteljes romlása; ugyanis a magyar iskolák kénytelen-kelletlen, de kihasználják a román tanügyi rendszer azon újítását, amely szerint már nem felvételi vizsga, hanem beiratkozás alapján veszik fel a tanulókat. Az alacsony minőségű oktatásban részesülő tanulók egy része természetesen visszakerül a rendszerbe, és a további hanyatlás elkerülhetetlennek tűnik.

A romániai magyar oktatás helyzetét az is nehezíti, hogy a román tanügyi rendszer a román nyelv tanítása terén nem tesz különbséget a többség és a kisebbség között. A romániai oktatáspolitikusok nem akarják elfogadni, hogy egy nem román anyanyelvű gyermek számára az ország hivatalos nyelvét sokkal eredményesebb lenne idegen nyelvként tanítani. Az iskoláskor ugyanazon szakaszaiban ugyanazon elvárásoknak kell megfelelniük magyaroknak és románoknak egyaránt, ami nyilvánvalóan hátrányt jelent a magyar ajkú tanulók számára. A hátrányos megkülönböztetést a magyar társadalom egy része pedig azzal próbálja kiiktatni, hogy lemond az úgynevezett „plusz” tantárgyról, a hátrányos megkülönböztetést kiváltó és ezáltal gyermekeik jövőjét beárnyékoló magyar nyelvről, azaz román tagozatra íratják gyermekeiket.

A szülőföldön magyarul

A Kárpát-medencében élő külföldi magyarok asszimilációjának megállítása érdekében Magyarország kormánya elindította a *Szülőföldön magyarul* című programot¹ a magyar nyelvű oktatás és nevelés támogatására. Meglátásom szerint azonban szüregszerű a program javítása. A hatékonyabb és igazságosabb működés érdekében a *Szülőföldön magyarul* című programot mindenképpen újra kell gondolni. Erdélyként csak erre a régióra szorítkozom, hiszen nagy valószínűséggel a többi régióban ettől eltérő helyzet állhat fenn. Az Erdélyben lezajló programban külön kell választani a szórványt a tömbtől, illetve a fakultatív oktatást az iskolai oktatástól. Nem logikus az alanyi jogon járó támogatás odaítélése, hiszen akik tömbben élnek, amúgy is magyar iskolába íratnák gyerekeiket, hiszen más lehetőségük nincs is. Ehhez képest a szórványban sokszor pontosan a támogatás reményében születik számunkra, a magyar oktatást propagálók számára pozitív döntés. A tömbre vonatkozóan az a javaslatom, hogy a támogatásnak ebben a helyzetben egyfajta szociális juttatássá kellene átalakulnia,

¹ <http://www.szulofoldonmagyarul.ro/palyazati-felhivas.php>

hiszen a rászorulóknak számára továbbra is segítséget jelent – tudván azt, hogy sok településen például a roma gyermekek tartják fenn a magyar iskolákat. Az ebben a formában keletkezett különbözetet át lehetne irányítani a szórványba.

A másik probléma: annak ellenére, hogy a településen működik magyar tannyelvű oktatási intézmény, a támogatott szülők gyerekei mégis a fakultatív oktatást választják. Érdemes lenne elgondolkodni azon, hogy csak olyan gyermekeknek járjon a támogatás, akik számára nem elérhető az iskolai magyar oktatás, ellenkező esetben a támogatást meg kell szüntetni, vagy csupán szociális alapon fenntartani. Tapasztalataink szerint a jelenlegi támogatás akaratlanul ugyan, de káros hatással is lehet az érintett magyar tanintézményekre nézve, hiszen a szóban forgó gyermekek egyrészt a román iskolák gyermeklétszámát növelik, másrészt, amennyiben részt vesznek a fakultatív oktatásban, az eredmények enyhén szólva elhanyagolhatóak. Ha a településen vagy a környéken működik magyar tanintézmény, ahova a gyermekek ingázhatnának, vagy elhelyezhetők lennének egy közeli szórványkollégiumban, akkor ebben az esetben a támogatást növelni kell, illetve elosztani a családok, tanintézmények és szórványkollégiumok között. A megnövelt támogatás reményében a szülők inkább választanák a magyar oktatást a román helyett, illetve a támogatás hozzájárulna a szórványoktatást felvállaló intézmények működtetéséhez, fenntartásához.

Ahol csak a fakultatív oktatás lehetősége létezik, ott meg kell tartani a támogatást, ám ezt az összeget, ha kevéssel is, de akár csökkenteni is lehet. Saját tapasztalataink azt bizonyítják, hogy az ilyen területekről (például Moldva) gyakran csak azt a gyereket tudjuk elhozni a kollégiumainkba, akinek a szülei ezt a támogatást a későbbiekben megkapják. Tisztán kell látni és nevéken kell nevezni a dolgokat: sajnos az anyagi-gazdasági előnynek jelenleg nagyobb súlya van, mint az identitástudatnak. A csángók esetében ez hatványozottan igaz, hiszen az ő esetükben inkább vallási, mint nemzeti identitástudatról beszélhetünk. A szomorú valóság azonban az, hogy néhány generáció múlva már vallási identitásról sem beszélhetünk, hiszen az európai társadalom részeként a moldvai magyarságot is ugyanazon globális hatások érik, amelyek abba az irányba hatnak, hogy homogén értékrend uralkodjon mindenhol.

A vicei Dsida Jenő Általános Iskola épülete

A Básty Egyesület megalakulásának szükségessége, rövid története

A fent leírtak ellensúlyozása érdekében, mintegy alternatívaként alakult meg a Básty Egyesület² 2006-ban azon konkrét célkitűzéssel, hogy a vicei Dsida Jenő Általános Iskolát fenntartsa egy csángó kollégium működtetése által. Az alig 14 000 magyart számláló Beszterce-Naszód megyében (egykoron Szolnok-Doboka vármegye) található, az erdélyi Mezőség északi részén, Bethlen közelében megbúvó 360 lélekszámú kis magyar falucska, Vice iskoláját a csökkenő gyermeklétszám bezárással fenyegette, ami azt is jelentette volna, hogy újabb fehér folttal bővül az erdélyi magyar általános iskolai oktatás térképe. Az iskola, mivel szórványiskola, abban a helyzetben volt, hogy gyermekhiány miatt bármelyik pillanatban megszűnik. A Mellyes völgyén ez az egyetlen magyar nyelvű általános iskola, amely alig néhány éve még öt falu gyermekeit (Vice, Magyaraborzás, Mezővereseháza, Delőapáté, Kékes) oktatta, hangsúlyt fektetve a hagyományok megőrzésére is. Jelen pillanatban már csak három településről beszélhetünk, mivel Delőapátén és Kékesen már nincsen utánpótlás. Abban az esetben, ha a vicei iskolát bezárnák, akkor a három falu magyar ajkú gyermekei román nyelven folytatnák tanulmányaikat. Csak az iskola fennmaradásával kerülhető el a szórványbeli magyar közösségek teljes asszimilációja.

² <https://www.facebook.com/bastyaegyesulet/>; <http://bastyaegyesulet.blogspot.com>.

A vicei csángó diákok csoportképe

Az iskola tanári közösségének elhatározásából és a magyarországi székhelyű Mezőségi Őrzőkör Közhasznú Alapítvány (MÓKA)³ segítségével 2006 végén megalakult egyesületünk, amely első lépésként létrehozott egy olyan kollégiumot, amelyben kezdetben 12, a 2013/2014-es tanévben már 31 nehéz sorban élő, moldvai csángó és mezőségi (5–15 éves korosztályú) gyermek nyert elhelyezést, kap szeretetet, támogatást és magyar nyelvű oktatást. Vicében – az egyébként innen elszármazott – Gergely István („Tiszti”), volt csíksomlyói plébános atya jóvoltából már több csángó család telepedett le, az ő tulajdona lévén a kollégium épületét és a hozzá tartozó telket is tőle béreljük. Az oktatás mellett a kollégium jobb életkörülményeket biztosít azoknak a csángó gyerekeknek, akik többgyerekes családokból származnak, valamint azoknak, akik magyarul szeretnének tanulni.

Jelenleg a vicei kollégium működtetése a következőket foglalja magában: a 14 csángó és 17 mezőségi gyermek ingyenes, teljes ellátása, felügyelete és tanítása kollégiumi tartózkodásuk ideje alatt, valamint ingyenes utaztatásuk a Moldva–Vice útvonalon (450 km-es távolság) a vakációk alkalmával, illetve a mezőségi gyermekek havi rendszeres hazautaztatása. Egyesületünk biztosítja a Mellyes völgyi gyerekek számára a magyar nyelvű tanulást-tanítást, emellett lehetőséget kínál a moldvai csángó magyar gyerekek anyanyelvű oktatására is. A vicei Dsida Jenő Általános Iskola vonzáskörzete, illetve a gyermeklétszámok aránya a Bástyai Kollégium létrehozása által a következőképpen alakult:

- a 2013/2014-es tanévben a helybéli és ingázó gyermekek együtt a vicei iskola tanulólétszámának kétharmadát alkotják;
- a 2013/2014-es tanévben Magyarborzásról (7 km) és Mezőveresegyházáról (15 km) ingáznak napi rendszerességgel gyermekek a vicei iskolába;

³ <http://www.szorvanymagysag.hu>

- a 2013/2014-es tanévben a Bástyai Kollégiumban lakó 31 gyermek az iskola összlétszámának egyharmadát teszi ki, a kollégium lakói pedig nyolc településről érkeztek a kollégiumba: Magyarfalu (Moldva, 410 km), Forrófalva (Moldva, 370 km), Kisszolonc (Moldva, 320 km), Pusztina (Moldva, 325 km), Mezőköbölkiút (Mezőség, 70 km), Tacs (Mezőség, 55 km), Magyarberéte (Mezőség, 30 km) és Somkerék (Mezőség, 25 km).

2010 tavaszán a Bástyai Egyesületet azzal a kéréssel kereste fel a Magyardécsei Általános Iskola akkori igazgatónöje, hogy segítsünk megtartani a helybéli magyar iskolát annak érdekében, hogy ne vonják össze az osztályokat, és így az intézmény nagy nehezen kiharcolt jogi személyisége is megmaradjon. Romániában az oktatási törvény előírja, hogy a kisebbségi oktatás esetében osztályonként 12 tanuló jelenti a minimum létszámot. Ezt a minimumot nem sikerült biztosítani a magyardécsei iskola egyik osztályában, ezért fennállt a veszélye annak, hogy bekövetkezik a legrosszabb, ami egy magyar oktatási intézményt érhet. A Beszterce-Naszód megyei Magyardécse nagyjából 1600 lelket számláló színmagyar, főként gyümölcsstermesztésből élő település, amelyről az első feljegyzések 1269-ből származnak. Napjainkban Magyardécse magyar szigetnek számít, az öt körülvevő települések lakóinak döntő többsége román nemzetiségű. Többek között ezért is tartottuk fontosnak, hogy megakadályozzuk az iskola szétesését, mert ez a magyarság beolvadásának az első lépcsőfoka lenne. 2010-ben első lépésként lakást béreltünk egy helybéli lakostól, és úgy rendeztük be, hogy alkalmassá váljon kilenc gyermek befogadására. A 2013/2014-es tanévben 11 gyermek a lakója a magyardécsei Bástyai Kollégiumnak, közülük öten a

szintén Beszterce-Naszód megyei Óradnáról (83 km) érkeztek, ahol nincs magyar oktatás, négyen a Bákó megyei Forrófalváról (370 km), két gyermek pedig a Maros megyei Marosjáráról (115 km). A magyardécsei Bástyai Kollégium lakói a helybéli iskola gyermeklétszámának nagyjából 10%-át alkotják.

A Bástyai Kollégiumok végzős diákjainak továbbtanulását is támogatja egyesületünk a *Magyarul, tovább* nevű programmal, amennyiben magyar tagozaton folytatják tanulmányaikat. Mindamellett, hogy gyerekeink továbbra is magyar oktatásban részesülnek, megpróbálunk segíteni olyan szórványbeli magyar oktatási intézményeken is, ahol egyrészt természetesen szükség van a gyermekeinkre, másrészt pedig a hagyományos oktatás mellett a szóban forgó intézmény több olyan tevékenységet (például cserkészlet, kórus, néptánc, sportolási lehetőségek) tud nyújtani gyermekeinknek, amelyek által ők teljesebb, értékesebb magyar emberré válhatnak. A támogatás nemcsak a középiskolai, hanem az egyetemi oktatásra is érvényes. Jelenleg 11 diákunk továbbtanulását támogatjuk.

A Bástyai Egyesület jelene

A 2013/2014-es tanévben összesen 53 gyermeket támogatunk, közülük 31-en a vicei, 11-en a magyardécsei kollégiumokban laknak, tízen pedig csíkszeredai, besztercei, nagyenyedi és gyulafehérvári középiskolákban tanulnak, illetve egy gyerekünk az ország egyetlen magyar nyelvű speciális iskolájában tanul a Hargita megyei Oklándon, vagyis 11 továbbtanulóról gondoskodunk.

A Bástyai-kollégisták létszáma és továbbtanulása 2007–2014 között

Tanév	Vice		Magyardécse		Továbbtanulók		Bástyás diák összesen		
	csángó	mezőségi	csángó	mezőségi	csángó	mezőségi	csángó	mezőségi	mindössz.
2007–2008	12	–	–	–	–	–	12	–	12
2008–2009	22	1	–	–	–	–	22	1	23
2009–2010	22	6	–	–	2	–	24	6	30
2010–2011	21	6	3	6	4	–	28	12	40
2011–2012	20	9	5	7	6	–	31	16	47
2012–2013	18	12	5	6	9	–	32	18	50
2013–2014	14	17	4	7	11	–	29	24	53

Nemzeti jelentőségű intézményként a rendszert pályázati forrásokból és a Mezőségi Őrzőkör Közhasznú Alapítvány adományaiból igyekszünk fenntartani. A Bethlen Gábor Alap évi 15 millió forinttal járul hozzá rendszerünk fenntartásához, amely összeg azonban az egyévi költségvetésünk 68%-a. További 10-12%-ot a MÓKA adományaiból és kisebb pályázatokból, adományokból sikerül a rendszer fenntartására fordítani, azonban – nem számolva az egyébként rendkívül szükséges beruházási munkálatokkal – még így is 20%-kal kevesebb forrást tudunk megszerezni, mint amennyire szükség lenne a rendszer teljes fenntartásához, azaz minden évben két-három hónap fedezetlenül marad.

amely időközben vándorrendezvényvé alakult át, ezáltal átlépte a megye határait. A találkozó rendszeres résztvevői főként 20–25 mezőiségi településről érkeznek, de már Magyarországról is voltak fellépők. További többnyire rendszeres, forrásfüggő egyéb tevékenységeink, rendezvényeink:

- Magyardécsén és Bethlenben farsangi humorest, illetve gitárest szervezése;
- lakiteleki testvériskolai kapcsolat;
- Mellyes völgyi mesetábor a völgybeli 1–4. osztályosok számára;
- homorodfűrdői lovas tábor a csángó gyermekek számára minden év szeptemberében;

Az éves költségvetés alakulása 2007–2014 között

Tanév	Költség/hónap	Költség/gyerek	Alkalmazottak száma		
			Vice	Décsé	Össz.
2007–2008	400 000 forint/hó	35 000 forint/gyerek	4	–	4
2008–2009	700 000 forint/hó	30 500 forint/gyerek	5	–	5
2009–2010	850 000 forint/hó	28 500 forint/gyerek	5	–	5
2010–2011	1 200 000 forint/hó	30 000 forint/gyerek	5	2	7
2011–2012	1 455 000 forint/hó	31 000 forint/gyerek	6	3	9
2012–2013	1 700 000 forint/hó	34 000 forint/gyerek	7	3	10
2013–2014	1 830 000 forint/hó	34 500 forint/gyerek	7	3	10

A vicei és magyardécsői iskolák fenntartásán és a kollégiumok működtetésén túl egyesületünk aktív szerepet vállal a régió kulturális életében, hiszen a Hargita Nemzeti Székely Népi Együttessel⁴ összefogva minden évben megszervezi és lebonyolítja Beszterce-Naszód megye legnagyobb kulturális-hagyományörző rendezvényét, a vicei *Hagyaték Népdal- és Néptánc*találkozót,

- Üzen a Föld – a magyar kultúra jeles képviselőinek munkásságából összeállított előadássorozat;
- Vicei nyári foglalkoztató tábor;
- vicei szüreti bál;
- Baranta tábor megszervezése Vicében;
- együttműködés a sepsiszentgyörgyi Életfája Egyesülettel;
- Vicei angol nyelvi tábor – társszervezők;
- Mezőségi Napló, megyei szórású havilap kiadása;
- március 15-i és szörvány napi előadássorozat.

A kollégiumokban tartott délutáni oktatás során az összes gyerek magyarul tanul, hisz minden évben kerülnek hozzánk olyan gyermekek is, akik keveset vagy egyáltalán nem tudnak magyarul. Ugyanakkor az identitástudatukat is erősítjük a magyarságtörténelem-órák keretében. A magyarságtörténelem-órákhoz szorosan

⁴ „A csíkszeredai hivatásos Hargita Nemzeti Székely Népi Együttés négy évtizedes hagyományra épül. Fő célkitűzése az értékmegőrzés, értékcseré és értékkeresés. Feladatának tekinti, hogy ápolja az erdélyi folklórt, feldolgozza és bemutassa a térség táncait. Céljait a romániai magyarság folklórkincsének gyűjtésével, megőrzésével, ezeknek magas szintű színpadra vitelével és sokféle eszközzel történő terjesztésével, a „csak tiszta forrásból” jelszó szem előtt tartásával próbálja elérni”. (<http://hargitatanca.ro/?menu=rolunk&l=hu>; 2014. 06. 20.)

Csángó kisdíjak foglalkozás közben

kapcsolódik a hagyományápolás és a kézműves tevékenységek, ezen felül népdaloktatást is biztosítunk gyerekeinknek. A Bástyia Kollégium délutáni programjának keretében a következő tevékenységek zajlanak:

- Élő anyanyelv – magyarnyelv-oktatás heti öt órában;
- „Mekk mesterek” – szabadidős és kézműves tevékenységek, hagyományápolás;
- 1100 év – magyarságtörténelem-óra heti három alkalommal;
- „Kicsi nékem ez a ház” – néptáncoktatás, népi gyermekjátékok heti egy alkalommal;
- „Vettem violát, várom kinyílását” – mezőiségi és csángó népdalok tanítása;
- Életre való nevelés – a gyermekeket hozzászoktatjuk a ház körüli és mezőgazdasági munkálatokhoz, hogy bármilyen körülmények között helyt tudjanak állni az életben.

Jövőbeli tervek

Munkánk eredményességét jelzi, hogy évről évre bővül azon mezőiségi települések száma, ahonnan gyermekek érkeznek hozzánk a vicei és a magyardécsői kollégiumokba. Öröndetes dolog a folyamatos létszámnövekedés, ám a kívánt és egyben kimondottan szükséges gyermeklétszám-növekedést csak akkor tudjuk elérni, ha sikerül támogatásokat találnunk a vicei

kollégium megvásárlására és fejlesztésére, illetve ha bizonyos mértékben csökkenteni tudjuk a mindenkori magyar kormány iránti függőségünket. Ezért a közeljövőben akkreditálni szeretnénk egyesületünket annak érdekében, hogy szakembereinknek állami fizetést biztosítsunk, illetve uniós forrásokat is le tudjunk hívni rendszerünk fenntartása és tevékenységeink megvalósítása érdekében.

Vicében – mint már említettem – a volt csíksomlyói plébános jóvoltából a saját tulajdonát képző ingatlanban alakíthattuk ki és működtethettük a kollégiumot 2014 márciusáig bérmentesen. A gyermeklétszám növekedése következtében, de legfőképpen a romániai állami népegészségügyi és tisztiorvosi szolgálat szigorú előírásai miatt égetően szükségessé vált egy új épület megépítése, amelyben helyet kapna egy ebédlő és egy, az európai normák szerint felszerelt konyha, élelmiszerraktár, személyzeti zuhanyzó stb. Jelenleg a 31 gyermek a 16 m²-es hiányos felszerelésű konyhában étkezik. Ezen feltételek megteremtésétől függ a kollégium működési engedélyének kibocsátása – erre ultimátumot kaptunk. Építkezni és e célból pályázati pénzeket lehívni azonban nem lehet, ameddig a tulajdonjog át nem kerül a Bástyia Egyesületre. Egy 100 m² alapterületű épület megépítése 15 millió forintba kerülne tetőtér-beépítés nélkül (tetőtér-beépítéssel pedig 20 millió forintba). Megtörtént a telek és a rajta levő ingatlan felmérése, ami 15 millió forintot jelent.

A vicei Bástyá Kollégium bővítési terve

Tevékenység	Becsült bekerülési költség (FORINT)	A bővítés eredményeként bevonható plusz gyermeklétszám	A bővítés után a kollégiumi gyermeklétszám összesen	Éves fenntartási költségnövekedés a fejlesztést követően (FORINT)
a) A kollégiumnak jelenleg otthont adó épület tulajdonjogának rendezése.	15 000 000	Nincs kapacitásnövekedés, de megteremtődik a kollégium hosszú távú működésének jogi alapja, szemben a mostani ex lex állapottal, amely bármely pillanatban a kollégium létének elbizonytalanodásához vezethet.	31 fő	20 000 000 (A jelenlegi éves működési költség a vicei 31 és a magyardécsei 11 gyermekkel.)
b) Egy személyautó és egy mikrobusz vásárlása a gyerekek utaztatásához és az árubeszerzésekhez.	5 000 000	Nincs kapacitásnövekedés, de megoldódik a gyerekek utaztatása (évente 2x3 út Moldvába és vissza, a szórvány magyar gyerekek napi ingázatása, a kollégium működéséhez szükséges napi és heti beszerzések bonyolítása).	31 fő	700 000
c) Új épület (100 m ² földszint + 100 m ² tetőtér) építése az udvaron (étkező, közösségi helyiségek), a kollégiumban ezáltal felszabaduló helyiségeknek lakóhelyiségekké történő átalakítása.	15 000 000 (tetőtér beépítése nélkül) 20 000 000 (a tetőtér beépítésével)	Gyermeklétszám bővülése: 20 fő. A gyermeklétszám növekedésén túl további előny, hogy az új épületben kialakított konyhával és étkezővel meg lehet felelni a romániai állami nép-egészségügyi és tisztiorvosi szolgálat előírásainak, amit a jelenlegi kollégium nem tud teljesíteni.	51 fő	4 300 000
d) A jelenlegi kollégium tetőterének beépítése (140–150 m ² lakótérbővülés).	8 000 000	Gyermeklétszám bővülése: 24 fő. Emellett lenne egy nélkülözhetetlen nagyterem az összes gyerek szabadidős tevékenységéhez.	75 fő	4 300 000
e) A létrehozott infrastruktúra amortizációjának folyamatos pótlása.	–	A létrehozott infrastruktúra, a magas színvonalú neveléshez szükséges szinten, valamint az érvényben lévő romániai szabályozásnak megfelelő állapotban folyamatosan fenntartható.	–	2 000 000
Összesen:	48 000 000		75 fő	31 300 000

Összegzés

Mintegy összegzésként elmondhatom, hogy a Bástyá Egyesület igen csekély tapasztalattal vágott neki az ismeretlennek, de a cél jó volt, a szándék közös, és kisegítve egymást az időközönkénti kisebb-nagyobb hullámvölgyből, jelen pillanatban itt tartunk.

Nem váltottuk meg a világot, nem találtunk ki átfogó stratégiát szórvány ügyben, nem tudtunk enyhíteni a

gazdátlanra vált erdélyi magyarság helyzetén, hisz az erdélyi magyar politikum, az egyházak és az oktatás továbbra is mostohájaként kezeli. Azonban sikerült elültetni a remény magjait olyan helyeken, ahol már mindenről lemondtak, és legfőképpen sikerült esélyt adni olyan életnek, amelyek már esélytelennek tűntek.

Nem várunk köszönetet érte, de örvendünk, ha kapunk. Egyszerű emberek, tanítók és tanárok, magyarok és nem utolsósorban a végek bástyái vagyunk.

BALÁZS-BÉCSI GYÖNGYI elnök
Válaszút – Kolozs megye

Bevezetés

A Mezőség bemutatása

A magyar nép táji-történeti tagolódása című néprajzi kiadvány Erdélyi Mezőség néven tartja számon ezt a régiót.¹ A Mezőség a Szamos, a Sajó, a Maros és az Aranyos között elterülő dombvidéken fekszik, és további kisebb tájegységekre osztható. A peremén található jelentősebb városok Kolozsvár, Dés, Beszterce, Szászrégen, Marosvásárhely, Marosludas és Torda. A mintegy 300 magyar, román és szász települést magában foglaló Mezőség régies, de gazdag és fejlett tánc- és zenekultúrája, díszítőművészete több tényező együtthatásának köszönhető. Ez a közép-erdélyi tájegység őrzött meg a legtöbbet az erdélyi reneszánsz és barokk örökségből, s ezt fejlesztve alakította ki a sajátos tánc- és zenestílust, az archaikus mentalitást, a nyelvet és a gazdálkodást.

Kós Károly megállapítja: „A Mezőségnek, dacára, hogy Erdély központi fekvésű és nagy kiterjedésű vidéke – amelyet Erdély két legnagyobb folyója, egykori vízi útjai s az ezek völgyében haladó legkorábbi országutak határolnak, körös-körül pedig a kisebb-nagyobb városok füzére szegélyez – sokáig meg kellett elégednie az »Erdélyi grenáriuma«, gabonásháza minősítéssel, mert igazi érdeklődőre alig talált”.² A tájat kopár dombok, tavak jellemzik, az egykori, nagyrészt mocsaras területeket a 19–20. századi vízszabályozások során rendezték, és általában halastóként hasznosították. A mezőszegi tavakról, a növény- és állatvilágról, amelyek évszázadokon keresztül hozzátartoztak a tájhoz, a 19. század második felében Herman Ottó írt részletesen az Erdélyi Múzeum Egyesület évkönyvében.³

Archaikus népi kultúrája kapcsán megállapítható, hogy a Mezőség fejlődése – elzártságának tulajdoníthatóan – környezeténél lassúbb volt. Ennek oka talán a rossz útviszonyokban keresendő, a köz-

lekedés szempontjából nehezen megközelíthető, vegyes lakosságú vidéket nem gondolták kutatásra érdemesnek. A néprajztudomány csak az 1930-as években fedezte fel a Mezőséget, amely egy sajátos „mezőszegi” paraszti életmódnak és kultúrának az őrzője. Igen régies és nagyon gazdag paraszti művészet tárult fel a néprajz kutatói előtt. Archaikus művészetéről, építészettörténeti és néprajzi értékeiről Vajkai A., Palotai G., Lajtha L., Kelemen L., Entz G. leírásaiban olvashatunk. Az 1970-es években kibontakozott táncmozgalom egyik szorgalmazója és támogatója a Mezőség híres szülőtte, Kallós Zoltán. A Mezőség e mozgalom egyik szimbólumává vált,⁴ így a régióra erőteljesen ráirányul a figyelem. A Mezőség felfedezése összetett folyamat volt, amelynek három korszakát említjük meg. Az első a 20. század elejére tehető, amikor megjelentek az összefoglaló megyemonográfiák.⁵

A második szakasról az 1930-as évektől kezdődően beszélünk, amikor a vidéket turisztikai szempontból mutatták be, majd ezt követi az archaikus művészetének, népi értékeinek, építészettörténetének feltárása. Olyan kiemelkedő kutatók foglalkoznak a témával, mint Palotay Gertrúd, Lajtha László, később Nagy Olga, Kós Károly. A harmadik szakasz az 1970-es években kibontakozó táncmozgalomnak köszönhető, amely elindította a régióra irányuló folklórturizmust. Jeles folklórkutatói Kallós Zoltán és Martin György. A régió népszerűsítésében jelentős szerepet játszottak a szépirodalom, a sajtóirodalom, a társadalomtudományok. Felfedezői között voltak művészek, hírlapírók, értelmiségiek, valamint a különböző tudományok szakkutatói.⁶ Kutatásaik végeredménye, hogy a Mezőség jelentős kulturális és történeti értékekkel járult hozzá a magyar nemzeti örökséghez.

A 12. századi dokumentumok alátámasztják azt a tényt, hogy a Mezőség magyarlakta vidék volt. Ám több

¹ KESZEG 2010. 8.

² KÓS 2000. I. 11.

³ Lásd HERMAN 1871-ben, illetve 1973-ban megjelent Mezőség I–II. című írását.

⁴ Összefoglalja KESZEG 2010. 13–14.

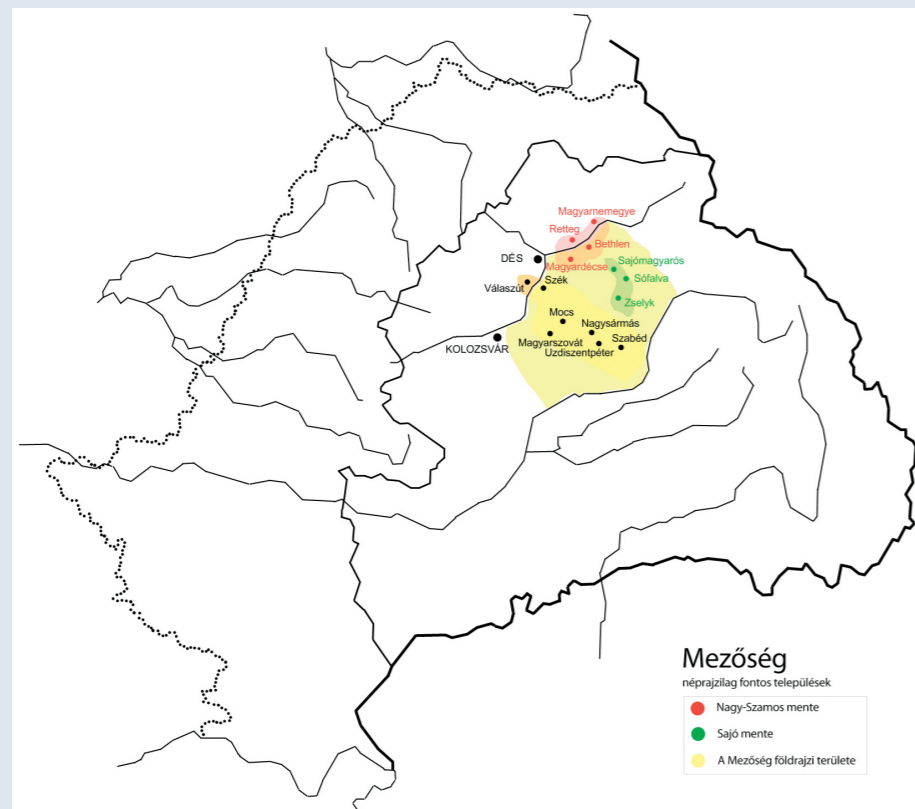
⁵ TAGÁNYI Károly–RÉTHY László–POKOLI József–KÁDÁR József: Szolnok-Dobokavármegye monographiája I–VII. Dés, 1901–1905.

⁶ KESZEG 2010. 13–14.

történelmi esemény hatására az azóta eltelt évszázadok alatt jelentősen csökkent a magyar lakosság száma. Közülük megemlíthetjük az 1241-es tatárjárást, majd az 1437-es bábolnai felkelés utáni megtorlásokat. További történetében a török megjelenése, a 17. század elejétől állandósuló háborús pusztítások, a nyomukban járó éhínség, járványok okoztak a magyar településeken messze ható változásokat. Mihály havasalföldi vajda betörése, Basta hadainak pusztításai, majd az ismétlődő török és tatár portyák elsősorban a völgyekben, az utak mentén fekvő, síksági zárt falvakat sújtották, mint ahogy a járványok is a hadak fő útvonalába eső magyar falvakat tizedelték meg. A pusztulások mértékéről megdöbbentő képet festenek a szemtanú történetírók. A Rákóczi-szabadságharc küzdelmei után újabb tatár betörések sújtották a környék még megmaradt lakosságát. A munkaerő-vesztés pótlására a földesúri birtokok egyre nagyobb számban hoztak betelepülőket az addig magyar lakosságú falvakba. Erdély főurai azonban nemcsak betelepülőket hoztak, hanem – amint Bíró József írja – „mecénásokat,

művészeket is szép számban adtak hazájuknak”.⁷ Az 1900-as évek elején megjelent lapok arról is tanúskodnak, milyen figyelmet fordítottak a nép nevelésére és oktatására, mennyi jótékonyági mulatságot szerveztek, amelyeknek jövedelmét az iskolára, különböző tanfolyamok beindítására költötték. Az Erdélyi Gazda 1902. december 21-ei számában megjelent tudósításból kiderül: „Darányi miniszter elrendelte a kolozsvári gazdasági vándortanárnak, hogy a négy év óta Kolozs megyében megkezdett gazdasági és háziipari tanfolyamokat ez évben is folytassa”. A második világháború idejéig több tucat egyesület szolgálta az itt élő emberek közművelődési, szociális, oktatási, szabadidős igényeit. Mindez már a múlté, ugyanis a kommunista rendszer nemcsak vagyonától fosztotta meg a közösségeket, hanem betiltotta az önszerveződő civil szervezeteket is.

A tájegység és történelmi háttere bemutatása után röviden szeretném felvázolni a szórványterületek kutatásához kapcsolódó, térségünket is érintő eredményeket és javaslatokat, majd az 1989-es rendszerváltozás térségünkre gyakorolt hatását.

⁷ BIRÓ József 1943.

A mezőségi szórvány

A szórvány az asszimilációs folyamat iránti tudományos érdeklődéssel együtt járó kérdésként tűnt fel a 19–20. század fordulóján.⁸ Földes Károly *Szórványmisszió. Jaj-szó a pusztuló szórványokból* című, 1934-ben megjelent röpiratával viszi be a köztudatba a szórványterületek magyar közösségeinek fenyegettségét és értékeinek elvesztését. Ennek hatására 1935-ben a kolozsvári Kiáltó Szó *Szórványainkról* címmel több, más-más szórványrégiót bemutató tanulmányt tartalmazó kötetet jelentetett meg.⁹ A kolozsvári szociológiai iskolából kikerülő Venczel József falukutató munkája során az 1930–40-es években megkülönbözteti a falusi és a városi szórványt, és felismeri, hogy a magyar szórvány nagy többsége falusi lakosságot jelent. Venczel védekező stratégiának, megoldásnak a tudatos nevelést, az etnikai csoporttudat elmélyítését látja.¹⁰ Bodó Barna a *Szórványok kutatása* című tanulmányában írja, hogy a szórvány fogalom közéleti-politikai értelmezése egyértelmű: kiszolgáltatottság, halmozottan hátrányos helyzet, közvélekedés szerint a beolvadás, az önfeláldozás közege. Az asszimiláció viszont a nyelv- és kultúraváltás folyamatára utal.¹¹

Ennek a folyamatnak az orvoslására született az 1989-es rendszerváltást követő évtizedekben Vetési László összefoglaló tanulmánya *Szórványstratégia-nemzetstratégia* címmel. Megállapítja, hogy minden szórványtérségnek megvannak a sajátosságai, amelyeket figyelembe kell venni akkor, amikor a térség stratégiáját összeállítják. Stratégiai pontokat jelöl ki, olyan településeket, ahol a még működő iskolákat meg kell erősíteni, ahol nincs iskola, ott versenyképes, színvonalas szórványkollégiumokat kell létrehozni és támogatni, a rossz és alacsony színvonalú iskola mesterséges fenntartása helyett.¹² Bodó Barna az erdélyi kutatási eredményekre támaszkodva a fent említett tanulmányában is kiemeli, hogy minden régiónak más az előtörténete, gazdasági-társadalmi helyzete.

⁸ BICZÓ 2005. 35.

⁹ KESZEG 2010. 35.

¹⁰ BICZÓ 2005. 37.

¹¹ BODÓ 2000. 312.

¹² Lásd: VETÉSI 2000-ben megjelent *Szórványstratégia, nemzetstratégia* írását.

Minden régiónak saját identitása van, az itt élők mentalitása, a hétköznapi döntések és értékvalasztások befolyásolják a társadalmi folyamatok alakulását.¹³ A mezőségi magyar ember a történelem viharai miatt már kétszáz éve szórványban él, és remélem, még sokáig élni fog. „A mezőségi magyarok még mindig ugyanúgy ragaszkodnak szülőföldjükhöz, kultúrájukhoz, egyházukhoz. Ezt bizonyítja a magyar népi kultúrának az az archaikus rétege, ami itt maradt fenn a legkésőbbi időkig”.¹⁴

Az itt élők – ha nem is tudnak magyarul – vállalják magyarságukat, ragaszkodnak hagyományaikhoz. 2007-ben intézményünk munkatársai öt-hat fős csoportokkal végigjárták a Válaszút vonzáskörzetéhez tartozó 20 települést, és egy-egy napos közös beszélgetésre hívták meg a magyar közösségeket. A feltett kérdések alapján és a végkövetkeztetésekből kiderült, hogy a vizsgált területen élő magyarok nem lemondanak magyarságukról, csupán – a körülmények hatására – elhagyják azt. Keszeg Vilmos *Szórványsors a történetekben* című tanulmányában alátámasztja előbbi megállapításunkat. Nem beszélhetünk tudatos döntésről, mert „egyéni és egyedi kezdeményezésből szórványban nehéz a kisebbségi identitást őrizni”.¹⁵ „A büntudat elhárítása, a lelkiismeret megnyugtatása végett születnek meg az olyan hibrid megoldások, mint a két vallásba való beavatódás ... vagy két pap meghívása a temetésre”.¹⁶ Azt is megállapították, hogy nagyon sok esetben a két nyelv ismerete előnyt jelent a munkahelyek keresésénél, hiszen megjelennek ilyen tartalmú munkahelyi hirdetések. A több évszázados együttélés az itt élőkben a román kultúra és nyelvhasználat miatt kelt feszültséget, de nem vált ki ellenségeskedést. A térség magyar lakói nem a nyereség, hanem az érték alapján ítélik választják e falvakat élőhelyül. Ennek alapján állítottuk össze azt a kulturális stratégiát, amelynek segítségével – a felmerült igényekre válaszolva – terveztük meg intézményünk további programjait, képzéseit, tevékenységeit.

¹³ BODÓ 2000. 315.

¹⁴ KALLÓS Zoltán cikke: *Szabadság* 2013. február 27. szám.

¹⁵ KESZEG 2000. 162.

¹⁶ KESZEG 2000. 162.

Válaszút és a hagyományápolás feladata

Kolozsvártól mintegy 30 kilométerrel északra, a Szamos-háti-dombságon húzódik a Borsa-patak völgye. A nyugat–kelet irányú Borsa-patak Válaszútnál ömlik a Kis-Szamosba, és folyása mentén halad az az út, amely Esküllőtől Borsán áthaladva Válaszútnál torkollik bele a Kis-Szamosot követő, észak–dél irányú főútvonalba. A helyi szájhagyomány szerint a Verecke felől jövő honfoglaló magyarok átkelve a Meszes-hegységen, Kis- vagy Nagy-Esküllőn egy újabb vérszerződést kötöttek (esküt tettek). Innen leereszkedtek a Borsa-patak völgyén, és Válaszútra érve háromfelé vált a sereg. Egy része ment Kolozsvár irányába, a Szamoson Apahidánál hidat vertek, másik része Dés felé ment, Gerlahidánál (a mai Szamosújvár) hidat vertek, a harmadik pedig a belső Mezőség felé tartott, és Bonchidán ők is hidat vertek a Szamoson át. Ezért nevezték el a falut Válaszútnak.

Válaszút nemcsak a Bánffy-kastélyról híres, hanem két nagy szülöttjéről is. 1908. január 8-án itt született Wass Albert, teljes családi nevén szentgyeydi és czegei gróf Wass Albert költő, író, szerkesztő, egyetemi professzor, lap- és könyvkiadó, irodalom-szervező. 1926. március 26-án született Kallós Zoltán Kossuth-díjas, Corvin-lánccal kitüntetett népzene-kutató. Neve és Válaszút elválaszthatatlanok egymástól. A második világháború után Kallós Zoltán családjának sorsa tragikusan alakult, sok román és más nemzetiségű családokéval együtt. A hatalom ellenséges magatartásának eredményeként megfosztották őket a családi birtoktól, a háztól s tanulmányai befejezésétől. Súlyos meghurcoltatás lett az osztályrészük. De Kallós Zoltán a nehéz megpróbáltatások után is a hagyomány porszemecskéit gyűjti, ez ad erőt mindegyre az újrakezdéshez.

Az 1989-es változások új reményeket kínáltak Kallós Zoltánnak. Visszaigényelte és vissza is kapta az egykor elkobzott családi házat az öthektáros telekkel együtt, amelyeket negyven éven át a helyi termelőszövetkezet használt, s aminek következtében az épület állaga nagyon leromlott. 1990–1992 között olyan munkálatokat végeztetett el saját költségén, amelyek néhány évre megállították az épület további romlását. 1992-ben létrehozta a saját nevével fémjelzett szervezetet, és minden vagyonát átruházta az alapítványra. A megszerzett különböző támogatásokból az épület további tatarozási munkálatait is el lehetett végezni ahhoz, hogy az alapítvány a tevékenységeit lebonyolíthassa. A fent

említett telek a Kis-Szamos völgyében található jelentős történelmi, művészeti és etnográfiai értékek közelében. Az egyik legmegragadóbb művészeti emlék a bonchidai Bánffy-kastély, a valamikori „Közép-Európa Versailles kastélya”. Továbbá megemlíthetjük a Szamos mente számos, Árpád-kori román és gótikus stílusban épült templomát (Bonchida, Szék, Ördöngösfüzes, Németi). Itt beszélhetünk Szamosújvárról, amely Közép-Európa egyetlen tisztán barokk szerkezetű városa, az erdélyi örmények egykori szellemi, vallási, gazdasági központja volt. Könnyen elérhető Válaszúttól 27 km-re Kolozsvár, Erdély „kincses” fővárosa, a maga hatalmas művelődési, szellemi kapacitásával. Etnográfiai szempontból is értékes a vidék, Válaszút sajátos magyar, román és cigány szimbiózist hozott létre a népi kultúra terén. Az Észak-Mezőség több falvában (Bonchida, Magyarorszávat, Visa, Palatka, Szék, Feketelak, Ördöngösfüzes) még eleven a román és a magyar népi kultúra (viselet, ének, szokás, hiedelmek, tánc stb.). Ennek köszönhető, hogy a nemzetközi népzene- és néptánc-tábor – amelyet először Széken, majd Visában szerveztek meg – 1992-től elnyerte méltó helyét a választúti Kallós-kúriában.

Az első fontos eredménynek azt tekinthetjük, hogy az évente ismétlődő mezőszégi nemzetközi népzene- és néptánc-tábor következményeként a választúti lakosok már öntudatosan vállalják korábban „elfelejtett” népi műveltségüket. A tábor idején megpezdül az egész falu. Az esti táncházakban részt vesznek azok az idős választútiak is, akik az 1965–1970-es években készült felvételeken adatközlőként táncoltak. „Jó lenne, ha még mindig élne az apáról fiúra, nagyapáról unokára való áthagyományozódás. Az elmúlt 40–50 év sok mindent elrontott” – mondja az egyik adatközlő énekesünk. Tudjuk, hogy tudatosabban kell a magyar lélek megnyilvánulási formáinak ápolását felvállalnunk. Itt nemcsak a népzene, néptáncra gondolunk. A tudatos hagyományápolás által el kell jutnunk oda, hogy a hagyomány ne csak a táborok, a tánc-csoportok terén maradjon meg, hanem jusson vissza a családokba. Alapelvünk, hogy a közösségi és az ifjúsági nevelés sajátos eszközeit felhasználva megszervezzük a korszerű hagyomány- és értékközvetítést a környék számára. Szeretnénk, ha Válaszút lakosai és a térség magyar közösségei kihasználnák a Kallós Zoltán Alapítvány által nyújtott lehetőségeket. Ehhez szükséges megismerni a környék szellemiségét, hagyományait, értékeit, mindazt a kínálatot, amit a 21. század körülményei között ki lehet használni.

Kallós Zoltán az általa alapított múzeumban

A szórványkollégiumi program

A Kallós Zoltán Alapítvány 1992-ben jött létre a néprajzkutató kezdeményezésére. Céljának megfelelően az alapítvány népművészeti, kulturális, oktatási, szociális téren fejti ki tevékenységét Válaszúton. Első rendezvényeink közé tartoznak a népművészeti táborok. Népzenei, néptánc- és kézművestáboraink 1992 óta minden korosztálynak megfelelő oktatási és szórakozási lehetőséget kínálnak.

A népzenei és kézművestáborainkba feljáró választúti magyar gyerekeink létszámát látva merült fel a kérdés 1997-ben, hogy miért nincs magyar nyelvű oktatás Válaszúton. A falubeliek elmondták, hogy már több alkalommal próbálkoztak a magyar oktatás újraindításával, ám egyszer sem jártak sikerrel. Mi első lépésként a faluban összeírtuk az óvodáskorú és az iskolaköteles gyerekeket. Az akkor érvényben lévő oktatási törvény értelmében négy tanuló elegendő volt egy osztatlan osztály beindításához. A szülők be is írták az öt iskolaköteles kisdíjakot a választúti iskola magyar tagozatára, a tanévkezdés napján azonban az ötből csak három jelentkezett. Időközben a hiányzó két kisiskolás szüleit meggyőzték arról, hogy jobb lesz a gyerekeknek a román tagozat, mert jobban fognak érvényesülni az életben. Mivel minden hivatalos engedélyünk megvolt a magyar nyelvű alsó tagozat elindítására, megoldást kellett találni a helyzet orvoslására. Elindult a lázas keresgélés a hiányzó két gyerek után. Így jutottunk el Fodorházára, ahová egy fiatal család költözött vissza Kolozsvárról három gyerekkel. A fiatalasszony családja vajdakamarási származású, s mivel a nagymama adatközlője volt Kallós Zoltánnak,

ismerte a jeles néprajzkutatót, sőt az intézmény nyári programjairól is hallott. A bizalom már megvolt, úgy-hogy gyermekeit a választúti iskola magyar tagozatára íratta be. Az idősebb gyerek harmadik, a fiatalabb első osztályos volt. A legnagyobb Kolozsváron, román osztályban kezdte meg tanulmányait, mert lakóhelyükhöz az volt a legközelebb, ezért ő Válaszúton, a harmadik osztályban tanult meg írni, olvasni magyarul. Tehát négy gyerekkel indítottuk újjára 1999-ben Válaszúton a 25 évig szünetelő magyar nyelvű oktatást óvodai és elemi szinten. Mivel a gyerekek a hét folyamán jól érezték magukat, a szülők meg voltak elégedve a tanulmányi eredményekkel, hétvégén hazavittük, vasárnap meg visszahoztuk őket, ezért a következő évben újabb három gyerek érkezett Fodorházáról a választúti iskola magyar tagozatára. A szülők jelezték, hogy van a környéken még olyan gyerek, aki be szeretne iratkozni Válaszútra, mert a lakóhelyükön nincs magyar tagozat. A felmerülő igényt figyelembe véve 2000-ben a helyi református lelkésszel elindultunk összeírni a környező települések magyar gyerekeit. A Válaszúthoz közel eső három folyóvölgyben (Lozsárd, Lóna, Borsa), 24 településen kerestük meg a magyar családokat. Településről településre, családról családra jártunk, így módon egy-hat év között 98 gyereket vetünk nyilvántartásba. Megrendítő volt a meglátogatott családok helyzete. Röviden ismertetem, hogyan jutottak a szociálisan és kulturálisan is hátrányos helyzetbe.

A kommunizmus időszakában az ország iparosítása, párhuzamosan a földművelés gépesítésével, maga után vonta a falusi lakosság, elsősorban a fiatalok munkakörének változását: a fiatalok jó része szakított a hagyományos paraszti foglalatosságokkal és életformával, s áramlani kezdett a város, a gyárak felé. A folyamatot elősegítette az állam több célt követő urbanizációs politikája is, a városba költözők lakáshoz jutása az egyre terjeszkedő „blokknegyedekben”. A kommunizmus idején mindenki számára kötelező volt a tanulás, az iskolába járás, főleg azért, mert ez ideológiai indoktrinációt (befolyásolt tanítást) is jelentett. Aki nem akart középiskolában tanulni, szakiskolába iratkozhatott be. A frissen végzettek munkahelyet kaptak a gyárakban, így szakmunkásként a városban biztosítva volt a megélhetésük. Lassan kiszakadtak azonban abból a közösségből, amely biztonságot, erkölcsi normákat, hovatartozást adott minden egyes egyénnek. Elszakadtak kultúrájuktól is, gyökértelessé váltak. A mentalitásváltozás jeleként sokan lenézték azokat,

akik otthon maradtak a föld mellett, holott korábban a földdel dolgozó ember számára a földművesség volt a legstabilabb mesterség, hisz a legmostohább körülmények között is biztosította a mindennapi betevő falatot. „Csak kell érteni a föld szavát” – mondják még ma is az öregek. „Meg kell tanulni a föld és természet rendjét. Mi is az öregeinktől tanultuk, mert ott voltunk mellettük. A mi gyermekeink ezt már nem tudják”.

Szomorú, de nem elhanyagolható igazság, hogy a mezőségi emberek helyzete sokat romlott az 1989-es változások után. A városi, ipari munkahelyek sorozatosan megszűntek, megkezdődött a visszavándorlás városról falura. A diktatúra idején lakatlanná vált falusi házakat három-négy év alatt szinte mind felvásárolták. Akinek földje volt, az visszaigényelte, és elkezdődött a túlélésért való mindennapi küzdelem. A falura visszakérült családok anyagi fedezet nélkül maradtak, abból kellett megélniük, amit a föld adhatott nekik. A földműveléshez viszont már nem volt meg a kellő tudásuk, mivel a kommunizmus kiszakította őket abból a környezetből, ahol ezt természetes módon elsajátíthatták volna – és gépeik sem voltak a föld megmunkálásához. Az 1989-es változásokat követően ezért jutottak az észak-mezőségi magyar családok mostoha szociális körülmények közé. Az országos átlagnál jelenleg is nagyobb a munkanélküliség a környéken. Ennek egyik következménye, hogy a szülők nem tudják gyerekeiket megfelelő körülmények között taníttatni, a bentlakás költségeit anyagilag nem tudják vállalni, ezért többségüket román iskolába írták be.

A családok számára az általunk felajánlott lehetőség az egyetlen esély arra, hogy gyerekeik megtanuljanak anyanyelvükön írni, olvasni, hogy a magyar kultúra részesei lehessenek. A felmérést követően az alapítvány vezetősége arra az elhatározásra jutott, hogy fel kell vállalnunk ezeknek a gyerekeknek az anyanyelvi oktatását, biztosítva számukra az ingyenes kollégiumi háttérrel, a heti ingáztatást, a felzárkóztató tevékenységeket és a továbbtanulás lehetőségét. Ezzel együtt könnyítünk a nálunk tanuló gyerekek, valamint családjaik szociális helyzetén, esélyt adva a megmaradásra is. Diákjaink délelőtt az állami oktatási rendszer programját követik magyar tagozaton, a választói óvoda, illetve általános iskola keretén belül.

A Mezőségi Oktatási Program

A Mezőségi Oktatási Program 1999-től a Kallós Zoltán Alapítvány kiemelten fontos állandó tevékeny-

sége, s működése nem kizárólag Válaszutat érinti. Kiindulópontja a Válaszút vonzáskörzetéhez tartozó települések alapos felméréséből származó tapasztalatok, adatok. Ebből fakadóan intézményünk sürgős feladatnak tekintette a legnagyobb nyelvi veszélynek kitett mezőségi szórványközösségek megkeresését és azonnali segítségét. Célunk a mezőségi szórványban élő családok gyermekeinek bevezetése az alsó tagozatos magyar oktatási rendszerbe. Mindannyian tudjuk, hogy az a gyermek, aki alsó tagozaton nem tanul meg írni és olvasni magyarul, nem folytathatja tanulmányait a felső tagozaton, nem ismerkedik meg a magyar kultúrával, el van zárva a továbbtanulás lehetőségétől. A nyelv kulturális értékeink hordozója, az azonosulás a magyar kultúrával az identitás megőrzését szolgálja. A program elindításáig a tanköteles magyar gyermekek többségi iskolában kezdték meg tanulmányaikat. E régiókban iskola hiányában csak a lelkészek végeznek valamelyest magyar oktatást a vasárnapi iskola vagy templomi hittanóra keretében, és legfeljebb az a csekély számú tudatosabb szülő foglalkozik gyermekei magyar oktatásával, aki városról kényszerült visszaköltözni falura.

A Mezőségi Oktatási Programhoz 2000 őszén csatlakozott a Téka Alapítvány, befogadva a Válaszúton végzett negyedik osztályt végzett tanulóinkat, akiket a környék 26 településéről hoztunk be a magyar oktatási rendszerbe. A választói kollégiumunkból átvett 4. osztály gyereklétszáma nagymértékben megerősíti a szamosújvári magyar tagozatot, hiszen ennek köszönhetően évek óta párhuzamos 5. osztályok indulnak ott. A Téka Alapítvány fogadja ötödikbe azoknak a településeknek a gyermekeit is, ahol még működik alsó tagozatos magyar osztály, illetve fogadja kilencedikbe a Mezőségen még működő 5–8. osztályt végzett magyar diákokat is, akik a szamosújvári líceumba iratkoznak be, és az intézmény kollégiumában szeretnének lakni. A Mezőségi Oktatási Program részeként 2013-ban indult Válaszúton a mezőgazdasági szakképzés azoknak a Kolozs megyei diákoknak, akik nem akarják tanulmányaikat középiskolában folytatni. Számukra a Kallós Zoltán Alapítvány kínál kollégiumi ellátást és elméleti, illetve gyakorlati szakképzést a mezőgazdaság terén. Célunk a falvakból oktatási céllal elhozott gyerekek visszahelyezése a térségbe, gazdasági boldogulásuk elősegítése.

A két intézmény beiskolázási közege Kolozs megye, a Mezőség tájegységén belül a Szamoshátság, a

közép- és észak-mezőségi rész. A kollégisták életkora Válaszúton az óvodában és az alsó tagozaton az 5. évtől a 11. évig, a mezőgazdasági szakközépiskolában a 15. évtől a 18. évig terjed. Szamosújváron a kollégiumban lakó diákok életkora a 11. évtől a 19. évig terjed. Az e program kínálta lehetőség nélkül Kolozs megye kis szórványközösségeinek gyermekei kimaradnának a magyar oktatási rendszerből. A legtávolabbi település, ahonnan gyereket hozunk, 60 km-re van Válaszúttól és Szamosújvártól. A két intézmény minőségi oktatást biztosít, megtartja a rendszerbe bekerülő gyerekeket, s ugyanakkor megalapozza a továbbtanulás lehetőségét. Aki szórványban él, tudja, milyen nehéz a többségi iskolák kínálatával versenyre kelni magyar gyermekeinkért, hiszen térségünkben nagyon sok többségi iskolát magyar diákjaink tartanak fenn. Az általános beidegződésekkel szemben – ami szerint jobban érvényesül a gyerek, ha román iskolába jár – olyan cselekvési tervet kellett életbe léptetni, amely be tudja bizonyítani, hogy nagyobb lehetősége van az életben annak, aki a saját anyanyelvén is tud írni, olvasni, mint annak a gyerekeknek, aki csak a többség nyelvét és kultúráját ismeri.

Mióta a választói szórványkollégiumba behoztuk a környék magyar gyermekeit, három román osztály szűnt meg térségünkben. Elértük, hogy a vegyes házasságban élők is szívesen íratják be gyermekeiket a választói iskola magyar tagozatára, mert kollégiumunk biztosítja számukra a minőségi oktatást, és azokat a kiegészítő tevékenységeket, amelyek segítségével pótolni tudjuk nyelvi és kulturális hátrányaikat. Az alsó tagozaton oly mértékben fel tudjuk zárkóztatni diákjainkat, hogy helyt tudnak állni akár a szamosújvári, akár a kolozsvári gimnáziumokban.

Tervszerűen felépített, összehangolt Mezőségi Oktatási Programunk lehetőséget teremt a szórványban élő gyerekek anyanyelven történő minőségi oktatására. Vetési László szavait idézve: „Szamosújvár és Válaszút pedig ikertestvérekként, és nem vetélytársakként nőttek ki a Szamos völgyi magyarságunk szűkölködéséből, anyanyelvi-oktatási ínségéből. Mindketten a táncoló, éneklő közösség örömeiméből”. Tevékenységünkkel hozzásegítjük a magyar gyermekeket a szülőföldön maradáshoz, megakadályozva a magyarság számának csökkenését és az asszimilációt. Megerősítjük az önálló kulturális arculattal rendelkező mezőségi szórványközösségeket.

A program működése és eredményei

„Addig leszünk magyarok, míg magyarul énekelünk és táncolunk” – hangsúlyozza Kallós Zoltán minden alkalommal. Ezzel a hittel gyűjtötte össze a magyar népi kultúra gyöngyszemeit, és hozta létre az intézményt, amelynek feladata az anyanyelv ápolása, az értékek átadása. Az ének és a tánc az, amivel minden korosztályt meg lehet szólítani, ami közel áll az ember szívéhez, lelkéhez. Az ennek érdekében megszervezett táborokból nőtt ki a szórványkollégium. A hozzánk kerülő gyerekeket most is először az egyhetes szórványtáborunkba fogadjuk be, ahol játszanak, énekelnek, táncolnak, kézműveskednek és magyarul tanulnak. A táborba a szülő hozza be a gyereket, így ő is találkozik munkatársainkkal, meggyőződik arról, hogy a hely, ahová gyermeke iskolába jár majd, megfelelő körülményeket biztosít, jobb, mint a településen működő többségi iskola. A jövőbeni kisdiákok a tábor folyamán megismerik a pedagógusokat, belekóstolnak a kollégium rendjébe, szabályaiba. Megtapasztalják azt, hogy jó Válaszúton lenni, és nem csak a tanulásról szól a dolog, így bizalommal és jó érzéssel kezdik szeptemberben az iskolát.

Számunkra elengedhetetlen, hogy tudjuk, honnan érkezik a gyerek, milyen az otthoni szociális háttere, miben és mennyire számíthatunk a család segítségére, támogatására a kollégiumunkban eltöltött öt-hat év alatt. Ezért kollégiumunkba nem kerül be gyerek úgy, hogy előtte ne látogattuk volna meg a családot, hiszen ez fontos információ a gyerek nevelésében. Egyébként ezt el is várják tőlünk. A látogatások alkalmával több olyan gond és igény is felszínre kerül, amit nem szabad figyelmen kívül hagynunk, ezekre igyekszünk megoldást találni. Alapvető dolog a bizalom kialakulása mindkét részről, hiszen a szülői értekezlet alatt nem tudnak minden, az őket foglalkoztató problémáról őszintén beszámolni, mert sok esetben ezeket szégyellik nyilvánosan elmondani. Csak személyes kapcsolaton keresztül alakul ki a bizalom, ami magával hozza, hogy már a családok jelzik: van, aki beiratkozna, de szégyelli behozni a gyereket, és elmondani, hogy nem tud hozzájárulni a kollégium költségeihez. Ilyenkor kimegyünk, beszélünk a családdal, felvállalva a gyerek támogatását, taníttatását. A másik nagyon fontos dolog: nem ítélekünk senki fölött. Tudjuk, felnőtten nevelni csak a gyereken keresztül lehet. Az elmúlt években bőven érkeztek munkánkról pozitív visszajelzések mind a szülők, mind a közösségek részéről. Mivel a bizalmat

nem akarjuk elveszíteni, ezért kötelező módon, évente legalább egyszer rendszeresen végiglátogatjuk a családokat, azokat is, akiknek a gyermekei már nincsenek a választói kollégiumban.

Az iskolaválasztást a szülők részéről jelenleg megkönnyíti az, hogy eddigi tevékenységeink és eredményeink bizonyították, megéri magyar iskolába írni a vegyes házasságban élő gyerekeket is, mert minőségi oktatásban részesülnek, s nem elhanyagolható szempont a továbbtanulás lehetősége sem. Ennek köszönhetően Válaszúton az 1999-ben négy gyerekkel indult iskola 2014-ben száznyolc gyereket számlál, akiknek 24%-a vegyes házasságból érkezik. Amikor a gyerek az oktatási programba bekerül, gondoskodunk arról, hogy megmaradjon az oktatási rendszerben, és befejezze tanulmányait. Volt és van vegyes házasságban élő gyerekünk, aki csak a román nyelvet ismerte, amikor a rendszerbe bekerült. Felzárkóztató tevékenységeink segítségével egy éven belül megtanul magyarul beszélni. Ám sajnos olyan gyerekünk is van, aki az alapvető fogalmakat – a mindennapi használatra való dolgok nevét, a színeket – sem ismeri, mert ingerszegény környezetből érkezik, és soha nem járt óvodába. Nekik több idő kell a felzárkózáshoz. Az ilyen gyerek négy-öt évnél hosszabb ideig marad a rendszerben. Csak utána engedjük tovább.

Diákjainkat pénteken az órák után az intézmény által bérelt buszokkal hazaszállítjuk, vasárnap délután pedig visszahozzuk őket a kollégiumba. Hétfőig is szívesen jönnek vissza. Hogy miért? Mert olyan környezetben vannak, ahol jól érzik magukat. Megvan a szabadságuk, de megvannak azok a belső törvények is, amelyek minden ember számára szükségesek ahhoz, hogy biztonságban érezzék magukat. A szülők visszajelzéseiből kiindulva bátran mondhatom, hogy ők csomagolnak, nehogy vasárnap elmenjen a busz nélkülük, és ne érkezzenek meg idejében Válaszútra. Egy hétfőig a busz 750 kilométert tesz meg, míg minden gyereket hazavisz, majd visszahoz. Erre azért van szükség, mivel ezek a települések messze esnek a főúttól, sem buszjáráttal, sem vonattal nem érhetőek el. Azokat a gyerekeket, akik a szomszéd településről, Bonchidáról származnak, iskolabuszsal naponta ingáztatjuk. Délelőtt az iskolában kezdik a napot, órák után a kollégiumban lakó gyerekekkel együtt, a tanító kíséretében feljönnek és ebédelnek. Ebéd után játszanak, részt vesznek a választott tevékenységeken, majd szilencium alatt a pedagógus segítségével leírják és megtanulják a leckét. Vacsora után hazaszállítjuk őket.

A napi, illetve a heti ingáztatás mellett a kollégiumi ellátás is az intézményre hárul, ez a napi ötszöri étkezést, orvosi ellátást, a délutáni felkészítő oktatási programot is magában foglalja, s közben változatos kiegészítő tevékenységeket kínál. A kiegészítő tevékenységek heti rendszerességgel működnek: anyanyelvi, drámapedagógiai, honismereti és történelmi, rajz- és képzőművészeti körök. Alkalmazott pszichológus és logopédus segítségével felzárkóztatjuk az ingerszegény környezetből érkezett gyerekeket. Mindezek mellett hangsúlyt fektetünk a beszédkészség fejlesztésére, anyanyelvi korrepetálásra azoknál a gyerekeknél, akik nem beszélnek és nem értik a magyar nyelvet. Ezeket a tevékenységeket a délutáni differenciált játékos foglalkozások követik, amelyeket hazai és külföldi (magyar, német, holland) önkéntesek vállalnak. Szintén önkéntesek segítségével működik az angol nyelvű kör. De a tudásnál és észnél van még valami fontosabb, s az a jellem, a személyiség. A személyiséget nem csak tudással kell és lehet nevelni. Egészen zseni korban kell elkezdni játékkal, zenével, táncsal. Nem véletlen, hogy a népzene, a néptánc, a népi játékok és a kézművesség foglalkozásain kivétel nélkül minden gyerek részt vesz. Ekkor tanulják meg, hogy a világ szép, lehet élvezni, és legfőképpen a világot lehet alakítani. Dalokon, táncokon, meséken keresztül alakul a gyermek egyénisége, épül a nemzettudata. Az érzelmi nevelés az, ami hozzájárul az egyéniség kibontakozásához. Jártasságaik, készségeik kialakításához hozzájárulnak a kirándulások, a meglátogatott színházi és bábelőadások. Intézményünk rendszeresen szervez helyi és megyei versenyeket: népdalvetélkedőket, mese- és versmondó versenyt, Rózsa Sándor honismereti versenyt, „Ki mit tud ...” anyanyelvi vetélkedőt. A rendezvényekre a kollégium diákjai mellett a környező településeken még működő alsó tagozatos magyar osztályok gyerekeit is meghívjuk. A változatos program, a zene, a tánc, a játék, az ének vonzóvá teszi programjainkat, ezért minden évben örömmel jönnek Válaszútra. A kézműves-foglalkozások keretében elkészített tárgyakon megtalálható a Kallós Zoltán Múzeumban őrzött darabok mintakincse, amelyeket a diákok múzeumlátogatás közben rajzolnak le, ötletet merítve a látottakból. A gazdag gyűjtemény minden korosztályt ámulatba ejt, ekkor tudatosul bennük, milyen gazdag a kultúránk, milyen értékeket őriznek azok a települések, ahonnan ők is származnak.

Labdázna a választói kisdíkok

Diákjaink sikerrel vesznek részt nemcsak a helyi, hanem a megyei és az országos vetélkedőkön is. 2010-től negyedévenként jelenik meg a Válaszúti hírmondó¹⁷, amely a kisiskolásaink által írt meséket, verseket, rejtvenyket, rajzokat tartalmazza. Rajzkörünk „mesterműveiből” tavaly két kiállítást szerveztünk Kolozsváron. A gyermeknapon 250 rajzot mutattunk be a Star Galériában, majd a következő alkalommal Magyarország kolozsvári konzulátusán Hangulatos tél Válaszúton címmel 68 rajzot állítottunk ki. Ennek keretében mutattuk be mesefüzetünket, amelynek címe: Sárki, a választói sárkány csodálatos kalandjai; ez a tavaly végzett, negyedik osztályos tanulóink meséit és rajzait tartalmazza. A füzet recenziója 2013-ban a Művelődés folyóiratban jelent meg.¹⁸ Az ünnepkörökhöz, jeles napokhoz kapcsolódó előadásainkat azokra a településekre viszzük, ahonnan gyermekeink származnak. Fontosnak tartjuk megmutatni magunkat, hiszen ezáltal a szülők is megbizonyosodnak: helyesen döntöttek,

¹⁷ <http://www.kallos.org.ro>

¹⁸ <http://www.muvelodes.ro/index.php/Cikk?id=1415>; 2014. 03. 29.

amikor magyar iskolába írták be gyermekeiket, és büszkének lehetnek rájuk. A magyar kisközösségek pedig abbéli hitükben erősödnek meg, hogy van remény a megmaradásra. Az a kultúra, amelyet képviselnek, és amely évszázadokon keresztül megtartotta őket, az anyanyelvvvel együtt áthagyományozódik.

Hisszük, nem véletlenül születtünk a világra, hogy Válaszút mindannyiunk életében igazi „válaszat” jelent. Kollégiumunkban embercsemetéket nevelünk, s mint ahogy a diófát sem magának ülteti az ember, mi is a jövő nemzedékét készítjük fel a helyben maradásra. Óriási felelősségünk van. Nem a szándék, hanem az eredmény minősít bennünket, ugyanis nem mindegy, hogy szórványvidéken hány gyereknek fogjuk meg a kezét, és nem engedjük el, hány családnak tudjuk visszaadni a reményt, hogy nem hiábavaló a mindennapi küzdelmük. Mezőség sok jeles emberrel büszkélkedhetik, ám keveset tudott helyben tartani. Szórványsorsa miatt egyre inkább szűkül az a kör, amelyből magyar értelmisége megújulhat. Ezért feladatunk megadni a lehetőséget minden gyereknek, hogy anyanyelvén tudjon tanulni, még akkor is, ha már csak a nagyszülő vagy a dédnagyszülő tud magyarul beszélni.

A szórványkollégium fejlődéstörténete

Miután a Kallós-kúria, illetve a telek alapítványi tulajdonba került, a kuratórium mindenkor tagjai tudatosan, a felmért igények kielégítése érdekében fejlesztették az infrastruktúrát. Elsőként a padlástér alakult át szálláshellyé, majd a konyhát igyekeztünk az egészségügyi követelményeknek megfelelően felszerelni. Az infrastruktúra javulása maga után vonta a programok bővülését is. Nyaranta gyarapodott tábori kínálatunk: anyanyelvi, kézműves-, népzene- és néptánc-táborokat szervezünk gyerekeknek, ifjaknak, felnőtteknek, családoknak. Ezek a táborok jelenleg is nagy sikerrel örvendenek.

A Kallós Zoltán Alapítvány épülete

Ahogy alapítványunk tevékenysége bővült, feladata egyre világosabban körvonalazódott. A magyar népi kultúra megőrzése, továbbörökítése szorosan összekapcsolódott szórványoktatási tevékenységünkkel, hiszen mindkettőnek a kultúránkban rejlő értékek tudatosítása a célja: az anyanyelv ápolása, a szórványmagyarság összefogása, megtartása. A 25 évig szünetelt anyanyelvi oktatás újraindítását követően 2007-ig a Kallós-kúria adott helyet a szórványkollégiumnak és azon belül minden tevékenységnek. Mivel a gyereklétszám ugrásszerűen megnőtt,¹⁹ és a kúria befogadóképessége már kicsinek bizonyult, 2001-ben az Apáczai és az Illyés Közalapítvány, valamint a magyar Oktatási Minisztérium támogatásával új szórványkollégium építését kezdeményeztük. 2007. március 24-én avattuk az új választói szórványkollégiumot, amely az átlagosnál is jobb körülményeket biztosított diákjainknak, egyszer-

¹⁹ Lásd az intézmény honlapján: <http://www.kallos.org.ro>, az Oktatási Központ címszó alatt.

smind lehetővé tette egyéb képzések, tanfolyamok színvonalas lebonyolítását.

Tizenöt év alatt 244 gyermekkel gyarapítottuk a magyar nyelvű oktatási rendszerbe bekerülő létszámát. Eddig 136 diák fejezte be Válaszúton a 4. osztályt, akik Szamosújváron folytatják tanulmányaikat, amelynek következtében ott párhuzamos gimnáziumi osztályok indulhattak. A 2013–2014-es tanévtől sikerült beindítani Válaszúton a magyar nyelvű mezőgazdasági szakoktatást, amelynek keretében egyelőre 12 kilencedik osztályos bentlakó diákról gondoskodunk. Színvonalas képzést, szakmai gyakorlatot biztosítunk. Tanulmányaik során mintagazdaságok és munkafolyamatok megtekintését tesszük lehetővé, hogy alkalmazható ötletekkel és gyakorlati tudással lássuk el diákjainkat. Célunk a falvakból oktatási céllal elhozott gyerekek visszahelyezése a térségbe, gazdasági boldogulásuk elősegítése. A szakképzés segíti a térségben az önellátó vagy félig önellátó gazdaságok hatékony és piacképes működését. Elősegítjük az információhoz való gyors hozzáférést, hogy fiataljaink ki tudják használni a romániai Nemzeti Vidékfejlesztési Terv által nyújtott lehetőségeket. A szakmai háttér kiépítése lehetővé teszi majd az uniós fejlesztési források pályázati lehetőségeinek kihasználását. A szórványoktatási programunkhoz tartozik az elszármazott gyermekeink találkozója is. Az évi rendszerességgel megszervezett találkozó lehetőséget nyújt arra, hogy követni és segíteni tudjuk diákjainkat akkor is, ha már kikerültek oktatási rendszerünkéből.

Az intézmény működésének szerkezete

Bátran mondhatjuk, intézményünk tevékenységi körének három fő része van:

1. Múzeum és Népművészeti Központ;
2. Oktatási tevékenység;
3. Közművelődési tevékenység.

A három fő tevékenység szorosan összefügg, egymásra épül, ugyanakkor kiegészíti egymást.

Múzeum és Népművészeti Központ

Amint 2007-ben tevékenységeinket átírányítottuk az új szórványkollégiumba, a felszabadult Kallós-kúriát felújítottuk, és alkalmassá tettük Kallós Zoltán páratlanul gazdag néprajzi gyűjteményének bemutatására. 2010-ben nyitottuk meg a nagyközönség számára a Kallós Zoltán Múzeumot és Népművészeti Központot. A gyűjtemény valós értékéhez méltóan tudja

Oktatási tevékenység

a) Pedagógusképzés

A szórványkollégium működése hozta magával felnőttképzési kínálatunkat. A kollégiumban és a táborokban tanító pedagógusok kérésére indítottuk el az első felnőttképzésünket *Népi játékok és kismesterségek oktatója* címen. Az egyéves képzést, amely gyakorlati és elméleti vizsgával zárul, 156 pedagógus végezte el. Erdély minden tájáról (Máramarostól a Partiumig, Szilágyságtól Bákóig) voltak résztvevőink, akik saját közösségeiken belül mind a mai napig hasznosítják a tanfolyamon tanultakat. Ebből az „iskolából” kerültek ki a későbbi tábori oktatók, és jelenleg is a szakmai irányítást végző táncosok, kézművesek. Tudásukat nyári táborokban, játszóházakban Erdély-szerte ma is kamatoztatják. A tízéves múlt bizonyítja, hogy e képzésre most is szükség van. Minőségének visszhangja lett egész Erdélyben. Szervezői, társszervezői voltunk és vagyunk olyan képzéseknek, mint a *Mérés-értékelés, Mesterfogások az elemi oktatásban, Kritikai gondolkodás, Kézművészeti továbbképzők*. Kurzusainkon elismert hazai és magyarországi szakemberek oktatnak.

A képzést követően a pedagógusok és fiatalok már az első években megfogalmazták igényüket, miszerint szükségük van egy-egy mesterség alaposabb megismerésére, hiszen az elmúlt 50 évben a társadalmi átalakulások következtében ezt a fajta tudást teljesen mellőzték. A kézművesmesterek öregszene, és a tudást magukkal viszik, ha nincs meg a megfelelő keret és hely, ahol ezt a választott szakmának megfelelő képzés keretében a fiatal nemzedék elsajátítsa. Az alapítvány vezetősége felismerte, hogy a tárgykötő népművészet hagyományait közösségi továbbtanítás formájában lehet biztosítani. A tudatos újratanulásnak és tanításnak a feltételeit teremti meg a *Kézműves ház*, amely hosszú évek munkája nyomán vált szükségessé. Ennek keretében létrehozuk az önálló kézművesműhelyek feltételeit, ahol jól felszerelt körülmények között történik majd az oktatás. Kézművesházunkban a szövést, hímzést, fazekasságot, népi bőrművességet, nemez- és faművességet lokális és regionális szinten akarjuk oktatni, lehetővé téve a tárgykötő népművészet hagyományainak közösségi újratanítását.

A Kallós-gyűjtemény a népi kézművesség oktatásának alapját szolgálja, lehetőséget nyújtva a kutatásra, a tájegységkénti mintakincs és technika alapos megismerésére, továbbgondolására.

A Kallós Zoltán Múzeum és Népművészeti Központ épülete

szolgálni a köz javát, közzététele hozzájárul nemcsak a falu, hanem tágabb értelemben a Mezőség és az erdélyi magyarság hagyományos értékeinek alapos megismeréséhez.

A népművészeti programokból csírázott ki a jelenlegi intézmény, amely most is alapja sokszínű tevékenységünknek. Tiszta forrásként áll rendelkezésére minden új nemzedéknek, szolgálja a folyamatos lelki és szellemi gyarapodást, megújulást. Feladata Kallós Zoltán kiadványainak gondozása, szakmai rendezvények és múzeumpedagógiai programok szervezése. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar tagozatú néprajz szakos diákjainak tanulmányaik továbbfejlesztése érdekében itt szakmai gyakorlatot biztosítunk. A gyűjtemény megnyitásától, 2010-től a múzeum raktárában lévő néprajzi tárgyakat hat alkalommal vándorkiállításon mutattuk be. Az intézmény kiadványai: a „Kallós-archívum” – 20 CD-ből álló népzenei sorozat, múzeumi kiadványok (*Adok néktek aranyvesszőt* című album, képeslap, múzeumot bemutató kis füzet), a Mezőséget bemutató Mezőségi úti célok kiadvány, a Kallós-életmű kiadványai: a Balladák könyve.

A múzeum híd, amely összeköti a generációkat. Meggyőződésünk, hogy a benne őrzött értékek átgondolt, felfrissített tartalommal átadhatók a fiataloknak. Olyan értéket képviselnek, amely nemzetünk megmaradását, a gyerekek magyarságtudatának alakítását, tudásuk gyarapítását, igaz emberré nevelését segíti.

b) Mezőgazdálkodók képzése

A képzés ötlete 1999-ben született meg, amikor felmértük beiskolázott gyerekeink családjainak anyagi háttérét. Rájöttünk, hogy más munkalehetőség híján mindannyian gazdálkodnak kisebb-nagyobb sikerrel. Mivel az 1989-es változás magával hozta a kollektív gazdaságok felszámolását, a falvak mezőgazdasági szakemberek nélkül maradtak. Így a szülők több alkalommal fordultak hozzánk tanácsért, segítségért. A mai falu túlélésének, jövőbeli sorsának szempontjából döntő kérdés: meg tud-e maradni gazdaságilag? Lépést tud-e tartani a változó világgal? Ezt felismerve teremtette meg az alapítvány a régió gazdái számára a szervezett szakképzést és szaktanácsadást. A Kolozs megyei Magyar Gazdák Egyesülete vállalta fel a képzés szakmai részét. A munka nemcsak előadások sorozatát jelentette, hanem gyakorlati képzést is. Tanulmányutakat szerveztünk, amelynek keretében jól működő, jövedelmező gazdaságokat látogattunk meg, követhető példákat mutatva a mezőgazdálkodóknak. Az alapítvány minden olyan faluba, ahonnan „tanulók” érkeztek (Magyarköblös, Ördögösfüzes, Feketelak, Kendilóna, Válaszút, Fodorháza, Kide, Magyarköblös stb.), eljuttatta a Romániai Magyar Gazdák Egyesületének mezőgazdasági, természetvédelmi és turisztikai lapját, sőt minőségi vetőmagok beszerzésében is segítséget nyújt nekik.

c) Népihangszer- és népdaloktatás fiataloknak

A táborokban és az oktatási programunkban részt vevő fiatalok megfogalmazott igényét elégíti ki a 2014. január 15-én indított magyar népzenei tanfolyam, amelynek helyszíne Kolozsvár. Kolozsváron egyre több a magyar egyetemista, aki a szórakozást a heti rendszerességgel megszervezett táncházban, néprajzi, népművészeti előadásokon keresi. A Kallós Zoltán Alapítvány a népzene, illetve népdaléneklés tanfolyamának elindításakor felkeresett fiatal, képzett, tehetséges és nem utolsósorban lelkes zenészeket és énekeseket, akik vállalták a tanfolyamra jelentkezők minőségi oktatását. Célja tehát olyan népzenei, népdalénekes nevelése, akik a tanfolyam elvégzésével olyan szakmai tudással állhatnak önmaguk és az érdeklődők elé, amely kielégíti azok népzenei szükségletét. A tanfolyamnak 27 résztvevője van, akik népi hangszerjátékot (hegedű, brácsa, nagybögő), illetve népdaléneklést tanulnak.

Felismertük, hogy a szórványoktatási tevékenységünkkel nemcsak a gyerekeket kell felkarolnunk,

hanem a magyar közösségek igényeire is válaszolnunk kell. Csak a komplex közösségfejlesztési beavatkozás segít abban, hogy az itt élők kultúrájukat megtartva képesek legyenek itthon maradni, megerősödni és ezáltal életüket működtetni. Ahhoz, hogy a Mezőség tájegysége létezzen mint kulturális fogalom, azt elsősorban a benne élő emberek és az általuk képviselt kultúrák fogják meghatározni, azaz megtartani vagy felszámolni.

Közművelődési tevékenység

Közművelődési tevékenységünkhöz nemcsak a nyári táborok tartoznak. Igyekszünk a különböző, részben elszigetelt települések magyarságának találkozási lehetőségeket biztosítani, a közösséghez tartozás érzését erősíteni. Olyan programokat állítunk össze, amelyek növelik a nyelvhasználat terét és a nyelv értékét. Ilyen találkozási lehetőség a minden évben megszervezett, majálissal összekötött „család napja” Kolozs megye 26 településének, ahol változatos kulturális tevékenységeken vehet részt a teljes család. Mezőségi vándoroktatási programunk célja – évente nyolc településen – kivinni a honismereti, az anyanyelvi és a népművészeti tevékenységünket a szórványtelepülésekre. Itt egy-egy hétvégén tartalmas és izgalmas, élményekben gazdag, egész napos foglalkozásokat szervezünk.

Meggyőződésünk, hogy kitartó, következetes munkával a Mezőség aránylag ismeretlen részének kulturális-történelmi emlékeit is be lehet építeni a köztudatba. Kiemelten fontosnak tartjuk a „szigetként” megmaradt kisközösségek újraélesztését, e közösségek bekapcsolását az erdélyi magyar kulturális, szociális és gazdasági életbe. Intézményünk a szórványhelyzetet nem hátránnyként, hanem kihívásként kezeli. Az oktatás mellett felvállalja a közösségeket támogató kulturális, szociális, ifjúsági programokat. Pályázati tanácsadással segítjük a magyar közösségek előrehaladását, a konzuli napok keretében biztatjuk a szórványvidéken élő magyar közösségeket a honosítás megszerzésére, és egyéb hivatalos ügyintézésben is segítséget nyújtunk.

A szórványkollégiumi program hatása

Intézményünk szerteágazó oktatási, közművelődési, népművészeti tevékenysége hozzájárul nemcsak a falu, hanem tágabb értelemben a Mezőség és az erdélyi magyarság hagyományos értékeinek alapos megismeréséhez. Olyan vonzó körülményeket kell teremtenünk, hogy a tétovázókat is meggyőzzük:

megéri vállalni magyarságunkat. A beolvadás tudomásulvétele helyett tervszerű, következetes cselekvések sorát kell elvégezni azért, hogy élhetőbb szülőföldet mutassunk fel.

Oktatási programunkkal elért eredményeink arra ösztönzik a szórványtelepüléseken még működő magyar intézményeket, hogy hasonló módon szervezzék meg térségük oktatási gondjait. A nagysármási közösség Vetési László közbenjárásával 2012-ben kereste meg a Kallós Zoltán Alapítványt és a Téka Alapítványt. Azt kérték, támogassuk őket abban a törekvésükben, hogy ne vonják össze az iskolában működő, magyar nyelven tanuló alsó tagozatot. Nagysármás Belső-Mezőség egyik legnagyobb falusi jellegű – mesterségesen városiasított – települése. Elhelyezkedése, magyar jellege, jelentős magyar lélekszáma – közel 1500 – minden eddigi felmérés szerint arra rendeli, hogy a régió oktatási központjává fejlődjön. 1992-től kezdődően több alkalommal is szerveztek oktatási, régiófejlesztési, szakmai tanácskozásokat, de a helyi értelmiséget nem tudták megmozgatni. A 2012-2013-as tanévben a gyereklétszám-csökkenés miatt veszélybe került a sármási iskola magyar osztályainak megmaradása. Annak érdekében, hogy ne vonjanak össze osztályokat, a környező települések magyar gyerekeit be kell hozni Sármásra. Az ottani gyerekek számára Nagysármás az egyetlen lehetőség, hogy anyanyelven tudjanak tanulni. Ellenkező esetben román nyelven kezdik el és folytatják tanulmányaikat. A sármási közösség kérésére a választói Kallós Zoltán Alapítvány az eddig szerzett tapasztalataira támaszkodva vállalta a sármási szórványoktatási központ létrehozását, intézményi keretet és háttérrel biztosítva az induló oktatási projektnak. A sármási református egyházzal közösen, eddigi tapasztalatainkra támaszkodva, kollégiumi rendszer kialakításával biztosítani tudjuk a sármási iskola magyar tagozatán tanuló diákok és a környező szórványtelepülések gyermekeinek anyanyelvi oktatását. A sármási kollégium beiskolázási közege Maros megye peremvidéke, a mezőszegi tájegységben belül a székely Mezőség. A kollégisták jelenleg előkészítő csoportos és alsó tagozatos diákok, de a közeljövőben a gimnazistákat is fogadni kell.

A szórványrégiókban a kiemelten veszélyeztetett települések oktatási-közösségépítési gondjait közös erővel kell megoldani. Támogatni kell az intézményeket s a szórványtelepüléseken élő lelkészeket, akik orosz-

lánrészt vállalnak az anyanyelv ápolásában, a magyar közösségek összefogásában.

A legfontosabb gondok, elvárások

2012-ben a Válaszúti Szórványkollégium bekerült a nemzeti jelentőségű intézmények közé, ami azt bizonyítja, hogy munkánkat értékelik. E normatív támogatás nélkül az Alapítvány oktatási programjának fenntartása lehetetlen lenne, ezért külön köszönettel tartozunk a magyar kormány által nyújtott segítségért.

Intézményünk a teljesen civil háttérű kollégiumok közé tartozik. Nincs fenntartó szervezet, egyház, önkormányzat, iskola. Kollégiumunkat a román állam sem támogatja, így a hiányzó működési költségeket minden évben a nyílt pályázati rendszeren kívüli támogatások segítségével tudjuk fedezni. Ezért az anyanyelvi oktatást alsó szinten biztosító intézmények kemény harcot vívnak a megmaradásukhoz elengedhetetlen támogatásért. A támogató intézményektől a támogatások kiszámíthatóságát várjuk. Itt nem kizárólag az összegekre gondolunk, hanem az összegek érkezésének („kézhez” vételének) kiszámíthatóságára. Az eddigi gyakorlat szerint állandóan adósságokat vagyunk kénytelenek felhalmozni, költségeinket nem tudjuk tervszerűsíteni, ennek következtében ésszerűsíteni sem (a lefaragás nem jelent minden esetben ésszerűsítést).

Szükségét érezzük bizonyos indikátorrendszerek kidolgozásának, amelyet figyelembe vesznek a támogatás megítélésakor (gyereklétszám, közösségi haszon, tevékenységek sokasága stb.). A kiemelt jelentőségű intézmények esetében a támogatáshoz való hozzájutási eljárások egyszerűsítését szorgalmazzuk.

Összegzés

A Kallós Zoltán Alapítvány a megszületése óta próbálja felfedezni a szűk és tágabb környezetében felmerülő hiányosságokat, és a helyi sajátosságokat figyelembe véve igyekszik megtalálni azokat az optimális megoldásokat, amelyekkel eleget tehet a felmerülő igényeknek, pótolni tudja a hiányosságokat. Oktatási programunkkal a vidék falvaiban anyagi és lelki szórványban élő magyar gyerekeknek megadjuk a lehetőséget, hogy magyarul tudjanak tanulni.

A Mezőszegi Oktatási Program a régióban betölti azt a szerepet, amit felvállalt, a Kallós és Téka Alapítványok által létrehozott két korszerű szórványkollégium meg-

oldja a térség oktatási gondjait. A Téka Alapítvány gondozásával a Szamosújváron épülő Kemény Zsigmond mezőségi önálló magyar iskolaközpont a szamosújvári és a mezőségi magyar közösség anyanyelvi és nemzeti önazonosságának megőrzését biztosítja.

Állhatatosságra, szorgalomra és önzetlenségre van szükség ahhoz, hogy eredményeket tudjunk elérni, hogy oktatási programunk csírája legyen egy megújulni vágyó, reménnyel teli közösségnek. Hisszük, hogy a

jól megtervezett Mezőségi Oktatási Programunkkal, a következetesen végzett munkával egy eddig elhanyagolt, szórványosodó tájegység lehetőséget kap az önmegetartásra. Tudjuk, hogy a gyerek nem edény, amit meg kell tölteni, hanem fáklya, amit meg kell gyújtani. Hisszük, hogy fiataljaink közül lesznek olyan vezetők, akik a maguk korlátozott fizikai, erkölcsi erejével elegendőek lesznek ahhoz, hogy a pusztaságból, a szórványból az ígért földjét keltsék életre.

Zenélő diákok a 2014-es nyári ifjúsági táborban

HADNAGY ÉVA igazgató – MATEKOVITS MIHÁLY elnök

Az aradi Csiky Gergely Iskolaközpont Kollégiuma

Bevezető

Országismertető

Románia területe történelmi, de néprajzi szempontból is három nagy részre tagolódik: Moldovára és Munténiára a Kárpátokon kívül, illetve Erdélyre a Kárpát-medencében. Trianon óta a köznyelvben ez utóbbihoz számítják Máramarost, Partiumot és a Bánság Romániához tartozó részét is, illetve a Duna-árteret magába foglaló Román Alföldhöz (Munténia) Dobrudzsát.

Az országos statisztikai intézet (INS)¹ szerint Románia állandó lakossága a 2011. évi népszámlálás idején 20,1 millió volt, ebből 1 227 600 fő (6,1 százalék) vallotta magát magyarnak. Itt érdemes azonban megjegyezni,

hogy a legutóbbi népszámláláskor kb. egy millióan nem kívánták nemzetiségi hovatartozásukat megnevezni. Ettől függetlenül a tíz évvel azelőtti népszámláláshoz képest a magyarok száma abszolút számszerűen kb. 200 000-rel csökkent.

A magyarság két megyében alkot többséget: Hargita megyében a lakosság 82,9, Kovászna megyében pedig 71,6 százalékát képezik. Jelentős magyar nemzetiségű lakossággal rendelkezik még Maros (36,5 százalék), Szatmár (32,7 százalék), Bihar (24 százalék) és Szilágy (22,4 százalék) megye. Abszolút értékben Hargita megyében él a legtöbb magyar (257 707 fő), a második legnagyobb magyar lakossággal rendelkező megye Maros (200 858), a harmadik Kovászna (150 468).

¹ Institutul Național de Statistică (<http://www.insse.ro/cms>; 2014. 06. 26.)

Ezek után következnek Bihar (138 213), Szatmár (112 580), Kolozs (103 457) és Szilágy megye (50 177). A magyarság után a második legnagyobb nemzetiségi közösséget

a romák jelentik (hivatalos statisztika szerint 3,1%), amit azért is érdemes megemlíteni, mert közülük többen roma nemzetiségű, de magyar anyanyelvűnek vallották magukat (elsősorban Maros és Hargita megyékben, de Bihar és Arad megyében is több roma településen a beszélt nyelv a magyar).

A magyarok jelenléte tükröződik az iskolai populációt illetően még akkor is, ha ez utóbbi statisztikailag alig éri el az 5%-ot. Azaz a magyar gyermekek egy része nem jár magyar iskolába, amely jelenség magyarázata egy külön tanulmányt igényel. De figyelembe kell venni azt is, hogy sok településen élnek nagyon kis létszámban magyarok, akiknek számát összeadva, akár néhány nagyobb iskola népességét adhatnák. Fontos tényező a magyar iskolák szempontjából a lakosság anyagi helyzete, gazdasági feltételei. Napi hosszabb utazás költségeit két-három gyermek számára nem

tudják a családok minden esetben előteremteni, és az erre előirányzott állami (önkormányzati) támogatás teljesen bizonytalan még akkor is, ha ezt törvény szabályozza.

A mellékelt térképen (1. ábra) jól látható, hogy magyar nyelvű oktatás folyik (ábécé sorrendben) Arad, Beszterce-Naszód, Bihar, Brassó, Fehér, Hargita, Hunyad, Kolozs, Kovászna, Maros, Maramaros, Szatmár, Szeben, Szilágy és Temes megyében, illetve Bukarestben óvodától érettségiig, Bákó megyében nyolc osztályig, míg Krassó-Szörény megyében csak négy osztályig. A magyar oktatási nyelvű vagy tagozatos középiskolák száma 150 körül van. Ez a szám a hálózat (jogi) változtatásai miatt nem állandó. Külön figyelmet igényelnek azok a megyék, ahol egyetlen magyar középiskola (vagy tagozat) működik, hiszen ezeknek az

intézményeknek helyet kell biztosítaniuk valamennyi nyolcadikos végzősnek, még ha közülük nem is mindenki kívánja anyanyelvén folytatni tanulmányait. Egyetlen magyar középiskola működik Arad megyében (Csiky Gergely Főgimnázium), Hunyad megyében (Téglás Gábor Iskolaközpont) és Bukarestben (Ady Endre Líceum), míg Beszterce-Naszód és Szeben megyékben egyetlen líceumban van magyar tagozat. Önálló magyar középiskolák a teológiai líceumok (római katolikus, református és unitárius középiskolák). Egyetlen kivétel a temesvári Gerhardinum Katolikus Líceum, amelyben román és magyar osztályok működnek.

Arad megye

Románia nyugati határánál fekszik, területe 7754 km². Szomszédai északon Bihar, keleten Fehér és Hunyad, délen Temes, nyugaton a magyarországi Csongrád és Békés megye. Keleten helyezkedik el a Zaránd-hegység (az Erdélyi-középhegység része). Nyugaton a magasság egyre csökken egészen az Alföldig. A megye déli részét átszeli a Maros folyó, az északi részt a Fehér-Körös.

A Trianon előtti történelmi Arad vármegyének 365 ezer lakója volt, ebből 22% magyar, 65% román és 10% német nemzetiségű. Az utolsó hivatalos, 2011. évi népszámlálás adatai szerint Arad megyében 407 330 fő rendelkezik állandó lakhellyel, ezek 83%-a román, 9,1%-a (37 067) magyar és 4%-a roma nemzetiségű.

A rendszerváltás után (1989) teljesen megváltozott a megye lakosainak nemzetiség és szakmai hovatartozás szerinti összetétele. Több nagy aradi gyár (vagongyár, szerszámgépgyár, három nagy textilüzem, óragyár) megszűnt, a nagy állami mezőgazdasági egységek alkalmazottaik zömét elbocsátották. Ez a változás csak a felsorolt nagy ipari központok felszámolása révén közel ötvézezer munkahely megszűnését eredményezte. Ugyanakkor a kollektív gazdaságok feloszlata révén az addig Aradon, gyárban dolgozó fiatalok otthon (azaz szülőfalujukban) földeket kaptak vissza (szüleik, nagyszüleik egykori néhány hektárját), ami többeket hazavonzott – inkább választották a földművelést otthon, mint a munkanélküliek életét egy városi panelházban. Ezért az aradi magyar fiatalok száma csökkent, a vidékieké kissé állandósult. Ugyanakkor nagyon sok fiatal telepedett át Magyarországra, ahol a kilencvenes években még aránylag könnyen jutottak munkához, lakáshoz. Előfordul olyan tíz-, húsz-

éves érettségi találkozó, ahol a vendiákoknak legalább a fele a határon túlról érkezik. Ezek a családok, de főleg gyermekeik – statisztikailag is – hiányoznak a magyar nyelvű oktatásunkból. Nem hanyagolható el a vegyes házasságok száma sem, hiszen az ezekből született gyermekek nagyon ritkán járnak magyar iskolába, nem lesznek magyar kultúrahordozók. Ez összességében még akkor is negatív statisztikai adat, ha mind Aradon, mind a falvakban a legtöbb magyar osztályban találunk román nevű gyermeket. Olyan esetek is előfordulnak, amikor a gyermek anyanyelve a magyar, de a román fél a kétnyelvűség mellett érvelve viszi magyar csoportba, osztályba a gyermeket. A zömében szlovákok lakta Nagylak városában az óvodai magyar csoportban a gyermekek többsége otthon szlovákul beszél, de a kevesebb, mint három kilométerre levő határ arra készteti a szülőket, hogy a „másik oldalon” a gyermek segítsen a vásárlásnál.

A megye legnagyobb városa, egyben közigazgatási központja Arad. 1919 előtt szabad királyi város címmel rendelkezett, jelenlegi besorolása municípium, ami megyei jogú várost jelent. Trianon előtt 66 900 lakosból 69% magyar nemzetiségű volt. A legutóbbi népszámlálás adatai alapján Arad városában 147 992-en laknak, ezek közel 11%-a (15 695) magyarnak vallotta magát. A statisztikai adatokból – csak számszerűen nézve – következik, hogy Arad megye a magyarság szempontjából szórványterület, hiszen tíz százalék alatt van a számarányunk. Érdekes paradoxon, hogy a magyarországi határ mellett, abban a városban, amely Budapesttől és Kolozsvártól egyformán 270 kilométerre van, amely a Székelyföldről átlagosan négyszáz kilométer távolságra található, nap mint nap meg kell küzdeni azért a néhány intézményért, amely anyanyelvünkön működik, s ezáltal állandó a harc a fennmaradásunkért.

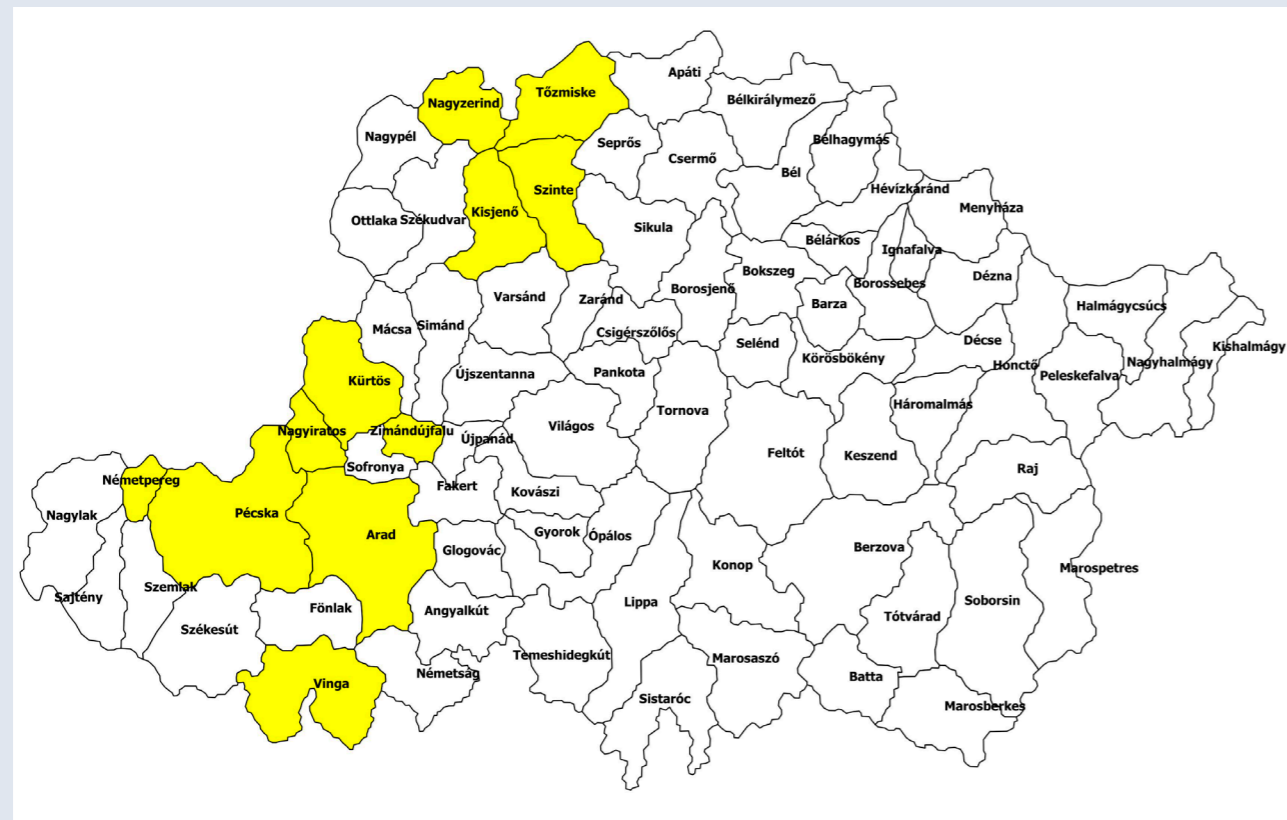
Összehasonlítva Erdély szórványmegyéivel Arad környékét, egészen más a helyzet a megye településein. Úgy is kifejezhetnénk, hogy néhány helység tömb a szórványban. Két községben (Kisiratoson és Zerinden, ez utóbbiban a hozzátartozó Feketegyarmat faluval együtt) a lakosság 90%-a magyar, néhány falu pedig (Simonyifalva, Ágya, Kispereg, Majláthfalva, Szentpál, Kisvarjas, Bélzerind) csaknem teljesen magyar. Sajnos ezek mindegyikében az utóbbi negyedszázad során több volt a temetés mint a keresztelő. Számottevő a magyarság aránya (még ha nincsenek is többségben)

1. ábra
A magyar nyelvű oktatás elterjedése Romániában

Pécska és Kisjenő városokban (2. ábra), Nagyiratoson, Szapáryligeten, Gyorokon, Fazekasvarsándon és Zimándújfalun. A többi Arad megyei helységben, ha él is magyarság, számarányuk alig néhány százalék, vagy akár 1% alatt van. Magyar nyelven tartanak (ha nem is minden vasárnap) szentmisét Simánd, Kürtös, Borosjenő, Lippa, Nagylak, Pankota, Világos, Vinga vagy Gyulavarsánd helységeiben, református istentiszteletet Angyalkúton, Lippán, Németszentpéteren.

– román osztályközösségek mellett – magyar osztályok vannak Pécskán és Nagyiratoson. A gyermeklétszám mindenhol csökkenőben van, többségük rendszerint külön engedéllyel működik, mert nincs a közelben más magyar osztályokkal működő nyolcosztályos iskola. Osztatlan, 1–4. osztályos magyar nyelvű oktatás folyik önálló intézményben Szentpál és Bélzerind falvakban (egy-egy tanító), magyar tagozat elemi osztályaiban tanítanak Szapáryligeten (három tanító), Nagylakon,

2. ábra

A magyarok által legsűrűbben lakott települések Arad megyében (sárga színnel jelölve)

A bemutatott adatokat csaknem pontosan követi az Arad megyei magyar iskolahálózat. Aradon két, a megyében tíz iskolában van nyolcosztályos magyar nyelvű oktatás. A megyeközponttól északra Zimándújfalu (Móra Ferenc Általános Iskola), Simonyifalva (Simonyi Imre Általános Iskola), Ágya (Olosz Lajos Általános Iskola) és Kisjenő (Erdőhegyi Általános Iskola) működtek önálló, magyar nyolcosztályos iskolát. A megyében még önálló magyar iskola van Kisiratoson (Páter Godó Mihály Általános Iskola), Kisperegen és Majláthfalván. Magyar tagozatként

Gyorokon, Fazekasvarsándon, Vadászon, illetve Aradon két, a központtól távolabbi iskolában (Gájban a Neuman Fivérek Iskola, illetve Mosóczytelepen). Ezek a tagozatok, osztályok is állandó gyermekhiánnyal küzdenek, a megszüntetés damoklézsi kardja minden iskolakezdekskor ott lebeg a fejük felett.

Magyar nyelvű óvodai oktatás (Bélzerindet kivéve) minden olyan helységben folyik, ahol magyar elemi osztályok is vannak. Két helységben (Pankota és Nagyvarjas) csak ezen a szinten van állami magyar okta-

tás. Néhány helységben, kis létszámú magyar iskolai populáció lévén, éltek a törvény adta lehetőséggel, és folyik a *Magyar anyanyelv és hagyományok ápolása* tantárgy oktatása román tanítási nyelvű osztályokba járó gyermekeknek. Erre a tantárgyra a szülők írásos kérésére oktatják a gyermekeket, de az óra órarendben van, jegyet (osztályzatot) kapnak, ami beszámít az évi átlagba. Ilyen anyanyelvoktatás folyik 5–8. osztályban Fazekasvarsándon és Szapáryligeten, 1–8. osztályokban Vingan, Sofronyán, Borosjenőn és Pankotán. Itt a fő cél az anyanyelvi kultúrahordozás megteremtése mellett a felzárkóztatás, hogy a nyolcadik osztály elvégzése után néhányan az aradi Csiky Gergely Főgimnáziumban folytathassák tanulmányaikat. Sajnos ezekben az iskolákban – kevés magyar óra lévén (három és kilenc közötti az összóraszám) – többnyire jó szándékú, de más szakképesítéssel rendelkező magyar pedagógusok tanítanak. Minden esetben alkalmazkodniuk kell a beiratkozók nagyon eltérő magyar nyelvtudásához.

Mivel az Arad megyei magyarság elszórtan él, a magyar oktatási hálózat is szórt, s ezért a legtöbb, létszám alatt működő intézmény fenntartására évente külön engedélyt kell kérni, részben a bukaresti Oktatási Minisztériumtól, részben az Arad Megyei Tanfelügyelőségtől. Középiskolai osztályok éppen ebből a szórtságból következően csak a megyeközpontban működnek. Az aradi Csiky Gergely Főgimnázium fogadja be a nyolcadik osztály után azokat a tanulókat, akik magyar nyelven folytatják középiskolai tanulmányaikat, elméleti vagy szakosztályokban. Ezért van égető szükség a bentlakási lehetőség biztosítására, hiszen az ingázás csak néhány környező helységből oldható meg. Az ingázást azok a tanulók választhatják, akiknek állandó lakhelyük van Szentpál, Nagyiratos, Kisiratos, Kisvarjas, Nagyvarjas, Angyalkút, Gyorok, Zimándköz, Zimándújfalu falvakban vagy Pécska városban. Figyelembe véve az utazással eltöltött időt, néhány pécskai és kisiratosi tanuló is a kollégiumot választja, azaz csak a hétvégi hazautazást. Néhány, a megye déli vagy északi részén található, magyarok lakta településhez közelebb van egy-egy szomszédos megye magyar középiskolája. Ezért a majláthfalvi diákok egy része Temesvárott tanul tovább, a Körös vidéki gyermekek pedig Szalontára, Nagyváradra, vagy a közeli magyarországi (Elek, Gyula, Békéscsaba) középiskolákba is beiratkoznak.

A magyar oktatás szempontjából fontos tényező a pedagógus-utánpótlás mind országosan, mind Arad megye szintjén. Ha számszerűen van is (Erdélyben)

egy-egy szakra elegendő pedagógus, földrajzilag ez azonban nem jelent megfelelő eloszlást. A kevés osztállyal, csoporttal működő településeken a fő tantárgyakat kivéve (román nyelv, magyar nyelv és matematika) nincs elegendő óraszám szaktanárok foglalkoztatására, a körülmények pedig nem olyanok, hogy egy pedagógus két-három falu iskolájában is oktasson. Marad a lehetőség, hogy egy-egy tanár két-három tantárgyat is tanít, amelyek jó esetben a sajátjával rokon szakok. Sajnos a romániai egyetemeken, főiskolákon nem képeznek több- és nem rokon szakos tanárokat. Ezért Arad megyében egyetlen iskolában sincs teljes ének-zene szakos tanári állás, a két magyar zenetanár román iskolában is tanít, a legtöbb helységben tanító vagy lelkes zeneszerető, de más szakos pedagógus oktat. Pedig az anyanyelvi műveltség szempontjából elengedhetetlenül fontos lenne, hogy a fiatalok megismerkedhessenek zenei kultúránkkal. A legtöbb esetben gondot jelent a betegszabadságon vagy gyermeknevelési szabadságon levő pedagógus helyettesítése. Ilyenkor fordulnak az iskolaigazgatók az „aranytartalékhoz”, a nyugdíjas, de még tanítani képes pedagógusokhoz. Az Arad megyei iskolák vezetői mindent elkövetnek, hogy megfelelő szakos pedagógus hiányában ne kényszerüljenek román nyelven oktatni valamelyik tantárgyat, bár ez az idegen nyelv és a testnevelés tanítása esetében sokszor nehezen kerülhető el.

Csiky Gergely Főgimnázium

Eötvös Józseftől a Csiky Gergely Főgimnáziumig

Aradon az 1700-as évek közepétől a katolikusok lelki gondozását ellátó minorita atyák komoly iskolákat, köztük gimnáziumot is létesítettek. A legjelentősebb iskola alapjait Eötvös József oktatásügyi miniszter tette le 1869-ben, majd négy év múlva elkezdődött a tanítás a Magyar Királyi Főgimnáziumban. Később itt kapott helyet az aradi Főreál Gimnázium is. 1919 nyarán az új hatalom bejelentette, hogy ebben az épületben eddig is állami iskola volt, ezután is az lesz, csak az állam neve és a tanítás nyelve változott.

„Ha kell nektek (magyaroknak) iskola, építsetek magatoknak!” – mondták az új városvezetők, és az aradi magyarok – immár kisebbségi sorban – összefogtak, munkával és téglajeggyel, lelkesedéssel és keserűen, hogy végül 1923 őszén megnyithassa kapuit

az az intézmény, amelyet akkor Katolikus Főgimnáziumnak hívtak. Ma, sok névváltoztatás után, immár több mint két évtizede, a pankotai születésű, később aradi diákká lett drámaíró, Csiky Gergely nevét viseli. Nehezen indult, mert a hatóságok nem nézték jó szemmel sem a lelkesedést, sem az anyagiak gyors előteremtését. Ez utóbbiban fontos szerepet játszott a város magyar anyanyelvű zsidósága, illetve a magyar közéletet hagyományosan támogató minorita rend. A Katolikus Főgimnáziumnak sikerült hamar komoly tantestületet kialakítania, felkarolt minden magyar tanulni vágyót, vallásra vagy származásra való tekintet nélkül. A hatóságok azonban állandóan gáncsolták az intézmény működését – évekig nem kapott nyilvánossági jogot, azaz taníthattak-tanulhattak benne, de a tanulóknak minden év végén idegen, román ajkú bizottság előtt kellett vizsgáznuk. Ez a diáklétszám megcsappanásához és sok bukáshoz vezetett.

A Csiky Gergely Főgimnázium épülete

A második világháború idején a Katolikus Főgimnáziumban előbb német, majd szovjet katonai gyorskórház létesült. Ez volt az egyetlen aradi iskola, amelynek ilyen rendeltetés jutott. 1948-ban az egyházi és magániskolákat államosították, a paptanárokat elbocsátották, az átörökölt tanárokat rendszeresen hűségnyilatkozatokkal zaklatták. Ettől az évtől kezdve az iskola neve Magyar Vegyes Líceum lett. Nevében a vegyes szó a koedukációra utal, hiszen addig fiúiskola volt. A sok rendelet ellenére az iskola átmentette a Katolikus Főgimnázium szellemiségét, a munka komolysága, a magyar családok felkarolása, az anyanyelvi kultúra terjesztése volt a tanári munka íratlan

fő célja. Az újabb változás 1959-ben következett be, amikor az országban a magyar oktatási intézményeket szomszédos román iskolákkal egyesítették, tagozatokat hozva létre (ekkor szűnt meg a kolozsvári magyar Bolyai Egyetem is, egyesülés révén alakult meg a ma is létező Babeş-Bolyai Tudományegyetem). Bár a román–magyar együttélés nem volt felhőtlen, az iskolai élet azonban kiegyensúlyozott volt. Kimondani ugyan nem volt szabad, de az aradi magyarságban élt a bizalom – egyszer ismét a sajátjuk lesz az épület és az iskola. Rosszabbodott a helyzet a megyésítés után (1968), amikor különböző központi rendeletek révén a középiskolák zöméből ipari líceum (szakközépiskola) lett. Az aradi magyarság iskolája így hol autóiipari, hol kőolajipari szak(közép)iskolává vált, a szakok nem vonzották a magyar gyermekeket, s a román tanulókból is csak a leggyengébbek iratkoztak ide. Az 1989-es decemberi események idején az intézményben 2 magyar és 18 román osztály működött.

1990 szeptemberében megalakult a jogilag önálló aradi magyar líceum, amely később vette fel Csiky Gergely nevét, de amely közös fedél alatt dolgozott az ugyancsak önálló román középiskolával. Ezt nevezik a kényszerű együttélés korszakának, hiszen a sűrűdésoktól a komolyabb feljelentésekig mindenféle incidens előfordult. Adott pillanatban a 24 tanteremben 51 osztály (21 magyar és 30 román) tanult. Ez még akkor is konfliktusokhoz vezethetett volna, ha ott mindenki magyar ... 2001 szeptemberétől lett nemcsak jogilag, hanem (42 év után) gyakorlatilag is önálló a középiskola, amely egy ideig az Iskolacsoport elnevezést viselte,

majd 2011-től a „Főgimnázium” címet kapta meg a bukaresti Oktatási Minisztériumtól. Nehéz időkből egyesítette az intézet akaratban és lelkesedésében az Arad megyei magyarságot, ma pedig, bár a magyar gyermeklétszám folyamatosan csökken, mégis a Csiky Gergely Főgimnázium jelenti a megye magyar közéletének, művelődési és társadalmi életének központját.

adta, ebből 66 évre ingyenesen, az Arad Megyei Tanfelügyelőségnek, a „mindenkori magyar oktatás céljaira”. A későbbi rendelkezések értelmében a Főgimnázium a városi tanács határozata alapját lett az épület felhasználója.

A Csiky Gergely Főgimnázium bentlakása 1999-ben, az átépítés előtt és után

Mivel úgy a hajdani Aradi Katolikus Főgimnázium, mint a Csiky Gergely Főgimnázium diáksága az egész megye magyar ifjúságából kerül ki, szükség volt egy épületre, amelyben bentlakást rendezhettek be, hogy a vidéki diákok lakhatását biztosítani lehessen. A Temesvári Római Katolikus Püspökség a Flórián (ma Csajkovszkij) utcai épületet vette meg erre a célra, és bocsátotta az iskola rendelkezésére. Ebben az épületben évtizedekig csak fiúk laktak, de sokszor használták a termeket szükségmegoldásként, amikor az iskolában nem volt elég terem, vagy éppen katonai kórház volt. Az 1948-as államosításkor, mivel nem iskolaként, hanem internátus (bentlakás) elnevezéssel szerepelt, elfelejtették az államosított oktatási intézmények hivatalos listájára feltenni, ezt azonban 45 évig nem vette észre senki. Az épületben később lányok is laktak, majd román diákok is. Fokozatosan teljesen román felügyelet alá került.

A két iskola jogi szétválása után azonnal megindult a harc, hogy a Flórián utcai bentlakás (akkori állapota miatt nem használtuk a kollégium kifejezést) visszakerüljön az iskola birtokába. Végül is a Temesvári Püspökség 1999-ben 99 évre használatba

A kezdetek – a közösségi összefogás eredménye

A Temesvári Katolikus Püspökség, az Arad Megyei Tanfelügyelőség és a Csiky Gergely Iskolacsoport között kötött megállapodás értelmében a bentlakás épületét 1999. január 1-jei hatállyal, 99 évi használatra az iskola kapta meg. A vidéki tanulók többsége a nem megfelelő bentlakási körülmények miatt albérlésbe kényszerült, vagy olyan rossz körülmények között ingázott, amelyek kihatottak tanulmányi eredményeikre. Szükséges volt tehát – és meg is adatott a lehetőség –, hogy az elhanyagolt, romos épületből egy modern bentlakást alakítsanak ki az iskola vezetésére.

A cél megvalósításához komoly összefogásra volt szükség. Az 1991-es évtől az iskola mellett működő civil szervezet, az Alma Mater Alapítvány fő célkitűzése a bentlakás felújítása lett, és ebben támogatta két testvérszervezete, a kölni és a budapesti Alma Mater Alapítvány is. Nemcsak civil szervezetek, hanem magánszemélyek is az ügy szolgálatába álltak: aki tehette, kisebb-nagyobb összeggel vagy téglajegyek vásárlásával járult hozzá az épület felújításához. A helyi önkormányzat támogatásával megkezdődtek a munkálatok, majd jelentős összeg érkezett az Apáczai és Illyés Közalapítványokhoz benyújtott pályázatokból is.

De az épületfelújítás során újabb és újabb előre nem látható nehézségek támadtak. Az alapokat a megerősítés helyett teljes mértékben ki kellett cserélni, így a régi alap eltávolítása és az új vasbeton alap kiöntése méterről méterre történt. A munkálatok befejezésekor az épület felújítására felhasznált összeg 49%-a közalapítványi (Apáczai és Illyés Közalapítvány), 33%-a önkormányzati, 18%-a pedig alapítványi (magánszemélyektől és külföldi támogatóktól kapott) forrásból származott. A berendezések nagy része is külföldről, támogatásként érkezett. A karitatív szervezetek a bútorzat beszerzésében segítettek az intézményt, a Máltai Szeretetszolgálat konyhafelszerelést, ágyneműket, függönyöket ajánlott fel. A munkálatokból az asztalosipari szakiskolás tanulók és mestereik is kivették a részüket, az ablakok felújítását ők végezték el. Az öt évig tartó felújítási munkálat együttgondolkodásra, összefogásra sarkallta az aradi, és a vele kapcsolatban álló magyar közösségeket. Az aradi és Arad megyei közösség a saját iskoláját, gyermekeik jobb tanulási lehetőségét, jövőjét építette.

Az alapjaitól felújított kollégium átadására 2003. október 3-án került sor König Sándor, az Apáczai Közalapítvány kuratóriumának elnöke és Csete Örs alelnök jelenlétében. Az ötévi munka során szinte alapjaitól átépített épület kívül-belül megszépülve, korszerűen berendezett szobáival, termeivel fogadta a diákokat. A tetőtérben, az első emeleten és a földszinten kialakított összesen 27 szoba 100 diák elszállásolására alkalmas.

Az első emeleten két betegszoba és az éjszakai felügyelőtanár számára berendezett lakrész található. Az alsorsorban a konyha és az étkezdé, valamint az asztalitenisz- és a konditerem várja a bentlakókat. A bal oldali szárnyban lévő közösségi terem a délutáni meditáció helyszíne, a mellette lévő informatikateremben hat internetkapcsolattal rendelkező számítógép, illetve nyomtató áll a diákok rendelkezésére. A kollégium könyvtára biztosítja az olvasnivalót, a tágas udvar pedig a sportolási lehetőséget a diákok szabadidős tevékenységéhez. Az átadás után ugrászerűen megnőtt a bentlakók száma. A 2003–2004-es tanévben 113 diák iratkozott a kollégiumba, köztük olyan általános iskolás diákok is, akiknek lakhelyükön nem volt lehetőségük az anyanyelven való tanulásra.

Kollégisták hagyomány és jövő között – hagyományörző és szociális diákok otthon programok
Fiataljainkat a jövő magyarsága számára megtartani és nemzeti hagyományainkat velük megismertetni – ez a kettős célunk.

A Csiky Gergely Főgimnázium Arad megye egyetlen magyar tannyelvű középfokú tanintézménye, s mint ilyen, kollégiumának nagy szerepe van a megye magyar ajkú ifjúságának nevelésében. Szórványban létfontosságú, hogy ifjaink anyanyelven tanuljanak tovább, ezért fontos, hogy otthon érezzék magukat a bentlakásban. A kollégium jogi átvétele után az iskolavezetés és a kollégium személyzete együttes

Kalózgólyabál a kollégiumban 2013 novemberében

munkájának eredményeképpen sikerült kialakítani az intézmény saját szellemiségét. Összeszokott, jól együttműködő személyzet dolgozik lelkesen a kis közösség összekovácsolása, a rászoruló istápolása, a nemzeti öntudat erősítése érdekében.

A diákok felügyeletét és programjaik szervezését egy nappali és egy éjszakai pedagógus, valamint az alapítvány alkalmazásában álló nevelőtanár látja el. A diákoknak szigorú házirendhez kell alkalmazkodniuk, amely meghatározza a különböző napi programok időpontjait. Talán a legfontosabb napirendi pont a meditáció, amikor tanulóteremben, tanári felügyelet mellett készülnek a másnapi órákra. Heti egy alkalommal kapnak kimenőt a kollégisták, más napokon szabadidejüket az informatikateremben, a könyvtárban, az asztalitenisz-teremben vagy az udvaron sportolással tölthetik. A kollégium vasárnap délutántól péntek délutánig áll a diákok rendelkezésére, hétfővégre hazautaznak, elsősorban azért, mert elérhető közelségben laknak (minden diákunk a megyéből származik), másodsorban pedig hétfővégre csak portaszolgálatot tudunk biztosítani az intézményben. A kisszámú személyzet miatt a diákok is ellátnak különböző feladatokat (konyhai és portaszolgálat), valamint besegítenek szobáik tisztántartásába.

A kollégium legfontosabb programja a *szociális ösztöndíj program*, amelynek célja az, hogy minden magyar gyermek lehetőséget kapjon az anyanyelven való továbbtanulásra, illetve az *felzárkóztató program*, amelynek során pótolni igyekszünk a vidékről érkező gyermekek hiányos matematikai és román nyelvi ismereteit. Hagyományörző programjaink közé tartozik a szüreti bál hagyományait felelevenítő *Szóló szőlő*, a *kollégisták gólyabálja*, a *kollégiumi karácsony*, a farsangi mulatság, illetve a ballagó kollégisták búcsúztatása. Külön lapja (*Intrijó*) volt a kollégiumnak, amelyet az ott élő diákok és az ott dolgozó pedagógusok közösen szerkesztettek; az elmúlt években ez a lap beleolvadt az iskola diáklapjába, a Csiky-Csukyba, a friss eseményekről pedig az iskola honlapja (www.csikygergelyarad.ro) tudósít. A diákok lelkesen vesznek részt a közösségi programok megszervezésében, lebonyolításában, és meggyőződésünk, hogy igénylik is ezeket.

Szociális ösztöndíj és felzárkóztató program

Arad megye kilenc magyar általános iskolájából érkeznek diákok a megye egyetlen magyar tannyelvű középiskolájába, a Csiky Gergely Főgimnáziumba.

Az intézmény igyekszik minél több szakot indítani (az előre látható diáklétszámnak megfelelően), hogy minél nagyobb választási lehetőséget biztosítson az anyanyelvükön továbbtanulni akaró diákoknak. Sokszor viszont nem az akarat hiánya, hanem a család szociális helyzete miatt döntenek valamelyik közelebbi román nyelvű tanintézmény mellett. Egyre több az olyan falusi család, amely nem engedheti meg magának, hogy felvállalja a bentlakással járó szállás- és étkezési költségeket, ezért a várostól nagyobb távolságra fekvő falvak fiataljai a közelebbi települések román tannyelvű iskoláiba iratkoznak, vagy otthon maradnak a faluban, és lemondanak a továbbtanulásról. Az iskola vezetősége az Alma Mater Alapítvány kuratóriumával együtt ezen az áldatlan helyzeten úgy igyekszik segíteni, hogy a bentlakó diákokat anyagi támogatásban részesíti, ha tanulmányi előmenetelük és magatartásuk jó, illetve aktívan részt vesznek a kollégiumban folyó hagyományörző munkában.

A kollégista diákok szülei minden tanév elején kérvényt nyújtanak be az Alma Mater Alapítvány kuratóriumához, amelyben a családtagok számát és az egy főre eső jövedelmet feltüntetve megindokolják kérésüket. A kérdőív a diák tanulmányi átlagára és magatartásjegyre vonatkozóan is tartalmaz kérdéseket. Az évismérlés, a több tárgyból való bukás, illetve a rossz magatartás kizárja, hogy a gyermek alapítványi ösztöndíjban részesülhessen. A kollégisták tanulmányi helyzetét félevenként ellenőrzi a kuratórium, és újratárgyalásra kerülnek a támogatások is. A diákok szociális és tanulmányi helyzetének ismeretében a kollégium pedagógusai az osztályfőnökökkel együtt felállítanak egy sorrendet, amelynek alapján a diákok támogatásban részesülnek. Ezt a névsort az alapítvány kuratóriumának is jóvá kell hagynia. A szülő értesítést kap arról, hogy milyen összegű támogatásban részesül gyermeke, és hogy honnan származik a támogatás. Az értesítés arra is kitér, hogy a kifogásolható viselkedés vagy az alacsony tanulmányi átlag miatt az ösztöndíj visszavonható.

A kollégium működési költségeinek nagy részét az önkormányzat fedezi, így a diákok a szállásért csak jelképes összeget fizetnek. Az étkezési költségek, valamint a hétfői hazautazások költségei viszont a szülőket terhelik, ezért a támogatást részleges étkezési költség-támogatásként kapják a családok. (Ha a bentlakónak 50%-os költségtámogatása van, a 300 lejes havi étkezési költségnek csak a felét kell kifizetnie. A különbözetet az Alapítvány állja, többnyire pályázati pénzekből.)

Ösztöndíjátadás és szüreti bál a kollégiumban
2005 ősztén

Az ösztöndíjrendszerben fő szempont a szociális helyzet. A Szülőföld Alaphoz, a Bethlen Gábor Alaphoz, illetve a Bethlen Gábor Zrt.-hez² benyújtott pályázatok révén biztosított összegből azok a diákok kapnak támogatást, akiknek családja nehéz szociális körülmények között él. A Balassi Alapítványtól kapott pénzzel az iskolánkban tanuló kollégista testvérpárokat és a nagycsaládból érkező diákokat támogatjuk. A Bethlen Alap támogatása évenként körülbelül 15–17, a Balassi Alapítvány támogatása 5–6 diák részleges étkezési költségét fedezi.

2003 óta öt erdélyi szörványkollégium, köztük a Csiky bentlakóinak támogatója az amerikai Connecticuti Magyar Kultúregyesület³ (Hungarian Cultural Society of Connecticut – HCSC). Az egyesület kezdetben öt,

² <http://bgazrt.hu>; 2014. 06. 29.

³ <http://www.hcsc.us>; 2014. 06. 29.

később már húsz diák támogatását vállalta kollégiumunkban. A HCSC ösztöndíj arra is lehetőséget ad, hogy támogassuk a magas tanulmányi átlaggal rendelkező diákokat is, így évenként tíz tanulmányi és tíz szociális ösztöndíjat osztunk ki ebből az alapból. A támogatott diákok félévente beszámolót küldenek az egyesületnek, amelyben beszámolnak tanulmányi előmenetelükről, céljaikról.

A pályázati rendszeren kívül éveken keresztül jól működött a keresztszülői program. Ennek keretében németországi, svájci, magyarországi, többnyire aradi származású támogatók, illetve aradiak segítenek egy-egy gyermeket. Ezekben az esetekben a támogató határozza meg a támogatás összegét és feltételeit. Gyakori, hogy a támogató és támogatott között olyan szoros személyes kapcsolat alakul ki, hogy a diák az egyetemi évek alatt is élvezheti a keresztszülői segítséget.

Az összegyűlt pénzalapból évenként 50–52 gyermek kap támogatást; ez az elmúlt években a kollégisták számának felét tette ki, mostanság a bentlakók számának csökkenése miatt eléri a 75%-ot. Eddigi tapasztalataink szerint a távoli falvakban már ismerik ezt a támogatási rendszert, és számítanak is a segítségre. Az érintett falvak önkormányzatai és iskolavezetői is elismeréssel, támogatással viszonyulnak ehhez a tevékenységhez, mert tisztában vannak vele, hogy csak a magyar nyelvű oktatásba való bevonás révén tarthatjuk meg fiataljainkat magyarnak, s kerülhetjük el azt a fenyegető, de sajnos tipikus helyzetet, hogy a fiatalok román iskolából román környezetbe, esetleg vegyes házasságba kerüljenek, ahelyett, hogy felnőttként hazatérjenek szülőfalujukba, és az ottani közösségért munkálkodjanak. Iskolánk érdeke is megköveteli, hogy támogassuk és ösztönözzük a vidéki diákokat, mert intézményünk a megtartó szerepét csak akkor töltheti be maradéktalanul, ha diáksága sokszínű, és nem korlátozódik a városi származásúakra.

Szóló szőlő hagyományörző műsor

A kollégisták és családjaik életében döntő fontosságú esemény az, amikor megtudják, hogy kapnak-e támogatást. Ennek az eseménynek a jelentőségét akartuk hangsúlyozni, feszültségét pedig oldani azzal, hogy egy hagyományörző műsor keretén belül „osztjuk ki” először az ösztöndíjakat. Az előadás alkalmat teremt arra is, hogy nézőként a vidéki szülők, volt tanárok, diáktársak is belelássanak a kollégium életébe és az ott

folyó nevelőmunkába. Az előadással a támogatottak egyben köszönetet is mondanak azoknak, akiknek a munkája nélkül az ösztöndíjalap nem gyűlne össze.

2009-től a rendezvény a Szóló szőlő nevet kapta, és nemcsak nevével, hanem tartalmában is gazdagodott. Az azóta megszervezett öt zenés-táncos-verses előadás tematikus felépítésű volt, és az összeállításban szaktanár is segédkezett. (A témák forrásaként Balassa Iván és Ortutay Gyula *Magyar néprajz* című kötete szolgált.) 2009-ben a szüreti szokásokat, szőlőről szóló verseket és énekeket, Dionüszosz legendáját, katonadalokat elevenítettek fel a diákok. 2010-ben szüreti dalokkal, mesékkel, legendákkal lepték meg a közönséget, de különböző népszokásokkal – csujogtatás, babonák, szüreti ételek (kulcsos kalács, pörkölt és gulyás) – is megismertették a jelenlévőket. 2011-ben a szüret végétől karácsonyig terjedő téli hagyományokból készült a műsor (halottak napja, Márton napja, Luca napja, Mikulás, adventi kántálás és karácsony). A következő évben a magyar népköltészet szolgált forrásul: az Ábelesz Kóbelesz című népmese, egy betyárbalada, a Maros és az Olt legendája, Kőműves Kelemen balladája, kórusjáték, Az égig érő paszuly története került bemutatásra. A 2013–2014-es tanévben pedig a népszokások közül a munkával (vetés, aratás), az élet nagy eseményeivel (születés, lakodalom, temetés) és a naptári ünnepekkel kapcsolatosakat elevenítették fel a bentlakók.

A Szóló szőlő olyan hagyományörző rendezvény, amelyet nemcsak tartalmában, hanem kivitelezésében is az igényesség jellemez. A feladatokat az azonos településről származó diákok csoportosan kapják, így

A bentlakók Szóló szőlő hagyományörző műsora
2009 novemberében

előadásukba gyakran beleviszik az otthon tanult, szülőfalujukban megismert hagyományokat is. Ki is alakul egyfajta egészséges versengés a települések között, ami viszont erősíti az egymásra való odafigyelést, a szülőfalu iránti szeretetet. A rendezvény célja az is, hogy tudástól, rátermettségtől függetlenül minden diákot színpadra szólítson, kisebb-nagyobb szerepkörben, de társaival együtt, úgy, hogy minden gyermek azt a helyiséget képviselje, ahonnan származik. Mindezek által az együtt tanulásra, az együtt, egymásért való munkára szeretnénk nevelni diákjainkat. Ugyanakkor szeretnénk a tájszólással szembeni gátlásokat és előítéleteket feloldani, valamint a másság elfogadására nevelni.

A rendezvényre való felkészülés során gazdagodnak a diákok helytörténeti ismeretei, erősödik a hovatartozás, az együvé tartozás érzése, módosul vagy megerősödik a diákok értékrendje, amelynek tudatos részévé válik a hagyományörzés is. Az előadások jellegzetes mozzanatai voltak a szüreti vonulás koszorúval, a csőszjátékok, kirakodóvásár a diákok által készített dísz tárgyakból, a szüreti bál és a meghívottak megvendégelése sült tökkel és süteménnyel. Minden előadás alkalmából díjaztuk az előző év legügyesebb táncospárját, akik egy hímzett-gyöngyözött pártát, illetve tollal díszített kalapot kaptak. A rendezvény anyagi költségeit pályázati úton igyekszünk előteremteni, de nagy segítséget jelent a budapesti alapítvány egyik képviselője, aki évek óta fedezi a két hagyományörző díjra jelölt diák ösztöndíját. A meghívottak, az Arad megyei képviselők sem érkeznek üres kézzel, egy-egy elárverezett szüreti kosár ára időnként a havi ösztöndíj értékét éri el. A kollégiumi eseményekről rendszeresen tájékoztatást közöl a sajtó és az elektronikus média is. A Kossuth Rádióban, a Duna Televízióban, illetve az Erdélyi Magyar Televízióban megjelenő tudósítások arra is szolgálnak, hogy felhívjuk magunkra azoknak a figyelmét, akiknek lehetőségük nyílhat a támogatásra, illetve köszönetet mondjunk azoknak, akik ezt már megtették.

Néptáncoktatás

Elmondhatjuk, hogy a kollégium fennállásának másfél évtizede alatt sikerült hagyományokat teremtenünk a bentlakás falai között. Nemcsak otthonossá, hanem önálló szellemiségűvé is vált az intézmény, lakói a tanórákon kívül is gazdagodhatnak emberségben, magyarságban. A kollégiumban intenzív és sokrétű

nevelőmunka folyik, amelynek egyik kiemelt célkitűzése fiataljaink nemzeti öntudatának alakítása, megerősítése. Ezt a célt szolgálják az olyan hagyományörző tevékenységek, mint a néptáncoktatás és a kézműves foglalkozások. Egy olyan régióban, amelynek történelmi okokból kifolyólag nem volt egységes népi kultúrája, a 21. században fontos, hogy a felnövekvő új nemzedékek felfedezzék, majd megtanulják megbecsülni és megőrizni azokat a néprajzi értékeket, amelyek a gyors tempójú modernizáció és a minden másságot fenyegető globalizáció világában még megmaradtak. Meggyőződésünk, hogy ezek az értékek tesznek minket magyarrá, ezeket kötelességünk átadni az új nemzedékeknek.

Sztankó Károly koreográfus irányításával próbál a kollégiumi táncsoportja 2013 októberében

Bentlakóink szívesen vesznek részt a közösségi programokon, amelyek közül különösen népszerűvé vált a néptáncoktatás. Nagy eredmény ez, mert megyénkben a táncszaknak semmiféle hagyománya nem volt. Fiataljaink közül inkább csak a falusiak ismerték némileg a népi kultúrának ezt az ágát, de ők sem mindig művelték büszkén, mert inkább szerettek volna hasonlítani polgári ízlésű városi társaikhoz. Az elmúlt évek pályázatainak kézzelfogható eredménye, hogy a kollégiumnak jól működő néptáncsoportja van, amelyet iskolánk diákjai is ismernek. Fellépéseik sajátos színt kölcsönöznek az iskolai ünnepeknek, táncosait diáktársaik elismerik, és a városi diákok is nyitottabbá váltak a néptáncra és népzeneire. Kollégistáinknak külön öröm és sikerélmény az, hogy idegenbe kerülve hasznos, elismert tagjai lettek az új közösségnek, amelynek taníthattak is olyat, amit ők még tudnak, de a városiak

már elfeledtek. Iskolánk hírnevét a megyében is öregbítik előadásaikkal, szülőfalujukban jó benyomást kelt, hogy nemcsak beilleszkedtek, hanem tánc tudásuk, munkájuk révén ki is emelkednek a fiatalok.

A legtöbb Arad megyei faluban működnek néptáncsoportok, vagy ha nem, a diákok az általános iskolában ismerkednek meg a népi hagyományokkal. A líceumba érkező diákoknak ezt a tudását igyekeztünk értékesíteni oly módon, hogy a kezdetekkor a kollégisták egymásnak mutatták be tudásukat, és egymást tanították pedagógus felügyelete mellett. A néptáncoktatás és -oktatás mégis akkor vált eredményessé, amikor magyarországi szakoktató kezdett foglalkozni a csoporttal. Sztankó Károly, a Balassi Táncgyűttes egykori tagja, főállásban a Békés Városi Alapfokú Művészeti Iskola tanszékvezető néptánc-tanára, néprajzkutató hetente érkezett, és kétórás foglalkozást tartott a bentlakó diákoknak. Az egyik cél az volt, hogy minél több kollégista töltsön hasznosan a szabadidejét, de mivel az iskolában akkor még nem működött néptáncsoport, szükség volt arra is, hogy a kollégiumi néptáncsoport fellépjen az iskolai és alapítványi rendezvényeken, városi rendezvényeken a magyar iskolát, külföldi testvériskolai találkozókra pedig Aradot képviselje. A kollégisták tevékenységével párhuzamosan elkezdődött a néptáncoktatás az elemi osztályokban is. Mára a Csiky Gergely Főgimnáziumban már 150 gyermek táncol, hatévestől a tizennyolc évesig. Reméljük, hogy rájuk alapozva ki tudunk nevelni egy állandó aradi néptáncsoportot is.

Mint a legtöbb tevékenységnél, itt is számítottunk a támogatókra, a néptáncoktató tiszteletdíját a szü-

Az általános iskolás diákok fellépése 2012 június elején, az évszázó néptáncelőadáson

lőbizottság biztosítja, pályázatokból pedig egy sor táncpíót és egy rend népviseletet sikerült beszereznünk a lányok számára.

Hogy a nagyközönségnek is bemutassuk az éves munka eredményét (tagadhatatlanul azzal a hátsó szándékkal, hogy minél több felnőttben tudatosítsuk a népi hagyományok szépségét), évente néptáncbemutatót szervezünk az aradi nagyszínházban *Ide lábam, ne tova!* címmel. Az immár harmadik alkalommal megrendezett előadáson kisdíkjaink népi játékokkal, kollégista diákjaink pedig vajdaszentiványi, székely forgós és legényes, széki csárdás, palatkai, kalotaszegi csárdás, szapora és legényes, illetve bodrogi táncokkal arattak fergeteges sikert. Reméljük, hogy munkálkodásunk és diákjaink lelkesedése megteremti majd egy állandó aradi néptáncsoport alapjait is.

Közösségépítő rendezvények

Mindhárom fentebb említett rendezvény nevelési szándéka mellett a nagyközönségnek is szól. Vannak a kollégiumban olyan rendezvények, amelyek a gyermekeknek a közösségbe való beilleszkedését, az ismerkedést, a családias légkör kialakítását célozzák meg, és csak a kollégium lakóinak, lakóiról szólnak. Ilyenek a gólyabáli, farsangi és előkarácsonyi rendezvények, valamint a mikulásoszás – és természetesen a végzős (tizenkettedik osztályos) bentlakók búcsúztatása.

A gólyabál ad lehetőséget az elsőéves bentlakók bemutatkozására. Ilyenkor a kollégium végzős diákjai állítják játékos próbatételek elé az asztaltársaságokba szerveződött elsőéveseket. Az asztro, retro, gasztró témaköröknek megfelelő kérdésekre adott válaszaikkal, a feladatok megoldásával kell bizonyítaniuk tudásukat, talpraesetséget. A próbatételek sora a golyaesküvel, az elsőévesek megajándékozásával, majd közös táncra ér véget, de mint minden rendezvényen, itt is az előkészítő munkának van nagyobb jelentősége.

A kollégium életében a farsang izgalmas esemény, amelyet nemcsak egy pillanatnyi ötlet eredményeként való beöltözéssel ünnepelek meg. A farsangi mulatság mindig egy előre meghirdetett témára épül, és a szervezéshez csoportos munkára van szükség. A Szóló szőlőtől eltérően a diákok ilyenkor nem a származási helyüktől függően alkotnak csoportokat, hanem szobánként, illetve baráti körök szerint. A szövegek megírása, a zene összevágása, a táncok betanulása, és nem utolsósorban a jelmezek elkészítése jelenti a fellépés lényegét. A tanári felügyelet

A bentlakó diákok előkarácsonya 2013 decemberében

hivatott a produkciók tartalmi és esztétikai minőségét biztosítani. Az utóbbi két évben a bentlakók egy-egy nagy közös produkcióval neveztek be a nagy iskolai farsangi bálra megrendezett vetélkedőre, és mindkét esetben elnyerték az első díjat. Ez a közös, 30–40 diák által véghezvitt, jól kidolgozott, fegyelmezett munka megérdemelt eredménye volt.

A kollégium legbensőségesebb ünnepe mégis az előkarácsony. Erre az ünnepre egyaránt készülnek

A bentlakó diákok előkarácsonya 2013 decemberében

a diákok és felnőttek is. A gyerekek rövid műsorral kedveskednek a felnőtteknek, a felnőttek ajándékkal, szaloncukorral, fenyőfával teremtik meg a karácsonyi hangulatot. Az alapítvány és a szülői bizottság jóvoltából minden gyermek kap ajándékot, de talán az együtt elénekelt karácsonyi dalok és az együtt elfogyasztott ünnepi vacsora teremti meg az igazi meleg, családias hangulatot.

Az iskola népszerűsítésének szolgálatában

Az iskola vezetősége évenként ellátogat a megye magyar tannyelvű általános iskoláiba, találkozik a nyolcadikosokkal és szüleikkel. Igyekeznek meggyőzni a szülőket az anyanyelven való tanulás fontosságáról, bemutatja a középiskolában induló szakokat, és minden esetben kitér a kollégium adta lehetőségekre, illetve az alapítványi támogatási rendszerre. Nyílt napot is tartunk az iskolánkban, amikor a vidéki gyermekeket volt iskolatársaik fogadják és vezetik végig az iskolában, illetve a kollégiumban. Hogy még szorosabbra fűzzük a kapcsolatot az általános iskolákkal, néhány éve kollégista diákokkal készítünk rövid összeállítást, és velük együtt érkezünk szülőfalujukba, volt iskolatársaikhoz. Azt szeretnénk, hogy a szülők is lássák, milyen eredményesen tanulnak, hogyan fejlődnek, gazdagodnak a magyar iskolában, magyar közösségben továbbtanuló diákok.

Összegzés gyanánt

A 2003-as átadás óta eltelt tizenegy év alatt körülbelül 1000 diák hagyta el a kollégium falait. Évenként három-négy osztálynyi diákot jelentett ez a középiskolának és 1000 magyar felnőttet a megye magyar közösségének. Akár sikertörténet is lehetne. De tíz év elteltével egyre több a javítási munka, ki kellene cserélni a nyílászárókat, a padlózatot, a bútort. Szükség lenne egy újabb nagy közösségi összefogásra. A kis létszámú személyzetet a tanfelügyelőség tovább csökkentette, s ez megnehezíti a diákok étkeztetésének megszervezését és lebonyolítását. Az alapítvány, sajnos, már nem tudja előteremteni a felügyelő tanár bérét, ez pedig a nevelési programok színvonalának csökkenéséhez vezetett. Megnőtt azoknak a családoknak a száma, amelyek mind nagyobb támogatást igényelnének, sőt gyakran a diák utazási költségeit sem tudják előteremteni. Továbbá az utóbbi években megcsappant a bentlakók száma, ugyanúgy, ahogy a középiskolába iratkozók száma is. Mind nehezebb az igényes oktatás fontosságát és hasznát felismertetni a szülőkkel, mind nehezebb a közeli román szakiskoláktól a magyar nyelvű oktatás felé vonzani a gyerekeket.

Az iskola vezetősége az Alma Mater Alapítvány kuratóriumával együtt mindent megtesz, hogy a

bentlakók jelenlegi létszámát a jövőben is megtartsa, támogatni kívánja a jó képességű, tanulni vágyó szegény sorsú fiatalokat, akik így megmaradnának magyarnak és öntudatos, a közösségért tenni kívánó tagjai lennének a jövőben megyénk egyre fogyatkozó és gyengülő szórványmagyarságának, ehhez azonban továbbra is szükségünk van intézmények, alapítványok és nagylelkű magánszemélyek támogatására.

A Csiky Gergely Főgimnázium szórványkollégiumának léte Arad megye magyarsága szempontjából elengedhetetlen. Magyarságmegtartó, tudatnevelő, de egyben integráló szerepe is van a 21. század társadalmába való beilleszkedéshez. Ezen alapcélkitűzések megtartása megkövetel néhány fontos célkitűzést:

- a kollégiumi körülmények feleljenek meg egy korszerű, otthon helyettesítő rendszernek;
- az épületnek, a szobáknak, a mellékhelyiségeknek, a kapcsolódó termeknek, az étkezőnek úgy kell kinézniük, hogy a diák szívesen tartózkodjon a bentlakásban, ugyanakkor természetes legyen számára a berendezések állagának megőrzése, gondozása;
- fontos a családi légkör kialakítása, hogy a gyermekek érezzék, itt van a második otthonuk (bizony, olyan esetünk is volt az elmúlt évek során, hogy egy-egy diákunknak a kollégium jelentette az első otthon);
- szükséges a szakmai felkészülés körülményeinek biztosítása mind külső, mind belső segítséggel;
- szükséges egy olyan plusz látásmód kialakítása, amely által a tanulók érezzék, ide érdemes volt jönni, hiszen többet kapnak, mint azokban az iskolákban, ahol nem a magyar a tanítási nyelv. Állandó küzdelemben vagyunk ennek bizonyítása érdekében. Ezt a kollégiumban élő diákok érzik és tudják is, de aki nem ezt választotta, talán sosem veszi észre, hogy anyanyelvével együtt mit veszített.

Amit nem tudtunk teljes mértékben elérni az elmúlt évek során, az az, hogy az aradi vállalkozók, sikeres emberek ne csak (sokszor ismételt) felkérésre támogassák a magyar diákokat. Pedig Romániában évente a kifizetett adó 2%-át lehet közhasznú célra felajánlani, de ezt a pénzügyi mechanizmus megbízhatatlansága miatt sokan nem teszik meg.

Az aradi Csiky Gergely Főgimnázium kollégiumára egyaránt szükség volt száz évvel ezelőtt, a szocializmusnak nevezett nehéz években, és van a mai, gazdaságilag nem könnyű időszakban is. Optimális működésének két fő kulcsa volt minden időben: a fenntartás anyagi hátterének biztosítása a családok támogatásával, illetve a megfelelő légkör kialakítása, az atyai (anyai) szeretet ideális párosítása a nevelési

szigorral, alapkövetelményekkel. Mivel mindkettő össze-összejött a trianoni változások óta, reménykedünk a jövőben is. Az ötven-hatvanéves érettségi találkozón felelevenített történetek, anekdoták a nevelőkről, a kollégiumi élet hétköznapijairól arra biztatnak, hogy elérjük: a ma eseményei is kedves emlékeké váljanak iskolánk jövőbeni szülői közössége számára.

A Szóló szőlő hagyományörző műsor bentlakó szereplői
2009 novemberében

GÁBRITY MOLNÁR IRÉN egyetemi tanár, Újvidék

A vajdasági szórványság útkeresése

Országismereti bevezető

A vajdasági síkságon élő ember alapján véve csendes, dolgozó, elővigyázatos és türelmes. Az élet itt generációkat sodort egy multikulturális valóságba, ahol a szomszédot becsülni kellett, ha nem is beszéltek ugyanazon a nyelven, vagy nem jártak ugyanabba a templomba. Vajdaság történelmében az utóbbi évszázad során öt vagy hat állam fennhatósága váltotta egymást, és több gazdasági berendezés cserélődött (monarchiáktól, szocializmuson keresztül a pluralista tranzíciós társadalomig, miközben szétesett a titói Jugoszlávia és a kisjugoszláv utódállam is).¹ A nagyhatalmak megbeszéléseitől függően, a háborúk és menekülések során sok nép és nemzetiség jöttment és telepedett le itt.² Hogy mikor kik képviselték a többségi nemzetet vagy a kisebbséget, az általában a domináló államhatalomtól függött.

A szórványmagyarság³ fogalmán általában a magyarságnak azt a rétegét értjük, amely az anyaországon kívül, a többségi nemzetekhez képest mikrorégiójában akár 20–30 százaléknál kisebb arányban él, hátrányos

nyelvi-etnikai, vallási helyzetben, és a nemzettesttől elszigetelődve, leépült intézményrendszerrel, folyamatos veszélynek, felszámolódásnak van kitéve. Ilyen települések azok, amelyekben már 2000 lélek alá esett a magyarok száma (Vajdaságban félszáz ilyen település van). Ktartok korábbi állításom mellett, hogy a vajdasági magyarságnak több mint egyharmada hátrányos nyelvi-etnikai helyzetben él, ugyanakkor a fele (megközelítően 130 000 fő) a többséggel nagy felületen érintkezve, az egyre erősödő etnikai értékvesztés folyamata felé halad. A szórványban élők esetében legtöbbször nem beszélhetünk önkéntes beolvadásról, hiszen az elégtelen kisebbségi/magyar intézményi keretek mellett a többségiek/szerbek nagyobb esélye kínálja fel számukra a döntést például iskolanyelv, házastárs választása esetében.⁴

Mirnic Károly szerint „a szórványban élő magyar ajkú emberek fokozatosan megszűnnek kisközösségi életet élni. Ennek a fázisai–szakaszai megállapíthatók az egyes tudományterületek által. Az utolsó fázisban nyelvcsere történik: a valamikori magyar anyanyelv elveszíti elsőbbségét a többségi, államalkotó szerb nép nyelve javára. A gyerekek számára a szülők nyelve idegenné válik, kezdetben második nyelvként szerepel, de alkalmazhatóságának az állandó és egyre kifejezettebb beszűkítése tudathasadást okoz a számukra. Egy ideig még nosztalgianyelvként szerepelhet, de ez az érdeklődés is előbb-utóbb megszűnik iránta. A vajdasági-délvidéki magyarság ma már természetes állapotként éli meg, hogy etnikailag hátrányos helyzetben van. Többé már nem él még a felkínált jogaival sem. Egyes régiókban megszűnt teljesen a valamikori közösség belső kommunikációs lehetősége. Ezáltal a szerémségi és dél-bánati régiókban a szórványosodás már a végső szakaszába került”.⁵

A Szerbiában élő magyarság helyzetének elemzésekor több társadalmi mutatót tartok fontosnak (vagyis együtt elemezhetőnek). Ezek a demográfiai adatok

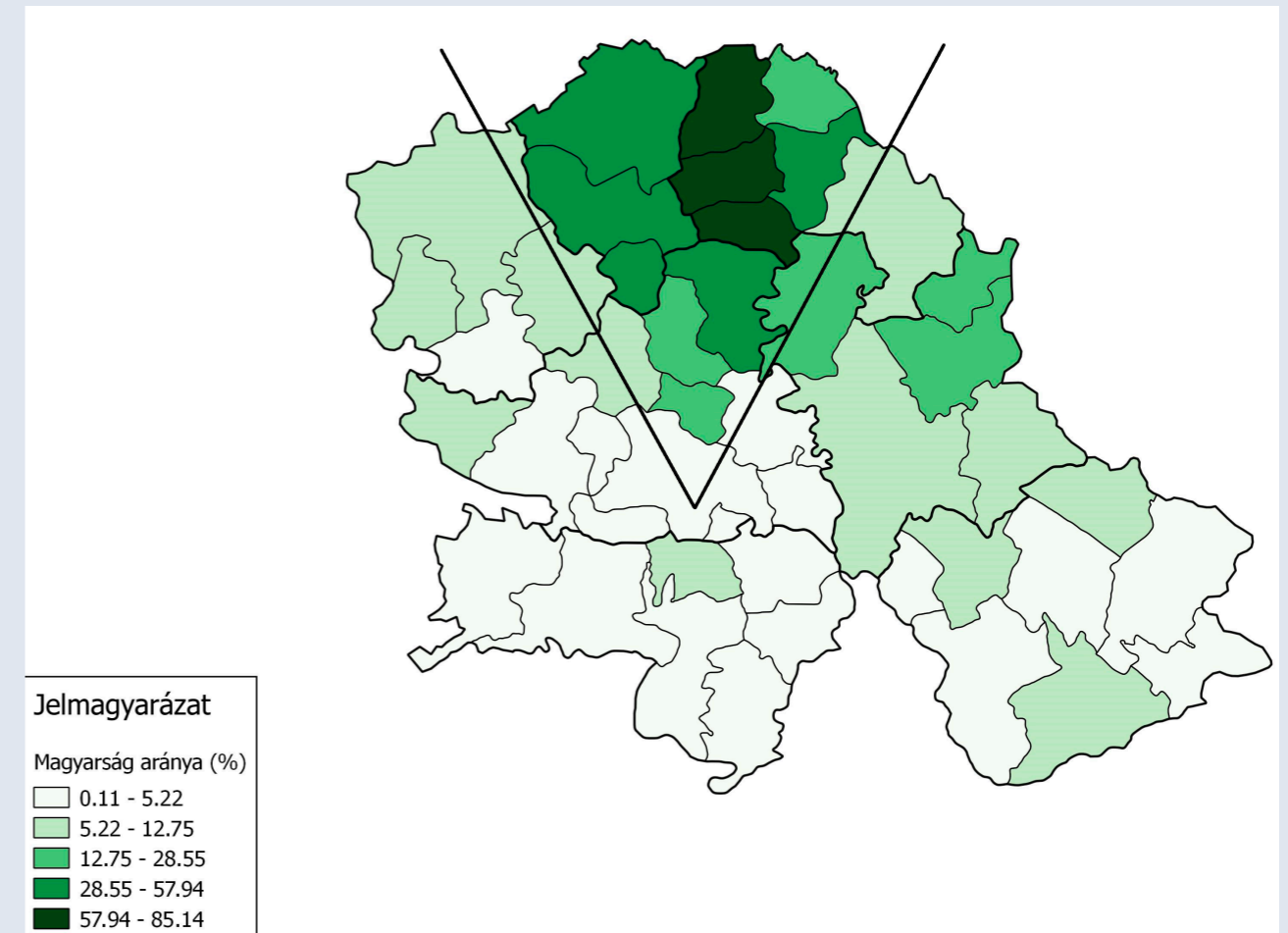
¹ GÁBRITY MOLNÁR 2003.

² 26 nemzet és etnikai közösség, valamint 34 vallási közösség él Vajdaságban. Egy-egy lakosság-összeírásnál a megnevezésük változott, de megtörtént az is, hogy összevontak vagy szétválasztottak egyeseket. A magyar nyelv és írás 31, a szlovák 13, a román tíz, a ruszin hat, a horvát négy, a cseh pedig Fehértemplom (Bela Crkva) helyi önkormányzatban van hivatalos használatban. A Pancsova városhoz tartozó Sándoregyházán (Ivanovo) hivatalos használatban van a bolgár, Almáson (Jabuka) pedig a macedón nyelv és írásmód. Lásd: Tartományi Oktatási, Közigazgatási és Nemzeti Közösségi titkárság: Jezici i pisma u službenoj upotrebi u statutima gradova i opština na teritoriji AP Vojvodine (A kisebbségi nyelvek és írások hivatalos használata Vajdaság AT városai és községei alapszabályában). 2013. augusztus 27.

³ Fontos a szórvány és a diaszpóra fogalmak megkülönböztetése. A diaszpóra területi szétszórattatást jelent (beékelődő, migráns etnikai csoportok, például emigráló magyarok Európa-szerte vagy más kontinensen), míg a szórványban élők a változó politikai-nemzeti közeg ellenére is helyben maradnak (például a szülőföldjükön élő vajdasági magyarok, akik a térség autochton lakossága), de leszakadva a tömbben lakó nemzettesttől.

⁴ GÁBRITY MOLNÁR 2005.

⁵ MIRNICS 2003.

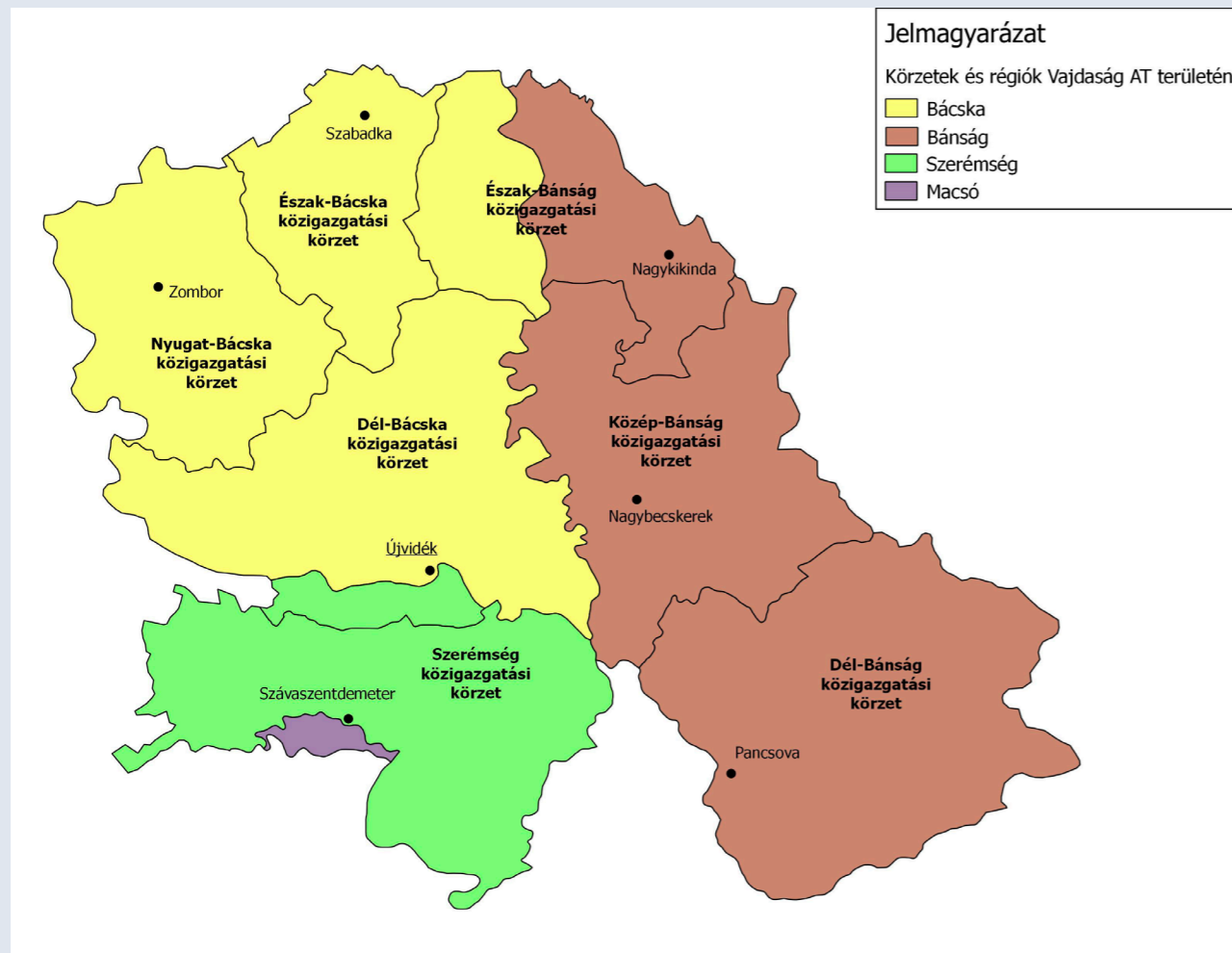
1. ábra
A magyar népesség aránya Vajdaságban a 2011. évi népszámlálási adatok alapján

(lakossági számarányok és migrációs trendek), gazdasági erőnléte (mint például a foglalkoztatottsági ráta mobilitása), iskolázottsága vagy képzettségi szintje, továbbá művelődési és vallási életének a milyensége. E mutatóknak a bemutatása egy rövid tanulmányban nem teszi lehetővé azt, hogy komplex társadalmi-gazdasági összefüggésben és teljes összehasonlításban lássuk például a többségi nemzettel vagy más kisebbségekkel együtt az adatsorokat. A statisztikai adatok se mindig megfelelőek ahhoz, hogy hosszabb időszakra vonatkozó tendenciákat elemezzünk, de a vajdasági magyarság szórványosodásának folyamatára és földrajzi szóródására így is rámutathatunk. A szórványprogramra szoruló

kistérségek⁶ Vajdaságban: Észak-Bánát (keleti része), Közép-Bánát, Dél-Bánát, Nyugat-Bácska, Dél-Bácska és Szerémség (lásd Vajdaság térképét a körzetek aktuális elnevezésével az 1. számú ábrán). A „V” alakban kijelölt északi tartományterület megközelítőleg a tömbmagyarság életterét mutatja.⁷

⁶ A körzetek községekre (opština) oszlanak, amelyek több falu és város közös közigazgatási egységei, méretüket tekintve az egykori magyar járásoknak felelnek meg. E közigazgatási egységek közül Újvidéket, Szabadkát, Zombort, Nagybecskerekét, Sremska Mitrovičát és Pancsovát nevezik jogilag városnak. A község székhelytelepülése – amiről a községet is elnevezik – a községközpont.

⁷ Forrás: Fajl_Vojvodina_districts3.

2. ábra
Körzetek és régiók Vajdaság Autonóm Tartomány területén

Körzetek Vajdaságban

A szórványterületeken megkülönböztetünk szigetmagyarságot (Nagybecskerek–Muzslya⁸ Közép-Bánságban vagy Temerin a dél-bácskai körzetben, Újvidék mellett) és városi szórványt is (Újvidék, esetleg Zombor, Pancsova). A szórvány fogalmával jelölt térségben a magyarok kis számuknál és szervezetlenségük miatt fogva nem élnek szervesen etnikai közösségben, vagyis annak a peremére szorultak, ezért erős asszimilációs folyamatnak vannak kitéve. Az *Oxford Dictionary of Sociology*⁹ szerint az asszimiláció azt jelenti, hogy egy

alávetett közösség átveszi a domináns többség értékeit, vagyis fokozatosan integrálódik a többségbe. Az antropológusok az akkulturáció folyamatát vélik felfedezni a multietnikus környezetek többségében. Vannak értelmezések¹⁰, amelyek szerint az integráció nem jelenti kötelező módon az etnikai különbözőség felszámolását, ugyanis a befogadó többségi kultúra általános értékei mellett megmaradhatnak a máságot fenntartó sajátos értékek is (pl. amerikanizálódás, európaizálódás/európaisodás¹¹ folyamata).

A történelemből is ismert területi autonómiával rendelkező régióban a magyarok élethelyzete gyakran

⁸ Nagybecskerek külvárosi települését kétféleképpen szokták írni/kiejteni: Muzsla vagy Muzslya (szerbül Mužlja)

⁹ MARSCHALL ed. 1998.

¹⁰ YINGER 1994.; ALBA–NEE 1997.

¹¹ German term or phrase: Europäisierung.

a tartomány politikai státusától függően alakult (határmozgások vagy az államhatalmi struktúrák változásai). Vajdaságban¹² a területi önállóság 1690-ig nyúlik vissza, amikor az Habsburg Birodalom a törökök elől ide menekülő szerbeknek kulturális és vallási autonómiát biztosított. Ez volt a perszonális és kulturális autonómia kezdete. A Bajai Szábor 1694-ben már területi autonómiát is követelt, de ennek megvalósulására csak 1848-ban került sor, a karlócai májusi skupštinán (népgyűlekezeten), amikor a Szerb Vojvodina magába foglalhatta Bácskát, Bánátot és Szerémség egy részét egészen 1860-ig. 1867-től három megyére oszlott, ami a szerbek elégedetlenségét és politikai pártakcióit váltotta ki. Vajdaság területe a 18. századi újratelepítések által vált jellegzetesen multietnikus környezetté.

Az első világháború után 1918 novemberében, az újvidéki skupštinán a népképviselők megszavazták Vajdaság Szerbiához való területi kapcsolódását. 1920 után a térséget a Szerb–Horvát–Szlóven Királysághoz csatolták, aminek következtében a magyar nemzeti identitás megőrzésének lehetősége Vajdaságban a két világháború között került először veszélybe, ugyanis a törvények (pl. a névelemző törvény) majdnem lehetlenné tették az anyanyelvű oktatást, a nemzeti- és kulturális intézmények működését. Az új Jugoszláv Királyságban „elveszett” az autonómia, ami miatt a tartományban élő szerbek is elégedetlenek voltak. E terület gazdasági értékeinek kihasználása a fejletlenebb déli országtájak részéről nyilvánvaló volt. A második világháború idején Bácska magyar, Bánát német fennhatóság alá került, Szerémség pedig a horvátoké lett. Az 1945. július 30–31-én megtartott népképviselői gyűlésen (alakuló parlament) Vajdaságot mint autonóm tartományt újra Szerbiához csatolták, miután elkezdődött a demográfiai és etnikai változások folyamata. Ez a németek teljes, a magyarok részbeni kitelepítését, a szláv ajkúak (szerbek, montenegróiak, bosnyákok) tömeges betelepítését jelentette.

Tito idején, a hatvanas évek második felében a fokozatos deetatiszálódás eredményeként Vajdaság tartományi státusa kifejezettebb lett. Az 1974. évi alkotmány már biztosította, hogy Vajdaság önálló konstitutív (alkotó) része legyen a jugoszláv föderációnak: saját alkotmánya, parlamenti döntéshozatali mechanizmusa, bírósága és gazdasági költségvetése, multikulturális

élete volt. Ezt a viszonylag előnyösnek tartott helyzetét veszítette el a tartomány Slobodan Milošević hatalomra jutásakor, 1989-ben, a Belgrádból szervezett „joghurt forradalom”¹³ idején. Az autochton tartományi lakosság többsége higgadt és rezervált maradt. Nem avatkozott a politikai konfrontációkba, hiszen évszázadokon át megtanulta, hogy elővigyázatosnak kell lennie. Az utóbbi fél évszázadban betelepített szerbek többsége azonban zavarban volt: sokukat elsodorta a nacionalista eufória. A 20. század végén a délszláv háborúk idején újabb tömeges szerb betelepülések és elvándorlási hullámok jelezték a lényegi változásokat a térség népességének összetételében (etnikai homogenizálódás). A vajdasági magyarok (különösen a szórványban élők) nemcsak a folyamatos asszimilációval küszködtek, de az elszegényedéssel, az elvándorlással és a kilátástalan jövő gondolatával is. A hontalanság, a kitesztottság érzése uralkodott el a magyar nemzeti közösségen. A szórványban a magyar családok és közösségek „bezárkóztak”. Ezt követte az alkalmazkodási kényszer, sokan nál megjelent az identitászavar. A Magyarságtudományi Társaság kutatási eredményei igazolták, hogy a vajdasági magyarok regionális tudata legalább olyan erős, mint a nemzeti, és a kettő eltérő is lehet. Például a magyarok hazájukként Vajdaságot vagy esetleg Szerbiát emlegetik (állampolgársági kapcsolat), de szülőföldjüként legtöbbször szűkebb régiót fogadnak el: például Bácska vagy Bánság, de sokan a születési településüket, esetleg élethelyüket nevezik meg. Nemzetiségi hovatartozásukként legtöbbször vajdasági magyarnak vagy magyarnak vallják magukat.¹⁴

Demográfiai trendek

Szerbiában az elmúlt évtizedek demográfiai hanyatlást, demográfiai regressziót hoztak, vagyis de-populációt és a demográfiai öregedést. A 2011. évi népszámlálási adatok szerint 7 186 862 lakosából 83,32 százalék szerb. A koncentrációjuk a legfejlettebb térségben, a belgrádi régióban 90 százalékos. A kisebbségi etnikumok az ország peremén élnek (északon és a déli tájakon). Szerbia településeinek többsége elnéptelenedéstől szenved,

¹³ A két nap alatt lezajlott megmozdulás résztvevőinek, az autóbuszokon érkező szerbiai tüntetőknek a városban joghurtot osztogattak, mellyel megdobálták a Tartományi Parlament épületét.

¹⁴ Lásd a *Mozaik 2001*, vagy a *Kárpát-panel* kutatások eredményeit, idézi: GÁBRITY MOLNÁR 2008/a.

¹² Vajdaság = Vojvodina; a vojvoda szerb katonai elöljárót jelent.

míg az ország nagyobb városainak (Belgrád, Újvidék, Niš, Jagodina, Kragujevac, Kraljevo, Novi Pazar) népessége növekszik. Demográfiaiag tehát elnéptelenedő perifériáról és gyarapodó nagyvárosokról beszélhetünk.

Vajdaság népessége 2011-ben újra kétmillió alá esett (1 916 889 fő), ami 115 103 fővel kevesebbet jelentett a 2002. évihez képest. A betelepülők nagy száma ellenére a migrációs mérleg negatív, mintegy 15 000 fővel többen költöztek el, mint ahányan jöttek. Az általános elnéptelenedésnek a nyertesei a nagyobb városok.¹⁵ Újvidéknek évente 3000 fővel növekszik a népessége, Belgrádnak pedig több mint hatezerrel. Zömében képzett fiatalok költöznek a városokba munkavállalás céljából. A migrációs folyamat vesztesei pedig a perifériára szoruló középvárosok, illetve a falvak, ahol a magyarok is élnek. Itt a nagyobb városok községei öt százalék körüli népességcsökkenést, míg a kisebb községek 10–15 százaléknyi mutattak. A természetes szaporulat (2002-ben negatív) legalacsonyabb az észak-bánati körzetben (–8,5%), míg a legmagasabb Dél-Bácskában (–2,9%).

Vajdaság nemzetiségi összetétele az 1948–2011 közötti népszámlálások idején

Nemzetiség	A népesség száma százalékban							trend – vagy +
	1948	1961	1971	1981	1991	2002	2011	
Szerb	50,6	54,9	55,8	54,4	56,8	65,0	66,8	+
Magyar	25,8	23,9	21,7	18,9	16,9	14,3	13,0	–
Horvát, bunyevác	8,1	7,8	7,1	5,4	4,9	3,8	3,3	–
Szlovák	4,3	4,0	3,7	3,4	3,2	2,8	2,6	–
Montenegrói	1,8	1,9	1,9	2,1	2,2	1,7	1,1	–
Román	3,6	3,1	2,7	2,3	1,9	1,5	1,3	–
Roma, szinti	0,5	0,2	0,4	1,0	1,2	1,4	2,2	+
Ruszin, ukrán	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	1,0	0,9	–
Német	1,9	0,6	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	.
Jugoszláv	–	0,2	2,4	8,2	8,7	2,5	0,6	–
„Regionális”	–	–	0,3	0,1	0,1	0,5	1,5	+
Nem válaszolt	–	0,1	0,4	0,3	1,2	3,9	5,0	+
Egyéb	2,1	2,0	1,9	2,5	1,6	1,4	1,5	–
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	.

¹⁵ Vajdaság 20 községében (a menekültek betelepülésének köszönve Dél-Bácska és Szerémség területén) pozitív lakosságnövekedés a jellemző, a további 25 községben pedig a negatív lakossági tendenciák. A tartomány fővárosában, Újvidéken regisztráltak jelentős népességnövekedést 1971–2002 között, amikor körülbelül százezer új lakost, vagyis 45%-os lakosságnövekedést eredményezett.

Községi szinten a legveszélyeztetettebb helyzetben Torontálszécsány és Begaszentgyörgy vannak (–12,5%), ahol a szórványmagyarok élnek. A bánati Zichyfalva (Plandište) számol a legkedvezőtlenebb öregedési mutatókkal.¹⁶ Vajdaságra jellemző az etnikai homogenizálódás, ami azt jelenti, hogy a szerbek és a román kivételével a legtöbb nemzetiség létszáma csökkent: legjobban a jugoszlávoké (57 ezerrel vannak kevesebben), a montenegróiak tulajdonképpen megfeleződtek, hiszen legtöbben szerbnek vallják magukat (30 ezerrel csökkent a számuk). A magyarok száma tíz év alatt 40 ezerrel csökkent, a horvátoké 12 ezerrel, de fogytak a szlovákok, románok, bunyevácok is. Ami szembeűnő, hogy a roma lakosság számaránya az utóbbi évtizedben növekedett (40 ezerrel vannak többen), ami a magas születési arányuk eredménye, továbbá a romaság vállalása esetleg előnyt jelenthet számukra az EU segélyeszközök igénylésekor. Szaporodtak a bosnyákok, goránok és muzulmánok (albán nemzetiség nincs). A statisztikában újra megjelentek a németek és az oroszok.¹⁷

¹⁶ A lakossági korstruktúra, illetve a demográfiai öregedés legkifejezőbb mutatója az öregedési index. Az idős és a fiatal lakosság viszonyát kifejező 40-es index már öreg populációt takar; Szerbiában 2002-ben ez az index 100,7 volt!

¹⁷ Lakosság összeírás adatok, Republički zavod za statistiku, 2012.

A magyarok száma 2011-ben Szerbiában 253 899 fő volt,¹⁸ ami a szerbiai lakosságban 3,53 százalékos részarány. Átlagosan az összmagyarság Szerbiában (tíz év alatt) 13,43 százalékkal csökkent. A szerbek aránya Vajdaság magyarlakta területein oly mértékben megnőtt, hogy ez maga után vonhatja az asszimilációs folyamatok felgyorsulását. A délszláv háború idején lezajlott menekülthullám különösen a temerini, zombori, újvidéki, szabadkai közösségekben növelte a szerbek részarányát. Időközben az utóbbi húsz évben a vajdasági magyarok száma kb. 50 ezerrel csökkent. A magyarság a Tisza menti övezetben (Magyarkanizsa,

Zenta, Ada) tudta leginkább megtartani pozícióit, mert a létszámbeli csökkenése, illetve a szerbek létszámának növekedése mérsékeltebb volt. Óbecsén például a magyarság elveszítette abszolút többségét (48 százalékos lakossági részarány). A szórványmagyarság (Nagykikinda, Nagybecskerek, Zombor, Pancsova) abszolút száma a külső tényezőktől (szerb bevándorlás, háborús viszonyok, gazdasági leépülés) eltekintve nem változott lényegesen. A számukat az elvándorlás üteme és az asszimiláció befolyásolja továbbra is, de a fogyásuk nem nagyobb a többségi magyarság csökkenési szintjénél. A statisztika viszont kimutatja a népességen

A lakosság megoszlása Vajdaság (magyarlakta) községeiben nemzetiségi hovatartozás alapján – 2011

Község neve	Összes lakos	Magyarok száma	Magyarok részaránya %
Vajdaság	1 931 809	251 136	13,00
<i>Többen (nyolc község, ahol a magyarok részaránya 30% fölött van):</i>			
Szabadka	141 554	50 469	35,65
Magyarkanizsa	25 343	21 576	85,13
Topolya	33 321	19 307	57,94
Zenta	23 316	18 441	79,09
Óbecse	37 351	17 309	46,34
Ada	16 991	12 750	75,03
Kishegyes	12 031	6 486	53,91
Csóka	11 398	5 661	49,66
<i>Szórványban:</i>			
Nagybecskerek	123 362	12 350	10,01
Temerin	28 287	7 460	26,37
Szenttamás	16 317	3 387	20,75
Begaszentgyörgy	16 841	3 371	20,01
Törökkanizsa	11 269	3 217	28,54
Magyarcsernye	10 272	1 819	17,70
Torontálszécsány	13 267	1 691	12,74

¹⁸ A legutolsó lakossági összeírásakor a tartományban meglepően sokan (mintegy 160 ezren) nem vállalták fel a nemzeti hovatartozást. A regionális hovatartozást (vajdasági, bácskai, szerémségi, Tisza menti stb.) több mint 28 ezren választották, ami azért számít soknak, mert Belgrádban és Dél-Szerbiában mindössze kétezeren nyilatkoztak térségi hovatartozás szerint. Ugyanígy sok az ismeretlen Vajdaságban (pl. ufó, eszkimó, indián, hottentotta stb.): 14 791. Esetükben már nem lehet csak arra hivatkozni, hogy vegyes házasságból születtek és nincs egyértelmű nemzetiségi identitásuk.

belüli részaránycsökkenést. 2002-ben Vajdaság népességének 14,3 százaléka volt magyar nemzetiségű, 2011-re lecsökkent 13 százalékra. A magyarok száma és részaránya valószínűleg a jövőben is csökkenni fog.¹⁹

¹⁹ 2010-ben 2175 magyar nemzetiségű gyermek született és 4903 magyar hunyt el. A Vajdaságban született gyermekek 12 százaléka, az elhunytaknak pedig 17 százaléka magyar nemzetiségű.

A táblázat a magyarok számát és részarányát mutatja be községenként.²⁰

A magyarok abszolút száma községenként azt mutatja, hogy legtöbben Szabadkán (több mint ötvenezren), majd Magyarakanizsán (több mint húszezren) tömörülnek. Tízezer fölött élnek még Topolyán, Zentán, Óbecsén és Adán, valamint szórványszigetként Nagybecskerekén (Muzslya). Lehangelő, hogy az utóbbi évtizedben nemcsak a szórványban 15–20 százalék körüli a magyar lakosságfogyás, de Csóka és Nagyikinda környékére is ez a jellemző. A tömbben élő magyar érdekeltségű községekben a lakosságcsökkenés majdnem mindenhol meghaladja a tíz százalékot. A magyarság csökkenése Magyarakanizsa községben 9,35, Zentán 10,42, Szabadkán 11,6²¹ Adán 12,42 százalék. Nagyobb a gond Óbecsén, ahol 13,53 százalékkal kevesebb magyar él, továbbá Kishegyesen 14,05, Topolyán 14,35, Törökkanizsán 16,74 és Csókán 20,64 százalékkal. 2011-ben az összeírás idején Szerbiából hivatalosan 294 045-en tartózkodtak külföldön munkavállalás vagy tanulás céljából.²² Közülük sok magyar emigrált az utóbbi évtizedekben. A vajdasági migránsok egy része potenciális visszatérő, ugyanis a Magyarországon letelepedők gyakran járnak haza, a

szülőföldön hagyott ingatlant legtöbben nem adták el. A migrációs lakossági hálózatok sajátos és gyakorlatias logikával működnek; például Magyarországon dolgozni, Szerbiában költeni. A kettős állampolgárság lehetősége egyrészt a nemzeti tudat megerősítését jelenti a vajdasági magyarok esetében, mások európai útlevelhez jutva külföldi munkalehetőséget szeretnének. Kérdőívünk²³ során 2012-ben arra a kérdésre, hogy „Ön szerint, ha felveszi, miért veszi fel a magyar állampolgárságot egy vajdasági magyar?” a válaszok megoszlása így alakult: 48,1 százalék szerint azért, hogy könnyebben utazhasson az EU-ba, tanulhasson vagy vállalhasson ott munkát, 31,3 százalék szerint azért, hogy nemzeti identitását a szülőföldjén megmaradva erősítse. A válaszadók az is fontos (13 százalék), hogy EU-s útlevel birtokában Nyugaton telepedhessen le; 7,6 százaléknak csak azért kell állampolgárság, hogy Magyarországra költözhessen. Kedvezőtlen jelenség, hogy az ideiglenesen külföldön munkát vállalók szakértettségük jobb, mint az itthon foglalkoztatottaké. Az elvándorlók származási helye szerinti elemzésben azt láthatjuk, hogy immár egyforma intenzitással távoznak külföldre a tömbben és a szórványban élő magyarok is.

A humán erőforrás foglalkoztatási jellemzői a térségben
Vajdaság magyarlakta községeiben a legfrissebb foglalkoztatási adatok negatív tendenciát mutatnak. Különösen rossz a helyzet a Bánságban.

A foglalkoztatottak Vajdaság északi részén legnagyobb számban a feldolgozóiparban, kereskedelemben és a mezőgazdaságban dolgoznak.²⁴ A magyarok lakta községek adatainak elemzéséből megállapítható, hogy a tömbmagyarság térségében található Szabadka, Óbecse, Zenta és Magyarakanizsa vajdasági viszonylatban is fejletlenek számít.²⁵ Ada, Topolya feltörőben vannak, míg Csóka és Kishegyes a tartomány legszegényebb

²³ GÁBRITY MOLNÁR–TAKÁCS 2012.

²⁴ A Nemzeti Foglalkoztatásügyi Szolgálat adatai alapján szerkesztve.

²⁵ Megjegyzem, hogy jelentős oszcillációk tapasztalhatók a munkába állók számában, egyes években: például a 2005. évben minden térségben pozitív ugrás volt a munkahelyteremtés terén (a tartományban és a községekben is), de például Magyarakanizsa és Csóka esetében a 2004. kifejezetten rossz év volt, mert azok a vállalatok mentek tönkre, amelyek tömegesen foglalkoztatták a lakosságot. Az új munkaviszonyt teremtők részaránya az összlakosságban a vajdasági átlagnál jobb volt Szabadkán, Zentán, Adán és 2008. óta Magyarakanizsán.

²⁰ Saját szerkesztés a Nacionalna pripadnost po opština i gradovima (Republički zavod za statistiku, 2012. forrás alapján).

²¹ A Nacionalna pripadnost po opština i gradovima (Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012) forrás alapján, Szabadka etnikai szerkezete 2011-ben a következőképp alakult: 50 469 magyar, 38 254 szerb stb. Relatív számokban: 36 százalék magyar, 27 százalék szerb, a horvátok és bunyevácok részaránya 10–10 százalék, aztán következnek a nem nyilatkozók (nyolc százalék), az egyéb nemzetiségűek (öt) és a romák (két százalék), illetve a jugoszlávok (két százalék).

²² A statisztika szerint tíz év alatt több mint 120 ezerrel csökkent a külföldön dolgozó szerbiaiak száma. Ez nem azt jelenti, hogy ők hazajöttek, hanem azt, hogy sokan végleg letelepedtek külföldön, állampolgárságot kértek, vagy egy harmadik országba távoztak. Vajdaság népességének 2,4 százaléka (46 031 fő) tartózkodott külföldön, főleg képzés vagy pedig munkavállalás céljából (sokan családtagjaikkal együtt). Ha feltételezzük, hogy a külföldön tartózkodók csoportján belül a magyarok aránya az össznépességen belülivel azonos, akkor mintegy öt-hatezer magyar nemzetiségű regisztrált külföldön. Nem hivatalosan ez a szám többszörösen nagyobb. A vajdasági magyarok migrációs trendjeiről a statisztikai adatok hiányában empirikus adatfelmerést végeztünk. Legtöbb huszon- és harmincéves távozik az országból, általában jól képzettek. Újabban a Magyarországra bevándorlók között sok a vajdasági magyar nyugdíjas, ugyanis a kilencvenes években kivándorolt gyermekeikhez költöznek családjegyesítés címén, vagy a jobb orvosi ellátás reményében.

A lakosság megoszlása Vajdaság egyes magyarlakta községeiben foglalkoztatottságuk alapján (részleges adatok) – 2012

Község neve	Összes lakos	Összes foglalkoztatott	2012/2008 csökkenés
Vajdaság	1 931 809	452 167	-76 032
Tömbben:			
Szabadka	141 554	38 211	-7 663
Óbecse	37 351	7 879	-1 144
Topolya	33 321	7 069	-867
Zenta	23 316	5 396	-569
Ada	16 991	3 956	-480
Magyarakanizsa	25 343	4 817	-367
Szórványban:			
Nagybecskerek	123 362	28 654	-2 525
Temerin	28 287	5 689	-1 342
Szenttamás	16 317	2 460	-6
Törökkanizsa	11 269	2 012	-278
Kishegyes	12 031	1 711	-263
Csóka	11 398	1 399	-76

községei közé tartoznak. A szórványban élő magyarok igyekeznek vagy Újvidék, vagy Belgrád vonzáskörzetébe kerülni, különösen, ha a fiatalok számára a napi ingázás sem akadály. Egyébként Nagybecskerek, Nagyikinda, Versec, Pancsova térségében is kimutatták a munkanélküliek számának jelentős növekedését. Különösen az országhatárok mentén a nagy állami beruházások rendre elmaradnak.²⁶ Az elhanyagolt gazdasági struktúra, valamint a válságokhoz szokott gazdaságpolitikai környezet, illetve a várható lokális és országos társadalmi fejlődés lehetőségeit/korlátait figyelembe véve Vajdaság (magyarlakta térsége) gazdasági fejlesztésének kulcsterületei:²⁷

- a tradicionális tevékenységként kezelt, de alapjaiban újrafogalmazott mezőgazdasági termelés (modern technológiák, organikus termelés, öntözés) és termékfeldolgozás;
- élelmiszeripari logisztikai láncok, vegyes (magán- és állami) tulajdonú vállalkozások együttműködése;

²⁶ A Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Közlönye, 14/2004.

²⁷ Lásd bővebben a Strukturne karakteristike i potencijali razvoja ljudskih resursa vezano za proces pridruživanja EU u severnom delu Autonome pokrajine Vojvodine című projektanyagot a Regionális Tudományi Társaság (Szabadka) anyagában. 2009–2010.

- a fémfeldolgozó, elektromos, gépgyártó, vegyi- és könnyűipar, elsősorban a piacorientált, rugalmas kis- és középvállalati struktúrára támaszkodva;
- a megfelelő közlekedési és szolgáltatói infrastruktúra; tranzit áru-, utas- és pénzforgalom és logisztikai tevékenység;
- az európai tradícióra és igényekre építkező kistérségi, tartalmilag újított idegenforgalmi, turisztikai és vendéglátóipari-szolgáltató szféra, amely ki tudja használni az olyan régiós sajátosságokat, mint a határ és a tíz korridor menti elhelyezkedést, többnyelvűséget, multietnikusságot és a természeti adottságokat.

A munkanélküliséget csökkentő lehetőségek elsősorban a kis- és középvállalkozói szektor, valamint az önfoglalkoztatás erősítésében rejlik, és ez akkor is pozitív tendenciát jelent, ha nagyok az oszcillációk e cégek életképessége terén. Ha nem sikerül előrelépni a munkahelyek teremtése terén, a szakképzettek elvándorlását nem tudjuk lelassítani. A szórvány-magyar kistérségek elhanyagolt gazdasági struktúrájának túlhaladása érdekében egyetlen funkcionális gazdaságfejlesztési elképzelés fogalmazható meg: a fenntartható gazdasági modell tervezése, amelyben átláthatóvá válik, hogy mely erőforrásokra lehet felépíteni a régió gazdasági életképességét (*prioritások*), melyek azok a környező

Az Újvidéki Egyetem

térségbeli érdekek, amelyek vonzáskörzeteket határoznak meg (*nyitott hálózatépítés*), végül az egyes községi gazdaságfejlesztési stratégiákat egybe kell hangolni a tartományi, szerbiai, sőt európai tendenciákkal (*gazdasági kompetencia – társadalmi elfogadottság*).

Oktatási helyzetkép Vajdaságban

Regionális összehasonlításokban Vajdaság népessége a legutóbbi népszámlálás adatai szerint fejlettebb képzettségi szerkezettel rendelkezik, mint Közép-Szerbia, illetve összességében Szerbia. Az írástudatlanok részaránya a 15 évnél idősebb lakosságban alacsonyabb (2,52 százalék), mint Szerbiában (3,64 százalék) vagy Közép-Szerbiában (4,05 százalék). A befejezett általános iskolai végzettség egy százalékkal nagyobb, mint a két említett régió esetében. A középiskolai végzettség mintegy három százalékkal jobb az országos átlagnál és a közép-szerbiai képzettségi szintnél. Viszont a felsőfokú (főiskolai és egyetemi) végzettségűek körében Vajdaság esetében két százalékos lemaradást tapasztalunk. Ez különösen az egyetemi végzettségnél még kifejezettebb. Vajdaságban Dél-Bácska kivételével minden körzetben az országos átlag alatt marad a felsőfokú végzettséggel rendelkező lakosság részaránya.

Az etnikumok közötti képzettségi eltérések kimutathatóak. A magyarok képzettségbeli hiányosságai – a többségi nemzettel történő összehasonlításban – a középiskolai, valamint a felsőfokú végzettség esetében szembetűnők. Mindkét esetben a hátrány kb. öt száza-

lékos képzettségi részarány. Az egyetemi végzettségű magyarok részaránya a 15 évnél idősebb lakosságban cca. három százalékkal alacsonyabb, mint a többségi nemzeté.²⁸ Azokban a községekben, ahol minőségi oktatási intézmények működnek (középiskolák, főiskola vagy kar), ott meghaladja a lakosság iskolai végzettsége a vajdasági/szerbiai átlagot is, viszont azokban a kistérségekben, ahol nincs felsőoktatási intézmény, a magyar fiatalok karrierépítése akadozik, vagy magas elvándorlási hajlamot mutatnak (például Magyarkanizsa, Óbecse, Kishegy, Ada és a szórvány). A magyar lakosú kis mezővárosok a továbbképzés terén nem mutatnak elégséges eredményt. Ugyanakkor Szabadka – mint Észak-Vajdaság regionális központja – a középiskolai és főiskolai végzettségű lakosság részarányával meghaladja a vajdasági képzettségi adatokat, mégsem tud olyan képzettségi struktúrát elérni, mint például a dél-bácskai régió, ahol az egyetemi végzettséggel rendelkező lakosság aránya nyolc százalék körül mozog (Újvidéki Egyetem a tartományi székhely vonzáskörzetében).²⁹

A községi adatok (2002) szerint legtöbb egyetemet és főiskolát végzett lakosa Zombornak, Szabadkának és Zentának van. Iskolavégzettség szempontjából a vizsgált községek közül nem kielégítő a helyzet Csókán,

²⁸ Az UNDP adatai alapján, KAJÁRI 2006.

²⁹ Saját szerkesztés a Népszámlálás, Stanovništvo Knjiga 4. 2002. alapján

Egyes vajdasági régiók/községek 15 év feletti lakosságának iskolai végzettsége (részleges adatok százalékban)

Régió	Iskolai végzettség nélkül	Általános iskola 3. osztályáig	4–7. osztály	Befejezett általános iskola	Középiskola	Főiskola	Egyetem
Vajdaság	4,4	2,0	14,4	24,9	43,9	4,3	5,2
Észak-Bácska	2,6	2,0	16,2	27,0	43,1	4,4	4,7
Észak-Bánát	3,5	3,5	12,8	18,8	39,4	3,8	3,6
Közép-Bánát	4,6	2,4	15,8	24,5	43,3	4,3	4,4
<i>Magyarlakta községek:</i>							
Szabadka	2,2	1,6	15,3	26,5	44,3	4,8	5,1
Topolya	3,8	3,0	19,0	28,0	39,1	3,5	3,6
Kishegy	3,5	3,1	17,2	29,3	41,0	3,0	2,6
Ada	2,2	2,6	20,6	28,8	38,5	3,8	3,1
Magyarkanizsa	2,1	3,2	23,8	30,9	34,8	3,0	2,1
Zenta	2,3	2,0	18,8	26,2	41,3	4,8	4,5
Csóka	2,7	4,5	24,3	27,9	35,1	2,9	2,2
Óbecse	3,6	3,0	17,4	30,3	37,6	3,4	3,8
<i>Szórvány magyarok a térség egyes községeiben:</i>							
Zombor	1,8	1,6	5,6	23,9	48,9	5,4	6,6
Nagybecskerek	1,6	2,6	5,0	24,1	48,7	3,9	3,8
Temerin	4,7	2,0	10,8	23,8	50,8	3,6	3,0
Szenttamás	4,5	3,8	18,3	30,9	36,6	2,6	2,1
Törökbecse	4,6	3,5	19,5	28,9	37,2	3,0	2,5
Begaszentgyörgy	7,1	3,7	22,6	30,0	31,3	2,6	2,0
Torontálszécsány	7,3	3,7	20,1	25,8	36,5	3,3	2,3
Magyarcsernye	7,0	3,8	23,4	25,8	33,4	2,9	2,5

Magyarkanizsán és különösen a szórványban, Szenttamáson, Törökbecsén. A képzettség terén aggasztó a helyzet Begaszentgyörgyön. A magyar aktív lakosok esetében a főiskolai végzettség részaránya mindössze 3,3 százalék, az egyetemi végzettség három százalék (2006). A vajdasági magyar kisebbség iskolázottsági szintjének a lemaradása láthatóan jelentős. A főiskolát befejezett magyarok száma átlag másfél százalékkal marad le a többségi nemzet mögött. Azok az érettségizett magyar fiatalok, akik felvételiznek, inkább a főiskolát választják, mint a sokéves egyetemet. Egyéb adatokból látni fogjuk, hogy főleg a szabadkai köz-

gazdászok (állami és magánkarok) és a Műszaki Szakfőiskola a népszerűek a számukra.³⁰

Az anyanyelvű iskola nemzetmegtartó ereje – iskolastatisztika

Statisztikai és kutatási eredmények alapján a külföldi magyar nemzetiségű diákok mintegy 80–85 százaléka kezdi meg tanulmányait anyanyelvén, azonban ez az arány az iskola magasabb szintjein egyre csökken.³¹ Vajdaságban a helyzet hasonló. A szórványmagyar közösség szempontjából a jelenség komoly problémát jelent, hiszen az anyanyelvű iskolahálózat megléte

³⁰ GÁBRITY MOLNÁR 2006.

³¹ PAPP 2013.

és fennmaradása szoros összefüggésben van a helyi magyar közösség fennmaradásával is.

Óvodai nevelés

Bánságban a 2001/2002-es iskolaévben tizenegy település területén volt magyar nyelvű óvodai nevelés.³² Ezek a következők: Csóka, Törökkanizsa, Magyar-csernye, Nagybecskerek, Pancsova, Kovin, Kovačica, Törökbecse, Nagyikinda, Zichyfalva (Plandište) és Begaszentgyörgy (Žitiste). A szórványnak számító zónán belül is találunk erős magyar kulturális központokat, Csókán és Muzslyán. Abszolút szórványnak kell tekintenünk Versecet, Bókát, Fejértelepet, Nagyszeredet, Töröktopolyát, Sándoregyházát, Herteledyfalvát, ahol

gyakorlatilag megszűnt a magyar nyelvű oktatás. Huszonnyolc településen 890 magyar kisgyermek jár óvodába, háromtól hatéves korig. A magyar óvónők legtöbb esetben magukra hagyatva oktatják a magyar nyelvet. Szétzilálódtak a magyar közösségek, mert 1993-ban az óvodákat közigazgatásilag elszakították az iskoláktól, így Ürményházát Plandištehez csatolták, ahol csak két óvónő beszélt magyarul. A székelykevei óvoda Kovinhoz, Debelyacsá/Torontálvásárhely Kovačicához, Torda, Magyarittabé és Hetin a szerb többségű Žitištehez kerültek. Az intézményeken belül a szórványban óvodába kerülő magyar gyermekek részaránya egy-tíz százalékig terjed, Plandišten például két százalék körül mozog.

A Télapóvadás ünnepségen zenélnek a magyarkanizsai diákok 2013-ban

³² SZŐKE 2003.

Bácskában az óvodai központok tizenhárom községhez tartoznak. 2001/2002-ben 4865 óvodásunk volt és 283 óvónő dolgozott. Szórványnak tekintjük Gombost, ahol az óvoda Hódságához tartozik. Szilágyi és Bácskertes (Kupusina) intézményeit Apatinhoz csatolták. E településekre nagy számban érkeztek menekültek a kilencvenes években. Zomborhoz hét település tartozik, de a gyermekek kis létszáma miatt szórványnak kell tekintenünk. A magyarok Doroszlón és Telecskán a magyar gyerekek kénytelenek nemzetiségileg vegyes (kétnyelvű) csoportba járni, pedig mindkét településen volna igény a tiszta magyar csoportok kialakítására. Zomborban, Csonoplyán a vegyes házasságból származó gyermekek rendszeresen járhatnak a hétvégi anyanyelvű csoportba. Köztes állapotról beszélhetünk Temerin, Újvidék és Szenttamás esetében, ahol általában kialakulnak az óvodai csoportok, de a beiskolázás már nem mindig ad alkalmat az anyanyelvű képzésre.

Az óvodák végzős tagozatain 2012-ben³³ Vajdaságban 2056 magyar nemzetiségű (amely 3,52 százalékkal kevesebb, mint korábban) kisgyermek közül 1568 tanult anyanyelvén, az általános iskola első osztályában³⁴ pedig 2072 közül 1658. Az óvodákba 2012-ben összesen 18 810 gyereket írtak be, ami majdnem két százalékkal kevesebb, mint egy évvel korábban. Magyar nyelvű iskolaelőkészítő tagozaton 1742 gyermek tanult; ez az óvodáskorúak 9,25 százalékát teszi ki. Az elsősök száma 1950. A magyar tagozatra járók aránya az egy évvel korábbi adatokhoz viszonyítva 0,4 százalékos növekedést jelent. Érdemes hangsúlyozni, hogy magyar tagozatra nemcsak magyar gyerekek járnak, hiszen a magyar–horvát vegyes házasságból érkezőkkel megcsúsz, hogy a magyar tannyelvet választják. *Kétnyelvű óvodába* 433 vajdasági gyermek járt, közülük 175 szerb–magyar nyelven tanult (csökkenő tendencia). A magyar gyermekek közül 1568 (a magyar nemzetiségűek 76,26 százaléka) anyanyelvi tagozatra, 374 (18,19 százaléka) szerb tagozatra járt (számuk az egy évvel korábbi adatokhoz viszonyítva 68 óvodással nőtt). A fennmaradó 114 magyar gyermek

horvát, szerb–magyar, magyar–német, szerb–angol, szerb–román tagozatra jár.

Általános iskolai képzés

A vajdasági általános iskolákban folyamatos a létszámcsökkenés. Míg az 1985/1986-os tanévben 33 240 magyar gyermek járt általános iskolába (ebből 26 201 magyar tannyelvű osztályba), az 1995/1996-os tanévben az általános iskolai magyar tanulók létszáma 29 000 (a magyar tagozatokon tanulók száma 25 000), 2005/2006-ban ez a szám mindössze 20 000 körül mozgott, közülük 17 778 diák tanult magyar nyelven mintegy 78 iskolában. A 2009/2010-es tanévben ez a szám már mindössze 16 168 fő. 2013-ban az általános iskola első osztályába íratott gyermekek száma újra csökkenést mutat, a magyar diákok száma 134 tanulóval kevesebb, mint 2012-ben, azaz 6,95 százalékos csökkenést mutat. A gyerekek összlétszáma (nemzetiségtől függetlenül) az első osztályban 2,69 százalékkal kisebb, mint tavaly. A kimutatás szerint 1658 magyar nemzetiségű kisdiák kezdte meg tanulmányait anyanyelvén. Ez az összlétszám 80,05 százaléka. A magyar nemzetiségűek közül valójában összesen 2072 indult első osztályba, a 414 fős különbséget a szerb nyelvű tagozaton tanuló magyar ajkú elsősök teszik ki (főleg a szórványban), ami nem kevesebb, mint az iskolába induló magyar nemzetiségű kisgyermekek 19,98 százaléka.³⁵

Az 1980-as években a szórványban még volt Versecen és Pancsován is teljes osztott magyar általános iskolai oktatás, sőt az utóbbiban még gimnázium is működött. Dél-Bánát több magyarlakta településén volt magyar általános iskola vagy párhuzamos osztály: Udvarszállás (Fehértemplom község), Fejértelep (Versec község). A 90-es években folyamatosan fogyott ezekben az osztályokban a tanulók száma, ami előbb a felsőbb osztályok megszűnését és osztatlan alsós tagozatok létrejöttét eredményezte, később pedig ezek is megszűntek. Ma csak három dél-bánati faluban van még osztott tagozatú magyar nyelvű oktatás: Székelykevény, Debelyacsán (Torontálvásárhely) és Ürményházán. Osztatlan alsós tagozat működött Fejértelepen, Versecen, Udvarszálláson, Hertelendyfalván és Sándoregyházán. Valamennyi osztatlan tagozat már megszűnt vagy a felszámolás szélén áll. Versecen a 90-es években szűnt

³³ Bővebben lásd az Oktatási oknyomozó tanulmánykötetet és a Magyarságkutató Tudományos Társaság kutatásai alapján elemzett adattárat.

³⁴ Tartományi Képviselet Oktatási, tudományos, művelődési, ifjúsági és sportbizottsága – elemzés, 2012.

³⁵ Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság évi jelentései.

meg az osztatlan tagozat. A végén már csak két diák tanult benne, úgy tűnik, a végéhez ért a beolvadási folyamat. Versecen bármilyen magyar osztály vagy iskola létrehozása a feltámadással érte fel. Közép-Bánátban hasonlóan lesújtó a helyzet. A magyar nyelvű oktatás még többé-kevésbé megmaradt, kivéve Szécsány községet, ahol egy osztatlan tagozat működik. Bár szinte mindenhol megmaradt a magyar nyelvű osztály, de alig éri el a törvényben megszabott 15 fős létszámot. Emellett több párhuzamos magyar osztály szűnt meg. Becskereken például már csak egy iskolában van párhuzamos magyar nyelvű osztály. Észak-Bánátban egy árnyalattal jobb a helyzet. Kikinda községben az 1990/1991-es tanévben 442, az 1996/1997-es tanévben pedig 517 magyar diák tanult magyar osztályban. Szajánban, Kisoroszin és Kikindán volt osztott magyar osztály. Biztató, hogy Kikindán a két időpont között nőtt a magyarul tanuló diákok száma. Volt olyan év (1995), hogy két párhuzamos osztályba két külön iskolában, az egyikbe tíz, a másikba kilenc gyerek iratkozott magyar első osztályba (ehhez külön minisztériumi engedélyt kellett kérni). A 2001/2002-es tanévben a két magyar első osztályba összesen 29 gyermek iratkozott, az egyikbe 17, a másikba tizenkettő.³⁶

A magyar gyerekek kb. 80 százaléka él az anyanyelven tanulás lehetőségével az általános iskolákban. A magyarul tanulók aránya nagyobb a magyar többségű településeken, ugyanakkor a szerbül tanuló magyarok aránya a nem magyar többségű városokban, illetve azokon a településeken, ahol a jelentkezők hiányában nincs megszervezve a magyar oktatás, a legnagyobb. Míg Zentán, Magyarkanizsán és Adán a magyar gyerekek több mint 99 százaléka magyarul tanul, addig a szóróványtájakon, Újvidéken és Zomborban a magyar gyerekek közel fele nem magyar tagozatra iratkozik az általános iskolába.

Középiszkolai képzés

Azok a városok, amelyekben megszervezték vagy bővítették a magyar tannyelvű középiszkolát (Szabadka, Zenta, Topolya, Becse), kimutathatóan vonzástérseget jelentenek. Relatív számuk a település összes középiszkolásához viszonyítva kielégítő. A magyar középiszkolások aránya az összes középiszkolás számában csak Adán, Kanizsán és Temerinben volt

megfelelő, ha a magyar népesség részesedését vesszük alapul a község össznépességének arányában. A nagyvárosokban (Újvidék, Nagyikinda, Zombor és Szabadka) ez az arány rossz volt. Mirnics Károly kutatásai azt mutatták, hogy a magyar nemzetiségű középiszkolások hátrányos helyzetének első számú tényezője, hogy magyar vagy szerb tannyelven tanultak-e, és befejezték-e az általános iskolát. Ott, ahol arra kényszerültek, hogy szerb általános iskolába járjanak, a családokban általában eluralkodott a kishitűség és az igénytelenség, ezért már a beiratkozáskor belenyugodtak, hogy a gyermek nem való máshová, csak „inasiskolába”. „Szerémségben, ahol már nincs magyar tannyelvű általános oktatás (tizenegynéhány gyermek kivételével), az elmúlt két évtizedben szinte minden magyar nemzetiségű gyermek szakmunkásképző iskolába iratkozott. Ez a jelenség a bánási szóróványokban is tapasztalható. Ezek az ipari tanulók csak nagy kinnal tudtak később, felnőttként valamit behozni hátrányos helyzetükből, amelybe belekényszerítette őket vagy az, hogy lakóhelyükön nem szervezték meg a magyar oktatást, vagy a hamis szülői ambíció, hogy szerb tannyelvű általános iskolákba írták őket egy állítólagos gyorsabb érvényesülés reményében”.³⁷

A bánási magyar nyelvű középiszkolai rendszer erőteljesen megtépzott. A hatalom racionalizálás címén több még működő magyar osztályt szüntettet meg, mert a tanulók száma nem érte el a 15 főt. Ilyen sorsra jutott a pancsovai gimnáziumi magyar tagozat, a becskerei műszaki középiszkolában és Nagyikindán is már évtizedekkel ezelőtt megszűnt a magyar nyelvű középiszkolai oktatás. Becskereken és Csókán van ugyan egy-egy négyosztályos tagozat, illetve Csókán és Törökkanizsán van néhány három éves tagozat. A bánási szóróványban gyakorlatilag csak egy gimnázium van, a nagybecskerei. Történt kísérlet Törökkanizsán egy gimnáziumi tagozat megnyitására a Nagyikindai Gimnázium kihelyezett tagozataként, de sajnos csak egy első osztályt sikerült megnyitni.³⁸

Az 1990-es években a vajdasági középiszkolai rendszerben 127 intézményből 39-ben folyt magyar tannyelven oktatás, míg a 2009/2010-es tanévben 327 tagozaton. Az addig kizárólag szerb és magyar

³⁷ MIRNICS 1998. 89.

³⁸ MIRNICS 2006.

A szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium

tannyelvű középiszkolák mellett 2003-ban két magyar nyelvű, teljesen új, tartományi alapítású tehetséggondozó középiszkola nyílt meg Szabadkán (Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium) és Zentán (Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium). Pozitív fejlemény, hogy az elmúlt tízéves időszakban abszolút számban nem csökkent jelentősen sem a magyar középiszkolások összlétszáma (kb. 9–10 ezer tanuló), sem a magyarul tanuló középiszkolások száma (6731 a 2005/2006-os, 6579 a 2009/2010-es tanévben), a négyéves szakokon magyarul tanulók száma pedig nőtt (4715 a 2005/2006-os, 5049 a 2009/2010-es tanévben). Az összes magyar nyelven tanuló középiszkolás száma (kivéve a szabadkai papneveldet mint klasszikus gimnáziumot, a Paulinumot és a hátrányos helyzetűek Žarko Zrenjanin Általános Iskoláját) a 2009/2010 évfolyamon 1530, 2010/2011-ben 1504, 2011/2012 iskolaévben pedig már 1388 tanuló volt.³⁹

³⁹ Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság évi jelentései.

Bánátban a magyar oktatási központ Nagybecskerek, több párhuzamos középiszkolai osztállyal. Politikai nyomásra (Zoran Đinđić kormányfő idején, 2001 őszén) újraindult a magyar nyelvű oktatás a nagybecskerei egészségügyi és műszaki szakközépiszkolában. E célt támogatta a római katolikus egyház kollégiumok létrehozásával. Nagybecskereken több éve működik egy leánykollégium, amelyet folyamatosan bővítenek. A növendékeket a Miasszonyunk-rend két tagja felügyeli. Muzslyán nemrég fejezték be az Emmausz Fiúkollégium építését, mely a helyi plébánia területén helyezkedik el, és a szalézi rend keretében működik 2002 őszétől. Ez utóbbit a szlovéniai szalézi rend előjárósága támogatta, valamint mindkét kollégiumot kiemelten segítette az anyaországi kormány. Iskolák létrehozását tapasztalhatjuk Tótfaluban (Bácskában) is, ahol egyházi (sport)gimnázium jött létre (vonzáskörzete Észak-Bánát egy része is). Ehhez hasonlóan egyházi általános iskolát terveznek nyitni Csókán is, melyet jelentősen ösztönöz a helyi egyetlen Miasszonyunk-rendbeli szerzetes nővér.

³⁶ MIRNICS 2003.

Felsőoktatási helyzetkép

A szerb felsőoktatás jelen intézményi fölállásban regionális egyenlőtlenségeket hoz felszínre a lakosság képzettségi struktúrájában. Vajdaság felsőoktatási kapacitásai a nemzeti (legfőképp a nemzetközi) mutatókhoz mérten is elégtelennek bizonyulnak. Szerbiában összesen hét állami egyetem van.⁴⁰ A hallgatók teljes létszáma 238 710 fő (a 2006/2007-es iskolaévben). A tanárok száma 12 884 (ebből 8150 oktató és 4734 tudományos munkatárs). Ezzel Szerbiában a tanár–hallgató arány 1:29, amely a délkelet-európai országokban egyike a legrosszabb mutatóknak. Vajdaságban a teljes felsőoktatásban tanítók létszáma 2012-ben 4887 (3596 oktató/kutatóval, 1291 adminisztrátorral).⁴¹ A kutatóintézetek száma 2005-ben Szerbiában 163 volt. Közép-Szerbiában 141, míg Vajdaságban mindössze 22 kutatóintézet működött. Ezek közül kettő önálló tudományos kutatóintézet, öt vállalati, illetve intézményi kutatásfejlesztési egység és 15 felsőoktatási tudományos kutatóintézet. A vajdasági felsőoktatásra jellemző a kifejezett felsőoktatási expanzió: a 90-es évektől kezdve 2008-ig a hallgatói létszám 120 százalékkal növekedett, ezt követően az állami karokon mérsékelt hallgatói csökkenés tapasztalható. Minőségbeli változások, koncepcióváltás érezhető a bolognai folyamatokat követően (új szakok, flexibilisebb, gazdagabb, nyitottabb programokkal, a diplomaszerezés átlagos idejének lerövidülésével), miközben a multidiszciplináris, kompetens és piacigényes szakok bevezetése/akkreditálása nehézkes.⁴² A tartomány felsőoktatásában az etnikai közösségek felsőoktatása anyanyelvükön nem megoldott; a választható szakok között eltérő az egyes tudományterületek megoszlása (a magyarok esetében például a társadalom- és humántudományok részaránya kimagaslik, részben megoldott a műszaki képzés, míg

a többi tudományterület esetében alulreprezentáltság tapasztalható). Vajdaság felsőoktatására jellemző az intézmények tartományközpontban történő koncentráltsága, ami a többi körzet marginalizálódásához vezet. Az Újvidéki Egyetem 70,3 százalékban, míg Szabadka 17,7 százalékban vesz részt a felsőoktatási hálózat kapacitásmegosztásában.⁴³ A térség felsőoktatása igen „vegyes”. Az intézmények között szerepelnek állami, állami kihelyezett, egyházi és magánkarok. A magyarországi határrész jóval homogénebb, sok képzési igényt lefedő kínálattal. Látszólag az észak-vajdasági régió felsőoktatása is szerteágazó, azonban a munkaerő-piaci elvárások koncentráltabb, igényesebb diplomakínálat mellett érvelnek. Az észak-vajdasági magyarlakta régióban a felsőoktatási intézmények megosztódnak. A tradícióval rendelkező egyetemi karok, főiskolák képzési programjait felhívították az újonnan (2004-től) megjelenő magánegyetemek, magánkarok, belgrádi, Novi Pazar-i székhellyel. A magyar hallgatók így szétszóródnak. A hiányos választék miatt (sorrendben) a következő városokban koncentrálódnak: Újvidék, Szabadka, Szabadka (magánintézmények), Szeged, Budapest.

Szerbiában önálló magyar felsőoktatási rendszer nincs. Magyar nyelvű oktatás az Újvidéki Egyetem egyes karain belül van. Intézményesített magyar felsőoktatás csak a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karon működik 2006 óta. Még néhány intézményben van részleges magyar oktatás: az egyetem négy karán, egy akadémián,⁴⁴ illetve néhány főiskolán.⁴⁵ Az anyaországi kihelyezett tagozatok még nem akkreditáltak Szerbiában, és csak részben illeszkednek az itteni felsőoktatási rendszerhez: konzultációs központokban folytatott távoktatási formaként. Ennek ellenére az ott szerzett diplomák honosítása elkezdődött. Az összes egyetemista részarányában az Újvidéki Egyetemen a magyarok száma ma is alig haladja meg a hat százalékot, ami elenyésző a magyarság 13 százalékos vajdasági arányához képest. Az etnikai közösségek hallgatói korlátozott lehetőségekkel szembesülnek (iskolaválasztási preferencia, tannyelv, földrajzi és racionalitási elveken alapuló iskolaválasztás, költséghatékony viselkedés). A régióban az oktatási

⁴⁰ Szerbiában (2007) hét állami egyetem van, 86 karral; két állami kar nincs az univerzitás kereteiben. Hét magánegyetemet akkreditáltak 44 fakultással, míg öt magán kar nem kapcsolódik egyetemhez. Az akkreditált főiskolák (42 állami és hét magán) közül 49 megkapta az akkreditációs bizonylatot, egy pedig kari szintre emelkedett. Forrás: <http://site.cep.edu.rs/sistem-obrazovanja-u-srbiji/sistem-obrazovanja-u-celini>.

⁴¹ A 2012/2013. iskolaévben az Újvidéki Egyetemen összesen 47 810 egyetemista járt (évről évre mérsékelt csökkenési tendenciával), ebből a mester akadémiai stúdiumokon 4843, a specializációs szakstúdiumon 36, a specializációs akadémiai stúdiumokon 56 és a PhD kurzusokon pedig 1398 hallgató volt. Forrás: <http://www.uns.ac.rs/sr>.

⁴² GÁBRITY MOLNÁR 2012.

⁴³ TAKÁCS 2013.

⁴⁴ Szabadkán a Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar mellett Építőmérnöki Kar, Közgazdasági Kar és Újvidéken a Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke és a Művészeti Akadémia.

⁴⁵ Műszaki Szakfőiskola és Óvóképző Főiskola.

szakválasztást figyelve jellemző a pedagógia, művészet, bölcsész- és humántudományok szerbiai átlag feletti képviselete. Ugyanúgy a matematika, természet- és informatikatudományok, az egészség- és szociális szakok kimagasló részaránya. Az országos átlag alatt alakul a technika-, termelés-, építészeti tudományok, agrár- és állategészségügyi tudományok részaránya. A határmenti régiót vizsgálva Észak-Vajdaság hiányosságai szembeűnőek: magas humán- és társadalomtudományi, de alacsony technikatudományi részarány.

A szűkös magyar anyanyelvű szakkinálat miatt a Szabadka környékén lévő karokon (főiskolákon) túljelentkezés alakul ki, függetlenül attól, hogy a szakmának van-e piaci létjogosultsága. Nagyon kedvelt az óvó- és tanítóképzés. A közgazdász- és menedzserképzés párhuzamosan négy felsőoktatási intézményben zajlik Szabadkán (akár sok esetben minősíthetetlen és kétes eredetű magánkarokon is, magas tandíjak mellett). A műszaki képzés iránt kevesebben érdeklődnek az utóbbi időben. Erre megoldás lehet a dinamikus szakváltás, multidiszciplináris szakpárok beindítása az észak-vajdasági régió gazdasági és piaci igényeivel összhangban. A vajdasági magyarok tanulmányi célú migrációja a '90-es években kezdődött. Az elvándorlási motívumok között szerepel: politikai instabilitás, a háború okozta elszegényedés, a gazdasági kilátástalanság, a jövőkép hiánya, a magyar tannyelvű felsőoktatási lehetőségek szűkössége, a szerb nyelvtudás hiánya. A magyarországi vagy más külföldi diploma megszerzésével kevesen térnek haza (becslés: 30 százalék). A potenciális migrációs veszteség nagy, ugyanis (különösen az országhatárhoz közel lakók számára) a dinamikus tanulási célú mozgás később emigrációs csatornát jelent. Nehéz megállapítani, hogy pontosan hány itthon érettségizett fiatal kezd meg közvetlenül az érettségi után tanulmányait Magyarországon, de ez a szám jóval meghaladhatja a százat. 2010-ben Magyarországon a felsőoktatási intézményekben 1385 szerbiai állampolgárságú hallgató tanult. Származási térségük főleg a Tisza mente, vagyis Vajdaság többségében magyar lakta községei. Az Újvidéki Egyetemen (állami karokon és főiskolákon) összesen 3152 magyar nemzetiségű hallgató tanult. Tehát a mintegy 4500–4700 fős teljes magyar hallgatói csoport 30–35 százaléka tanul

Magyarországon.⁴⁶ A vajdasági magyarok körülbelül fele-fele arányban tanulnak itthon és Magyarországon (az elsőéves hallgatók statisztikái): 30 százalék Magyarországon, 50 százalék szerbiai állami karokon, részben magyar nyelven, 20 százalék szabadkai magánkarokon. A régióban maradó fiatalok egyoldalú iskolavégzettséget produkálnak: 1/4-e műszaki végzettségű, 1/4-e tanító, óvónő, 1/4-e közgazdász, menedzser.

Ha tudjuk, hogy a regionális alapokon szerveződő felsőoktatás alapvető funkciója, hogy megfelelő emberi erőforrást biztosítson a piac és a gazdaság elvárásaival összhangban, akkor érthető, hogy a magyarlakta térségben (úgy tömbben, mint szórványban) fontos a fiatalok szakmaválasztása és képzettségi szintje. *Szerbia munkaerőpiacán 2012-ben több mint ezer munkaadó lekérdezésével kialakult a prioritásszakmák listája. A legkeresettebbek: (Softver developer) programozók, számviteli szakember és revizor, pénzügyi tanácsadó, informatikus rendszerelemző, emberi erőforrás menedzser, adminisztrátor, dizájnér, piackutató marketingspecialista, főelőadó, gépészmérnök, logista, tervező, farmakológus, gyermekgyógyász, aneszteziológus. A jövő szakmája: szak-környezetvédő, környezetminőség-ellenőr, fizikai-kémikus, mechatronika mérnök, biztonsági menedzser, pénzügyi analitikus, pénzügyi közvetítő, ügyviteli tanácsadó, turisztikai menedzser, esztétika-sebész.*⁴⁷ A gazdasági térszerkezet, valamint a társadalmi (politikai) közeg változásával alakul a régió humántőke iránti igénye is. A piacorientáltságot figyelembe véve az intézmények hiányszakmákként a következőket emelik ki:⁴⁸ útépítő szak (akkreditációs feltételeknek oktatói hiányosságok miatt nem tud megfelelni a szabadkai Építőmérnöki Kar); városrendezési és kommunális szak (erős műszaki kiegészítő képzést igényelne); mechatronika; műszaki kommunikációs menedzsmet; logista; környezetgazdálkodói agrármérnöki szak. Megjegyzem, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező munkanélküliként nyilvántartott személyek 43,4 százaléka közgazdász-menedzser, illetve jogi és igazgatási képesítéssel rendelkezik, míg a régióban minden negyedik diplomás munkanélküli (24,8 százalék) főiskolai végzettségű óvónő

⁴⁶ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2011. adatait használja TAKÁCS 2013.

⁴⁷ http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2012&mm=12&dd=13&nav_id=668837; 2012. 12. 13.

⁴⁸ INNOAXIS 2010.

A XXXVII. Gyöngyösbokrét és Durindó rendezvény egyik csoportja 2013-ban Gomboson

vagy diplomás osztálytanító. Minden 10. munkanélküli rendelkezik agrártudományi felsőfokú képesítéssel. A kérdés az, hogy a magyar fiatalok nagy része miért éppen e szakmákat választja, vagyis mit tehetünk azért, hogy ne a telített, hanem a hiányszakmákra orientálódjanak? Nagyon fontos, hogy az információs központok és a munkaközvetítői irodák támogassák, segítsék a szórványban élő magyar fiatalok pályaválasztási terveit vagy átképzéseit, hiszen a munkáltatók a következő profilokat kérik: agrárképzési terület (állattenyésztés, állategészségügy, földmégmunkálás, növényvédelem, élelmiszeripari technológia), műszaki képzési terület (okl. gépészmérnök, okl. villamossági mérnök, technika tudományok, okl. grafikus, okl. vegyészmérnök, okl. földmérnök, építész, építőmérnök, közlekedési mérnök); gazdaságtudományi, jogi és igazgatási képzési terület (főiskolai végzettségű menedzser, kereskedő, vállalati jogász, statisztikai szakértő, informatikus-statisztikus); pedagógia-, bölcsész-, természet- és társadalomtudományi képzési terület (szerb–horvát nyelvtanár, angol-tanár, némettanár, zenetanár, matematika, fizika, kémia, biológia, néprajz, történelem, földrajz és környezetvédelem, gyógypedagógus, pedagógus, pszichológus); orvos-, egészség- és sporttudományi képzési terület (egészségügyi nővér, szakorvos, orvos, gyógyszerész).⁴⁹

⁴⁹ GÁBRITY MOLNÁR 2012.

Közművelődés a vajdasági magyarok körében

A közművelődés⁵⁰ szerepe akkor nélkülözhetetlen, amikor az anyanyelvű iskolahálózat sorvadásnak indul. A szórványban ezért különösen jelentős a nemzet-tudat- és közösségformáló ereje. Vajdaságban két nagy ernyőszervezet működik.⁵¹ Az egyik az 1992-ben alapított szabadkai székhelyű Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség, amelynek mintegy 87 magyar művelődési egyesület a tagja, és olyan nagyszabású rendezvények hordozója, mint a *Gyöngyösbokrét* és a *Durindó* (1936 óta több ezer fellépővel évente más-más

⁵⁰ A legrégebb magyar művelődési egyesülete, a szabadkai Népkör, amelyet 1872-ben alapítottak. Egyébként a magyar művelődési egyesületek többsége 1945 után alakult meg, főként a korábbi civil kulturális szerveződések helyettesítve (ezeket ugyanis a kommunista diktatúra könnyebben tudta ellenőrizni). Az 1950–60-as években legtöbbjük külön székházat is kapott, amely egy-egy település művelődési házaként funkcionált.

⁵¹ Az 1990-ben létrehozott újvidéki székhelyű Jugoszlávai Magyar Művelődési Társaság, amely nagyrészt kiadói tevékenységgel foglalkozott, az utóbbi évtizedben már nem igazán működött. A nem hivatalos adatok szerint, a sajtó becslése alapján a tartományban mintegy 130 magyar művelődési egyesület is működik. A legtöbb magyar művelődési egyesület a pénztelenséggel küszködik, vagy éppen az egyesület székházával kapcsolatban rendezetlenek a jog-, illetve tulajdonviszonyok (például így járt az újvidéki Petőfi Sándor Magyar Művelődési Központ, a törökbecsei Jókai Mór Magyar Művelődési Egyesület stb.).

helyen kerül megrendezésre). A másik ismert forma a *Magyar kultúra napja* rendezvénytársaság, amelyet évente több helyen és alkalommal rendeznek meg.

A Magyar Nemzeti Tanács 2005 szeptemberében hozta létre Zentán a *Vajdasági Magyar Művelődési Intézetet* mint a délvidéki magyar művelődés jövőjének központi intézményét. *Feladatai a következők*: délvidéki magyar könyv-, kép- és levéltári gyűjtemény, ún. dokumentációs központ kialakítása (Bibliotheca Hungarica); országos információs adatbank működtetése, szakmai információk gyűjtése, közérdekű felhasználásának elősegítése, magyar közművelődési információs hálózat működtetése; a kulturális értékek társadalmi hatásának, a művelődési intézmények változásának vizsgálata, a művelődési közösségek tevékenységének elemzése, ezek fejlődését szolgáló kísérletek végzése; közművelődési szakemberek képzése és továbbképzése; kulturális közösségfejlesztő, településfejlesztő tevékenységek elősegítése; a délvidéki művelődési portál (www.vmmi.org.rs) gondozása, a feladatkörébe tartozó területeken anyaországi és nemzetközi kapcsolatok ápolása. Erős művelődési centrum a zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ, amely önkormányzati intézményként egyesíti a helyi színházat, múzeumot, könyvtárat, mozit és felnőttoktatási intézményt. Legjelentősebb rendezvényei: a Magyar Kultúra Napjának délvidéki központi ünnepe, Hagyományaink Ünnepe, a Középiskolások Színművészeti Vetélkedője, az Énekelt Versek Zentai Fesztiválja, a Kálmány Lajos Népmesemondó Verseny, a Zentai Művésztelep eseményei, a Délvidéki Sokadalom, a Zentai Egyházzenei Fesztivál, a Városi Múzeum hagyományos néprajzi tanácskozása, az Aranyvasárnap Ünnepváró, a hagyományos karácsonyi néprajzi kiállítás stb.

A szórványban jelentős művelődési egyesület az újvidéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, amelyet 1945-ben alapítottak, s a tucatnyi szakcsoportja között működik a Guzsalyas énekegyüttes. A vajdasági szórványtársaságban különösen fontosak az irodalmi rendezvények: Majtényi Mihály-napok, Szenteleky-napok, Fehér Ferenc-émléknep, Szirmai Károly-émléknep, továbbá a közművelődési és színházi rendezvények, mint az említett Gyöngyösbokrét és Durindó, a vajdasági magyar amatőr színházak fesztiválja, Énekelt versek fesztiválja, a Középiskolások Művészeti Vetélkedője, Dombos Fest Kishegyesen, VIVE – Magyar nóták és csárdás zenei fesztiválja és egyéb közgyűjteményi rendezvények, mint például a MIRK – Kézimunkázók és gyűjtők nemzetközi kiállítása.

Két állandó, professzionális magyar színház működik: a szabadkai Népszínház magyar társulata és a szórványban az Újvidéki Színház (1973-ban alapították). Folyamatosan dolgozik a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház, a Magyarokanizsai Udvari Kamaraszínház, illetve nyaranta a Tanyaszínház. Két gyermekszínháznak vannak magyar nyelvű előadásai: a szabadkai Gyermekszínháznak és a nagybecskereki Toša Jovanović Népszínháznak. Vajdaságban van hét színház, hét színjátszó műhely, 32 zeneművészeti csoport, 11 irodalmi kör, 20 képző-, ipar-, fotó- és népművészeti műhely, öt filmművészeti alkotóműhely/intézmény. Emellett sok amatőr társulat működik a szórványban, hiszen több magyar művelődési egyesület keretében van színjátszó csoport is; például a Muzslyai Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, Nagykikindai Egység Művelődési Egyesület, Bácskertes Petőfi Sándor Művelődési Egyesület, Kúlai Népkör Művelődési Egyesület. Erősek a középiskolai diákság színjátszó körök, valamint a professzionális színházak mellett létrejött színitanodák is.

Vajdaságban a közgyűjteménnyel foglalkozó szervezetek jelentős része magyar anyaggal is rendelkezik: 127 könyvtár, kilenc levéltár, 17 múzeum, 22 egyéb gyűjtemény. A magyar könyvkiadás központi intézménye az 1967-ben Újvidéken alapított Forum Könyvkiadó, amely az elmúlt évtizedekben mintegy 2000 könyvet adott ki. Fontos kiadók még: Agapé – Újvidék, Logos – Tótfalu, Grafoprodukt – Szabadka, zEtna – Zenta, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre – Zenta. A legfontosabb folyóiratok irodalmi (Híd, Üzenet, Létünk, Orbis, Új Symposium, zEtna), közéleti (Aracs), helytörténeti (Bácsország) tartalmúak. A szakmai szervezetek közül megemlíthető a Kapocs Könyvtári Csoport, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság és a Vajdasági Magyar Folklórközpont.⁵²

Vallási élet

A délvidéki egyházakban súlyos gondot okoz az elöregedés és az elvándorlásból adódó paphiány, különösen a nagybecskereki egyházmegyében. Évtizedeken keresztül lelkeshiánnyal, a papok elöregedésének és túlterheltségének a problémájával kellett szembenézni

⁵² Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság: A nemzetiségek és etnikai kisebbségek kultúrája – magyarok. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet honlapja (www.vmmi.org.rs).

Szent István-napi szentmise az Avilai Szent Teréz-székesegyházban 2012-ben

főleg a szórványmagarság körében (több pap elhagyta az országot, tíznél többet kivégeztek még a második világháború alatt).⁵³ Tito idején minden vallásgyakorlat jelentős korlátozás alá esett, s a lelképásztorok gyakorlatilag a társadalmon kívüliség állapotába szorultak, a pártellenőrzés pedig le-lesújtott a templomba járó hívőkre. Az egyházak nemzettudatot formáló hatása a katolikusoknál gyengült, a reformátusoknál valamivel jobban érvényesült. A lelkészek a helyi társadalmak életébe hivatalosan nem kapcsolódhattak be, hiszen a tanítóknak és az értelmiségieknek tiltották a kapcsolattartást az egyház képviselőivel. A hívek főleg idősek és asszonyok voltak. Milošević idején a nacionalizmussal egy időben feltámadt az ortodox egyház szerbeket összetartó ereje. Az államvezetés szerb hegemoniai törekvésekkel biztosította a pravoszláv egyház dominanciáját ezen a területen is. Az egyházi vagyont Szer-

biában csak az ortodox egyháznak szolgáltatták vissza. A magyar katolikus és protestáns egyházak állami támogatásban nem részesülnek. A Magyarországtól elcsatolt egyházmegyék kész egyesületi hálózatát ezzel a huzavonával igyekeztek felszámolni, hisz az államosítás során elkobozták az egyház vagyonát, a tanulmányi alapokba elkülönített pénzt, betiltották a hitoktatást.⁵⁴ Szinte lehetetlen volt az engedélyezett önszerveződés azokban az időkben.

A kilencvenes években Vajdaságban a két római katolikus püspökség és egyházaik tevékenysége elsősorban háborúellenes fellépéseikben és a karitatív munkában nyilvánult meg. A tótfalusi plébánia, amelyhez a Szabadkai Püspökség Lelkigyakorlatos Háza és Művelődési Központja tartozik, fontos szerepet tölt be ma is a vajdasági magarság szellemi életében. Ott nyitották meg

⁵⁴ A 2000. évi, őszi hatalmi fordulat után, a következő iskolaévben már bevezették az iskolákba a hitoktatást vagy a polgári nevelés tantárgyat.

⁵³ GÁBRITY MOLNÁR 2005/a.

az első magyar egyházi általános iskolát (2003). Jelentős közösségformáló erővel bír a Horgos község melletti Domus Pacis (Béke Háza), a horvátországi ferences rendtartomány lelkiségi és közösségi háza, valamint a zentai Kis Szent Teréz Plébánia. Megemlítenéd, hogy a háborús időszak után is érte a vajdasági magyarokat és egyházaikat is sérelem, zaklatás.⁵⁵ Mind a katolikus, mind pedig a református egyház kitartó munkát végzett és végez ma is a szerémségi és dél-bánati magyar szórványok megtartása érdekében. Miután mindkét történelmi egyház paphiánnyal küzd, az előregedő lelkészállományra fokozott terhelés nehezedik. Érdemes megemlíteni, hogy a muzslyai plébánián két nem magyar és egy félig magyar nemzetiségű szerzetes pap szolgál, valamint egy magyar diakónus. A három pap közül ketten szlovén származásúak, a harmadik a környékről származó félig magyar, félig bolgár. Mindhárman jól beszélnek magyarul, sőt a lelkek gondozása mellett, a szórványmagyarok közösségi szervezésével is foglalkoznak (cserkészmozgalom, kollégiumi ellátás).

Szórványprogram

A szórványstratégia középtávú terve, valamint a konkrét támogatási formák, illetve a támogatási prioritások meghatározásához *konzultációs szakcsoportok kialakítását* tartom szükségesnek a gazdaság, oktatás, kulturális területek szakembereinek bevonásával és az adott szórványrégió képviselőivel.

A szórványprogram kidolgozásának fontosabb fejezetei:

- a) a szórványosodást és a kisebbségi létet veszélyeztető *jelenségek mérhetősége és okainak elemzése*: az elvándorlás, az alacsony születési arányszám és az asszimiláció, akkulturáció;
- b) *befogadókészség*: a közösségi szervezethez, illetve humán erőforrás minősége, valamint a tömbhöz való kapcsolódási formák feltérképezése, vonzásterületek, együttműködési lehetőségek céljából;

⁵⁵ 1999-ben a NATO-akció idején ismeretlen tettesek felrobbantották Káptalanfalva római katolikus imaházát. Több vajdasági plébániát (pl. Moholon) feltörték, számtalan alkalommal megrongálták az újvidéki Futaki úti katolikus temetőben az 1944/45. évi vérengzés magyar áldozatainak emlékére felállított keresztet. 2003-ban tömegesen meggyalázták a katolikus temetők sírjait, amelyeken magyar vagy horvát nevek álltak.

c) *hasznosulási prioritások*: anyanyelvű oktatás, kommunikációs és kontaktustartási kapacitás és a magyar médiahálózat kiépítése, gazdasági erőnlét növelése (vállalkozási hajlam, beruházások), történelmi-kulturális hagyaték, közművelődés. Ez fontos a szórvány élhetőbbé válása szempontjából, hiszen az öngondoskodás, illetve a kistermelés még fenntartható lenne falun is. Olyan új programok szükségesek, amelyek a szántóföldi növénytermesztéstől mindinkább az élőkommunikációs ágazatig, a kertészet, élelmiszerteknológia, hűtőházak, magtárak, állattenyésztés és a falusi turizmus támogatása felé mozdul el. Új munkahelyteremtéssel, beruházásokkal lesz jövője a szórványterületnek, és csak ezzel lehet otthon tartani a fiatalokat.

d) a *támogatási stratégiát* meghatározó *gravitációs területi specifikumok*:

- Nagyikinda: a meglévő nagyikindai intézmények támogatása mellett a környező magyarlakta települések szervezethez, életképességét kell fejleszteni, új kis- és középvállalkozások tevékenységével, valamint gazdakörök aktivitásával;
- *Nagybecskerek*: a szigetmagarság térsége (Muzslya), a bánati szórványterületek legjelentősebb oktatási és kulturális magyar központjává válhat. Ezen kívül a hagyományos kertészeti tevékenységet, a terméfeldolgozást és az értékesítési hálózat kiépítését érdemes preferálni;
- *Újvidék*: oktatási, tudományos, tájékoztatási és kulturális központ, a magarság nagyvárosi szétszórtságával, ezért a programban Temerinrel együtt kezelendő. Fontos az itt élő magarság munkaerő-piaci versenyképességének és képzésének a feladata;
- *Zombor*: nyugat-bácskai oktatási-kulturális vonzáster, ahol a falusi szórványszigetek oktatási-kulturális felzárkóztatása támogatandó, az országhatárokon átívelő gazdasági és kulturális kommunikációs kapcsolatok előnyeire támaszkodva;
- *Szabadka–Zenta–Újvidék*: e városok a közművelődési, oktatási intézményekkel és médiaházaikkal együttműködésével, a szórványtelepülések lakosságával folyamatosan tevékenykedve megakadályozhatják a szétszóródó magarság elszakadását a nemzettömbtől.

KOVÁCS ANNA ESZTER szociológus

A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégiuma

Nagybecskerek és az Iskolanővérek: múlt és jelen

Nagybecskerek Vajdaságban, a szerbiai Bánság vagy Bánát szívében helyezkedik el, a Bega folyó partján. Jelenleg a harmadik legnagyobb vajdasági város Újvidék és Szabadka után.¹ A város nevét őrző első források a 14. századból származnak, így feltehetően ekkor alapították a települést. Már ekkor különböző formákban került megnevezésre: Beche, Becke, Becherek, Bechkerek, Bekuskereki, Bekuskerequi, Pechberek, Pechkerek, Bechekereke, Bechekereky, Pechkerek, Bocherecki, Bochkerek, Beurquerel, Betschkerek, Weschekergekh. Kutatások szerint neve avar eredetű: őrhelyet jelent.² A különböző névváltozatok, valamint ezeknek különböző nyelven való megjelenései (németül: Großbetschkerek, szerbül: Veliki Bečkerek) egymás mellett éltek a 14. századtól a 20. század közepéig. A 20. század közepén (1935–1941 és 1944–1946 között) Petrovgrad lett a szerb neve, Karađorđević Péter szerb király (1903–1921) és unokája (II. Karađorđević Péter) tiszteletére. Mai szerb nevét Žarko Zrenjanin bánsági partizánról kapta, aki a II. világháború alatt a vajdasági kommunisták és partizánharcosok vezetője volt. A város jelenleg is összetett nemzetiségű, így szerb (Zrenjanin/Зрењанин vagy Veliki Bečkerek) nevei mellett a mai napig ismert és használt a város magyar (Nagybecskerek), német (Großbetschkerek) és román (Becicherecul Mare) neve is.³

Témánk szempontjából kiemelt jelentőségű Nagybecskerek történelmének, és ezen keresztül lakossági összetételének áttekintése, hiszen a várost etnikai sokszínűség jellemezte és jellemzi ma is. A nemzeti hovatartozás vallási színességet is jelentett és jelent ma is, így a helyi magyarság és Nagybecskerek történetével szorosan összefonódott a katolikus egyház, valamint az Iskolanővérek oktatási, majd – a kollégium

megalapításával – az oktatást támogató tevékenysége is. Korábban katolikus, református, valamint izraelita felekezetűek is éltek a városban. Fényes Elek statisztikája szerint Nagybecskerek népessége 1839-ben 15 544 lélek volt, akik közül 3968 katolikus, 604 evangélikus, 66 református, 10 398 nem egyesült óhitű, 508 zsidó. A lakosok nyelvükre nézve rácok, németek, magyarok, oláhok, tótok, bolgárok – írja Fényes Elek.⁴ Ma a magyarok többsége római katolikus, kisebb részük református vallású. A szerbek és a románok általában az ortodox keresztény vallást követik, a szlovákok többnyire evangélikus hitűek. Ma 20 különböző nemzetiség él a 80 000 lakosú városban, a nagybecskereki magyarok aránya 10%-ra tehető. Nagybecskerek és a közigazgatásilag hozzá tartozó települések összlétszáma 123 362 fő, ebből 91 579 szerb, 12 350 magyar.⁵ Jelen dolgozat nem teszi lehetővé a téma mély és részletes történelmi elemzését, így az alábbiak a teljesség igénye nélkül igyekeznek érzékeltetni a város nemzeti sokszínűségét, valamint a magyarság helyzetét.

A magyarok a hódoltság alatt szinte teljesen kihaltak. Írásos nyomok szerint csak néhány magyar család költözött Nagybecskerekre 1768 körül Baranya vármegyéből, majd a század vége felé néhány földesúr Szeged vidékéről telepített a vármegyébe dohányművelő magyarokat, akik jelentősen gyarapították a város lakosságát. A császári kormány nagy gondot fordított arra, hogy a városba katolikus németeket telepítsen. Ezek az akciók kezdetben nem voltak sikeresek, később viszont a város fejlődésével egyre vonzóbbá vált számukra a település. II. József rendeletének köszönhetően, amelynek értelmében Nagybecskereken „földet, réteket, úti költséget, más kedvezményeket, valamint adó és teher alóli mentességet” kaptak, a városba jelentős számú német telepes érkezett az 1780-as évek végén. 1769-ben Mária Terézia mezővárosi kiváltságokat adott Nagybecskereknek, valamint saját tanács megválasz-

¹ <http://vajdasag.rs/Nagybecskerek>

² MÓRICZ 1894.

³ <http://vajdasag.rs/Nagybecskerek>

⁴ Vajdasági Magyar Digitális Adattár, <http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=telepules&id=85>

⁵ <http://hetnap.rs/cikk/253-899-13036.html>

Nagybecskereki látkép, háttérben a református templommal, a bírósággal és a Bega-folyót átívelő Kis híddal

tására külön kiváltságot nyertek a szerbek.⁶ A várost e kiváltságoknak és betelepítéseknek köszönhetően a 18. század vége felé már többségében szerbek és németek lakták. A magyarok, németek földműveléssel és iparral foglalkoztak, a szerbek fő foglalkozása pedig a kereskedelem volt.⁷

A város évszázadokon át fontos közigazgatási feladatokat látott el Vajdaság és a Bánság életében. A Habsburg Birodalom fennhatósága alatt Nagybecskerek a Temesi Bánság koronataromány egyik székhelye, majd a Magyar Királysághoz csatolása után, a vármegyei szervezeti rendszerben Torontál vármegye székhelye lett. A kiegyezés után kialakított járási közigazgatási rendszerben Nagybecskerek újra jelentős szerepet töltött be: a vármegye felosztásakor a 14 szolgabírói járás egyikének központja lett, járási bírósággént 23 község tartozott Nagybecskerekhez, a törvénykezés újjászervezése során pedig Nagyikinda mellett Nagybecskereket is törvényszéki székhelyül jelölték ki.⁸ Nagybecskerek az állami-közigazgatási funkciói mellett központi szerepet töltött be a katolikus egyházi életben

⁶ MÓRICZ Miklós: uo.

⁷ <http://vajdasag.rs/Nagybecskerek>

⁸ MÓRICZ uo.

is: jelenleg Nagybecskerek római katolikus egyházmegyei központ. Ennek megfelelően a város impozáns épülete a neoromán stílusú Nepomuki Szent János katolikus székesegyház, amely 1866–1868 között épült. A székesegyház oltárképét Székely Bertalan festette, valamint a templomban helyezték el Lázár Vilmos emléktábláját, aki a város szülőte, az 1848–1849-es szabadságharc honvédezredese és aradi vértanú.

A reformkor a város felvirágzását hozta. Az 1830-as évektől jelentős infrastrukturális fejlesztésekre került sor, ez Nagybecskereket bekapcsolta az ország gazdasági vérkeringésébe. Ekkor épült fel Nagybecskerek kőszínháza (1839) és első gimnáziuma (1846). Az 1830-as évekre esik a Kis-Amerika nevű városrész megalapítása is, amely terület eredetileg erdő volt, majd a kincstár felosztotta és örökös szerződéssel a lakosok rendelkezésére bocsátotta, akik a telkeket később megváltották. 1844-re tehető a gőzhajózás megjelenése a városban, és a Torontáli Takarékpénztár alapítása; 1845-ben hozta létre Pleitz Ferenc az első könyvnyomdát, és 1856-ban rendezték be a táviróállomást. Az 1867-es kiegyezést követően, az Osztrák-Magyar Monarchia idején nagy ütemben fejlődött tovább a város: Nagybecskereken vasútállomást építettek (1883), korábban a legközelebbi vasútállomás Nagyikindán volt. Ezt követően a város telefont (1892), majd villanyvilágítást kapott (1896).

1895-ben adták át a vármegye közkórházát, melyet a kezdeményező, Hertelendy József főispán után József közkórháznak neveztek el. Ezen fejlesztéseknek köszönhetően fellendült számos üzleti vállalkozás, valamint a civil szerveződések is erősödtek (gazdasági, közhasznú és művelődési egyesületek alakultak). Ebben az időben épült több jelentős középület a város központjában: a római katolikus plébániatemplom, a vármegyeház (a mai városháza), a református templom, a pénzügyi palota (a mai múzeum) és a bíróság. A fejlesztésekkel párhuzamosan jelentős magyarosítási törekvések indultak meg, amelyek keretében 1840 táján megalapították a Nemzeti Iskolát.⁹

Nagybecskerekén már az 1800-as évek végén megjelenik az iskolanővérek munkássága, 1880 szeptemberében alapítják meg zárdájukat és kezdik meg az oktatást. Az első vajdasági iskolanővérek Temesvárról, az ottani anyaházból érkeztek, eleinte hat elemi osztályt tanítottak, majd 1896-ban intézményük már polgári leányiskolaként is működött. Párhuzamosan Versecen elemi iskolát (1869), később (1876) továbbképző felső leányosztályt hoztak létre.¹⁰

A korábban Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek rendjét¹¹ Karolina Gerhardinger, szerzetesi nevén Boldog Gerhardinger Mária Terézia alapította a Bajor Királyságban. A rend alapítása a napóleoni háborúk idejére esik: az éhínség, a járványok, a szegénység és az infláció a királyság területén is nagy gondokat okozott, így az állam az egyházi vagyont elkobozta, ami az egyházi fenntartású iskolák bezárásához is vezetett. Karolina Gerhardinger is egy ilyen iskolába járt. Később tanítónak tanult. Pedagógusként meggyőződése volt, hogy a társadalom változása a keresztény családoktól függ, a család jellegét pedig az anya adja meg, mert ő az első nevelő. Ezért választotta rendje fő hivatásának a lányok tanítását, nevelését. A rend 1833-ban kapott hivatalos engedélyt a működésre, első szerzetesiskolájukat Neunburg vom Waldban nyitották meg. A nővérek elemi iskolákban, technikumokban, háztartási és középiskolákban vállaltak nevelői munkát, és kisgyermeket gondoztak árvaházakban, óvodákban. A rend a Bajor Királyságból terjedt el egész Európában, majd az Amerikai Egyesült Államokban, végül szinte

az egész világon. Alapítója, Boldog Gerhardinger Mária Terézia halálakor, 1879. május 9-én, a kongregáció 300 házában már csaknem 2500 nővér szolgálta-nevelte a szegény gyermekeket. Terézia anya szándéka szerint elsősorban azokat az alsó és középső társadalmi rétegekből érkező lányokat igyekeznek nevelni, „akik az előkelő intézményekben nem juthatnak be, s ezért mindeddig nélkülözték az igazi keresztény nevelést”. Terézia anya karizmáját jelenleg háromezer iskolanővér 35 országban hordozza: Európában, Ázsiában, Észak-, Közép-, Dél-Amerikában, Afrikában és Óceániában.¹²

Boldog Gerhardinger Mária Terézia (1797–1879)

Az iskolanővérek Magyarországon az 1800-as évek végén kezdték meg működésüket. Terézia anya először 1858-ban látogatott Temesvárra, majd hat nővér települt át Münchenből, hogy iskolát nyisson.¹³ Az iskolanővérek a következő évtizedekben a rend eredeti szellemiségének megfelelően Magyarországon is elsősorban falvakban nyitottak elemi iskolákat, de nagy iskolakomplexumokat is létrehoztak Temesváron, Kolozsváron, Szegeden és Debrecenben. A városi iskolákban magasabb képzési formákat is bevezettek: ipariskolát, valamint tanítóképzőt nyitottak.

Az 1910. évi népszámlálás szerint Nagybecskerek 26 006 lakosa között nagyobb arányban képviseltették magukat a magyarok (9148 fő), akiket a szerb (8934 fő), német (6811 fő), szlovák (456 fő) és román (339 fő) nemzetiségűek követték. Az első világháború után

⁹ MÓRICZ uo.

¹⁰ PÁLOS M. 2008. 52.

¹¹ A rend 2011-ben vette fel a Boldogasszony Iskolanővérek nevet.

¹² BOTKA M. – kézirat.

¹³ PÁLOS M. uo.

Nagybecskerek a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került, majd 1929-től Jugoszlávia, 1929–1941 között pedig a Dunai Bánság részét alkotta. 1941–1944 között német megszállás alatt állt és az Autonóm Bánság része volt. 1945-től a szocialista Jugoszlávián belül Vajdaság Autonóm Tartomány városa. Ez az időszak a szocialista iparosítás keretében rohamos gazdasági fejlődést hozott Nagybecskerek számára elsősorban az élelmiszeripar területén, valamint megjelent a városban néhány jelentős vegyipari, fémipari és textilipari létesítmény is.

A második világháború alatt Nagybecskerekén az iskolanővérek oktatási tevékenysége hosszabb időre megszűnt, mert 1944-ben a német katonaság elfoglalta az iskola épületét, csak a zárda kápolnája maradt a nővérek tulajdonában.¹⁴ Jugoszlávia végső széthullása után Nagybecskerek először a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (1992–2003), majd Szerbia és Montenegró Államszövetség (2003–2006) része volt. 2006-ban ez az államszövetség is felbomlott, azóta Nagybecskerek a független Szerbiához tartozik, az autonóm Vajdaság részeként. Ebben a változékony időszakban a 90-es évek délszláv háborúja érintette súlyosan Vajdaság gazdasági helyzetét és társadalmát: a szegénység és nélkülözés általánossá vált. A háború a nagybecskereki gazdaságot is sújtotta: a város egyik legfőbb problémája a magas munkanélküliség. Korábban Jugoszlávia területén a Bánátban élő magyar és az északnyugati országrészben élő szlovén iskolanővérek alkották a rend Jugoszláv Tartományát.

Jugoszlávia széthullása után a bánati iskolanővérek a Magyar Tartományhoz kapcsolódtak. Ebben a súlyos gazdasági-társadalmi helyzetben született 1996 júliusában az Iskolanővérek Magyar Tartományának döntése,¹⁵ hogy leánykollégiumot hoznak létre, amely segítséget jelentene a Vajdaságban élő szórványmagyarok fiataljai számára, hiszen a nagy szegénységben élő, megélhetésükért küzdő családok közül csak kevesen tudják biztosítani gyermekeik számára még a középfokú oktatásba való bekapcsolódást is. A korábbi zárda épületében két iskola is működött: a Vuk Karadžić Általános Iskola és az Egészségügyi Szakközépiskola. Az iskolanővérek ekkor már a nagybecskereki Cara

Dušana 59. szám alatti épületben laktak, így itt kezdték újra leánynevelő tevékenységüket 1996-ban. Ez a döntés szervesen illeszkedik a Boldogasszony Iskola-nővérek rendjének küldetésébe: „élethivatásukként a leányok nevelését, az elhagyott fiatalok gondozását vállalták, koruk egyik legégetőbb feladatának megoldásában sietve ezzel a társadalom segítségére”.¹⁶ A nagybecskereki leánykollégium vezetője, Rácz M. Gizella nővér a nehéz helyzetben lévő családokat a következőképpen írta le a 90-es években: „egy szülő még a legszükségesebb dolgokat sem tudják megvenni. Mind többjüket küldik el a munkahelyről, mert a gyár üzemképtelenné vált”.¹⁷

A 90-es évekhez hasonlóan a kollégiumba kerülő lányok többsége napjainkban is mezőgazdasági tevékenységből élő családból származik. A családok számára továbbra is nagy áldozatot jelent, hogy gyermekeiknek lehetőséget biztosítsanak a középfokú tanulmányok elvégzésére. A 90-es évek végén Nagybecskerekén csak a gimnáziumban volt magyar nyelvű oktatás. 2001-re miniszteri engedéllyel már több szakiskolában is indulhatott magyar nyelvű osztály, amennyiben legalább 15 diák jelentkezik. Jelenleg a Nagybecskereki Gimnázium mellett a Jovan Trajković Közgazdasági és Kereskedelmi Középiskola, az Egészségügyi Középiskola, a Nikola Tesla Elektrotechnikai és Építészeti Iskola, valamint a Műszaki Iskola működtet magyar nyelvű tagozatot is.¹⁸

A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégiuma 1996 óta jelentős szerepet tölt be a bánati középiskolai magyar oktatás fenntartásában, továbbélésében. A kollégium működése lehetőséget teremt a bánati – legfőképpen a dél-bánati – magyar fiatalok számára a nagybecskereki magyar nyelvű középfokú oktatásba való bekapcsolódásra. A kollégium „hatósugara” igen nagy, Vajdaságon belül több helyről érkeznek a kollégista lányok az intézménybe; például Mohol, Kisorosz, Szaján, Székelykeve, Ürményháza, Torda, Törökbecse, Nagyikinda, Torontálvásárhely, Magyarcsérnye, Nezsény, Udvarnok, Kovin, Hetény, Óbecse, Beodra településekről. Többnyire ugyanazon magyarlakta településekről érkeznek a diákok, ami

¹⁶ A Boldogasszony Iskolanővérek hivatalos honlapja: <http://www.iskolanoverek.hu/index.php/lelkiseg>.

¹⁷ RÁCZ M. – kézirat.

¹⁸ <http://www.felvi.hu>

¹⁴ BOTKA M. uo.

¹⁵ A Szerbiában élő nővérek a Jugoszláv Tartományhoz tartoztak, 1994-ben kerültek a Magyar Tartományba.

arra utal, hogy a lányok egymásnak adják tovább a kollégium jó hírét. Nagybecskerekén több közép fokú oktatási intézmény működik, amely a város nagy vonzerejét jelenti, ennek ellenére néhány településtől igen messze található a város, valamint több településről igen nehezen közelíthető meg, mivel a vajdasági közlekedés a csatlakozások és a járatszámok tekintetében nem megfelelő.

nevezik ki. Mindkét nővér vajdasági születésű, korábban kántorkodtak és hittant oktattak Nagyikindán, valamint a környező falvakban. Az Iskolanővérek a Cara Dušana 59. szám alatti épületükben eleinte csak kis létszám fogadását tudták vállalni. A kollégium első lakói Gizella nővér korábbi hittanos diákjai közül kerültek ki. 1996 szeptemberében még csak három diákja volt a kollégiumnak, majd októberben, a felsőoktatási

A leánykollégium diákjai énekórán

A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégiumának szórványkollégiumi programja

A szórványkollégiumi program általános bemutatása
1996 nyarán, az Iskolanővérek Magyar Tartományának akkori vezetése, Bácsai M. Jozefina tartományfőnöknő és tanácsosai elhatározzák, hogy Nagybecskerekén „hivatásképző központ” néven leánykollégiumot alapítanak, amelynek vezetésével Rácz M. Gizella nővért bízzák meg, segítőtőjéül pedig Botka M. Margit nővért

tanévkezdéskor tíz főiskolás lány is csatlakozott. Tehát az 1996–1997-es tanévben összesen 13 lány lakott a kollégiumban.

Látva a kollégium iránti nagy érdeklődést, még ebben az évben elkezdődött az épület tetőterének beépítése, sok kétkezi támogatással a szülők részéről. Ennek köszönhetően a következő tanévben (1997–1998) már 24 lányt tudott fogadni a nagybecskereki leánykollégium, majd a következő évben 34 lányt. A továbbiakban a kollégium férőhelyeinek száma nem változott, így csak a már elballagó diákok helyére

tudtak felvenni új növendékeket. 2001-től a kollégium – újabb emeletes ágyak beszerzésével – már 41 lány fogadására alkalmas. A létszám emelkedésével egyre növekvő problémát jelentett a kisméretű konyha és étkező, ahol csak húsz lány tudott leülni, így a mindennapos vált torlódások többször igénybe vették a várakozók türelmét, emellett a konyha sem volt megfelelő a megnövekedett létszám ellátására. 2002-ben új épületrésszel gazdagodott a kollégium: átadásra és felszentelésre került egy negyven férőhelyes ebédlő, valamint egy hozzá tartozó modern konyha, amely már alkalmas ugyanennyi személy étkeztetéséhez főzésre, előkészítésre. Az ebédlő fölötti szinten, az első emeleten pedig egy nagyobb közösségi teret is átadtak, amely a kollégista lányok ünnepléseinek, rendszeres tornaalkalmainak és közös programjainak is helyet biztosít. A 2007–2008-as tanévtől a 2009–2010-es tanév végéig a sok jelentkező miatt a főiskolások és a végzős középiskolások a muzsljai főiskolában kaptak szállást. Étkezésüket és tanulási lehetőségüket továbbra is a nővérek biztosították a Cara Dušana utcai épületben.

2010 szeptemberétől az iskolanővérek egy bérelt ingatlanában, Muzslyán helyezték el a végzős lányokat és a főiskolai hallgatókat. Itt 12 férőhely állt a diákok rendelkezésére. A következő tanévben ugyanitt a nővérek németországi támogatók adományából megvettek egy családi házat, amelyet átalakítottak rendházzá és kollégiumi lakrészé tiz diák részére. A Muzslyán lakó – főként főiskolás – lányokat Rácz M. Gizella nővér, a leánykollégium korábbi vezetője felügyeli, neveli. Botka M. Margit nővér is ebben a házban lakik, ő tevékenyen már nem vesz részt a diákok nevelésében, de sokat imádkozik értük és a kollégiumért.

A nagybecskereki kollégium vezetését 2010 szeptemberétől Bencze M. Regina nővér látja el, aki Magyarországról érkezett, korábban a rend budapesti iskolájában, a Patrona Hungariae Gimnáziumban, majd az iskolanővérek makói iskolájában matematikát és fizikát tanított, valamint kollégiumi nevelőként, később kollégiumvezetőként is dolgozott. Tanári hivatása mellett mentálhigiénés, valamint lelkipozitív végzettséggel is rendelkezik. Ahogyan Rácz M. Gizella nővér beszámolóiból is kitűnik, a kollégiumba kerülő lányok többsége munkás- vagy földművelő családokból származott, hasonlóképpen napjainkban is, de sok családnak továbbra is anyagi gondot jelent a lányok taníttatása. Éppen ezért a diákoktól kért kollégiumi

hozzájárulás igen alacsony, bár sok család számára ez is nagy kiadást jelent, így bevett gyakorlat, hogy néhányan még ennél is kevesebbet, vagy természetben fizetnek: olyan termékkel vagy hússal, amelynek előállításával, megtermelésével a szülők foglalkoznak.

A kollégium működésének költségeit jelentős részben a magyar állam biztosítja: a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium Nemzetpolitikai Államtitkársága a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-én keresztül. A támogatás alapját jelenti, hogy a kollégium 2012-ben kiemelt nemzeti jelentőségű intézmény lett. Emellett a kollégium a Balassi Intézet szórványoktatást támogató pályázataiból is évről évre részesül, ezt az összeget a legrászorultabb diákok kollégiumi díjának pótlására és programok, kirándulások szervezésére fordítják. Az elmúlt évek jelentősebb felújításai (például ablakok cseréje, fürdőszobák átalakítása, felújítása, belső festés) szintén a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. pályázati támogatásával valósultak meg. Korábban az Apáczai Közalapítvány, a Határon Túli Magyarok Hivatala, a Mocsary Lajos Alapítvány és a Szülőföld Alap segítette a kollégium működését, továbbá a szükséges fejlesztéseket.

A szórványkollégiumi jó gyakorlat részletező leírása

Hagyomány és haladás: vallásos nevelés és mentálhigiénés szemlélet

Azok körében, akiknek kevés kötődésük van egyházi iskolákhoz, gyakran felmerül, hogy a leánygimnáziumok, leánykollégiumok zárdai szigorral nevelik a lányokat. A Boldogasszony Iskolanővérek rendje több magyarországi városban (Budapesten, Szegeden, Debrecenben és Makón) működtet iskolát és kollégiumot. Ezekben az intézményekben, a nagybecskereki kollégiumhoz hasonlóan, a lányokra nem vonatkoznak a szerzetesi elvárások, azonban a vallásgyakorlás és a vallásos értékek elsajátítása a kollégiumi élet, a mindennapok része.¹⁹

Az iskolanővérek több évszázados hagyományai és tapasztalatai mellett megmaradásuk és fejlődésük záloga az egyes rendtársak folyamatos képzése, fejlődési lehetőségeinek biztosítása. Ez a szemlélet az iskola-

¹⁹ A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégiumának életébe online is betekintést nyerhetnek a kollégium honlapján: www.kollegiumunk.hupont.hu

nővérek hitvallásának része, alapítójuk, Terézia anya ábrázolásában is tetten érhető: a nővér egyik kezében a Bibliát, másik kezében újságot tart. Ez jelképezi a hitet és a naprakészség, valamint a megújulás igényét. Napjainkban ez a modern szemlélet a mentálhigiénés, vagyis a holisztikus szemléletű nevelésben jelenik meg, a jóra és az istenhitre nevelésbe ágyazottan.

A kollégium nevelési módszere az, hogy a kollégista lányok figyelmét az Isten felé és egyúttal más emberekre, valamint saját magukra is irányítsa, hiszen saját lelki egyensúlyuk megtalálása az istenkapcsolatok alapja is. A kollégium a lelki egyensúlyt lelkigyakorlatok, valamint önismereti elemekkel is dolgozó csoportfoglalkozások, tréning-hétfvégék szervezésével igyekszik támogatni. A nagyobb ünnepek alkalmával (karácsony, húsvét) lehetőség van gyónásra is, amelyre halk zene kíséretében, közös zsoltárolvasással, imádkozással, közös énekléssel készülnek fel a lányok. Szintén a mentálhigiénés szemlélet része az egészségre nevelés, ezen keresztül a fizikai egyensúly kialakítása és megőrzése, hiszen „ép testben ép lélek”. A már említett kollégiumi hétfvégéken a lelkigyakorlatok és az önismereti, valamint csapatépítő foglalkozások mellett a prevenció is megjelenik, hiszen korunk általános tünete a fiatalok körében, sőt egyre fiatalabb korban megjelenő rizikómagatartási formák (dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás), valamint a korai szexuális élet. A kollégiumi hétfvégéken túl az egészségre nevelés indirekter formája a mindennapokban is megjelenik: a lányok rendszeresen érdekességeket olvashatnak a falújságokon az egészséges, vitamindús táplálkozásról, a természetes alapú higiénés lehetőségekről és a kemikáliáktól mentes, alternatív fájdalomcsillapítási módszerekről. A lányoknak lehetőségük van sportolni: a kollégium heti rendjében több napon is szerepel tornaalkalom, amelyet szabadidős elfoglaltságként választhatnak, valamint a nagyteremben rendelkezésükre áll bokszsák, szobabicikli, csocsóasztal, az udvaron a kültéri mozgásra lehetőséget adó pingpongasztal, tollasütők, labdák és több kerékpár is.

A mentálhigiénés szemlélet keretében, tehát a kollégium módszertanában fontos az a szándék, hogy fejlődjön a lányok azon tudása, képessége, amely alkalmassá teszi őket saját testi-lelki egyensúlyuk kialakítására és megőrzésére, e tudásuk saját belső erőként való megtapasztalására, amely egy egész életen át nélkülözhetetlen képességet jelent. Mindez összecseng a keresztyén hittel és emberképpel, hiszen az

önmagával harmóniában élő ember tud egy közösség – vagy akár saját családja – segítő tagja lenni.

Közösségépítés

A kollégium élete meghitt és családias, mindez azonban nem magyarázható csupán a nem túl nagy, mintegy 41 férőhelyes intézmény méretével, hanem elsősorban a tudatos munka eredménye.

A kollégiumba bekerülő első évfolyamos diákok a

A kollégisták hittanórán

tanév elején nemcsak az intézmény házirendjéről kapnak tájékoztatást, hanem újonnan érkezőként a közösségbe integrálódásukat is támogatják. Ennek egyik formája, hogy a tanév első hetében iskolaidő után az elsőök játékos tréninggyakorlatok keretében ismerkednek egymással, azután a felsőbb évfolyamok diákjaival is. Szintén a közösségépítést segíti, hogy a szobabeosztás is évfolyamok, vagyis életkor szerint vegyesen készül, így az elsőévesek a már két-három éve kollégista diák segítségével ismerkedhetnek meg az intézmény szemléletével, rendjével. Ezen kívül fontos az a sokféle gyakorlati tudás és lelki támogatás, biztatás, amit szintén a felsőbb évesek tudnak nyújtani egy 15 éves, otthonától akár először nagy távolságra elkerülő fiatal számára. Tehát a fiatalabb és idősebb kollégisták között megjelenik a közösségi normák közvetítése és egyfajta mentorálás is. Ezek egyike sem kötelező, azonban a mindennapokban több visszajelzést is kapnak, hogy figyeljenek oda egymásra, figyelmeztessék egymást a kötelességeikre vagy a szabályok követésére. A kollégiumi közös ünneplések (például Mikulás-est, karácsonyozás és a születésnaposok köszöntése) szintén a közösséget építik, erősítik. Ezekben a vidám alkalmakon játékos,

kreatív feladatokra, éneklésre és ajándékozásra is sor kerül.

A kollégium életét szabályozó normák megszegése a kollégiumban is szankcionálást von maga után, azonban ezek szerepe nem a megtorlás, hanem a figyelmeztetés: a lányok például versrészleteket tanulnak meg és mondanak fel, amelyek egyúttal a magyar szókincsüket is bővítik, vagy nagyobb részt vállalnak az egyébként is rájuk eső háztartási teendőkből (például szobák takarítása, mosogatás). Abban az esetben, ha a közösség nagyobb részét sérti a normaszegés, a kollégium vezetése igyekszik erre olyan választ adni, amely szintén az egész közösséget érinti, hiszen nemcsak egy károsultja van egy ilyen cselekedetnek, hanem egy egész közösség, mivel közös normát szegett meg valaki. Ilyen helyzetek kezelésére a kollégium resztoratív (helyreállító) technikákat alkalmaz, amely keretében az érintettek együtt találják ki a jóvátételt. Ebben a konkrét ügyben a leginkább érintett lányok együtt ülnek le egy körbe, ezzel is jelképezve az egymás felé fordulást és az egyenrangúságot, majd mindenki elmondhatja érzelmi érintettségét. Ezután a kör résztvevői közösen találják ki a jóvátételt: például egyik esetben az érintett lány egy hónapig átvállalta, hogy a megsértett lány helyett mosogat. Ezt a résztvevők elfogadták. Mivel a kollégium egésze tudott a normasértésről, a kollégium vezetője az aznapi esti ima alkalmával mindenkit tájékoztatott a jóvátételről és a bocsánatkérésről. A kollégium azért tartja fontosnak a resztoratív (helyreállító) szemlélet alkalmazását, mert a normaszegésre adott közösségi válasz a leghatékonyabb eszköz a norma megerősítésére és a sértett fél kiengesztelésére, lelki érintettségének enyhítésére. A kollégium jó működése érdekében tehát ilyen esetekben a kicsit hosszabb időt igénybe vevő, de hatékonyabb jóvátételi szemléletet alkalmazzák.

Felelősségvállalás

A kollégium napi működésében vállalt feladatokon, szerepeken keresztül pedig megvalósul a felelősségvállalás és az önállóság tanulása. A takarítás, főzés nagy részét ellátják a házban dolgozó asszonyok, azonban – ahogyan egy családban is – néhány részfeladatot a lányok végeznek, ezekre a feladatokra maguk jelentkezhetnek. A diákok heti vagy napi váltásban látják el felelősi feladatukat háztartási teendőiben: ilyen az esti zuhanyzás után a fürdőszobák rendbe tétele, a folyosókon elhelyezett tisztított víz adago-

lására alkalmas tartályok utántöltése, a mosogatásba való besegítés (mosogatógép használatával), a vasaló használat utáni áramtalanítása, majd elpakolása, és a szelektíven gyűjtött PET-palackok elszállítása a közeli gyűjtőbe. A PET-palackok gyűjtése az aktuális feladat-elvégzés felelősségén túl a környezettudatosságra is felhívja a lányok figyelmét.

A hitélethez, a vallásgyakorláshoz kapcsolódóan is megjelennek felelősségi körök. A kollégiumban hetente három szentmisét tartanak a városban szolgáló atyák, a kollégista lányoknak – beosztás szerint – ezek egyikén kötelező a részvétel. A szentmiseken az évfolyamok aktív részvételét szintén néhány felelős szervezi. Az ő feladatuk kiválasztani a mise énekeit, illetve ezeket egyeztetni a hangszeren játszókkal, valamint két lány kijelölése, akik a misén felolvasnak. A hívek könyörgésének megírását szintén ugyanez a felelős koordinálja: számon tartja, hogy ki következik, és figyelmezteti is erre a feladatára. Külön felelős van az esti imának, aki kijelöli egy-egy Biblia-részlet vagy egyéb ima felolvasóját. A kollégiumi eszközökre is a kollégisták ügyelnek, így van felelős a játékoknak (társasjátékok, pingpong- és tollaslabda-felszerelés stb.), a számítógépek esti áramtalanításának, a tornaalkalmakra előkészített eszközök (szivacsok, projektor) elpakolásának. Az évfolyam-felelősi szerepkör betöltésére az évfolyamok maguk közül ajánlanak valakit a tanév elején. Feladatuk az évfolyamok összefogása egy-egy program, rendezvény vagy konkrét feladat alkalmával. A szobafelelősök feladata pedig a csütörtökönkénti rendszeres szobatarítás ösztönzése és megszervezése.

Strukturált időbeosztás és szabadidő-szervezés

A vállalt felelősségek, valamint a már említett testmozgás csak egy-egy részlete annak a pontos hetirendnek, amely strukturálja a kollégista lányok mindennapjait. Hétfő kivételével – hiszen a hét nem indul teljes létszámmal a hazautazások miatt – a napok reggeli imával kezdődnek (7.15-kor). Ezt követően reggeliznek a lányok. Szerbiában a legtöbb tanintézményben délelőtt és délután is van oktatás. Azok számára, akik délután járnak iskolába, a délelőtti tanulóórán folytatódik a nap. A tanulóórákon kötelező a kollégista lányok részvétele.

A tanulóórák kétszer másfél órából és egy félórás uzsonnaszünetből állnak délelőtt és délután egyaránt. Azok számára, akik délután járnak iskolába, délelőtt is rendelkezésre állnak választható szabadidős programok

A 2014-ben végzett diákok a ballagási ünnepségen

(például óvodások látogatása), a többiek csak a délutáni vagy az esti órákban csatlakozhatnak ezekhez. Azok számára, akik délelőtt járnak iskolába, 15.20 óráig van kimenő. A választható szabadidős programok között szerepelnek kézműves foglalkozások (kötni, horgolni, géppel varrni tanulhatnak a lányok), választhatják a már említett tornázási lehetőséget, a kóruséneklést, a hittanórát, a cserkészetet, vagy járhatnak magyar nyelvi játékokra, amelynek elsősorban a nyelvhelyesség és a szókincs fejlesztése a célja. (Ezen foglalkozáson a szerb nyelven tanuló diákok számára kötelező a részvétel.)

A mások felé fordulás, a tevékeny keresztény szeretetre nevelés szintén fontos részét képi a nagybecskereki kollégium szemléletének. A kollégista lányok két olyan, iskolán kívüli elfoglaltság közül választhatnak, amely fejleszti empátiakészségüket. A helyi Caritas szervezettel való együttműködés keretében a kollégisták idős magyar néniket látogathatnak meg otthonaikban vagy a városi idősek otthonában. Ezeknek az időseknek nagy örömet okoz, és gyakran az egyik legfontosabb

kapcsolatot jelenti a külvilággal a lányok heti egyszeri látogatása. A kollégistáknak szintén hetente egy alkalommal van lehetőségük délelőtt meglátogatni a magyar óvodás csoportot,²⁰ és ott egy órán át játszani a gyerekekkel. A lányok véleménye megoszlik a pontos hetirenddel kapcsolatban, azonban a felsőbb évesek már egyértelműen pozitívan viszonyulnak a kollégium kötött időbeosztásához, például:²¹

- „Azért nem szeretek itt lakni, mert sok a kötelezettség, és sok szabály van, és mert nem szeretek mosogatni! Viszont azt szeretem, hogy mindenki ugyanannyit foglalkoznak, és hogy törődnek velünk” – I. évfolyamos, 16 éves;
- „Azt szeretem a kollégiumban, hogy sok mindent meg lehet tanulni, meg tetszik az étrend. Szere-

²⁰ A városban nincsen magyar óvoda, egyedül a Kolibri Óvodában működik egy magyar csoport.

²¹ SARBÁK 2014.

tem, hogy megvannak a korlátok, hogy mikor alszunk és mikor kelünk, meg a foglalkozásokat is” – II. évfolyamos, 17 éves;

- „Szeretek itt lakni, mert jó a társaság, és minden rendezett. Úgy értem, hogy be van osztva az időnk, és ez a későbbiekben nagyon sokat fog jelenteni” – II. évfolyamos, 17 éves.

A bevett gyakorlat szerint a lányoknak kéthetente kötelező hazautazniuk, vagyis kéthetente van lehetőség a kollégiumban tölteni a hétvégét. A kollégisták közül ezt többen gyakran igénybe is veszik, tekintettel arra, hogy néhányan akár 100 km-re is laknak Nagybecskerekétől, valamint hogy a vajdasági közlekedés szervezetsége e falvakba, településekre gyakran nem gördülékeny, az útiköltség viszont igen magas. Az „ittmaradós” hétvégék – ahogyan a kollégista lányok nevezik ezeket az alkalmakat – szintén strukturáltak. Ilyenkor nagyobb hangsúly kerül a pihenésre: a kreatív tevékenységek flow-élményt jelentenek, ezáltal feltöltötenek, esténként közös társasjátékozásra, filmnézésre kerül sor, jó idő esetén közös kirándulásokra, biciklizésre van lehetőség. Vasárnap a székesegyházban szentmisén vesznek részt a lányok.

Ez az időbeosztás a köteleességeken túl szervezett szabadidő-eltöltést is jelent, amely e korosztály számára kiemelt fontosságú. A valamihez igazodás, a valahová tartozás éppen a kamaszkor egyébként lelkileg sérülékeny időszakában támogató erőt jelent. A sodródó, a korosztályán belül is izolált fiatal ugyanis könnyebben kerülhet bajba, ami akár a rizikó-magatartási formákban vagy – önhibáján kívül – a jogszabályok megszegésében is megjelenhet. Ezzel szemben az a közösség, amelyben a fiataloknak lehetősége nyílik egymás felé fordulni, életre szóló barátságok, szinte testvéri kapcsolatok kialakulására ad lehetőséget. A kollégista lányok igazi közösséggé formálódva egymás valódi támaszai lesznek. A közösségformálódásnak nyilván vannak spontán formái, azonban sokkal több lehetőség rejlik benne, ha tudatosan megtámogatjuk ezt a folyamatot. Ezt a célt szolgálják a kollégiumban hagyományosan évente kétszer vagy háromszor megrendezésre kerülő kollégiumi hétvégék is.

Ősszel az első évfolyamosok önismereti és csapatépítő tréningen vehetnek részt. A felsőbb évfolyamosok szintén találkoznak önismereti elemekkel a tréning során, ugyanakkor számukra más téma is előtérbe kerül, mint például a családi szerepek és a nőiség kérdései; megismerkedhetnek a konfliktuskezeléssel vagy a rizikó-magatartási formák és a bűnelkövetővé válás

veszélyeivel – tehát egyfajta prevenció-s szemléletű csoportfoglalkozáson vehetnek részt. Ezek az alkalmak fejlesztik az együttműködési készséget és a csoportmunkát is. A második vagy harmadik kollégiumi hétvége a tanév tavaszi félévére esik, így a jó időt kihasználva rendszerint kirándulást szervez a kollégium Vajdaság területén (például 2010-ben Versecré), vagy valamilyen magyarországi városba, ahol szintén található az iskolanővérek által vezetett iskola és kollégium (például 2011-ben Makóra, 2012-ben Szegedre, 2013-ban Budapestre). Az anyaországi kortárs korosztállyal találkozás és a helyi nevezetességek megtekintése mellett szintén hangsúlyt kap a tréningprogram. A lányok többségének anyagi helyzete miatt ezek a kirándulások jelentik az egyetlen lehetőséget, hogy eljussanak Magyarországra. A 2013-as budapesti kirándulásáról a következőképpen vall az egyik kollégista lány: „Megérte a sok várakozást és a fárasztó utat, mert Budapest egy tökéletesen szép város. A Patrona kollégiumában szállásoltak el bennünket, ahol mindenki nagy vendégszeretettel fogadott bennünket, és nagyon jó ételeket kaptunk. Először a Budai Várat és a Mátyás-templomot látogattuk meg. A Budai Vár fantasztikus kilátást nyújtott Budapestre. Utána a Sziklakórházba mentünk – ez nagyon különleges élmény volt, nemcsak az egészségügyi iskolába járóknak! Szombat délelőtt a kollégiumban a médiáról és annak káros hatásairól beszélgettünk, és sok új információt hallottunk. Ebéd után az egyik legismertebb budapesti középületet, az Országházat néztük meg, ahol a Szent Koronát és a többi koronázási ékszert is láthattuk. A nap végén a Margitszigetre mentünk, méghozzá metróval és villamossal utaztunk a Margit-hídig. A sziget csodálatos volt, és viccelődéssel, kacagással töltöttük időnket ott sétálva. Vasárnap a Magyar Nemzeti Múzeumban voltunk, majd ebéd után elindultunk hazafelé. Nagyon élveztem a kirándulást, és Budapest örökre a szívemben marad!”

A másik tavaszi kollégiumi hétvége általában a nagyobb idejére eső lelkigyakorlat, amelyet magyarországi iskolanővérek vagy más rendhez tartozó szerzetesek, papok tartanak a lányok számára korosztályonként, kisebb csoportokban. Ezek az alkalmak – például a különféle imamódok, istenképek megismerése által – fontos segítséget jelentenek a kamaszok személyes istenkapcsolatának alakulásában.

A közösségért végzett tevékenység vagy a jó tanulmányi eredmény jutalmaként nyaranta több kollégistának lehetősége nyílik nyári táborban is részt venni.

Legtöbben a Háló-tábort²² választják, néhányan – a felsőbb évesek – a Calasancius Training Program Ifjúsági Üzleti Programjában vehetnek részt, amely egyhetes intenzív kurzus Magyarországon (a fiataloknak ismereteket ad át gazdasági, marketing és pénzügyi területekről – tapasztalati tanulásra alapozva). A kollégium ezekkel a programokkal (a nyári táborokkal, illetve a magyarországi kirándulásokkal) országhatáron átívelő kortárs kapcsolatokhoz segíti a diákokat. Mindez annak köszönhető, hogy a kollégium az Iskolanővérek Magyar Tartományához tartozik.

Nővé válni, hivatást választani

„Leánykollégium” lévén az intézmény kiemelten fontos feladata, hogy a kamaszkorú és a fiatal lányok a nővé válásban is iránymutatást kapjanak. Mindez szintén része a keresztény világnézetnek és mentálhigiénés szemléletnek is. A kiegyensúlyozott, kibontakoztatott élet, a személyre szabott hivatás és küldetés megtalálása ugyanúgy része a nő életének, mint egy férfival való egység és a családalapítás vállalása. Ez a szemlélet áthatja a kollégiumi nevelést a mindennapokban is: a már említett tornák kifejezetten női alkathoz, testfelépítéshez megfelelő gyakorlatok, e szemlélet a film- és könyvajánlásokban szintén megjelenik, a fentebb említett választható programok: az idősek, valamint az óvodások látogatása leginkább a női szerephez kötődő empátiakészséget igyekeznek fejleszteni. A kollégium főiskolás diákjai évről évre részt vesznek a debreceni Boldog Terézia Katolikus Egyetemi Feminine Studies Szakkollégium²³ szervezésében évente megrendezendő női szimpóziumon.

A kollégium szerepe a szórványmagyarország életében

A szórványmagyarország megmaradása szempontjából elengedhetetlenül fontos, hogy a magyar fiatalok saját anyanyelvükön tanuljanak, szakismereteket is anyanyelvükön sajátítsanak el, és dolgozhassanak.

A magyarságtudat megőrzése a kollégiumon belül, valamint a helyi vallásos közösséghez kapcsolódóan is megvalósul. A kollégista lányok magyar közegben

élnek, hiszen a kollégium vezetője, a nevelők, sőt még a konyha és a ház üzemeltetéséért felelős asszonyok is magyarok. Ennek köszönhetően, valamint a korábbi és a jelenlegi kollégiumvezető tudatos munkája nyomán valósul meg az intézményben a családi légkör. A kollégium vezetésének ezen szándéka megmutatkozik a lányok mindennapjaiban:²⁴

- „Szeretek itt lakni, mert nagyon jó a társaság. Kevesen vagyunk, így ismerjük egymást, mindenkivel jóban vagyunk, tudok beszélni velük, ami nagyon jólesik. Meg itt törődnek velünk, segítenek, mintha egy család lennénk” – III. évfolyamos, 17 éves;
- „Azt szeretem a kollégiumban, hogy sok új dolgot tanulhattam meg, hogy olyanok vagyunk, mint egy nagy család” – II. évfolyamos, 16 éves.

A kollégium élelmezéséhez szükséges tételeket, valamint a javítási-felújítási munkákat is magyar termelőktől és szakemberektől rendelik meg, ezzel anyagi támogatva a magyar munkavállalókat. Azok számára, akik szerb nyelven folytatnak tanulmányokat, kötelező heti rendszerességgel részt venni magyar nyelvi készségfejlesztő játékokon. Ezen kívül a délutáni tanulóórák után, hetente egy alkalommal az alsóbb évfolyamok diákjai számára helyesírás-gyakorlás is szerepel a hetirendben.

A kollégium keresi azokat az intézményen kívüli programlehetőségeket is, amelyek a lányok magyarságtudatát erősítik. Az egyházi kötődések erre is alkalmasak, hiszen a katolikus egyház fontos, felvállalt szerepe a szórványmagyarország támogatása. A kollégisták rendszeresen eljárnak az évente megszervezett ökumenikus imahét programjaira. 2011 őszén a nagybecskereki egyházmegye 25 éves jubileumi ünnepén is aktívan részt vettek. 2013 szeptemberében pedig jelen voltak a Milánói Ediktum 1700. évfordulójának alkalmából rendezett niši zárándoklaton.²⁵ A kollégium Stella Maris nevű kórusa rendszeresen részt vesz a vajdasági egyházi kórusok szemléjén, az Ezüstcsengő Találkozón, valamint 2013-ban felkérést kapott, hogy szerepeljen a doroszlói búcsún. A kórus vezetője Both M. Kornélia nővér.

²⁴ SARBÁK 2014.

²⁵ 1700 évvel ezelőtt Nagy Konstantin császár a Milánói Ediktummal vallási és lelkiismereti szabadságot biztosított a keresztényeknek. 2013. szeptember 20–21-én a Belgrádi Római Katolikus Érsekség ebből az alkalmából ünnepséget szervezett Nagy Konstantin császár szülővárosában, a szerbiai Nišben.

²² HÁLÓ – Kárpát-medencei Katolikus Közösségek Hálózata: az egyházi mozgalom katolikus közösségek közötti kapcsolatépítést és kulturális tevékenységeket támogat. Nyári táboruk minden évben a Kárpát-medence más-más városában kerül megrendezésre.

²³ A szakkollégium szintén az iskolanővérek egyik intézménye.

Hagyománnyá vált az egyházmegyei Caritas szolgálattal közös rendezvény: a Caritas által gondozott időseket a kollégista lányok vendégül látják az adventi vagy a húsvéti időszakban. Ilyen alkalmakkor a kollégium Stella Maris kórusa műsorral készül, valamint az időseknek alkalmuk nyílik a kollégiumban győzni, felvenni a betegek kenetét és részt venni a misén. A teával és süteménnyel való megvendéglés alatt pedig az idősek embereknek lehetőségük nyílik beszélgetésre is, ami szintén fontos, hiszen ritkán mozdulnak ki otthonukból, így alig találkoznak egymással. Szintén hagyomány a muzslyai fiúkollégiummal közösen megrendezett bál (ősz és tavasz félévben). A szalézi szerzetesek által működtetett Emmausz Kollégium és a nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégium advent előtt, valamint a téli farsangi időszakban közös táncmulatságot rendez a diákoknak. A kollégium diákjai lehetőségeikhez mérten részt vesznek a helyi Petőfi Magyar Művelődési Egyesület rendezvényein is, például magyar filmhéten, néptáncfalakon, március 15-i megemlékezésen.

A szórványmagyarország fejlődési íve

A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégiuma 1996-ban nyitotta meg kapuit, azokban az időkben, amikor Vajdaság próbálta kiheverni a délszláv háború következményeit, a gazdaságilag és minden bizonnyal lelki értelemben is sújtott hangulatban nehéz feladat hárult az iskolanővérekre. A kollégium működésének kezdeti időszakában tehát nagyobb hangsúly került a finansziális-infrastrukturális fejlesztések kérdéseire és azok megoldására, míg a későbbiekben lehetőség nyílt a nevelési módszerek finomítására és kiszélesítésére, többek között a mentálhigiénés szemlélet érvényesítésére is.

A kollégium férőhelyeinek száma jelentősen emelkedett: a kezdeti 13 fő helyett ma már 41 lány fogadására alkalmas az intézmény, valamint a muzslyai ház tíz főiskolai hallgató elhelyezését biztosítja. További fejlesztési irány lehet a kollégium központi épületében a férőhelyek számát 50 főre emelni, valamint – a jelenlegi létszám mellett is nagy igény mutatkozik erre – további közösségi terek, helyiségek kialakítására. A kollégium életében már negyedik éve valósul meg a magyarországi önkéntesek bevonása, akik nevelői munkakörben dolgoznak. Az önkéntesek olyan hölgyek vagy fiatal lányok, akik személyiségükkel, esetleg hobbijukkal színesítik a lányok kollégiumi életét, bekapcsolódnak

nevelésükbe. Az önkéntesek számára fontos pedagógiai gyakorlatot jelenthet a kollégiumban töltött idő, így hasznos munkatapasztalat lehet tanári pályára készülő fiataloknak is. A pedagógiai végzettség-természetesen nem követelmény, hiszen több olyan önkéntes is dolgozott már a kollégiumban, aki egyéb végzettséggel és a segíteni akarás szándékával érkezett.

A kollégium szívesen alkalmaz resztoratív (helyreállító) technikákat olyan kollégiumon belüli normasértések kezelésére, amelyek közvetve vagy közvetlenül az egész kollégiumot érintik. E szemlélet megjelenése a hazai oktatásban még nem általános, azonban a kollégiumban időnként alkalmazzák, mert néhány esetben ilyen típusú megoldása jó tapasztalatokkal zárult. Emellett a lányok is nyitottan és konstruktívan működtek együtt a resztoratív megoldásokban.

Összegzés

A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Kollégiuma a Vajdaságban élő fiatal lányok középfokú tanulmányainak támogatására jött létre. A kollégiumnak szórványmagyarországi programként két pillére van: a katolikus hit szerinti vallásos nevelés, valamint a magyar kultúra megőrzése, támogatása, amely a magyar ünnepek, hagyományok megtartásával és az anyanyelviség támogatásával valósul meg.

A kollégium nagybecskereki jelenléte, működése közvetetten támogatja a helyi magyar nyelvű oktatást, hiszen a családok döntését befolyásolja, hogy a fiatalok számára egy helyen elérhető a magyar nyelvű oktatás, valamint egy olyan egyházi kollégium, amely magyar nyelvű közeget is jelent. A kollégium természetesen szerb nyelven tanuló magyar lányokat is felvesz, esetükben külön figyelmet fordít a magyar nyelv fejlesztésére. A sikeres középiskolai tanulmányok esetén sok lány választja a továbbtanulást. Nem szükséges hangsúlyoznunk, hogy napjainkban a tanulmányok folytatása, a felsőfokú végzettség megszerzése a személyes életésélyek növelését jelenti, esélyt egy sikeres életpályájára. Az a fiatal, aki családjánál, szüleinél magasabb státuszt ér el, akár szüleinek is támasza lehet a jövőben. A középiskolai végzettség megszerzése és a továbbtanulás ösztönzése mellett a kollégium igyekszik hozzájárulni a fiatal lányok mentális egészségéhez és vallásos értékrendjük megerősítéséhez is. A kollégiumban a vallásos nevelésbe ágyazottan a

közösségfejlesztés és közös normák megteremtése is megvalósul. Az egymás felé fordulás a családi kötelékeken kívüli támogató kapcsolatokat jelent, valamint hosszú távon normakövetésre ösztönöz. A közösség ereje, a mély és tartalmas kortárs kapcsolatok nagymértékben csökkentik, hogy a fiatalok rizikó-magatartási formákat válasszanak. Ugyanez támogatja a normaszegő viselkedés elkerülését is, hiszen a normák kijelölése éppen a közösség és az általa elfogadott normák miatt világos, jól látható viselkedési mozgásteret ír elő.

A fiatalok egymás felé fordítása, közösségi támogatása túlmutat a kollégium életén, hiszen ezek a barátságok felnőtt szerepeikben is elkísérhetik őket, így a vajdasági magyarságot hosszú távon is támogatja. Az iskolanővérek szórványkollégiumi programjának megvalósítása a közösségépítés, a resztoratív elemek és a vallásos életre nevelés együttes alkalmazása mentén képzelhető el.

A nagybecskereki Boldogasszony Iskolanővérek Leánykollégiuma 2011 augusztusában ünnepelte

a 15 éves jubileumát; erre a rendezvényre sok volt diák érkezett családotól. Ez az alkalom is megerősítette a kollégium és az Iskolanővérek Magyar Tartományának vezetését abban, hogy intézményük a Bánát teljes területén fontos szerepet tölt be a szórványban élő magyar fiatalok magyarságának, kereszténységének megélésében, felvállalásában, és a magyar kultúra ápolásában, továbbadásában. A szórványkollégiumi program a lakhatás, étkezés és tanulási lehetőség biztosításán túl hangsúlyt fektet a diákok képességeinek kibontakoztatására is: identitáserősítés, önismeret, kreativitás és szociális érzékenység fejlesztésére. A fiatalok élethelyzetének javítása és magyarságtudatának erősítése mellett a kollégium figyel arra is, hogy mindez elfogadó, nyitott gondolkodás fejlesztése mellett történjen, hiszen Vajdaság történelmét tekintve fontos a szerbek és magyarok békés egymás mellett élésének megőrzése.

A nagybecskereki, Nepomuki Szent János székesegyház

KALAPIŠ STOJAN igazgató A muzslyai Emmausz Kollégium

Bevezetés

A délvidéki magyar kisebbségi oktatás a fokozatos leépülés folyamatát éli. Ezen belül is, legfőképpen a Bánságban, rendkívül súlyos helyzet alakult ki a magyar nyelvű oktatásban. A mintegy 300 000 fős délvidéki magyarság közel 30%-a bánági, a Dél-Bánság területén pedig elég nagy területen szétszórta mintegy 14–15 000 magyar él. A 90-es évek óta a háborús állapotok és az ország teljes gazdasági csődje ellenére új lehetőségek nyíltak a magyar nyelvű oktatásban, mivel megalakultak az ezt hatékonyan támogató szakmai szervezetek.

Muzslya egykor önálló község volt, ma Nagybecskerek városrésze Vajdaságban, a közép-bánsági körzetben. A trianoni békeszerződéstől előbb a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része, 1941–1944 között német megszállás alá került Obermuschla néven, majd ismét Jugoszlávia tartozéka.²⁶ 1981 óta nem önálló, hanem Nagybecskerek 9. kerületét alkotja. Ma a Közép-Bánság legnagyobb magyar közössége él itt. Ennek ellenére az elmúlt harminc év alatt a magyar iskolába járók száma több mint 300 fővel csökkent.²⁷ A muzslyai intézményekben 2010-ben 58 magyar elsős volt, akik közül többen a környékbeli Lukácsfalváról jártak be.²⁸

A kollégium múltja, jelene, jövője

A délvidéki magyarok egyharmada szórványban (a Bánságban, Nagybecskerektől délre, Kelet-Bácskában és a Szerémségben) él, egymástól óriási távolságokra, jócskán keveredve más nemzetekkel, nagyon erős asszimilációnak kitéve. A mai déli magyar országhatártól

Kalapiš Stojan szalézi szerzetes, a muzslyai Emmausz Kollégium vezetője

a legdélebbi magyarok lakta falvakig, Székelykevéig, Sándoregyházaig majdnem akkora távolság, mint Magyarország szélessége. A II. világháború után a hatalom elvette az egyházak javaival együtt az intézményeket, és a mai napig nem szolgáltatva vissza. Nincsenek önálló magyar oktatási intézmények (mint például Erdélyben), az iskolák vegyes tagozatokkal működnek, egyre kevesebb magyar osztállyal. A déli szórványban a rendszerváltás után még a 90-es években is bezártak néhány magyar tagozatot.

Nagybecskerek földrajzi és kulturális értelemben is a délvidéki szórványmagyarság központja. Itt működött 1920-ig a nagy múltú Piarista Gimnázium, ahonnan a magyarországi cserkészlet is kiindult, és 1945-ig a Misszonyunk Szegény Iskolanővérek iskolája volt. Itt van a bánáti egyházmegye püspöki székhelye is. A kilencvenes évek elejére a magyar anyanyelvű középiskolai oktatás annyira elszorvadt, hogy már csak a gimnáziumban működött egy magyar tagozat. Innen délebbre már sehol nincsen magyar középiskolai oktatás.

A muzslyai Emmausz fiúkollégium megvalósításának és megépítésének ötlete a 90-es évek elején született, miután egyértelművé vált, hogy a szórványban tanuló

²⁶ A település ismertetője a <http://vajdasag.rs/Muzslya> és a <http://hu.wikipedia.org/wiki/Muzslya> honlapok anyagai alapján készült.

²⁷ TÓTH Livia: Végvári vitézek, a falakra ki! Hétnap, 2006. november 22.

²⁸ KECSKÉS István: Tizenegy elsős Nagybecskereken. Magyar Szó, 2011. május 25.

tehetséges diákoknak egyedül a szétszórattatás lehetősége adatik, s ha nem történik meg az őket segítő összefogás, zömük anyanyelvén már nem tanulhat tovább. Fontos előzményként kell elmondanunk, hogy a muzslyai plébánián már 1994 óta támogatják azokat a kiválóan tanuló gyerekeket, akik anyagi okok miatt nem folytathatták volna tanulmányaikat. Az építkezés a szalézi rend ljubljani tartományfőnökségének a támogatásával, Stanislav Hocevar akkori tartományfőnök, jelenlegi belgrádi érsek közbenjárásával kezdődött, később az Apáczai Közalapítvány, a Határon Túli Magyarok Hivatala és a Renovabis támogatásával folytatódott.

A Szórvány Alapítvány 2004 márciusában alakult meg a Délvidéken az egyházi diákkollégiumok támogatására. Legfontosabb célja az anyanyelven történő (tovább)tanulás népszerűsítése a nagy kiterjedésű délvidéki szórványterületeken, hogy a magyar gyerekek minél tovább tanulhassanak anyanyelvükön. Ebben

külön figyelemmel támogatja a szegény sorsú, hátrányos helyzetű, messziről utazó diákokat. Az Emmausz Kollégium az anyanyelvükön továbbtanulni vágyó fiataloknak bentlakást és magyar közösséget biztosít. Csak így van esély arra, hogy a magyar anyanyelvű közoktatás sorvadása megálljon, hogy kialakuljon egy nemzeti elkötelezettségű, szilárd keresztény erkölcsi alapokkal rendelkező magyar értelmiségi réteg, amely hozzájárul a délvidéki magyarság megmaradásához.

Eleinte mintegy tíz diákkal kezdték meg a munkát. Sikerüket bizonyítja a számbeli gyarapodás, jelenleg immár 67 diák él az intézményben, amelynek bolgár származású vezetője a több nyelvet kiválóan beszélő Stojan Kalapiš szalézi szerzetes, aki Stanislav Tratjek lelkipásterrel együtt oldja meg évről évre az irányítással járó gondokat.

Ma az intézmény működése főként a muzslyai, a székelykevei, tóbai és más önkormányzatok hathatós támogatásával folyik.

A muzslyai Mária Szent Neve római katolikus templom és az Emmausz Kollégium épülete

BODÓ BARNA egyetemi docens

Akaratlanul. Szórványkollégiumok és társadalmi környezet

Bevezetés

A szórványkollégiumok kérdése kiemelt közéleti téma, hosszú évek óta. Ezért meglepő, hogy ma is leírhatnám a 2000-es dolgozatomban megfogalmazott sorokat: sok esetben ahogyan „beszélünk valamiről ... a témával való foglalkozás módja mindinkább eltávolít a keresett megoldások felismerésétől. Ha nincsenek konkrét tervek, egyértelmű programok, érvényesül a 'lehet, mert kell' szemlélet. ... Különösebben senkit nem zavar a szellemes mondás, hogy a 'közvélemény az, amit a közvélemény-kutatások mérnek', de szerintem elemzés tárgyává kell tenni az azonos sablon szerint készült szórványdefiníciót: *Szórvány az, amit támogatni kell!* A gond az, hogy ki, miként és milyen okból fogja valahol és valamikor megállapítani: ki az, aki támogatásra szorul.” Egykori dolgozatomat ekként folytattam: „Szórványban az anyanyelvi oktatás kérdése mindenél fontosabb. Az etnikai visszaszámlálás folyamata mindenki számára érzékelhetővé akkor válik, amikor bezárják a kisebbségi iskolát. ... Egy intézmény helyi léte önmagában szervező erő. ... Az egyéni identitásváltás folyamatában vannak olyan fontos helyzetek, amelyek utólag többnyire kezelhetetlenek. Egy ilyen mozzanat az iskolaválasztás. A [z iskolaválasztásban szerepet játszó] szórványkollégium és iskolabusz tehát politikai kérdés.”

Tehát közügy. Évtizedek óta, kisebbségi sorba taszítatásunk óta az. Ki és miként foglalkozik ezzel a sorskérdéssel?

A szórványkollégiumokat illetően az eddigi erdélyi-romániai gyakorlat egyáltalán nem megnyugtató. Mivel nem létezik általános stratégia, nincsenek programok, mindegyre felmerül(t) a dilemma: kinek a tiszte és felelőssége a mélyreható elemzés, a stratégiaalkotás, a prioritások megállapítása, a fejlesztési források feletti döntés? És létezik-e közösségi ellenőrzés?

A szakmának, például a Romániai Magyar Pedagógus Szövetségnek (RMPSZ) volna a feladata? A központi szinten politikai képviselőt gyakorló Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek (RMDSZ)? Avagy a szakminisztérium valamilyen kisebbségi ügyekben illetékes igazgatóságának? Az utóbbit alighanem kizárhatjuk, hiszen a kormányzat intézményei szóban és politikai szlogenek szerint óvja és védi a kisebbségeket, a gyakorlatban a „felejtés technikáját” alkalmazza: a kisebbségi érdekek valós vagy vélt fontosabb kérdések okán valahogyan mindig háttérbe szorulnak, olykor teljesen elfelejtődnek. Tehát maradna két közszereplő, de ezek közül az egyik (RMPSZ) forráshiánnyal küzdő civil szervezet, amely arra kap támogatást, amit a politika – ez esetben a magyar politikai képviselő – fontosnak ítél. Marad tehát egy szereplő, az RMDSZ. A felelősség kérdésében az RMDSZ Programja megállapítja: „Szövetségünknek el kell látnia érdekvédelmi feladatát az anyanyelven működő állami oktatási egységek vagy alegységek, intézmények létesítésével, megszüntetésével, működtetésével és az oktatási kínálat megállapításával kapcsolatban”.²

Négy, egymással szorosan összefüggő feladatról-felelősségről van szó. Éspedig: oktatási stratégia, szórványstratégia, szórványkollégium-stratégia, támogatáspolitikai (prioritások és eszközök) stratégia. Egyelőre azt kell megállapítanunk, hogy sodródunk. A legutóbbi, 2011. évi romániai népszámlálás adatai riasztó trendet jelenítenek meg: miközben tömbben, Székelyföldön jelentős városok – pl. Sepsiszentgyörgy – magyar lakossága némileg növekedett 2002-höz viszonyítva, miközben a tömbben élő magyarság esetében a helyi demográfiai százalékos mutatók javulnak vagy stagnálnak, azonközben a szórványnak minősülő megyékben a magyarok lélek- és arányszáma drasztikusan csökken. Minden elemzés azt mutatja, hogy a szórványmegyék magyarsága erősödő ütemben fogy. És figyelem: a 2011-ben kimutatott fogyásban még nem mutatkozik meg a legutóbbi, 2009-től általánossá vált oktatási fejpéncz

¹ BODÓ Barna: Jövőtervezés és bűnbánat, Magyar Kisebbség, 2000/3. sz.

² RMDSZ Program, III. Oktatás fejezet, 17.

rendszerű finanszírozás hatása. Negatív hatása erős lesz: az új rendszer bevezetésével csak Temesvárott két általános iskolai magyar tagozat szűnt meg: apró gyermekeknek kell(ene) naponta sok kilométert utazni a magyar iskoláért. Egy 300 ezret meghaladó lakosságú nagyvárosban – ahol a magyarok lélekszáma 16 ezer körüli – egyetlen magyar iskola maradt.

Vegyük sorra a négy kiemelt fontosságú ügyet.

Erdélyi magyar közoktatási stratégia – nincs. Illetve találtam egy RMDSZ-es oktatási programot, amelyről nem lehet tudni, még érvényes-e?³ Az RMDSZ Programban van egy oktatási fejezet, három és fél oldalas, miközben a gazdasági fejezet ennek kétszerese. A kiemelt oktatáspolitikai célok a következők: önkormányzatra épülő oktatási hálózat; társadalom és iskola, decentralizáció; minőségbiztosítás; felsőoktatás; partnerség a civil társadalommal. A szórványt illetően a program az alábbiakat tartalmazza: „Szórványban a következő prioritásokat határozzuk meg: a román nyelvű oktatásban részt vevők beazonosítása; a román iskolákba íratott magyar tanulók számára magyar osztályok indítása; a román osztályokban tanulók bevonása a magyar nyelven folyó tehetségápolási programokba; a magyar nyelvű oktatás kereteinek további bővítése Csángóföldön”.⁴ Ugyanitt a szórványkollégiumokról ez olvasható: „a kistérségi iskolahálózatok kialakítása mellett a szórványkollégium-rendszer [kiemelés: BB.] kiteljesítését, működésének megszilárdítását javasolja, különös figyelemmel a civil szervezetekkel és az egyházakkal való, eddigiekben is gyümölcsöző együttműködésre”.⁵ A partnerség a civil társadalommal alfejezet indító mondata utal a szórványkollégiumokra: „A Szövetség kiemelten támogatja az oktatást szolgáló civil szervezetek munkáját, hogy a kistérségi hálózat működéséhez szükséges infrastruktúra (kollégiumok, iskolabuszok, ösztöndíjrendszer) kialakulhasson”.⁶

Szórványstratégia az idők során több is készült, időrendben az első Vetési László fogalmazta meg

2000-ben és közölte a Magyar Kisebbség című lapban, amelyet komoly szakmai vita követett. Mindmáig az utolsót alulírott készítette és közölte 2011-ben kis kötet formájában.⁷ Utóbbi megvitatta a Magyar Állandó Értekezlet Szórvány Bizottsága, és munkaanyagként elfogadta. Az RMDSZ nekiugrott a szórványstratégia elkészítésének, évekig napirenden szerepelt a kérdés, de sem a civil műhelyekben elkészült stratégiák valamelyikét nem építette be/vette át, sem saját stratégiát nem dolgozott ki.⁸ A már idézett Programban a szórványt illetően ez szerepel: „szükségesnek tartjuk a pozitív diszkrimináció elvének alkalmazását a szórványközösségek támogatási rendszerének és az erőforrás-elosztásnak a kialakításában. Meggyőződésünk, hogy radikálisan növelni kell a szórványprogramok költségvetését, és sajátos végrehajtó testületek révén (például a szórványmenedzser-szolgálat) aktívan szerepet kell vállalnunk a szórványközösségek életében”.⁹

A másik két kérdést külön tárgyalom.

2000-ben úgy fogalmaztam: politikai képviselőtünk „legfelső döntési fóruma nem foglalkozott ezzel a [szórványmentés] politikai kérdéssel. Működnek iskolabuszok, és szórványkollégiumok is léteznek. De ezek, tudomásom szerint, kivétel nélkül helyi kezdeményezés – tehát: helyi döntés – nyomán kialakult megoldások.” Ismeretes, hogy volt olyan helyi kezdeményezés – pl. Déván –, amely mellé odaílt az RMDSZ legfelső vezetése, de a szórványkollégiumok szükségességét és létrehozatalát illetően nem ismerem az egész erdélyi magyar közösségre kiterjedő politikai elemzést, programot.

Arra a kérdésre keressük a választ, hogy hol, milyen feltételek között kell létrehozni szórványkollégiumot. Ismerni kell a valós helyzetet, elemezni, rangsorolni lehetőségeket és kényszereket, a közpolitikai döntést elő kell készíteni. Ehhez előbb magát a fogalmat kell körüljárunk. Továbbá szükség van egy olyan elemzési szempontra, amelynek segítségével tagolni lehet az

³ Internetes kereséssel találtam egy Lakatos András által jegyzett, közel öt oldalas anyagot (Az RMDSZ oktatási programja), dátum nem szerepel rajta. A www.szorvanykollegiumok.ro portálra tették volt fel – ez az oldal most karbantartás alatt van, nem elérhető. Lakatos András 2013-ig volt az RMDSZ oktatásért felelős ügyvezető alelnöke. A szöveg különbözik a 2013-ban elfogadott RMDSZ program oktatás fejezetének szövegétől.

⁴ RMDSZ Program, III. Oktatás fejezet, 17.

⁵ RMDSZ Program, III. Oktatás fejezet, 17.

⁶ RMDSZ Program, III. Oktatás fejezet, 20.

⁷ VETESI László: Szórványstratégia – nemzetstratégia, Magyar Kisebbség 2000/2. sz.; BODÓ Barna: Szórványstratégia – vitanyag. Temesvár, 2011.

⁸ A médiában 2013 februárjában jelent meg több nyilatkozat RMDSZ-vezetők részéről, hogy életképes szórványstratégiára van szükség – de az átfogó dokumentum nem született meg.

⁹ RMDSZ Program, Preambulum, 4–5.

oktatási teret, fel tudjuk mérni a helyzetet és az igényeket, le tudjuk bontani a problémahalmazt. Ez az oktatási kistérség kategóriája.

Szórványkollégium

A fogalmat ismertnek tekintjük, bár jelentésével külön foglalkozni kellene. Hatalmas különbség van egy (magyar) iskola mellett működő, román állami forrásból finanszírozott bentlakás (pl. a temesvári Bartók Béla Líceum bentlakása) és mondjuk a segesvári Gaudeamus Alapítvány által működtetett, sokrétű tevékenységet folytató, a helyi magyar líceumi osztályokat kiszolgáló kulturális intézmény (2009 óta a neve: Gaudeamus Ház – Oktatási és Művelődési Szórványközpont) között.

A magyar oktatást szolgáló bentlakásokat (kollégiumokat?) három kategóriába lehet besorolni:

- *klasszikus bentlakás*: az iskola mellett működik, állami/önkormányzati alapítású, állami finanszírozással, az iskola vezetősége felügyeli; ezekből sok van, szinte minden jelentős iskola/líceum mellett működik bentlakás;
- *kollégium és szórványközpont*: olyan komplex intézmény, amelynek célja és vállalt feladata a szórványban jelentkező identitás megtartással, -erősítéssel kapcsolatos plusz gondok enyhítése, megoldása. Ezek nem egyformák, egy falusi kollégium kínálata sok mindenben különbözik egy (kis)város kulturális intézményi feladatokat is ellátó kollégiumától. Olykor megfordul a helyzet: nem az iskola mellé jön létre kollégium, hanem a kollégium mellé szerveződik az oktatás. Ennek kiemelkedő példája a Kallós Zoltán Alapítvány választói kollégiuma. (A Kallós Zoltán Alapítvány megalakulásától kezdve szívügyének tekintti mindazon észak-mezőségi magyar gyerekek sorsát, akiknek szülőfalujukban vagy annak közelében nincs lehetőségük magyar nyelven tanulni. 25 év szünet után, 1999-ben újra-indították négy kisdíkkal az anyanyelvi oktatást Válaszúton. A 2013–2014-es tanévben 33 településről 96 óvodás és kisiskolás, 12 mezőgazdasági szakközépiskolás tanul magyarul Válaszúton. A gyerekek az állami oktatási rendszer programját követik a választói óvoda, illetve általános iskola keretén belül. Kollégiumi ellátásukat – napi ötszöri étkeztetés, szállás, délutáni oktatás, higiéniai és

orvosi ellátás, szükség esetén iskolai tanszerekkel, ruházati kellékekkel való ellátás –, ingyázatosukat az alapítvány vállalja fel pályázatokból, valamint egyéb támogatásokból. Általában ide tartoznak azok a bentlakások/kollégiumok, amelyek helyi, többnyire egyházi kezdeményezésre jöttek létre. A kollégiumok listáját nehéz összeállítani, hitelesnek mondható összesítést nem találtam.¹⁰

- külön kategóriának tekintem a *Szent Ferenc Alapítvány kollégiumi hálózatát*. Az Alapítványt 1993 tavaszán hozták létre, és a helyi ferences kolostorban helyi gyermekvédelmi központ kialakításán dolgoztak az alapítók. Alapvető céljuk az árvák és rászorultak segítése. A honlapjukról másolom: „az első iskolánaptól mostanig közel 5000 gyermeket fogadtunk be, volt, akit csak néhány évre, de sokan voltak, akiket 10–15, vagy ennél is több esztendőre. Jelenleg 72 helységben ket-tőezer-háromszáznál is több gyereket nevelünk, gondozunk 1sten nevében szeretettel. Elkezdtük a 20. tanévet...” Napközi otthonokat is létrehozunk, továbbá bentlakóotthonokat, ugyanis mindig voltak és vannak olyan gyerekek, akik számára a napközi otthonos ellátás nem elégséges. Amikor semmilyen más megoldásra nincs lehetőség, akkor a legközelebbi vér szerinti rokon írásos kérésére befogadják a gyermekeket bentlakásos otthonaikba.¹¹ Az utóbbi években olyan tele-

¹⁰ Az alábbi kollégiumokat azonosítottam: Válaszúti Mezőségi Szórványkollégium (Kallós Zoltán Alapítvány, Kolozsvár), Mezőségi Téka Szórványkollégium (Téka Alapítvány, Szamosújvár), Bonaventura Szórványkollégium (Dési Ferences Rendház, Dés), Ady Endre Szórványkollégium (Ady Endre Kulturális Egyesület, Kalotaszentkirály), Szivárvány Szórványkollégium (Szivárvány Alapítvány, Magyarfülpös), Gaudeamus Szórványkollégium (Gaudeamus Alapítvány, Segesvár), Kőhalmi Református Kollégium (Református Egyházközösség, Kőhalm), Árvácska Gyermekotthon (Református Egyház, Vízakna), Bethesda Gyermekotthon és Szórvány-iskolaközpont (Református Egyház, Zsobok), Bástyá Egyesület Vice.

¹¹ A Szent Ferenc Alapítvány kollégiumot, otthonot működtet Déván, Szászvárosban, Petrozsényben (mindhárom Hunyad megye), Gyulafehérvárott, Torockón (Fehér megye), Nagyvárdon, Nagyszalontán, Gálospetriben, Bihar megye), Kisiratoson (Arad megye), Zsombolyán, Óteleken (Temes megye), Szovátán, Dózsa György faluban, Marosvásárhelyen (Maros megye), Gyergyószárhegyen, Csíksomlyón, Tusnádfürdőn, Kászonaltízban (Hargita megye), Gyimesbükben (Bákó megye), Árkoson, Kovásznán (Kovászna megye), Kolozsvárott (egyetemi kollégium). Ezek mellett 38 napközi otthon tartanak fenn Székelyföldön, további nyolcat Arad és Bihar megyékben.

püléseken, ahol gyermekhiány miatt a magyar iskola veszélybe kerül, megjelenik a kollégiumi hálózat újabb egysége. A dévai magyar líceum jelentős mértékben a Szent Ferenc Alapítványnak köszönheti létét.

Bár idevágó elemzést nem találtam, de szakmai beszélgetések, a sajtó alapján úgy tűnik, szórványban az oktatási gondokra, arra, hogy a magyar gyermekeknek alig 25-40%-a jár anyanyelvű iskolába, legjobb megoldásnak a kollégiumi rendszert tekintik. A temesi szórványban szerzett tapasztalataim mondatják azt, hogy a magyar gyermekeket befogadó bentlakás szükséges, de nem jelent trendváltó megoldást. A temesvári Bartók Béla Líceum bentlakása jobb a városi átlagnál, tele van, de az évek múltával a magyar gyermekek anyanyelvű iskola iránti érdeklődése nem növekszik, inkább kis(ebb) mértékben csökken. Tehát a bentlakás mint kínálat sokak esetében nem jelent külön értéket. Talán többet, mást kellene adni. Ilyen többletet nyújtó intézmény a Kallós Alapítvány választói központja, ahol folyamatosan növekszik az érdeklődők, ide beiratkozók száma. Itt nem egyszerű szállásról van szó, teljes ellátást, szeretetet és nevelői gondoskodást kapnak a gyermekek.

Alighanem vizsgálni kellene a szülők bentlakás-kollégiumhoz való viszonyulását, hogy számukra miért nem eléggé vonzóak ezek.¹² Oktatókkal való beszélgetésekből az szűrhető le, hogy sok szülő nagyon, túlzottan félti gyermekét a mai világ ártó hatásaitól, és a bentlakás szerintük nem nyújt elegendő védelmet. Mivel az anyanyelvhez való ragaszkodás szórványban nem jelent elegendő motivációt, a bentlakás kérdése relativizálódik. Válaszúton hallottam a véleményt: a Mezőségeen sok család esetében az anyanyelv kérdése másodlagos, a legerősebb vonzerőt a kollégium szociális juttatásainak minősége jelenti. A napi prioritások nyelvére lefordítva ez azt jelenti, hogy egy viszonylag gazdag régióban (amilyen a Bánság) egy semmi rendkívülit nem kínáló iskolai bentlakás a magyar szülők iskolaválasztási gyakorlatán nem képes változtatni.

A szórványkollégiumokra szükség van tehát, de trendfordító eredményre csak speciális, a klasszikus bentlakásokénál szélesebb kínálat, jobb feltételek esetén lehet számítani. Éppen ez a dilemma erősíti a nem létező szórványkollégium-stratégia iránti igényt. A

stratégiának ki kell térnie olyan kérdésekre és intézményi megoldásokra, mint: szórvány-iskolaközpont; szórványkollégium (a magyar iskolát kiegészítő diákszállás vagy elhelyezést és kulturális szolgáltatásokat egyaránt nyújtó kollégium olyan többségi nyelvű középiskolák és egyetemek mellett, amelyek mellett nem működik magyar nyelvű intézmény, de amelyekben sok magyar tanuló); iskolabusz, amely alapvetően a magyar iskolába járókat szállítja, ezen kívül a nemzeti együttműködést – például az anyaországgal való csoportos kapcsolat-tartást – is segítheti. További, a mi szempontunkból kiegészítőnek mondható intézmények: felnőttoktatási és távoktatási központ; magyar ház – találkozási tér a magyar közösség számára; kulturális szolgáltatásokat nyújtó könyvtár; az egyházak magyar nyelvű híveinek közössége, esetleg liturgikus helyisége. Beszélhetünk még nemzetimázs-központról,¹³ amely a magyarul is beszélő, beszélni akaró, illetve a magyarság és Magyarország iránt érdeklődő helyi többségiek számára kínál programokat és szolgáltatásokat.

Az RMDSZ többször idézett programja idevágóan annyit tartalmaz, hogy „kiemelten fontosnak tartjuk a szórványközpontok, oktatási intézmények és kollégiumok további fejlesztését és hálózatba integrálását.”

Oktatási (kis)térségek

Az iskolai kollégiumok/bentlakások kérdése akkor vált akut problémává, amikor a 2004-ben elfogadott 354-es sz. oktatási törvény értelmében napirendre került az iskolák fejkvóta rendszerű finanszírozása az addigi intézményi finanszírozás helyett. Elfogadása után a törvényt előbb kísérleti jelleggel egy időre bevezették több megyében, köztük a magyarok is lakta Hargita, Kolozs, Szatmár megyékben. A tapasztalatok alapján alakították ki az alkalmazási módszertant. A törvény értelmében a 200-as létszám alatti oktatási intézmények elvesztik jogi személyiségüket, csak kivételes esetekben lehet a megmaradást kérvényezni, avagy társulnak egy jogi személyiséggel rendelkező intézményhez. Ekkor világossá vált, hogy magyar iskolák kerülnek veszélybe a folyamatos gyermeklétszám-csökkenés miatt, illetve ehhez még hozzáadódik az erdélyi

¹³ A fogalmat a Kárpát-medencei Képviselek Fóruma (KMKF) keretében, 2010-ben bemutatott Szórványstratégia vezeti be.

magyarság szórványproblémái. Meg kellett vizsgálni, milyen iskola-összevonások révén menthető a hálózat, tartható meg a lehető legtöbb magyar gyermek anyanyelvű iskolában. És így jutottak el a kistérségek kérdéséig.

A kistérség a helyi közösségek együttműködésének kerete, lehetősége, terepe. Talán a legemberibb térségi struktúra mindahány közül. A kistérség természetes körzet, a mindennapi mozgások eredménye, de azt is mondhatjuk, hogy létét a különböző kapcsolati hálók mutatják meg, ugyanis nem külön szándék alakítja ki – az együttműködési formák és a valamilyen alakban mindig megmutatózó szolidaritások mentén jön létre. Ez a természetes körzet tagolja azt a teret, amely az uniformitás és személytelenség végtelenségében embertelen is lehet.

Természetesen született meg tehát a gondolat az akkori oktatási ügyvezető RMDSZ-alelnök, Kötő József irodájában, hogy fel kell készülni oktatási kistérségek kialakítására. 2003-ban elkezdődött egy többlépcsős terv megvalósítása, amely a fenti kihívásokra adandó válaszok kidolgozását célozta meg. Mindenekelőtt az erdélyi magyar tannyelvű iskolák feltérképezése volt a feladat, azzal a céllal, hogy tervezhetővé váljon a kistérségek oktatási rendszere. Országos adatfelvételt indítottak el, ennek során nem csupán az oktatási intézményekkel és iskolaválasztással kapcsolatos adatokat vettek fel, hanem a születések számától a hitéletig, az iskola állapotától a kistérségi kapcsolatokig terjedt a kör, és tartalmazta még az intézmények főbb infrastrukturális lehetőségeit, a települések földrajzi elhelyezkedését illető adatokat is. A kérdőívek kitértek a létező úthálózatra és általában a települési struktúrára, a megközelíthetőségre, a települések általános jellemzőire, és az önkormányzatok támogatási potenciáljára is. Egy sor olyan adatot kívántak felgyűjteni, amelyek a létező kistérségi kapcsolatok, hálózati rendszerek figyelembe vételével tették volna lehetővé a kistérségi oktatás megtervezését. A hatalmas, egész Erdélyre kiterjedő adatfelvételre nem volt elegendő pénzügyi forrás, a kérdőívek kitöltését azon helyi közéleti szereplőktől várták, akik átlátták a helyzet komolyságát. Az adatszolgáltatás igen hiányosra sikerült, ezért két év alatt sem sikerült kialakítani a tervezett adatbázist.¹⁴

¹⁴ Az adatfelvétel szakmai előkészítésére, a kérdőív kidolgozására Kötő József Bodó Barnát kérte fel, aki a feladatot Erdei Ildikó bevonásával teljesítette.

A teljes körű adatfelvétel helyett oktatási adatok alapján kellett elkészíteni azt a tanulmányt, amely az oktatási kistérségeket kijelöli. Az újabb adatokat az Oktatási és Kutatási Minisztériumtól kapták meg a feladatra felkért kutatók. A Márton János és Erdei Itala szerzőpáros a 2003–2004-es és a 2004–2005-ös tanévre vonatkozó oktatási adatokra építve dolgozta ki a *Romániai magyar kistérségi iskolahálózatok. Működés és jövőképek* című, félezer oldalas meghaladó terjedelmű, 2007-ben elkészült elemzését.¹⁵ Céljuk az Erdély-szintű iskolatérkép kidolgozása volt, minden egyes régió esetében az alapvető demográfiai és oktatási adatokra alapoztak. A célt részben sikerült teljesíteni: 16 erdélyi, illetve egy moldvai megye esetében a magyar oktatás legfőbb jellemzői alapján megfogalmazták az iskolai központok kialakítására vonatkozó javaslatukat. Összesen 59 iskolai kistérség kialakítását javasolták, miután községenként megvizsgálták közigazgatási egységekre – városok és községek – lebontva, hogy a magyar oktatás milyen intézményekkel, mekkora diáklétszámmal és pedagóguslétszámmal számolhat, azaz honnan lehet elindulni; emellett pedig megfogalmaztak átszervezésre vonatkozó javaslatokat is. A konklúziók, a magyar oktatásra vonatkozó jövőképek az esetek többségében – elsősorban a szórványt illetően – pesszimisták. Mivel nem rendelkeztek a kistérségek munkaerő-piaci és gazdasági adataival, ezért a javaslatok megalapozása nem lehetett teljes körű. A kidolgozott javaslatokat további elemzésekkel kellett volna kiegészíteni – de ez már egy másik történet.

Hosszabban időztem ennél a munkánál, ugyanis kritikus pillanatban, a teljesség igényével mérte fel a helyzetet, ugyanakkor az elemzés hatása a gyakorlatban nem volt érzékelhető. Mivel az indítás az RMDSZ illetékes főosztályáról érkezett, várható lett volna, hogy nem marad meg a szakmai vélemény szintjén. Megmaradt.¹⁶

A következő években további fontos tanulmányok születtek, jelölve annak, hogy a közoktatás területén sok a kihívás és dilemma. Elsőként a Papp Z. Attila szerkesztette *Cammogás. Minőségkonceptiók a romániai magyar középfokú oktatásban* című kötetet¹⁷ kell

¹⁵ A tanulmányt az egyik szerző bocsájtotta rendelkezésemre.

¹⁶ Ennek okait ebben a keretben nem elemzem.

¹⁷ PAPP Z. Attila: *Cammogás. Minőségkonceptiók a romániai magyar középfokú oktatásban*. Soros Oktatási Központ. Csíkszereda, 2007.

¹² Ilyen jellegű kutatásról nincs tudomásom.

említenem. A munka nem kapcsolódott a kistérségi oktatási hálózat kérdéséhez, mivel a kutatás célja a romániai magyar felső középfokú oktatás minőségpercepciójának, illetve a minőségfelfogások sokféleségének, dimenzióinak feltárása volt. Ugyanakkor a kutatás kitért a „szolgáltatók” (tanfelügyelők, intézményvezetők és tanárok), valamint a „felhasználók” (főként diákok) minőségkonceptióira, motivációira, aktuális igényeire és elvárásaira, az oktatással szemben megfogalmazott álláspontokra, fenntartásokra, elégedettségre és motivációk irányultságára, mértékére – vagyis az iskolastruktúráról, a törvényi keretéről is fontos információkat nyújt, amelyek beépíthetők egy közoktatási koncepcióba.

Megemlítendő az a felsőoktatás-orientált kutatás is, amelyet az MTA Kolozsvári Akadémiai Bizottsága keretében végeztek el 2007–2010 között.¹⁸ A vállalt feladat a felsőoktatási piac alapos elemzése, céljuk az erdélyi magyar felsőoktatásra vonatkozó legfontosabb stratégiai irányok meghatározása volt. Ennek a kötetnek része a Papp Z. Attila és Márton János szerzőpáros által jegyzett tanulmány (*Végzős középiskolás diákok továbbtanulása és utánkövető rendszere*),¹⁹ amelyben a középiskolát végzettek továbbtanulási preferenciáit tárták fel – a kistérségek kérdésével nem foglalkoztak.

Papp Z. Attila a Kisebbségi oktatáspolitikai koncepciók című tanulmányban²⁰ arra vállalkozik, hogy számba vegye a romániai/erdélyi, szlovákiai/felvidéki, szerbiai/vajdasági, ukrainai/kárpátaljai, határon túli magyar kisebbségi oktatásra vonatkozó koncepciókat, valamint az utóbbi két-három év magyarországi történéseit. Megállapítja, hogy „a kisebbségi intézményrendszer fenntartása, bővítése, néha még a nyilvánvaló demográfiai korlátok ellenére is, a külföldi magyar politikusok egyfajta teleológija. A kisebbségi iskolák fenntartása ugyanis nemcsak a képzés-nevelés anyanyelvi megőrzésének terepe, hanem az asszimiláció elleni szimbolikus és gyakorlati küzdelem eszköze is”, az RMDSZ 2013-as Programjában ismételten

megjelennek „a szimbolikus politizálás évtizedeken átívelő toposzai”, miközben a „dokumentum olyan fontos kihívásokról nem tesz tételesen említést, mint a demográfiai csökkenéssel járó intézményrendszer átalakítása, a magyar anyanyelvű romák problémaköre, az iskola belső világáról informáló teljesítmények, a román nyelvtudás erősítése, illetve a statisztikai adatok naprakésszé és nyilvánosan elérhetővé tétele”.²¹ Nem használja az oktatási kistérségek kifejezést – de erre utal a konkluzív megjegyzés első része.

Az oktatási kistérségek kérdése ennek ellenére napirenden van. Létezik egy igen fontos honlap, a www.iskolakveszelyben.ro. Kezdő oldalát ekként indítják: „Erdélyben 2006 óta folyamatosan csökken a magyar gyermekek száma. 2010-ben először következett be az, hogy a magyar újszülöttek száma tízezer fő alá esett. Az elmúlt néhány év 15%-os gyermekszám-csökkenése a szörványban és a Bánságban hatványozottan jelentkezett. Az erdélyi szörvány megyékben mintegy harmadával, a Bánságban 50%-kal esett vissza rövid időszak alatt a gyermekszám. Ennek hatására a 2014-es tanévtől kezdődően a magyar tannyelven beiskolázható gyermekek számának visszaesése miatt komoly kihívások érik majd az erdélyi magyar oktatási intézményhálózatot. Ha a romániai magyar közösség nem készül fel tudatosan ezekre a kihívásokra, a magyar nyelvű iskolák, oktatási helyszínek tömeges felszámolódása egy olyan folyamatot indíthat meg, amely rövid távon (akár 2020-ig) a szörvány oktatási hálózat szinte teljes ellehetetlenüléséhez vezethet”. Célként fogalmazták meg azon kritikus pontok, oktatási helyszínek bemutatását, ahol a magyar oktatási intézményrendszer fenntartása a 2014–2020 közötti időszakban speciális tennivalókat igényel majd. Szeretnék, ha közös gondolkodás indulna el arról, hogy mit lehet tenni ezen demográfiai szempontból veszélyeztetett régiók érdekében. Továbbá információkat kívánnak nyújtani a döntéshozóknak, hogy milyen módon lehetne megerősíteni az erdélyi magyar oktatási rendszer veszélyeztetett pontjait.

A honlap nem tárja fel egyértelműen, ki áll a kezdeményezés mögött. A Kvantum Research közvélemény- és marketingkutató cég a támogatók között szerepel,

¹⁸ Szerkesztette: *Szikszai Mária*. Az erdélyi magyar felsőoktatás helyzete és kilátásai. MTA Kolozsvári Területi Bizottsága. Kolozsvár, 2010.

¹⁹ PAPP Z. Attila–MÁRTON János: *Végzős középiskolás diákok továbbtanulása és utánkövető rendszere*, Szerkesztette: *Szikszai Mária*. i.m. 149–215.

²⁰ PAPP Z. Attila: *Oktatáspolitikai koncepciók kisebbségben*. Educatio 2014/1 sz.

²¹ PAPP Z. Attila i.m. 70.

miközben a Kvantum két állandó munkatársa – Kiss Tamás és Barna Gergely – itt is alapemberek, és a postai címek egybeesése okán feltételezhető, hogy a honlapot a Kvantum működteti. Vagyis egy szakmai feladatvállalásról van szó, miközben az anyagok jelentős része a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. – Nemzetpolitikai Kutatóintézet megrendelésére készült.

Szinte minden erdélyi megye magyar oktatási helyzetét kérdőívvel-adatlappal is felmérték. Érdeemes volna helyzetelemzésüket összevetni a Márton–Erdei-féle, 2007-es tanulmány kistérségi leosztásával. Erre itt nincs lehetőség, ezért vegyük Arad megyét. Itt összesen négy helyszínen (Arad, Fazekasvarsánd, Kisiratos, Majláthfalva) nem tartják veszélyeztetettnek a magyar oktatást. Kistérségi felosztásuk eltér a 2007-es tanulmányban javasolttól: a Kvantum-csapat négy (aradi, hegyaljai, kisenői és pécskai) térséget jelöl ki, a korábbi tanulmány kettő létrehozását látta indokoltnak (Arad és Kisenő). Az új felosztás egyrészt figyelembe veszi a (szörvány)bentlakásokkal kapcsolatos negatív tapasztalatokat, másrészt még inkább épít a helyi, hálózatos kapcsolatokra. A 2007-es tanulmányban nem tüntetik fel, hogy hol van bentlakás/kollégium, a Kvantum adatai szerint Arad kistérségben három bentlakás van, a többi kistérségben nincs.

Ellentmondásosnak tűnhet, hogy a Kvantum-csapat négy oktatási kistérséget javasol, miközben 2007 után a következő iskolák szűntek meg: Angyalkút, Nagyvarjas, Kisvarjas, Pankota, Tornya, Zimándköz,²² illetve Arad városában a korábbi négy általános iskolából egy maradt meg. Javaslatuk indoka alighanem az, hogy kisebb térségekben jobban összefoghatónak tekintik a potenciális magyar(ul) tanulókat.

Összefoglalva megállapítható, hogy szörványban a magyar oktatás egyik alapkérdése a kistérségi felosztás. Ezen a szinten kell elemezni a folyamatokat, és lakosságközelben, a helyi körülmények figyelembevételével kell megoldást keresni. Amennyiben az oktatási decentralizáció olyannyira valós, amennyire az RMDSZ Programja ezt feltételezi, akkor minden szörvány megye esetében nemcsak el lehet végezni azokat az elemzéseket, amelyek a magyar gyermekek magyar iskolában tartását, idevonását

²² A Kvantum adatai között megszűntként szerepel még a szentlányi, a simándi iskola. Mivel a megszűnés éveként náluk két adat szerepel (1993–2002 között és 2002 után), ezek 2003-ben vagy 2004-ben szűnhettek meg.

képes megoldani, de ennek alapján meg lehet fogalmazni konkrét elemeket tartalmazó koncepciókat, és el is lehet indítani ezek gyakorlatba ültetését.

Helyi elit kerestetik

Az oktatási kistérségi rendszer egyik alapeleme, hogy a szükségletek és lehetőségek számba vétele, az azonnali és távlati igények megfogalmazása mindig helyben történik, helyi szereplők (hálózati) kapcsolatai alapján elinduló és kialakuló folyamat. A létező és (jól) működő kollégiumok esetei azt mutatják, hogy ezen intézmények léte jelentős mértékben személyfüggő. Minden sikeres kollégium mellett-mögött ott áll egy áldozatot vállaló személy, illetve csapat, és valamilyen forrás is, ami nélkül elindulni lehetetlen. Utalhatunk a Kallós Alapítvány keretében folytatott tevékenységre és intézményekre (oktatási, közművelődési és tudományos-múzeumi tevékenység, nyári táborok, tehetség gondozás, folklórvetélkedők, táncházak, népzeneoktatás – mindez a szörványkollégium és iskola mellett), de hasonlóképpen ezt a tételt igazolja a szamosújvári Téka Alapítvány szerteágazó tevékenysége vagy a segesvári Gaudeamusé – mindezekre történt már utalás.

Tehát egy sikeres szörványmentő történet első mondatát így lehetne kezdeni: végy egy elkötelezett embert, ami természetesen így nem igaz, hiszen ez az ember ott, ahol szükség volna rá, vagy létezik, vagy nem. Akkor pedig a történet kezdetét valójában úgy kellene átfogalmazni, hogy: keresd meg azt az embert, akiben megvan a (szakmai-mozgalmi) potenciál és erkölcsi garancia ahhoz, hogy egy kistérségben a közösségmentés elindítója és fenntartója legyen. Egy ilyen személy a legkritikább esetben lép elő a helyi szereplők közül előzmények nélkül, valamilyen szinten és formában megmutatta már, hogy – ott van, meg kell szólítani. Ezért „minden szörváynak minősülő térségben a helyszínen fel kell mérni a helyzetet, folyamatosan elemezni kell az egyes térségek esetében nemcsak a demográfiai folyamatokat, az intézményi keretek alakulását, hanem a helyi elit létét és mibenlétét, azonosítandó azokat a véleményvezéreket, akikre a szörváynpolitika építhető. . . . Biztosítani kell, hogy minden szörváynnak minősülő helyi közösségben létezzen olyan helyi vezető/elit, aki(k) vállalni képes(ek) a szörváynléttel kapcsolatos gondok kezelésének komplex

feladatát és erkölcsi felelősségét. Ezt az elitet képezni, szakmailag-emberileg támogatni kell.²³

Ezt kijelenteni könnyű – s egy kutató részéről nem is várhatunk el többet.

Kérdés, kinek a feladata a kistérségek mozgásainak a folyamatos követése, milyen testület lehet az, amely a (bürokratikus) feladaton túl látja és vállalja a roppant nagy felelősséget is. Szórványközegben élék és a temesvári Szórvány Alapítvány révén, ennek keretében a közösségépítés lassan másfél évtizede vállalt felelősségem. Szomorúan tapasztalom, hogy van olyan kisebb település, ahol a helyi magyar elit nem képes egymással normális, építő párbeszédre, amikor a diskurzus meghatározó elemei az öngazolás és a másik el nem fogadásának az indoklása. Ha egyedül (Kallós Zoltán) vagy kollégák támogatásával (Farkas Miklós) a szórvány ügyét felvállaló nem képes felemelkedni és integratív szereplővé válni helyben, a szórvány ügye megpecsételődik. Ez az a kérdés, amire eddig a szükségesnél sokkal kevesebb figyelmet fordítottak a képviselőket vállaló politikusok és a támogatási források felett rendelkezők egyaránt.

Mindenképpen szükség volna rendszeres találkozókra, a helyi és kevésbé helyi ügyek, dilemmák átbeszélésére, szakmai, emberi támogatásra. Ilyen találkozóról nem tudok – alighanem az első ilyen szervezte meg a segesvári Gaudeamus 2013 őszén, 20 éves évfordulós rendezvényének keretében. Térségi találkozókat már rendeztek – például Temes megyében, a temesi szórványban –, de szélesebb körben és rendszeresen kellene hasonló találkozókat szervezni. A szórvánnyal kapcsolatos politika lényeges eleme kell, hogy legyen a szórványok számára a vezetőképzés. A már idézett stratégiában a szórványértelmisséggel kapcsolatosan így fogalmaztam: „Az etnikailag erős közösségek képesek kitermelni a helyben maradó/visszatérő értelmiséget”, amire a szórvány általában képtelen. „A máshonnan érkező értelmiségi számára a szórvány sok esetben olyan kihívás, amelyet elutasít, a szórványban való munkát csak ideiglenesen vállalja. Ugyanakkor a szórványban az értelmiségi általános ügyintéző – mindent vállalnia kell, a kulturális feladatok mellé sorolódnak a pénzügyiek, a szervezésiek, de még az emberi kapcsolatok ápolása

is. A szórványélet megköveteli a teljes azonosulást a helyzettel, és az ebből következő feladatokhoz való sajátos viszonyulást. Érdemes megfontolni a kulturális mediátorképzés keretében esetenként szakembereket képezni a szórványok számára”.

Tehát egyetemi szintű képzést is lehetne indítani, de mindenképpen szükség volna nyári egyetem keretében, egy-egy szakmai kérdésre fókuszálva, képzéseket tartani. A befogadó intézmény lehetne kulturális mediátorképzéssel vagy felnőttoktatással foglalkozó egyetemi tanszék Magyarországról, de Erdélyből, illetve a többi történelmi nagyrégióból is a Kárpát-medencében.

Akár mozgalmi keretet is kaphatna a szórványelit felkészítésének-képzésének a kérdése. Egyesület is létrehozható – de nem kizárt, hogy nyitott kapukat döngetek, már valakik, valahol tervezik a létrehozását.

Különben létezett egy nevében átfogó civil szervezet, a Szövetség a Szórványért Egyesület (SZSZE), amely 2007-ben alakult meg. Honlapja a www.szorvanykollegiumok.ro – vagyis az a honlap, amely egy ideje nem működik, karbantartás alatt van. Olyan ismert személyek voltak kuratóriumának tagjai, mint Vetési László vagy Balázs-Bécsi Attila. Több szórványban működő egyesület, illetve alapítvány ma is támogatóként szerepelteti honlapján. Az egyesületet az RMDSZ hozta létre a budapesti Miniszterelnöki Hivatallal történt egyeztetés nyomán, a magyar költségvetési forrásokból a szórványkollégiumok számára biztosított támogatás szétosztására; elnöke az akkori RMDSZ oktatási ügyvezető alelnöke, Lakatos András volt. 2010-ben, az új Orbán-kormány felállásával szűnt meg a tevékenysége, amikor a határon túli magyarokat érintő támogatáspolitikát teljes reformjára sor került. A SZSZE ékes példája annak, hogy amennyiben egy átfogó közösségi ügyet szolgáló intézmény pártpolitikai keretek között jön létre, a (párt)politikai változások az egész tevékenységnek a végét jelenthetik.²⁴ Törekedni kellene olyan intézményi struktúrák kialakítására, amelyek nem valamelyik párt politikai holdudvarában jönnek létre – s ez ma már kisebbségi vonatkozásban is érvényes, hiszen minden határon túli jelentős magyar közösség esetében politikai pluralizmusról lehet beszélni.

Alulírott a Szórvány Alapítvány nevében és képviselőként több alkalommal felvettem a szórványok

ügyéért felelősséget vállaló civil kollégáknak, hogy valamilyen laza szövetségbe kellene tömörülni –, de az ötletek felvetésén túl többre soha nem jutottunk. Ennek egyik oka szerintem a források feletti pártellenőrzés, ugyanis ha a szövetségre lépők valamelyikét a források felett rendelkező párt nem nézi jó szemmel, a negatív vélemény a többire is áthárul.

Támogatások és politika

A szórványkollégiumokkal kapcsolatos – természetesen: magyarországi – támogatást illetően létezett tehát egy civil keretekben működő testület. Testületre mindig szükség van, és konzultációs, a támogatáspolitikát minősítő mechanizmusokra is.

Sokan látják úgy a helyzetet, hogy a támogatáspolitikát mind a román, mind a magyar közpénzek elosztását illetően válságban van. Vegyük a magyar közösségnek jutó román forrásokat: a támogatáspolitikát mind struktúrájában, mind pedig a pénzelosztást illetően elpolitizált, mindent egyedül az RMDSZ, a román politikai élet egyik versenypártja ellenőriz, (lásd: *Communitas Alapítvány*), és sokak véleménye szerint a szervezet érdekeinek megfelelően dönt, illetve épít klientúrát. További elvi gond, hogy magánalapítványok kezelnek közpénzeket, ami *contradictio in adjecto* (tulajdonképpen ellentmondás – a szerk.): a közpénz akkor és addig közpénz, amíg közösségi ellenőrzés alatt áll. Magánalapítványokra tehát nem szabadna közpénzek elosztását bízni. Ugyanakkor pályázók általános elvárásaként fogalmazták meg, hogy jó volna átvinni az európai uniós alapokra történő pályázási gyakorlatnak a pályázatok értékelésére vonatkozó részét, amikor a pályázatok pontozási rendszere alapján mindenki fel tudja mérni, hol, miért volt gyenge a pályázata. Ha a pályázó nem látja, miért nem kapott támogatást, akkor lehetséges, hogy a támogató ítéletét önkondicionáló gesztusnak tekinti, s a folyamatban nem a támogatandó cél, hanem a támogató válik központi elemmé.

Ha a szórványkollégiumokkal kapcsolatos folyamatokat figyeljük, alighanem egyedül a dévai Szent Ferenc Alapítvány intézményei olyanok, amelyek létrejötte szinte kivétel nélkül helyi igényre adott válasz. Ahova Csaba testvért hívják, oda elmegy, és intézményt hoz létre. Nála nincs prioritási lista, de vannak prioritások.

A szórványkollégiumok ügyében nincs olyan illetékes szereplő vagy testület, amelyik a kérdésegység teljes egészében a magáénak vallhatja. A bajt fokozza, hogy nincsenek döntést előkészítő, konzultatív testületek sem. És ezzel visszakanyarodtunk a segesvári találkozóhoz, illetve az azóta megfogalmazott igényekhez. 2014 januárjában körlevélben fordultam 30 bentlakás, illetve kollégium vezetőjéhez, és ebben a Segesváron tárgyalt kérdések mellett további információkat kértem. Összesen nyolc választ kaptam, és egyetlen olyan intézmény volt ezek közül, amelynek a képviselője nem volt jelen a segesvári találkozón. Mivel a válaszok nem tartalmaztak alapvetően új elemet, a segesvári találkozóról készített összegezést érvényesnek tekintem és átveszem.

Elvi jellegű, általános észrevételek

A szórványintézmények csak akkor tudják maradéktalanul betölteni szerepüket, ha létrejön mellettük egy önálló, a magyar közösség adminisztrációjában lévő szórvány-iskolaközpont. Szakmai konszenzus alakult ki abban, hogy a szórványoktatás megszervezésének egyik legeredményesebb módja az önálló oktatási intézményből és kollégiumból álló iskolaközpontok kiépítése.

Támogatások kiszámíthatósága. Ez a kérdés több szervezet részéről felmerült, és esetenként eltérő értelmezést kapott. A legtöbb szervezet adóssággal küzd, ugyanis a működés feltételeit biztosító támogatási összegek olykor nem elégségesek, de ami súlyosbítja a helyzetet, hogy az összegek beérkezése sem számítható ki biztonságosan, emiatt nem lehet tervezni, illetve az eredetileg tervezett időpontokat tartani.

Elvi fontosságú kérdés az is, hogy a támogatást miként, milyen szempontok szerint ítélik meg. Lehetséges intézménytámogatást alkalmazni, de hangsúlyos volt a vélemény, hogy fejpénz rendszerű támogatás kellene, hiszen nem mindegy, hogy egy kollégium 25 avagy 50 tanulót lát el.

A kiemelt fontosságú projekteket illetően számolni kellene a támogatás (lehetséges) szintje és az ilyen körülmények közötti megvalósulás várható időpontja közötti eltéréssel. A 2001. évi népszámlálás adatai mutatják, hogy egyetlen évtized alatt olyan változásokra kerülhet sor szórványkörülmények között, amelyek a beruházást egészében kérdőjelezhetik meg. Aki a többségi iskolát választja szórványban, az a tapasztalatok szerint menet közben nem változtat. Tehát

²³ Lásd: BODÓ Barna: *Szórványstratégia-vitaanyag*. Temesvár, 2011. 37–38.

²⁴ Ebben az esetben az RMDSZ legfelső vezetése és a Fidesz vezetése közötti 2010-es feszült viszonyra utalok. Ez az RMDSZ-ben történt vezetőváltással oldódott, de teljesen nem tűnt el.

biztosítani kell a folyamatosságot és az intézményi vertikumot egyaránt.

Külön, nagy jelentőségű projektként került szóba a Mezőségi Magyar Oktatási Központ kialakítása Szamosújváron. Az intézmény létrehozásával befejezhető a nyugat-belső-mezősségi és szamosháti szórványoktatás stratégiai fejlesztése úgy, hogy egyetlen magyar osztály vagy iskola sem szűnik meg a régióban. Az eddigi támogatás nagysága és ritmusa a beruházás befejezését egy évtizedre kitolja. Így az évek során befektetett pénz több mint egy évtizedig nem hoz semmi hasznot a mezősségi szórványközösségnek, és a befektető magyar állam számára sincsen eredménye. A finanszírozás felgyorsítása mindenkinek érdeke.

A *Szülőföldön magyarul* című futó oktatási támogatást illetően több észrevétel fogalmazódott meg, amelyeket lehetetlen egységesen összefoglalni, ugyanis vannak egymásnak teljesen ellentmondó állítások: a rendszer nem megfelelő, meg kell szüntetni és más keretek között újraindítani, illetve vannak a procedúrára vonatkozó javaslatok (ki legyen a kedvezményezett). Azt is többen megkérdőjelezzik, hogy miért járjon a támogatás alanyi jogon olyanoknak, akik többségi körülmények között, biztonságos nyelvi közegben élnek. Különbséget kell tehát tenni tömbhelyzet és szórványhelyzet között. Meg kellene fontolni, hogy a fakultatív magyar oktatást választók támogatása mennyire hoz pozitív eredményeket a gyermek jövőjét illetően, hiszen egyesek kimondottan a pénzért választják, a nyelvismeretük azonban nem változik – tehát a támogatás káros is lehet: előnyben részesítheti a helyezkedőket. Ha egy településen létezik magyar iskola, ott a fakultatív magyart választó ne részesüljön támogatásban. Ha lehetséges közeli iskolába a tanuló ingáztatása, inkább ezt kellene támogatni a fakultatív magyaroktatás helyett. Más esetben a család rászorultsága olyan mértékű, hogy ez az összeg is sokat jelent számukra. („Tisztán kell látni és nevükön kell nevezni a dolgokat: az anyagi-gazdasági előny többet nyom a latban, mint az identitástudat” – egy vélemény.) Bevezethető volna a differenciált összegű támogatás az egyes tanulók létfeltételeinek a figyelembevételével... Megfogalmazódtak konkrét javaslatok is, a lényeg: ez kiemelten fontos támogatási forma, éppen ezért szükséges alapos, széles körű elemzése és hatékonyabbá tétele.

Egyre nehezebb az ingázó tanárok helyzete, bár a román törvények szerint a pedagógusok ingázásához állami/önkormányzati alapokból hozzá kellene járulni, ezt sok helyen nem, vagy csak késve, és nem a törvény szerint előírt mértékben fizetik ki. Ezzel a kérdéssel is külön kellene foglalkozni.

A támogatáspolitikai rendszerét illető észrevételek

A pályázónak pályázatához sok olyan igazolást kell mellékelnie, amelyek beszerzése idő- és pénzigényes. Ezek a szervezetek nem egyszemélyes intézmények, amikor indokolt lehet a fokozott ellenőrzés, végig kellene gondolni, mely dokumentumok indokoltan szükségesek, és melyekről lehetne lemondani. Ez főleg azon intézmények esetében kérdés, amelyek felkerültek a nemzeti fontosságú intézmények jegyzékére. Ebben a témában több szervezet képviselője szívesen venne részt egyeztető találkozón a finanszírozók képviselőivel.

Külön kérdésként jelentkezik a fordítások ügye. Minden egyes számla lefordítása szintén időigényes feladat, s talán kiváltható lenne a rendszer reformjával – pl. a finanszírozó intézménynél a vonatkozó államnyelvet ismerő munkatárs alkalmazásával –, illetve azzal, ha egyszerűsített fordítási modellek léteznének, ahova csak néhány alapinfót kellene beírni.

Intézmények forrásigénye

Ebben a kérdésben is léteznek különbségek a kollégiumok között. A legtöbb intézmény többféle tevékenységre igényel támogatást: a szórványkollégium működtetése, étkeztetés támogatása, iskolabusz program finanszírozása, délutáni iskolai programok támogatása, illetve olykor iskolafejlesztésre és működtetésre is megfogalmazódik igény. A kollégiumi támogatások esetében legtöbbször léteznek bérköltségek is, ezért igen nehéz egy „átlagos” támogatási szintet megjelölni, hogy általában mekkora támogatásra volna szükség egy-egy intézményben. Van, ahol ebben a keretben működik az iskola egy vagy több művelődési csoportja – amelyek további források meglétét feltételezik. Az adatok azt mutatják, hogy a 20 millió forintos támogatás intézményfejlesztésre, a tevékenységek bővítésére nem nyújt lehetőséget. A beérkezett leírások sokszínűsége alapján indokoltnak tűnne a létező szórványkollégiumok tevékenységének és működési költségeinek teljes körű felmérése.

Összefoglalás

A szórványkollégiumok a szórványok jövőjét illetően kulcsfontosságú intézmények. A segesvári találkozó után megállapítható, hogy egy sor kérdés újra-, illetve továbbgondolására van szükség, amelyeket igen hasznos volna a finanszírozókkal és a támogatáspolitikai felelősökkel sorra meg tárgyalni.

A találkozó nem tudott konkrét eredményekkel szolgálni arra vonatkozóan, hogy milyen konstrukcióban volna lehetséges EU-s támogatási alapok becsatornázása a szórványkollégiumok működtetésébe – és ha erre konkrét lehetőség mutatkozik, akkor erről tanácskozni kellene.

A temesvári Bartók Béla Elméleti Líceum

Képek és térképek lelőhelyjegyzéke

Péntek János tanulmánya

lzsakbalazs.blogspot.com

A gyulafehérvári Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum

<http://www.gmgkliceum.ro/>,
www.drszocs.eu

A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium

<http://www.bethlengabor.ro/>

A segesvári Gaudeamus Alapítvány és Kikerics együttes

<https://www.facebook.com/gaudeamus.alapitvany?fref=ts>
www.kikerics.ro

A vicei Bástya Egyesület

<https://www.facebook.com/bastyaegyesulet>
bastyaegyesulet.blogspot.com

Mezőségi Örkör alapítvány honlapja

www.szorvanymagyarsag.hu

A választói Kallós Zoltán Alapítvány

kallos.org.ro
https://www.facebook.com/KallosZoltanAlapitvany/photos_stream?tab=photos_albums
www.erdelyutazas.hu
Wikipedia-User:Andrei Stroe

Az aradi Csiky Gergely Főgimnázium

<http://www.csikygergelyarad.ro/>
www.erdely-szep.hu

A vajdasági szórványság útkeresése

www.pannonrtv.com
<http://www.jjzkanjiza.edu.rs/index.php/kepgaleria>
szabadkavaros.blog.hu
vmsz.org.rs
www.magyarurir.hu

A nagybecskereki Boldogasszony Iskolánővérek Leánykollégiuma

adattar.vmmi.org
<http://www.kollegiumunk.hupont.hu/>
www.theresia-gerhardinger-grundschule.de
<http://www.catholic-zr.org.rs/kepek/hirek/caritasidosek/caritasidosek5.jpg>
www.templom.hu

A muzslyai Emmausz kollégium

https://www.facebook.com/emmasz.kollegium/photos_albums
<http://www.benceontour.hu/>

Bodó Barna tanulmánya

www.erdely.ma

Felhasznált irodalom

A gyulafehérvári Római Katolikus Főgimnázium Értesítője 1896–1897; 1900–1901.

ALBA, R.D.–NEE, V.: Rethinking assimilation theory for a new era of immigration, *International Migration Review*. 31 (4). 1997. 826–874.

Alsó-Fehérmegye nagy képes naptára 1913. évre. Gyulafehérvár, 1913.

ÁRON Péter: Erdély történelmi tájneveinek adattára és népeinek tájzemlélete. *Magyar Nyelvjárások* 24. 1981. 101–132.

ÁVÉD Jákó: Gyulafehérvári kalauz. Gyulafehérvár, 1908.

Az alsó-fehérmegyei történelmi, régészeti és természettudományi társulat évkönyvei 1888–1910. Kolozsvár.

BAGOSSY Bertalan: Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene. Dicsőszentmárton, 1925.

BÁLINT Emese: Kétnyelvűség és nyelvi változás a szórványban. Szociolingvisztikai kutatások Alsókarácsonfalván és Buzásbucárdon. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 8. Sepsiszentgyörgy, 2013.

BENEDEK József: Térszerkezeti egységek. In: Dél-Erdély és Bánság. A Kárpát-medence régiói. Szerkesztette: Horváth Gyula. Pécs–Budapest, 2009. 257–268.

BERCIU, I.–POPA, AI.–URSU, Horia: Cetatea Alba Iulia. București, 1968.

BIRÓ József: Erdélyi kastélyok. Új Idők Irodalmi Intézet. Budapest, 1943.

BITAY Árpád: Az Alba Iulia-i római katolikus székesegyház és környéke. Gyulafehérvár, 1936.

BODÓ Barna: Szórványok kutatása. Erdélyi Múzeum LXII. 3–4. sz. 2000. 312–316.

BODÓ Barna: Az identitás egyetemessége. Kolozsvár, 2004.

BODÓ Barna: Szórvány és nyelvhatár. Budapest, 2009/a.

BODÓ Barna: Régió-ankét a kisebbségkutatásról. 2009/b. Regio 2009. 3. sz. 18–21.

BODÓ Barna: Mikor, meddig, miért magyar? In: Párbeszéd nemzetköziségről. Szerkesztette: Kántor Lajos. Kolozsvár, 2013. 29–31.

BOTKA M. Margit nővér beszámolója a Boldogasszony Iskolánővérek Nagybecskereki Leánykollégiumának történetéről. Nagybecskerek, kézirat.

KÓS Károly: A Mezőség néprajza I–II. Marosvásárhely, 2000.

Educatio–Országos Felsőoktatási Információs Központ. Educatio Kht. adatbázis-elemzések. Budapest, 2010.

EGYED Ákos: Szórványmagyarságunk kialakulásának történelmi hátteréhez. In: Jelen és jövő a szórványkutatásban. Szerkesztette: Bodó Barna. Temesvár, 1996.

ENTZ Géza: A gyulafehérvári székesegyház. Budapest, 1958.

GÁBRITY MOLNÁR Irén: A magyar nyelvű (felső)oktatás helyzete és esélyei a Vajdaságban. Társadalmi Együttélés. A kisebbségi lét dimenziói 2012/1. Interdiszciplináris e-folyóirat. Budapest, 2012.

GÁBRITY MOLNÁR Irén: Mit értünk szórványmagyarság alatt Vajdaságban? Létünk, Társadalom, tudomány, kultúra. Újvidék, XXXV. 3. sz. 2005. 19–31.

GÁBRITY MOLNÁR Irén: Oktatásunk jövője. In: Oktatási oknyomozó. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 2006. 61–122.

GÁBRITY MOLNÁR Irén: Oktatásunk láttelele. Újvidék–Szabadka, 2008. 1–176.

GÁBRITY MOLNÁR Irén: Régiók Jugoszláviában. In: Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában. Szerkesztette: Ábrahám Barna, Gereben Ferenc, Stekovic Rita. Píliscsaba, 2003. 415–427.

GÁBRITY MOLNÁR Irén–T. Mirnics Zsuzsanna: Vajdaság. In: Gyorsjelentés, magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Mozaik 2001. Szerkesztette: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László, Nemeskéri István. Budapest, 2002.

GÁBRITY MOLNÁR Irén: Tájidentitásunk a materiális és immateriális tényezők ölelésében. In: Regionális erőnlét. A humánerőforrás befolyása Vajdaságban. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 2008/a. 9–72.

GÁBRITY MOLNÁR Irén–TAKÁCS Zoltán: A kibocsátó terület – Vajdaságban élők véleményei. In: Szerb állampolgárok Magyarországon III. fejezet. Szerkesztette: Kincses Áron. Budapest, 2012. 40–68.

GÁBRITY MOLNÁR Irén: Vajdasági egyházak, vallásgyakorlási nehézségek. In: Közérzeti barangoló. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 2005/a. 91–106.

GÁL László: Adatok a jelentősebb erdélyi egyházmegyei gimnáziumok Ratio- és Norma-korabeli helyzetéről. In: Keresztény Szó. XIX. évfolyam 10. sz. 2008. október. 26–28.

GÁL László: Az erdélyi egyházi és iskolai helyzet II. József uralkodásának idején – a kordokumentumok tükrében. In: Studia Theologica Transsylvaniensis 11. 2008. 133–151.

GÁL Noémi: A nyelvi revitalizáció. Elméletek, módszerek, lehetőségek. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 6. Kolozsvár, 2010.

HEIDEGGER, Martin: A műalkotás eredete. Fordította: Bacso Béla. Budapest, 1988.

HERMAN Ottó: A Mezőség I. A Hódos vagy Szarvastó és környéke. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület évkönyvei. V. 1868–1870. Kolozsvár, 1871. 8–29.

HERMAN OTTÓ: A Mezőség II. A Mező–Záh–Tóháti, továbbá Méhesi, Báldi és Mező–Sályi tóisorozat; természetrajzi, jelesen állattani szempontból tárgyalva. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Évkönyvei. VI. 1871–1873. Kolozsvár, 1973. 42–67.

HODOR Károly: Doboka vármegye természeti és polgári esmertetése. Kolozsvár, 1837.

HORVÁTH Gyula Szerkesztette: Északnyugat-Erdély. A Kárpát-medence régiói. Pécs–Budapest, 2006.

HORVÁTH Gyula Szerkesztette: Dél-Erdély és Bánság. A Kárpát-medence régiói. Pécs–Budapest, 2009.

ILYÉS Zoltán–PAPP Richárd: Tanulmányok a szórványról. In: Biczó Gábor: A szórványkérdés transznacionális dimenziói és a magyar szórványkutatás. Budapest, 2005. 21–43.

KAJÁRI Karolina: Életminőség – humánháttér, kultúra. In: Kistérségek élettereje. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén–Riczy András. Szabadka, 2006. 72–82.

KESZEG Vilmos: Szórványsors a történetekben. Erdélyi Múzeum LXII. (3–4). 2000. 159–163.

KESZEG Vilmos–SZABÓ Zsolt: Mezőség – Történelem, örökség, társadalom. In: Az Erdélyi Mezőség néprajzi irodalma. Kolozsvár, 2010. 7–52.

KIRÁLY Pál: Gyulafehérvár története. Kolozsvár, 1892.

KISS Tamás–BARNA Gergő: Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés. Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről 43. Kolozsvár, 2012.

KOSZTÁNDI Tímea Ildikó Szerkesztette: Tíz év Moldvában. Csángó oktatási program 2000–2010. Kézdivásárhely, 2010.

KOVÁCS András: Gyulafehérvár – Szent Mihály Székesegyház. Kolozsvár, 1997.

KÖPECZI Béla főszerkesztő: Erdély története I–III. Budapest, 1988.

MAGYARI András: A Horea vezette 1784. évi parasztfelkelés a források tükrében. Bukarest, 1984.

MARTON József: Az Erdélyi (Gyulafehérvári) Egyházmegye története. Kolozsvár, 1993.

MÁTÉ Pál: Gyulafehérvár a két világháború között. Szakdolgozat. Gyulafehérvár, 1995.

MIRNICS Károly: A magyar kisebbség iskolázottsági szintje a Vajdaságban. In: Vajdasági útkereső. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 1998. 33–94.

MIRNICS Károly: Az iskolaköteles kontingens alakulása. In: Oktatási oknyomozó. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 2006. 19–47.

MIRNICS Károly: Nemzeti kisebbségből szórványnépesedés. In: Kisebbségi létjelenségek. Vajdasági szórvány- és szociolingvisztikai kutatások. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 2003. 25–84.

MŐRÍCZ Miklós: Nagybecskerek. In: Magyarország vármegyéi és városai. Szerkesztette: Sziklay János–Borovszky Samu. Budapest, 1894.

Odluka o osnivanju fonda za podršku investicija u Vojvodini – Vojvodina Investment Promotion – VIP (A Vajdaságba történő befektetések ösztönzését szolgáló alap Vojvodina Investment Promotion – VIP létrehozásáról szóló határozat). Novi Sad. Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Közlönye. 14/2004.

Oktatás és ifjúság. Projektum kézirat, záró javaslatok. INNOAXIS 2011 – The borderline as an axis of innovation. IPA HUSRB/0901/2.1.3. APPLICATION ID: HU-SRB/0901/213/028. Lead Beneficiary: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences. Pécs, Alföldi Tudományos Intézet, Kecskemét. Regionális Tudományi Társaság Szabadka. Mórahalom Város Önkormányzata. 2010–2011.

PÁLOS M. Paschalis: Utazás térben és időben – Jézusról nevezett Boldog Gerhardinger Mária Terézia, a Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánővérek Kongregációjának alapítóját követve a nagyvilágban és hazánkban. Nagybecskerek, 2008. 52.

PAPP Z. Attila: Bánsági falvak szórványmagyarsága. In: Peremlét és megmaradás. Szórvány Füzetek. Temesvár, 1997. 73–113.

PAPP Z. Attila: A külhoni magyar oktatás. Folyamatok, kihívások. Szerkesztette: Kántor Zoltán. Nemzetpolitikai alapismeretek közszolgálati tisztviselők számára. Budapest, 2013. 399–418.

PÉNTEK János: A ritualizált szöveg. In: Szöveg és stílus. Szabó Zoltán köszöntése. Szerkesztette: Péntek János. Kolozsvár, 1997. 329–334.

PÉNTEK János: Magyar nyelvi tájak Erdélyben. In: Népi nevek, népi hagyományok. Marosvásárhely, 2003. 5–23.

PÉNTEK János: Dinamikus nyelvi folyamatok és az identitás. Pro Minoritate 2007/Tavaszi. 2007. 53–62.

- PÉNTEK János: Milyen nyelven tanuljon a gyermek? Magyarul vagy románul? Szabadság XXIII. 26. 2011. február. 2. sz.
- PÉNTEK János: A magyar tehetség esélyei Erdélyben. In: A Kárpát-medencei tehetséggondozás jó gyakorlatai. Géniusz Könyvek 26. Szerkesztette: Demeter József. Budapest, 2012. 11–22.
- PÉNTEK János: Magyar nyelv- és nyelvjárásszigetek Romániában. (Székfoglaló a Magyar Tudományos Akadémián.) Budapest, 2013.
- PÉNTEK János: Magyarul! De hogyan és hol? Krónika XVI. 15. sz. 2014. január 24.
- RÁCZ M. Gizella nővér beszámolója a Boldogasszony Iskolanővérek Nagybecskereki Leánykollégiumának történetéről. Nagybecskerek, kézirat.
- SARBAK Klára: Kérdőíves kutatás diplomamunkához. Budapest, 2014.
- SCOTT, John–MARSHALL, Gordon: Dictionary of sociology. New York, 1998.
- Statistički bilten, knjiga 4. Republički zavod za statistiku Srbije, Beograd, 2002.
- Statistički gosišnjak Republike Srbije, Nacionalna pripadnost po opštinama i gradovima, Beograd, Republički zavod za statistiku, 2012.
- Strukturne karakteristike i potencijali razvoja ljudskih resursa vezano za proces pridruživanja EU u severnom delu Autonomne pokrajine Vojvodine. Szabadka. Vojvodina CESS Novi Sad, 2009–2010.
- SÜTŐ András: Szókerjeink művelése. In: Erdélyország mit vétettem? Esszék, cikkek, beszélgetések I. Csíkszereda, 2002. 107–112.
- SZILÁGYI N. Sándor: A szórványmagyarság: probléma vagy ürügy? In: Miegymás. Közéleti írások. Kolozsvár, 1997. 678–698.
- SZILÁGYI N. Sándor: Asszimilációs folyamatok a romániai magyarság körében. In: Nyelvi jogi környezet és nyelvhasználat. A Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványai 2. Szerkesztette: Péntek János–Benő Attila. Kolozsvár, 2005. 24–94.
- SZŐKE Anna: A magyar óvodahálózatról. In: Kisebbségi létjelenések. Vajdasági szórvány- és szociolingvisztikai kutatások. Szerkesztette: Gábrity Molnár Irén, Mirnics Zsuzsa. Szabadka, 2003. 187–192.
- TAKÁCS Zoltán: Felsőoktatási határ/helyzetek. Szabadka, 2013.
- TÁNCZOS Vilmos: Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről. Kolozsvár, 2011.
- Tartományi Képviselőház Oktatási-, tudományos-, művelődési-, ifjúsági- és sportbizottsága, valamint a Tartományi Oktatási, Közigazgatási és Nemzeti Közösségi Titkárság – elemzés. <http://www.puma.vojvodina.gov.rs/index.php?lang=3>. 2013. 08. 23.
- Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság: A nemzetiségek és etnikai kisebbségek kultúrája – magyarok. Vajdasági Magyar Művelődési Intézet. www.vmmi.org.rs. 2013. 02. 23.
- Univerzitet Novi Sad. Podaci i brojke 2007–2012/Újvidéki Egyetem. <http://www.uns.ac.rs/sr> 2013. 02. 23
- Vajdaság enciklopédiája: <http://vajdasag.rs/Nagybecskerek>
- Vajdasági Magyar Digitális Adattár: <http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=telepules&id=85>
- VERES Valér: Népeesség. In: Északnyugat-Erdély. A Kárpát-medence régiói. Szerkesztette: Horváth Gyula. Pécs–Budapest, 2006. 93–125.
- VERES Valér: Népeesség. In: Dél-Erdély és Bánság. A Kárpát-medence régiói. Szerkesztette: Horváth Gyula. Pécs–Budapest, 2009. 155–184.
- VETÉSI László: Szórványstratégia, nemzetstratégia. Magyar kisebbség nemzetpolitikai szemle. VI. évfolyam 3. 21. szám. 2000/2. 172–214.
- VETÉSI László: Juhaimnak maradéka. Anyanyelv, egyház, peremvilág: Sorskérdések a nyelvhatáron. Kolozsvár, 2001.
- VETÉSI László: Ne csüggedj el, kicsiny sereg! Lelkipásztori barangolások küszködő nyelvi tájakon. Kolozsvár, 2002.
- VETÉSI László: Nagyváros, szórvány, egyház. Kézirat, 2013.
- VINCZE Mária: A régió fejlesztésének stratégiai irányai. In: Északnyugat-Erdély. A Kárpát-medence régiói. Szerkesztette: Horváth Gyula. Pécs –Budapest, 2006. 540–564.
- YINGER, J. Milton: Ethnicity: Source of Strength? Source of Conflict? Albany. New York, 1994.